

NORGES SVALBARD- OG ISHAVS-UNDERSØKELSER
LEDER: ADOLF HOEL

MEDDELELSER

Nr. 56

LYSSTREIF OVER NOREGSVELDETS HISTORIE

WITH SUMMARY IN ENGLISH

AV

J. KR. TORNØE

I

OSLO

I KOMMISJON HOS JACOB DYBWAD

1944

NORGES SVALBARD- OG ISHAVS-UNDERSØKELSER

Observatoriegaten 1, Oslo

MEDELELSER:

- Nr. 1. PETTERSEN, K., *Isforholdene i Nordishavet i 1881 og 1882*. Optrykk av avis-artikler. Med en innledn. av A. Hoel. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 1, h. 4. 1926. Kr. 1,00. [Utsolgt.]
- „ 2. HOEL, A., *Om ordningen av de territoriale krav på Svalbard*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 2, h. 1. 1928. Kr. 1,60. [Utsolgt.]
- „ 3. HOEL, A., *Suverenitetsspørsmålene i polartraktene*. — Særtr. av Nordmands-Forbundet, årg. 21, h. 4 & 5. 1928. Kr. 1,00. [Utsolgt.]
- „ 4. BROCH, O. J., E. FJELD og A. HØYGAARD, *På ski over den sydlige del av Spitsbergen*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 2, h. 3—4. 1928. Kr. 1,00.
- „ 5. TANDBERG, ROLF S., *Med hundespenn på eftersøkning efter „Italia“-folkene*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr. b. 2, h. 3—4. 1928. Kr. 2,20.
- „ 6. KJÆR, R., *Farvannsbeskrivelse over kysten av Bjørnøya*. 1929. Kr. 1,60.
- „ 7. NORGES SVALBARD- OG ISHAVS-UNDERSØKELSER, *Jan Mayen. En oversikt over øens natur, historie og bygning*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 2, h. 7. 1929. Kr. 1,60. [Utsolgt.]
- „ 8. I. LID, JOHANNES, *Mariskardet på Svalbard*. II. ISACHSEN, FRIDTJOV, *Tidligere utforskning av området mellom Isfjorden og Wijdebay på Svalbard*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 2, h. 7. 1929. Kr. 1,60.
- „ 9. LYNGE, B., *Moskusoksen i Øst-Grønland*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 3, h. 1. 1930. Kr. 1,60. [Utsolgt.]
- „ 10. NORGES SVALBARD- OG ISHAVS-UNDERSØKELSER, *Dagbok ført av Adolf Brandal under en overvintring på Øst-Grønland 1908—1909*. 1930. Kr. 3,40. [Utsolgt.]
- „ 11. ORVIN, A. K., *Ekspedisjonen til Øst-Grønland med „Veslekari“ sommeren 1929*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 3, h. 2—3. 1930. Kr. 2,80.
- „ 12. ISACHSEN, G., *I Norske Undersøkelser ved Sydpollendet 1929—31. II. „Norvegia“-ekspedisjonen 1930—31*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 3, h. 5—8. 1931. Kr. 1,60.
- „ 13. *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjoner sommeren 1930*. I. ORVIN, A. K., *Ekspedisjonen til Jan Mayen og Øst-Grønland*. II. KJÆR, R., *Ekspedisjonen til Svalbard-farvannene*. III. FREBOLD, H., *Ekspedisjonen til Spitsbergen*. IV. HORN, G., *Ekspedisjonen til Frans Josefs Land*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 3, h. 5—8. 1931. Kr. 2,20.
- „ 14. I. HØEG, O. A., *The Fossil Wood from the Tertiary at Myggbukta, East Greenland*. II. ORVIN, A. K., *A Fossil River Bed in East Greenland*. — Særtr. av Norsk Geol. Tidsskr., b. 12. 1931. Kr. 3,60.
- „ 15. VOGT, T., *Landets senkning i nutiden på Spitsbergen og Øst-Grønland*. — Særtr. av Norsk Geol. Tidsskr., b. 12. 1931. Kr. 1,00.
- „ 16. HØEG, O. A., *Blütenbiologische Beobachtungen aus Spitzbergen*. 1932. Kr. 1,60.
- „ 17. HØEG, O. A., *Notes on Some Arctic Fossil Wood, With a Redescription of Cupressinoxylon Polyommatum, Cramer*. 1932. Kr. 1,60.
- „ 18. ISACHSEN, G. OG F. ISACHSEN, *Norske fangstmenns og fiskeres ferder til Grønland 1922—1931*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 4, h. 1—3. 1932. Kr. 2,80
- „ 19. ISACHSEN, G. OG F. ISACHSEN, *Hvor langt mot nord kom de norrøne grønlendinger på sine fangstferder i ubygdene*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 4, h. 1—3. 1932. Kr. 1,00.

NORGES SVALBARD- OG ISHAVS-UNDERSØKELSER
LEDER: ADOLF HOEL

MEDDELELSER

Nr. 56

LYSSTREIF OVER NOREGSVELDETS HISTORIE

WITH SUMMARY IN ENGLISH

AV

J. KR. TORNØE

I

OSLO

I KOMMISJON HOS JACOB DYBWAD

1944

A. W. BRØGGERS BOKTRYKKERI A/S

Ishavsrådet (1931—33)

tilegnet

Innholdsfortegnelse.

	Side		Side
Forord	5	Av lovbestemmelser om retten til	
Innledning	7	fangst, fiske og vrak.....	99
Grønlands oppdagelse	8	Noregsveldets utstrekning og	
Gunnbjørnskjær	14	grenser i nord.....	108
Hvitserk	23	Vår feilaktige oppfatning av det	
Blåserk	32	gammelnorske lovverk.....	114
Midjökul.....	34	Norges høihetsrett over Spits-	
Engelsk oppfatning av Hvitserk...	35	bergen i eldre tid	118
Berufjörðr	40	Noregsveldet i vest under Harald	
Qllumlengri	42	Hårfagre, Olav Tryggvason og	
Finnsbúðir	42	Håkon Hákonsson	128
Krosseyjar.....	47	Hvor langt vest nådde Hákon	
Greipar	52	Håkonssons lov?	140
Svalbarðr	56	De gamle skriftlige kilder.....	140
Svalbardkursene	56	Norrøne varder, husruiner og ær-	
Var skipene brukelige i isen?.....	61	fuglreir	147
Svalbardseilasen	65	Arkeologiske undersøkelser	178
Jan Mayen	67	Hvor bodde skrælingene (eskimo-	
Króksfjarðarheiðr	68	ene) før de kom til Grønland?...	191
Hus på Østgrønland under Grøn-		Grønlands folkemengde i middel-	
lands første bebyggelse	77	alderen	196
Grønlandingenes reiser	81	Grønlands statsrettslige stilling i	
Grønlandingenes geografiske		middelalderen	199
kunnskaper	85	Summary	207
Rettsordningen på fangstfeltene....	97	Litteratur	216

Forkortinger:

- A. M. = Arnamagnæanske Samling
G. H. M. = Grønlands Historiske Mindesmærker
N. g. L. = Norges gamle Love

Fortegnelse over bilder.

	Side
Langanes	29
Seksæring med fiskemannskap	69
Kam fra Scoresbysund	79
Steinvardene på Washington Irving-øya	148
Ærfuglreir på Norman Lockyer-øya	152
Plan og profiler av kunstige ærfuglreir	163
Balje fra Inugsuk	181

Fortegnelse over karter.

	Side
Kart over Østgrønlands kyst fra Davysundet til Kuhnøya med „Veslekari“s rute i 1930	9
Kart som viser beliggenheten av Kvitserk og Blåserk	11
Kart over Grønlands østkyst fra Angmagssalik til Dovebukta	39
Kart over Krosseyjar med omgivelser	49
Kart over landene omkring Atlanterhavet og Norskehavet	55
Kart som viser den sannsynlige ruten for prestenes ekspedisjon i 1266	71
A. A. Bjørnbos kart over „Verdens Kreds“, etter den lærde islandske geografi	95
Kart over steinsetninger og ærfuglreir på øya St. Helena i Jones Sund	158
Kart over Jones Sund	159
Kart over steinsetninger og ærfuglreir på Djeveløya i Jones Sund	162

Forord.

Når jeg legger fram dette arbeidet vil jeg gjøre oppmerksom på at boken er blitt til på den måte at jeg i en årrekke har arbeidet med stoffet i forbindelse med forskjellige undersøkelser om våre fangst- og fiskeriinteresser. Studiet av disse ting har jeg drevet som kveldsarbeid. Når jeg har vært sterkest opptatt med mitt lønnede arbeid, har disse granskinger måttet hvile i både måneder og år ad gangen. Denne oppstyking preger selvsagt framstillingen, hva jeg er fullt oppmerksom på.

Under arbeidets gang har jeg ofte stått overfor spørsmål hvor min egen viden ikke har strukket til, og hvor jeg har måttet søke opplysninger hos andre. De resultater jeg er kommet til står imidlertid helt ut for min egen regning. De personer som i første rekke har hjulpet meg, og som derved har oppmuntret meg til å fullføre denne boken, er professor Adolf Hoel, konservator Eivind Kvålen, professor Carl Marstrander og dr. Gustav Smedal. Jeg bringer dem alle min hjertelige takk.

J. Kr. Tornøe.

Innledning.

Det merkeligste avsnitt i Norges historie er vel vikingetiden, da nordmennene utviklet sin skipsfart og sitt sjømannskap til en slik høyde at de ikke lenger var avhengige av kystene, men kunde begi seg ut på de store verdenshav. Dette ble begynnelsen til de store oppdagelser av nytt land som nordmennene gjorde før noe annet folk. Det førte til oppdagelsen av Island, Grønland og Amerika. Skjønt man lenge var i tvil om man skulde regne Leiv Eiriksson eller Columbus som Amerikas oppdager, er det visst ikke lenger noen som er i tvil om dette no. De gamle nordmenns reiser til Vinland (Amerika) er godtatt som historiske kjensgjerninger.

Annerledes er det når det gjelder reiser i Nordishavet, hvor man også hadde drivisen å kjempe mot. Helt til det siste har vi gått ut fra at Østgrønlands kyst stort sett måtte antas å være utilgjengelig med de fartøyer man hadde under Grønlands første kolonisasjon. I det minste har vi ansett det for et rent ulykkestilfelle om noen i den tid skulde være kommet i land på den nordlige del av Østgrønland. Der foreligger dog i den gamle litteratur beretninger om reiser til navngitte steder på Østgrønland. Det har vært delte meninger om hvor disse steder lå. For det meste har man festet disse navn til den sydligste del av landet, særlig i strøket omkring Kap Farvel. Jeg har ofte tidligere tenkt på om disse stedsbestemmelser kunde være riktige. Men det nytter lite å arbeide med disse spørsmål hvis en ikke har sett landet. Det er først når en har reist der og fått oversikt over de naturlige forhold, at en kan gjøre de kombinasjoner som skal til for å forstå kildene riktig.

Å få disse gamle navn på Østgrønland riktig stedfestet vil være av stor interesse, fordi vi derved kan gjøre oss opp en mening om de gamle reiseruter og fangstfelter m. m. Den kunnskap vi har om Østgrønland fra denne første tid, vil bli så meget mer verdifull når vi kan knytte den til bestemte steder. En kan da utfylle de gamle beret-

ninger med den kunnskap vi har om disse steder i dag. Først da får disse gamle kilder sin fulle verdi for oss. Dette kan gi anledning til nye kombinasjoner og skaffe oss nye verdifulle opplysninger.

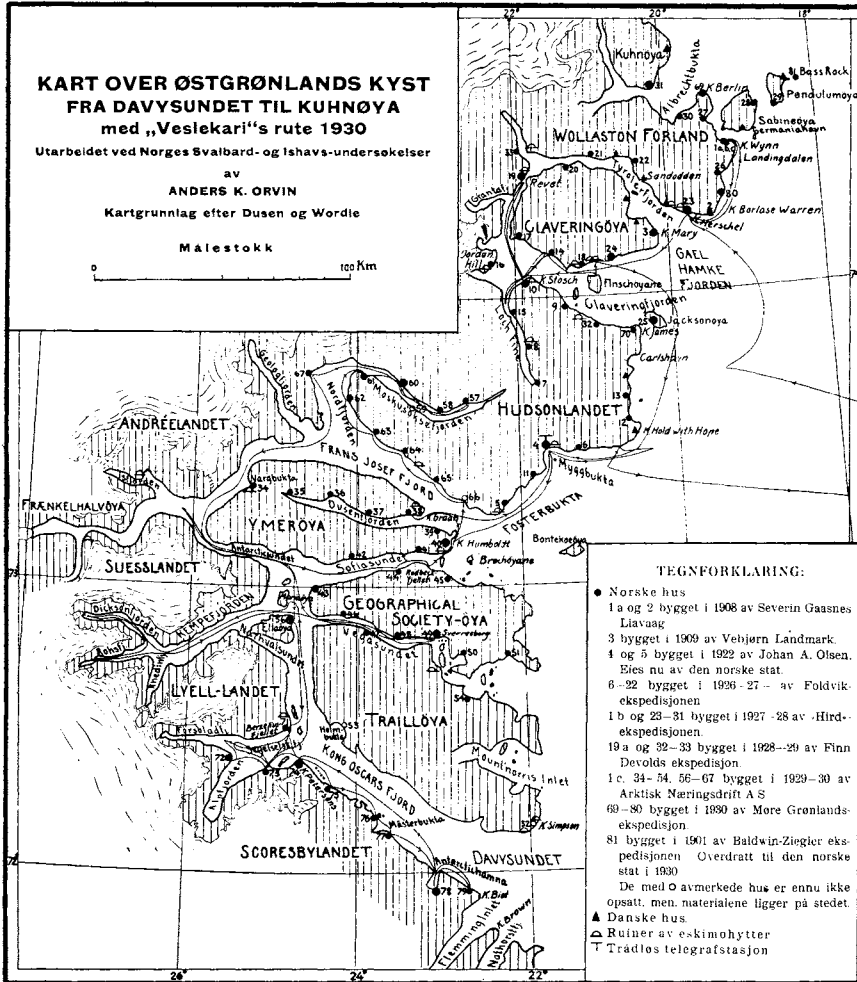
Jeg har vært så heldig å få anledning til å se store deler av både Spitsbergen og Østgrønland. I 1928 deltok jeg i professor Adolf Hoels ekspedisjon til Svalbard. Herunder ble jeg med kaptein Wisting for å søke etter Roald Amundsen langs kysten fra Isfjorden, Hornsund, Sørkappøya til Hedgehog i Storfjorden og retur. Senere reiste jeg rundt Isfjorden og videre til Bellsund og Sveagruva og Hornsund samt til Kongsfjorden sammen med bergmesteren for Svalbard, H. Merckoll. På disse turer var vi i land mange steder, hvor jeg bl. a. samlet planter for Botanisk Museum.

Sommeren 1930 var jeg assistent hos professor Adolf Hoel på hans ekspedisjon til Jan Mayen og Eirik Raudes land på Østgrønland, hvor vi gjennomreiste praktisk talt hele dette landområde fra Antartichamna i syd til Kapp Wynn i nord.

I 1931 var jeg sekretær i Ishavsrådet, hvis formann var dr. Gustav Smedal. Som sekretær for rådet var jeg leder for ekspedisjonen med selfangeren »Signalhorn« til Østgrønland. Vi reiste ut fra Brandal på Sunnmøre i midten av august, gikk over til Langanes på Island, fulgte Islands nordkyst til Straumneset, derfra satte vi kurs for Storfjorden på Grønland, men forandret senere kursen slik at vi kom i nærheten av Blossevillekysten. Fra Storfjorden (Kangerdlugssuak) reiste vi sydover og var inne i fjordene på flere steder helt ned til Lindenowfjorden. Vi reiste heim syd for Island, over Færøyene til Brandal på Sunnmøre. Ymse ting tyder på at denne reiserute er den samme som de gamle nordmenn ofte benyttet fra Norge over til Grønland og heim igjen. På denne reisen bestemte jeg meg til å forsøke å stedfeste en del av de gamle navn som nevnes i kildene angående de første reiser på Grønland. Resultatet av disse undersøkelser skal jeg legge fram her.

Grønlands oppdagelse.

Om Grønlands oppdagelse meddeler Islands Landnámabók og Bjørn Jónssons Grønlands Annaler i korte trekk følgende: En nordmann som hette Gunnbjørn, sønn til Ulv Kråka, seilte omkring Island, da han ca. år 876 kom over fra Norge. Idet han var vest i havet, syntes han, samtidig som han så Snæfellsjøkul på Island, å se en jøkul vest i havet. Denne beretning husket de på Island, og senere reiste

Snæbjørn Galte ut for å søke landet og slå seg ned der. Han fant også land og bygde en hytte der. Men det ble uvennskap og drap blant deltagerne. De som overlevde striden, forlot landet om vinteren eller våren og kom først til Hålogaland i Norge og senere til Vadil på Island.

Omkring år 985 reiste Eirik Raude fra Island til Grønland. Han søkte landet i samme retning som Gunnbjørn hadde sett det. Bjørn Jónssons Grønlands Annaler sier (Grønlands Historiske Mindesmerker, I, s. 88): »Upphaf ok meðal þartil, hvarfyrir Eiríkr Rauði

uppsigldi Grænland, var ei annað enn þetta, at þat orð var í gamalla manna minni, at Gunnbjörn, son Úlfs kráku, þóttist sæð hafa til annars jökulsins í vestrhafinu, en Snæfellsjökul¹ hingat, þá er hann rak vestr í haf, eptir þat hann fór frá Gunnbjarnareyjum.« (Opphavet og årsaken til at Eirik Raude seilte til Grønland, var ikke annet enn at gamle folk husket det ord at Gunnbjörn, sønn til Ulv Kråka, syntes å ha sett en jökul vest i havet samtidig som han så Snæfellsjökul på Island, da han drev vestover etter at han fór fra Gunnbjørnsøyene.)

Det første spørsmål som melder seg her, er om det var mulig å se Island og Grønland samtidig.

Vår kurs på reisen i 1931 kom til å ligge vestligere enn den burde hvis vi skulde ha håp om å se begge land samtidig. Dessuten var det en del skodde mot Island, så jeg måtte oppgi håpet om å kunne kontrollere de gamle kilder ved selvsyn.

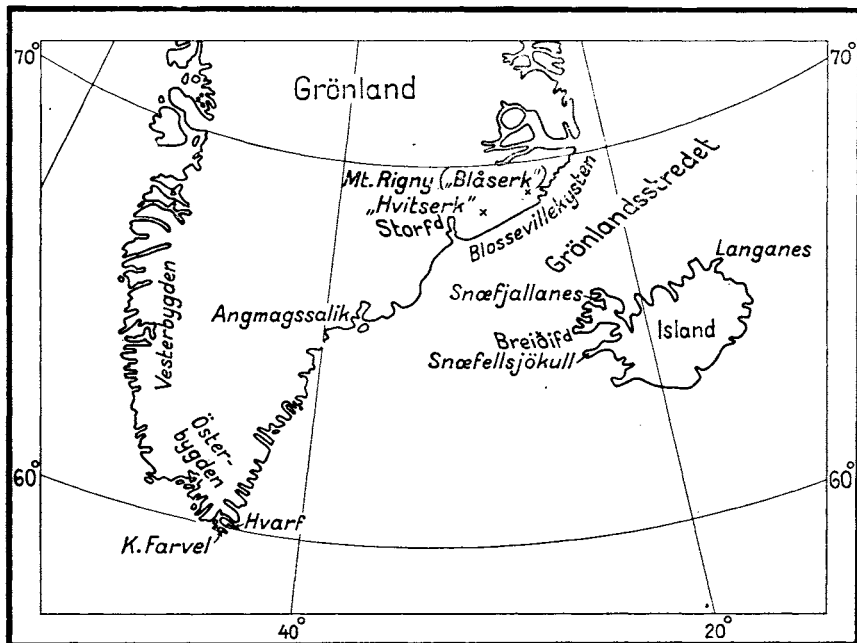
I stedet tok jeg min dagbok, og så spurte jeg mannskapet om det var slik at man kunde se begge land samtidig. Vår skipper bekreftet dette. I min dagbok noterte jeg:

»Skipper Peter S. Brandal jr. fortalte at på ca. 68. breddegrad har han i klart vær sett fjellene på Island og Grønland samtidig. Maskinist Olaf Henriksen, som har reist her mange år med selfangere, har flere ganger hatt anledning å se fjellene på Island og Grønland samtidig. Man ser dem fra dekket og ikke bare fra tønna. Jeg spurte om de hadde sett begge land samtidig lenger syd i Grønlandstredet, men det hadde ingen. Det var enighet om at det kun var i de farvann hvor vi da var, omkring 68° n. br. man kunde se begge land samtidig.«

Mannskapets uttalelser virket helt overbevisende på meg, og jeg gikk ut fra at beretningene i de gamle kilder således var helt riktige. Fridtjof Nansen behandler dette spørsmål i sin bok »Nord i Tåkeheimen« og sier side 226:

»Det fortælles på et par steder i gamle beretninger, at når en var mitt mellom Island og Grønland, kunde en i klart veir på en gang se Snæfellsjøkel, på Island, og Blåserk (eller Hvitserk), på Grønland. Dette er etter min erfaring ikke mulig, selv om man tar en sterk refraction eller endog luftspeiling, til hjælp; men gjenskinnet på himmelen av landene eller isen kan en derimot se, og en som seiler (langs is-

¹ Se s. 14.

Kartet viser beliggenheten av Hvitserk og Blåserk.

kanten) øst eller vestover, kan meget vel se toppen av Snæfellsjøkel og toppen av Ingolv's fjell på samme dag.»

Som man ser, mener Nansen nærmest at det er umulig å se Island og Grønland samtidig, og jeg måtte da undersøke om de opplysninger jeg hadde fått om disse ting, kan bero på en misforståelse og om de i det hele kan være mulige.

Siden Nansen i 1911 utga sin bok »Nord i Tåkeheimen«, har vi fått megen ny kunnskap om Grønland. Selfangernes utsagn om at de har sett begge land samtidig, er således nytt. Likeledes har vi fått anslått høyde og beliggenhet av en del fjell på Grønland som kan brukes til beregning av den synsvidde det her gjelder. Mount Rigny på 69° n. br. er, som vi senere skal se, det samme fjell som i kildene kalles *Blåserkr*. Det ligger like ved kysten og er ifølge sjøkartene ca. 7600 fot (2320 m) høyt, — altså omtrent som Galdhøpiggen. På Island er det nærmeste fjell, Snæfjallanes på østsiden av Isafjord, 793 m høyt. Synshøyden på broen av en ishavsskute anslår vi til 4 m. Vi beregner så synsvidden fra disse fjell og finner for Blåserk (Mount Rigny) ca. 107 n. (=nautiske) mil og for Snæfjallanes 63 n. mil,

tilsammen 170 n. mil. Avstanden mellom landene er på dette sted 160 n. mil, men avstanden mellom fjelltoppene 185 n. mil. Synsviddens er altså 10 n. mil lengre enn avstanden mellom landene, men den er 15 n. mil kortere enn avstanden mellom fjelltoppene. Etter dette skulde det altså ikke være mulig å se disse to fjell samtidig, men det er ikke meget som mangler. Når denne beregning ikke stemmer med sjømennenes erfaring, så kan det komme av at Mount Rignys høyde og beliggenhet kan være unøyaktig angitt. Dertil kommer at vi har regnet med en middels refraksjon, nemlig den koeffisient som anvendes ved målinger på land, mens det er under sterk refraksjon man kan ha sett begge land samtidig. Dette kan forklare uoverensstemmelsen. Dessuten er der et par høye fjelltopper sydvest for Mount Rigny, og det kan være disse man har sett. Deres høyde er ukjent.

Synsviddens i polarstrøkene kan økes meget sterkt ved at tørre, varme luftlag trekker inn over kolde, tunge luftlag. (Se professor Hobbs i Geografiska Annaler XV, Stockholm 1933, side 218.)

For å være sikker på at mine notater var riktige og at jeg ikke hadde misforstått mine reisefeller på turen til Grønland, skrev jeg til ishavsreder Martin Karlsen, Brandal, og anmodet ham om å undersøke saken nærmere. På denne henvendelse fikk jeg følgende svar datert 15. februar 1933: »Mottatt Deres brev av 9. ds. Meddeles at jeg har konferert med skipper Petter Brandal om nevnte spørsmål, og får bekreftet at han i 1927, da han var skytter med selfangeren »Polaric«, så land på Island og Grønland samtidig. Jeg har talt med skipper Johan S. Overå, Hjørungavåg, som det år var fører av »Polaric«, og han bekrefter også at man det år så fjellene i begge land samtidig.

Jeg har ikke fått tak i maskinist Henriksen, men jeg har talt med en del andre ishavsskipperer her. Det er visst ikke mange som har sett begge land samtidig. Ingen andre av de som jeg har talt med her, har sett dette, men samtlige har hørt fra andre ishavsskipperer om tilfelle da man har sett begge land. Bl. a. skal skipper Sandvik i Herøy (den eldste aktive ishavsskipper på Sunnmøre) ha sett begge land samtidig. Det er nok et tilfelle som kan hende en gang hvert tyve år.«

I en senere skrivelse av 28. februar 1933 sier hr. Karlsen:

»I tilslutning til tidligere opplysninger ang. om ishavfolk har sett Island og Grønland samtidig under opphold i Strødet, meddeles at en av våre tidligere ishavsskipperer, som i mange år har befart dette felt, tilskrev meg således: »Har mottatt ditt brev av 13. februar og ser at

det er spørsmål om det er mulig å se Island og Grønland samtidig. I 1917 mens jeg hadde »Løftingen«, så jeg ganske tydelig begge land samtidig. Det var da særlig gunstig vær og dog ikke hildr.«

Ishavsskipper Sivert Engeseth som var førstestyrmann på selfangeren »Signalhorn« under vår ekspedisjon til Grønland i 1931 har meddelt meg at han også hadde sett Island og Grønland samtidig under selfangsten i 1917.

Kaptein Ludolf Schjelderup meddelte meg muntlig den 18. januar 1936 at han tydelig hadde sett land samtidig på begge sider av Grønlandstredet, da han i 1917 førte »Tåkeheimen« av Bodø.

Vi skal no sammenligne disse utsagn med opplysninger som finnes i de gamle kilder. I Grønlands Annaler (A. M. 115 8vo, G. H. M. I, s. 123) anfører Bjørn Jónsson bl. a. følgende: »þat er enn sagt at så gamli síra Einar Snorrason, sem hélt Stadarstað á Ölduhrygg, átti skip stórt, tólfæring; han sleit af Öndverðarnesi, hlaðinn med harða skreið, er þeir vildu flytja í kaupstað, ok dreif í haf út, svo at þeir sáu báða jöklana senn, líka sem Gunnbjörn forðum, bæði Snæfellsjökul ok svo Bláserk á Grænlandi; því hafa þeir þá verið komnir nærri Eiríksstefnu.«

(Det er videre sagt at den gamle prest Einar Snorrason som hadde Stadarstad prestekall på Ölduhrygg, eide et stort skip, en tolværing. Det slet seg løs fra Öndverðarnes lastet med tørrfisk som de vilde frakte til kjøpstad. Skipet drev ut i havet slik at de så begge jøklerne samtidig, slik som Gunnbjörn forðum — både Snæfellsjökul og likedan Bláserk på Grønland. Således er de da kommet i nærheten av Eirik Raudes rute [fra Island til Grønland].)

Det som her fortelles er noe som hendte på Island i det samme århundrede som Bjørn Jónsson levde og som han har nedtegnet til sammenligning med det han hadde lest eller hørt om Eirik Raudes reise fra Island til Grønland. Presten Einar Snorrason hadde prestegården Stadarstad fra 1502, Bjørn Jónsson var født i 1574. Han kan derfor ha denne opplysning fra første eller annen hånd og den stemmer så vel med hva vi tidligere har hørt om både Gunnbjørns og Eirik Raudes reiser, som med det vi har fått opplyst av våre fangstfolk.

Dette finner jeg tilstrekkelig til å fastslå at man kan se Island og Grønland samtidig. Dermed er det også bevist at de gamle kilder er riktige og pålitelige på dette punkt.

Stadarstad på Ölduhrygg ligger på sydsiden av Breiðifjörðr. Öndverðarnes er det vestligste nes av den halvøya som Snæfellsjökul ligger på og som begrenser Breiðifjörðr i syd.

I teksten nevner Bjørn Jónsson at man fra dette skipet som drev ut i havet så Snæfellsjökul på Island og jökulen Blåserk på Grønland samtidig. Her har antakelig Bjørn Jónsson forvekslet Snæfellsjökul og Snæfellsnes som ligger på sydsiden av Breiðifjörðr med fjellet *Snæfjallanes* som ligger ved Isafjord på Nordvestisland. Se kartet side 11. Han nevner også jøklene; men det er lettere å se fjellene Blåserk og Snæfjallanes enn å se de tilsvarende jøkler. Dette tyder på at Bjørn Jónsson har forvekslet navnene *Snæfjallanes* og *Snæfellsnes*. En ytterligere grunn til en sådan forveksling er at skipet som han forteller om drev ut på havet fra Snæfellsnes (Öndverdarnes) og det ligger da nære å anta at det var forbindelse med hjemstedet skipsmannskapet hadde hatt, samtidig som de så Blåserk på Grønland. Enda en grunn taler for at Bjørn Jónsson kunde forveksle Snæfjallanes med Snæfellsnes, nemlig den at ikke bare Bjørn Jónsson, men også andre kyndige islendinger i hans tid mente at det fantes øyer vestenfor Island — f. eks. mellom Breiðifjörðr og Grønland. På gamle karter er f. eks. Krosseyjar avlagt vest for Breiðifjörðr på Island. Se nærmere om denne forveksling under Krosseyjar side 49—50. En forveksling av navnene Snæfjallanes og Snæfellsnes har sannsynligvis også gjort seg gjeldende i en del kursforskrifter som er opptegnet på Island eller i Norge i middelalderen. Det er sannsynlig, at f. eks. erkebiskop Erik Walkendorfs kursforskrift side 27 forveksler Snæfellsnes med Snæfjallanes.

Gunnbjørnskjær.

Vi vil nå prøve om det er mulig å finne ut hva det var man i de gamle kilder kalte Gunnbjørnskjær.

Der er tidligere skrevet en del om Gunnbjørnskjær av forskjellige forfattere. Således har C. C. Rafn i 1845 i Grønlands Historiske Mindesmærker, III, s. 846, anført:

»Gunnbjarnarsker, de af Ulf Krakas Søn Gunnbjørn opdagede Öer, som laa i Nordvest fra Borgarfjorden paa Island, blive rimeligviis de af Danell 1652 besøgte og af Graah 1830 gjenseete Öer nær ved den grønlandske Kyst paa 65° 20' n. Br. (jfr. I, 71—134).«

Senere har Fridtjof Nansen drøftet spørsmålet i 1911 i sitt verk »Nord i Tåkeheimen«. Han sier bl. a. side 201 om Gunnbjørnskjær:

»Disse må ha været på Grønland; mest sandsynlig nær Kap Farvel, men hvis det var sent på sommeren, i august eller september,

da det er lite is langs østkysten, kan han også være kommet helt under landet længere nord, og har fundet øer der, f. eks. ved Angmagsalik.«

I 1918 har kommandør Gustav Holm i Meddelelser om Grønland, LVI, s. 291—299, skrevet om samme emne. Etter en drøftelse av kildene sier han: »Efter alle de Oplysninger vi har om Gunnbjørns-Skær, kan der ikke mere være Tvivl om, at det er en Del af Økomplekset ved Angmagsalik, som man har givet dette Navn. — —«

Man kan være enig i at det i Ivar Bårdssons beretning og enkelte senere meddelelser kan være ting som tyder på at navnet Gunnbjørns-skjær kan ha vært knyttet til Angmagssalikdistriktet, men utvilsomt er det nok ikke. Det kommer an på hvilke kilder man fortrinsvis bygger på. I Landnámabók er det intet som peker på at Gunnbjørnskjær skulde ligge så langt syd som Angmagssalik. I Landnáma antydes det at Gunnbjørnskjær lå i nordvest av Borgarfjorden. I en notis som Bjørn Jónsson kaller »Annáll úr Landnámu« heter det (G. H. M. I, s. 104):

Þeir Hallbjörn ok Styrbjörn bjuggu skip sítt, og létu út af Ísafirði. Þeir vildu inn-nema sér land í Gunnbjarnareyjum; þær liggja til útnorðurs af Ísafirði. Þeir sigldu til eyjanna, ok komu undir land at kvöldi. — —«

(Hallbjörn og Styrbjörn budde skipet sitt og gikk ut av Isafjord. De vilde innta seg land i Gunnbjørnsøyene, som ligger nordvest av Isafjord. De seilte til øyene og kom under land om kvelden.)

Denne notis finnes ikke i Landnáma no,¹ men det er mulig at Bjørn Jónsson har hatt en avskrift av Landnáma som denne opptegnelse er tatt fra. Se anmerkningen i G. H. M. I, s. 106. Disse eldste og mest pålitelige kilder peker i retning av at Gunnbjørnskjær måtte være enten selve Blossevillekysten eller være å søke ved denne kyst som ligger i nordvest av Island.

Men Landnámabók, slik som vi kjenner den no, gir oss ikke noen direkte skildring av Gunnbjørns oppdagelse av landet nordvest av Island. Gunnbjørns oppdagelse av Grønland nevnes først i forbindelse med at hans to sønner og hans bror tok land på Island.

Dernest nevnes det i ovennevnte beretning om Hallbjørns og Styrbjørns reise, og videre i omtalen av Snæbjørn Galtes og Eirik Raudes reiser.

¹ Der er den forskjell mellom Landnáma og Bjørn Jónssons notis, at ifølge Landnáma var Hallbjörn fallen på Island før Snæbjørn reiste til Gunnbjørnsøyene, og at det var Snæbjørn og Styrbjørn m. fl. som dro dit. Se Landnámabók Íslands, Kbh. 1925, s. 86—87. Jfr. nedenfor s. 143.

Det som sies i forbindelse med landnåmsmennene, gir oss ingen opplysninger om Gunnbjørnskjær ut over det at Gunnbjørn fant skjæret, og det var oppkalt etter ham. Beretningen om Hallbjørn og Styrbjørn nevner at Gunnbjørnsøyene lå i nordvest av Isafjord. Beretningen om Snæbjørn Galtes reise sier derimot intet om hvor Gunnbjørnskjær lå. Det sies bare at de fant land, og når de reiste derfra, kom de til Hålogaland og siden til Vadil på Island.

Om Eirik Raudes reise er opplysningene meget fyldigere. Hans reise er nevnt i Landnámabók, Eirik Raudes saga og Torfinn Karlevnes saga (G. H. M. I, s. 72, 202, 360). Av disse tre sagaer har vi så flere avskrifter. Disse avskrifter er ikke alle like, men varierer litt i teksten. I Landnámabók heter det (G. H. M. I, s. 72):

»Hann (Eirik Raude) sagði at hann ætlaði at leita lands þess, er Gunnbjörn, son Úlfs Kráku, sá, er hann rak vestr um Ísland, þá er hann fann Gunnbjarnarsker.«

(Han sa at han vilde lete opp det land som Gunnbjørn, Ulv Kråkas sønn, så, da han rak vest om Island, dengang han fant Gunnbjørnskjær.)

Den citerte tekst er omtrent enslydende i de tre nevnte sagaer på dette sted, med den unntagelse at i de to som her ikke er citert, står det »rak vestr um haf«, istedenfor i Landnámabók står »rak vestr um Ísland«.

Men i andre avskrifter er teksten noe annerledes. I en avskrift av Eirik Raudes saga heter det (G. H. M. I, s. 202 og anm. 26):

»Eirekr sagði þeim at han ætlaði at leita lands þess, er Gunnbjörn, son Úlfs Kráku, sá þá er hann sigldi umhverfis Ísland« (da han seilte omkring Island).

I en avskrift av Landnámabók heter det: »Hann sagði þeim, at hann ætlaði at leita lands þess, er Gunnbjörn, son Úlfs Kráku, hafdi sæð þá er hann sigldi djúpast í kringum Garðarshólm, ok hann fann Gunnbjarnarsker. Garðarshólmi var Ísland þá kallað« (da han seilte i størst avstand omkring Gardarsholm og han fant Gunnbjørnskjær. Gardarsholm kaltes Island da). Se G. H. M. I, s. 176, anm. 9.

Denne avskrift av Landnámabók minner om det ovenfor s. 9—10 citerte stykke i Bjørn Jónssons Annaler, G. H. M. I, s. 88:

»Um Gunnbjarnareyjar ok aðrar í Íslands hafi.

Upphaf ok meðal þartil, hvarfyrir Eiríkr rauði uppsigldi Grænland, var ei annað enn þetta, at þat orð var í gamalla manna minni, at Gunnbjörn, son Úlfs kráku, þóttist sæð hafa til annars jökulsins í

vestrhafinu, en Snæfellsjökul hingat, þá er hann rak vestr í haf, eptir þat hann fór frá Gunnbjarnareyjum. Þá var Ísland óbyggt með öllu ok nýfundit af Garðari, sem umhverfis landi sigldi nesjastefnu, ok kallaði Garðarshólma; en þessi Gunnbjörn næst honum kom, hann sigldi umhverfis lángtum djúpara, sem var í landsýn, því kallaði hann eyjarnar sker hjá hólma; en margar historiur síðar kalla þessar eyjar land, sumstaðar stórar eyjar.«

(Da var Ísland helt ubygd. Det var nettopp funnet av Gardar som seilte omkring landet fra nes til nes og kalte det Gardarsholm. Men denne Gunnbjörn kom nest etter ham. Han seilte omkring landet i større avstand, men slik at han så landet (var i landsyn). Derfor kalte han øyene for skjær i sammenligning med holmen (Gardarsholm). Men mange senere historier kaller disse øyer land, somme steder store øyer.)

Til dette sitat er å merke, at det hører til de forholdsvis yngre skrifter om Grønlands oppdagelse. Det er skrevet av bonden Bjørn Jónsson á Skarðsá, som levde på Nord-Ísland fra 1574 til 1656.

Da vi i det følgende kommer til å bygge nokså meget på opplysninger som skyldes bonden Bjørn Jónsson på Skarðsá, er det nødvendig å presentere ham for leseren. Enkelte forfattere har lagt mindre vekt på hva han beretter, både fordi han levde lenge etter at de ishavsferdene som han beretter om var sluttet, og fordi han var en selvlært mann uten vesentlig skoleutdannelse. Dertil kommer at han gjorde rettelser og anmerkninger, »forbedringer« i de bøker han skrev av. Når man allikevel kan feste særlig lit til Bjørn Jónssons meddelelser, så er det fordi han var en meget begavet mann, som den lærde biskop Torlak Skulason ga i oppdrag å skrive av og bearbeide så mye som mulig av den islandske litteratur, forat den ikke skulde gå til grunne. Når den ulærte Bjørn Jónsson ble valt til dette arbeid istedenfor skolerte og lærde menn som Ísland dengang hadde, så er det utvilsomt fordi biskopen hadde ansett ham for mest skikket til å gjøre dette arbeid. Biskopen har uten tvil stilt til Bjørn Jónssons rådighet det meste av den litteratur som da fantes på Ísland. En del av disse bøker er senere tapt, og vi kjenner ofte ikke mer til dem enn det han har meddelt.

Bjørn Jónsson må ikke oppfattes som avskriver, men som en virkelig historiker, og han skrev ikke bare historie. Han var lagrettesmann og har skrevet 10—11 avhandlinger om juridiske spørsmål. Han har skrevet Íslands annaler og Grønlands annaler. Han har skrevet

en avhandling om runer, kommentarer til dikt og en samling av rimede islandske ordsprog, en avhandling om det islandske sprogs etymologi m. m. Bjørn Jónsson gjorde enkelte anmerkninger i de tekster han avskrev, og han mente på den måte å korrigere eldre skrifter på de steder han fant at disse ikke var helt riktige eller uttømmende. Han har med andre ord forsøkt å forbedre kildene. Nettopp disse forbedringer har gjort enkelte forfattere skeptiske overfor hans meddelelser. Således har Nansen i »Nord i Tåkeheimen«, s. 202—203 og s. 226, tatt sterkt avstand fra Bjørn Jónssons meddelelse om at man kan se Island og Grønland samtidig, og hentyder til hans »forbedring« av kildene. Likevel viser det seg at det er Bjørn Jónsson som har rett og Nansen som tar feil. Bjørn Jónsson har sannsynligvis gått igjennom det som var skrevet om Grønland på Island i hans tid, og det er lite sannsynlig at han gjorde rettelser eller tilføyelser uten at han var sikker på at de var riktige. Derfor er det berettiget å stole like meget på Bjørn Jónsson som på senere historikere. (Se G. H. M. I, s. 70 flg.)

Svakheten ved Bjørn Jónssons avskrifter er at han kan ha misforstått eldre kilder fordi han selv ikke hadde reist i de grønlandske farvann, og på hans tid var den islandske skipsfart sluttet, slik at det var ingen som kunde rettlede ham, om han var i tvil om bøkens beretninger.

For det avsnitt som her er sitert av Bjørn Jónssons Grønlands annaler, blir det da spørsmål om det på noe punkt er i strid med de eldre og mer pålitelige kilder. Så vidt jeg kan se, er det ingen uoverensstemmelse mellom kildene. Bjørn Jónsson meddeler bare noe mer enn de andre, slik at vi derved kan gjøre oss en mening om hvordan Grønlands første oppdagelse foregikk.

Bjørn Jónsson meddeler at Gunnbjørn seilte omkring Island så langt ute at han var i »landsýn«. Under denne ferd kom han til Gunnbjørnskjær, derfra drev han vestover, til han tyktes å se en jøkul vest i havet samtidig som han så Snæfellsjøkul på Island. At denne beretning kan være riktig, bekrefte av våre selfangere, samtidig som lignende tilfelle omtales i den eldre litteratur. Et skip drev av fra Island til et sted i havet hvor de så Island og Grønland samtidig. (Se G. H. M. I, s. 123.)

Hvor langt vest kom så Gunnbjørn? Kom han helt til Grønland?

Ingen steder i kildene er det nevnt at Gunnbjørn kom til Grønland eller i nærheten av Grønland. Det nevnes bare om det land som Gunnbjørn så. Og så vidt jeg kan se, bruker på dette sted ikke bare alle

kilder, men også alle avskrifter ordet så eller hadde sett. Hadde Gunnbjørn vært på Grønland eller nær Grønland, vilde det sikkert i kildene vært gitt uttrykk for det på en eller annen måte, f. eks. ved å nevne det land som Gunnbjørn kom til eller det land som Gunnbjørn fant. Var han kommet til en holme eller et skjær ved østkysten av Grønland, vilde han også ha sett store landstrekninger, som Gunnbjørn da vilde ha gitt et navn. Han vilde da ikke ha festet seg ved skjæret, men ved *landet*. Det er intet skjær ved Østgrønland som ligger slik til at man vilde legge mer merke til det enn til landet og endog gi skjæret navn mens landet ble uten navn. Dette synes å være et avgjørende bevis for at Gunnbjørn ikke har vært i nærheten av Grønland. Det stemmer også med Bjørn Jónssons angivelse, at han tyktes å ha sett en jøkul vest i havet.

Men ifølge samme kilde er det likevel et skjær et steds i Gunnbjørns rute som han har oppdaget og som han knytter sitt navn til. *Hvor lå så dette Gunnbjørnskjær?*

Det nevnes om Snæbjørn Galte (G. H. M. I, s. 74), at de var i alt 24 mennesker: »Þeir fóru at leita Gunnbjarnarskerja, ok fundu land.«

Om Hallbjørn og Styrbjørn heter det (G. H. M. I, s. 104): »Þeir vildu inn—nema sèr land í Gunnbjarnareyjum; þær liggja til útnorðurs af Ísafirði.«

Etter begge disse beretninger er det utvilsomt at man tenkte å bosette seg i det nye land som man hadde hørt om fra Gunnbjørns reise. Når navnene Gunnbjørnskjær og Gunnbjørnsøyene brukes her, så siktes det utvilsomt til det land som Gunnbjørn hadde sett, altså til Grønlandskysten nordvest av Isafjord, hvor de hadde håpet å finne land som de kunde rydde og bygge. At man i mangel av kjennskap til landet og i mangel av navn på det kaller det for Gunnbjørnskjær eller Gunnbjørnsøyene, synes ikke usannsynlig. Mulig er det også at man her forveksler navnet på det skjær som Gunnbjørn, ifølge Bjørn Jónsson, reiste fra, med det land som Gunnbjørn så etter at han var reist vestover fra Gunnbjørnskjær.

Men skal man følge Bjørn Jónssons tekst, som her er den eneste som gir oss en bestemt mening om hvordan Grønlands første oppdagelse foregikk, så passer det ikke å legge Gunnbjørnskjær ved Grønland. Gunnbjørn seilte nemlig omkring Island så langt til havs at han bare hadde land i sikte. Se også Grønlands Historiske Mindesmærker, I, s. 88, anmerkning 3. I denne rute kom han til Gunnbjørnskjær, og da han reiste derfra, drev han så langt vest i havet at han

så Island og Grønland samtidig. Denne del av Bjørn Jónssons beretning bringer en til å tenke på Kolbeinsøy (Meewen Klint) *som det eneste skjær som naturlig passer inn i beretningen om Gunnbjørnskjær og Grønlands opdagelse*. Kolbeinsøy ligger omtrent en breddegrad eller ca. 110 km nord for Siglunes på Islands nordkyst. Den er 11 m høy, ca. 300 m lang og 30—60 m bred. På sydøstsiden er det lettest å komme i land.

Kolbeinsøy passer fortrinlig inn i Bjørn Jónssons fortelling om Gunnbjørnskjær. Den ligger i landsyn fra Island, slik at det var naturlig at Gunnbjørn oppdaget den, og når man driver vestover fra Kolbeinsøy, kommer man nettopp til det eneste havområde hvorfra man kan se Island og Grønland samtidig. At man ser disse to land samtidig, inntreffer meget sjelden, og når Bjørn Jónsson kjente til dette, tyder det på at det er pålitelige kilder han har bygd på.

Kolbeinsøy passer også meget godt til betegnelsen »skjær«, og noe annet som passer til denne betegnelse, er det i det hele ikke i disse farvann. Det synes således ikke å være noe valg. De naturlige forhold i forbindelse med beretningene om oppdagelsen av Grønland taler sterkt for at Gunnbjørnskjær er det samme som Kolbeinsøy.

Også den form Bjørn Jónsson gir sin meddelelse, tyder på at han muligens hadde fått beretninger om Grønlands opdagelse som ikke var helt riktige, og at han hadde undersøkt det i kildene og var nå sikker i sin sak. Det heter nemlig (G. H. M. I, s. 88):

»Upphaf ok meðal þartil, hvarfyrir Eiríkr rauði uppsigldi Grænland, var ei annað enn þetta (var ikke annet enn dette), at þat orð var í gamalla manna minni, at Gunnbjörn, son Úlfs kráku, þottist sæð hafa til annars jökulsins í vestrhafinu, en Snæfellsjökul hingat.«

Det heter i Landnámabók, 2. part, 14. kap. (G. H. M. I, s. 72):

(»Eirekr rauði) sagði: at hann ætlaði at leita lands þess, er Gunnbjörn, son Úlfs kráku sá, er han rak vestr um Ísland, þá er hann fann Gunnbjarnarsker.«

Dette avsnitt mener jeg bør omsettes slik: »Eirik Raude sa at han vilde (ætlaði) lete opp det land som Gunnbjörn, sønn til Ulv Kråka, så da han rak vest om Island den gang da han fant Gunnbjørnskjær.«

Denne siste periode er omsatt slik i »Nord i Tåkeheimen«, s. 205: »Da han råk vest for Island, og han fandt Gunnbjørnskjær.«

Dette vil gi leseren det inntrykk, at han fant Gunnbjørnskjær vest for Island. Men riktig oversatt får man nærmere det inntrykk at

Gunnbjørnsskjær ikke var vest for Island, for da hadde det vært naturlig nettopp å si det slik som det er oversatt i »Nord i Tåkeheimen«. Nå står det bare at han så Grønland da han rak vest om Island, og det var samme gang som han fant Gunnbjørnsskjær.

Dette kommer enda tydeligere fram i tidligere siterte Grønlands Annaler (G. H. M. I, s. 88):

»þá er hann rak vestr í haf, eptir þat hann fór frá Gunnbjarnar-eyjum« (da han rak vest i havet etter at han reiste fra Gunnbjørnsøyene).

Her står det tydelig at han rak vest i havet etter at han fór fra Gunnbjørnsøyene. Etter dette skulde altså Gunnbjørnsskjær ligge østenfor det havområde hvor man ser Island og Grønland samtidig. Dette passer godt med Kolbeinsøy. Dessuten seilte Gunnbjørn så langt fra land at han bare hadde landet i sikte. Også av den grunn passer det godt at han oppdaget Kolbeinsøy. Den ligger ca. 60 sjømil nordvest for Gimsøy, og med en passe avstand fra denne vilde man se Kolbeinsøy i nordvest.

Så vidt jeg kan se, er det intet i de eldste kilder som tyder på at Gunnbjørnsskjær skulde ligge ved Grønland, når man unntar beretningen om de to kolonisasjonsreiser som tidligere er nevnt (s. 19), hvor ordet Gunnbjørnsøy brukes om Grønlandskysten nordvest av Isafjord (Blossevillekysten), hvor de hadde tenkt å slå seg ned.

Disse to reiser gikk ikke til Angmagssalik, men nordligere på Grønland. Det er også mulig at disse to beretninger er om samme reise. Men det heter om Hallbjørn og Styrbjørn at de søkte landet nordvest av Isafjord og kom ut til land om kvelden. Om Snæbjørn Galte heter det også at han fant land. At det var Grønland han fant, må vi gå ut fra, da det neppe kunde betegnes som land om han kom til Jan Mayen. At reisen har vært foretatt, er vel nokså sikkert, men det berettes lite om landet som de kom til. Derfor er det vanskelig å gjøre seg opp noen mening om hvilken del av Grønland de besøkte. De bygde hus der, men reiste derfra om vinteren eller våren og kom til Hålogaland i Norge. Dette kan tyde på at de har vært nordlig på Grønland, f. eks. på Blossevillekysten eller Scoresbysund.

Men hvordan er navnet Kolbeinsøy blitt til? Om dette navn fortelles i Svarfdælasaga (Íslendinga sögur, II, 1830, s. 156), at en mann som het Kolbein, hadde sak på tinget mot en slektning som het Une. Kolbein tapte saken, og da vart Kolbein så sint at han stakk ut skipet sitt og seilte til havs og forliste skipet ved den klett som ligger i nord-

vest for Grimsøy. Kolbein omkom der, og øya er oppkalt etter ham og kalles Kolbeinsøy.

Denne Kolbein bodde i Kolbeinsdal, og i Landnámabók er han nevnt blant landnåmsmennene.

Navnet Kolbeinsøy er altså meget gammelt, antagelig fra den første del av landnåmstiden og altså nesten like gammelt som navnet Gunnbjørnskjær.

Bjørn Jónsson sier om Gunnbjørns reise: »Da var Island aldeles ubyggd og nyfunnet av Gardar — — og denne Gunnbjørn kom nest etter ham.«

Man regner gjerne at Island ble oppdaget av vikingen Naddodd ca. år 861. Andre mener at det var Gardar som først oppdaget Island ca. år 867.

Den første landnåmsmann, nordmannen Ingolv, regner man kom til Island ca. 875. Gunnbjørns reise skulde da etter Bjørn Jónssons kilder ha funnet sted i tiden mellom 867 og 875 eller ca. år 870. Regner man at det var gått en mannsalder fra Gunnbjørns reise til Kolbein forliste ved Kolbeinsøy, så kan vel det passe. I dette korte tidsrom vilde neppe navnet Gunnbjørnskjær være festnet og innarbeidet overalt på Island.

Kolbeinsøy ligger så langt fra Island at det sies i 1879, i Kr. Kålund's Historisk-topografisk Beskrivelse over Island, II, s. 130, at den ikke lenger regnes å tilhøre Island. Det har således neppe vært noen stadig forbindelse mellom Island og Kolbeinsøy. Derfor var det vel ikke mange islendinger som hadde sett øya og som visste hvor den lå eller snakket om den før Kolbein omkom der. Tenkes kan det, at nettopp denne begivenhet hadde gjort Kolbeinsøy aktuell på Island i den egn hvor Kolbein hadde bodd, og at navnet Kolbein i denne forbindelse har fortrenget navnet Gunnbjørn. Det kan da tenkes at navnet Gunnbjørnskjær har holdt seg ved Isafjord, hvor Gunnbjørns to sønner bodde, mens Kolbeinsøy kan ha vært mest brukt lenger øst hvor Kolbein hadde bodd.

På den annen side ser det ut til at Kolbeinsøy var kjent på Kolbeins tid siden han seilte ut der. Det kan da passe godt at den var oppdaget av Gunnbjørn.

Det ser også ut som man på Island langt ned gjennom tidene har knyttet navnet Gunnbjørnskjær til en liten ubebodd øy nord for Island. Arngrim Jónsson hadde ca. 1622 skrevet sitt Specimen Islandiæ historicum. Side 34 anføres følgende (G. H. M. I, s. 135): »A

Gunnbernone insula perquam exigua, in prospectu Islandiæ boream versus, semper, quod sciam, deserta, Gunnbjarnar Skeer vocata est.« (Imot nord fra Island er det en temmelig liten øde øy, som alltid, så vidt vites, er kalt Gunnbjørnskjær etter Gunnbjørn.)

Om dette sitat sier Fridtjof Nansen i »Nord i Tåkeheimen«, s. 203: »Det er i denne forbindelse værd at merke at hans [Bjørn Jónssons] samtidige Arngrim Jónsson tænkte sig (Specim. Island. s. 34) Gunnbjørnskjær som en liten ubebodd ø i nord for Island. Dette passer nærmest paa den vesle Meven-klint (Kolbeinsøy) som ligger ensomt i Ishavet 14 mil nord fra land, og helt umulig er det vel ikke at det i senere tid er frasagn om denne, som har formet forestillingene om Gunnbjørnskjær, men at den ved sammenblanding er blitt flyttet mot vest.«

Man skal her merke seg at alt tyder på at det ikke er den sydlige del av Grønland som ble først oppdaget, men det er Blossevillekysten, det mest fryktede strøk på Grønland. Men det er likevel naturlig fordi denne kyst med sine høye fjell ligger Island nærmest.

Hvitserk.

Vi vil nå gå over til Grønlandskysten nordvest av Island — til den kyst som ligger Island nærmest og som kan sees samtidig med dette land. Fra Mount Rigny går det i sydvestlig retning en meget høy fjellrekke langs kystlandet. Den høyeste topp på denne fjellkjede er den som ligger på ca. $68^{\circ} 55'$ n. br. og $29^{\circ} 56'$ v. l. Fjellet heter Gunnbjørns Fjeld og er 3700 m høyt. (Se Geodætisk Instituts kart over Grønland, blad Kap Garde. København 1937.) Synsvidden fra dette fjell er 127 n. mil.

Da vi den 20. august 1931 gikk over fra Island til Grønland, la jeg merke til dette imponerende fjell. Det var meget høyere enn noe fjell jeg hadde sett før. Jeg antar at det er så høyt at sneen aldri smelter på dets topper. Derfor er det alltid hvitt. Jeg kom straks til å tenke på *Hvitserkr*.

Fjellet passet slående til dette navn fordi det var sneklædd og hvitt helt til topps. Jeg mente dog at Hvitserk lå sydligere i nærheten av Kapp Farvel. Jeg trodde heller ikke at de gamle grønlandsfarere hadde bereist denne beryktede kyst, og jeg ventet å finne Hvitserk når vi kom lenger sydpå. På turen videre sydover speidet jeg derfor stadig etter Hvitserk, men noe fjell som svarte til dette navn, fant jeg ikke sydligere, da alle fjell der var mørke.

Om Hvítserkr er det også tidligere skrevet en hel del. C. C. Rafn mener i Grønlands Historiske Mindesmærker, III, s. 850, at Hvítserkr er det samme som Kap Farvel.

Fridtjof Nansen skriver også om dette navn i sitt verk »Nord i Tåkeheimen«, s. 225, bl. a.:

»Navnet Hvítserkr synes at måtte passe bedst på en bræ, og ved at se på de forskjellige forbindelser hvori det nævnes i beretningene, får jeg nærmest det indtryk at det i senere tid ofte har været brukt som navn på selve innlandsisen på Grønlands østkyst og sydkyst, og da man under seilassen til Østerbygden så indlandsisen mest på den sydlige østkyst, hvortil det også ble foretat fangstfærder, ble Hvítserk helst navn på den søndre jøkel, som i fortellingen om Einar Sökkason (ovenfor s. 217); men den kunde også være Mittjøkelen.«

Kommandør Gustav Holm i Meddelelser om Grønland, LVI, s. 297, slutter seg til Nansens forklaring idet han sier: »Hvad Hvidsærk angaar, mener Fridtjof Nansen (l. c. S. 225), sikkert med Rette, at Navnet i senere Tider i al Almindelighed blev en Betegnelse for Indlandsisen paa Grønlands Østkyst, og viser, at det netop i Erik Walkendorffs Kursforskrift opfattedes saaledes.«

Denne forklaring tror jeg det vil være umulig å slutte seg til når man først har sett Blossevillekysten med sine mektige fjell. Hvítserkr er i flere kursforskrifter angitt som seilmerke, og det må da være klart at innlandsisen på Grønland, som er synlig langs hele kysten, ikke kan brukes som seilmerke i en kursforskrift. Et seilmerke må ved sitt utseende skille sig tydelig ut fra sine omgivelser slik at det ikke forveksles f. eks. med andre fjell. Det må kunne beskrives slik at folk som ikke har reist der før ikke tar feil av seilmerket. Gunnbjørns Fjeld har en avsatts eller hylle (bergskor) på skrå gjennom fjellet som gjør det kjennelig fra andre fjell i nærheten. Som seilmerke er det naturligst å bruke et fjell.

For å prøve å finne ut hva for et fjell eller muligens bre som de gamle grønlandsfarere kalte Hvítserkr, skal vi se litt på de gamle kilder.

Den første kunnskap man fikk om Grønland, var at Gunnbjørn så Grønland og Island samtidig. Han måtte da ha vært i stredet nordvest for Island, og han må ha sett Grønland i nordvest for Island. Da Snæbjørn Galte og senere Eirik Raude søkte Grønland, må vi gå ut fra at de søkte landet i samme retning som Gunnbjørn hadde sett det — hva kildene også antyder. De måtte reise mot nordvest fra

Island, mot Blossevillekysten. De ovennevnte fjell vilde da bli det første man oppdaget på Grønland, og de ble naturlig nok seilmerker for senere reiser til Grønland. En kursforskrift i biskop Gissur Einarssons kopibok (biskop i Skálholt 1541—48) sier (G. H. M. III, s. 214—15, efter A. M. 226 fol.):

»Er været klart og godt siktbart, med kurs rett vestover, så sees Snæfellsjökul på Island i nordost¹ og Hvitserk på Grønland i nordvest.«

Som man ser, peker dette punkt henimot at Hvitserk må ligge på Blossevillekysten.

I en geografisk beskrivelse, Gripla (G. H. M. III, s. 222—24), heter det bl. a.:

»Frá Bjarmalandi liggja óbygðir norðr allt til þess er Grænland kallast. En botnar gánga þar fyrir, ok víkr landinu til útsuðrs, eru jöklar ok firðir, eyjar liggja úti fyrir jökluunum; fyrir einn jökulinn geta þeir ekki ransakað, fyrir annan er hálf s mánaðar ferð, fyrir þriðja vikuf erð; er sá næstr bygðinni; þar heitir Hvitserkr; þá víkr landinu til norðrs; en sá eigi vill missa bygðina, stefni hann í útsuðr.«

(Fra Bjarmeland ligger ubygder helt til det land som kalles Grønland. Men der går botnar (havsbotnar) foran (landet), og landet viker mot sydvest, der er jøkler og fjorder, øyer ligger utenfor jøklene. En av jøklene kan man ikke undersøke, til en annen (jøkkel) er det en halv måneds reise, til den tredje er det en ukes reise, den er nærmest bygden, den heter Hvitserkr. . . . Da bøyer landet mot nord og den som ikke vil miste bygden (dvs. den som skal til bygden) skal styre i sydvest.)

Også denne beskrivelse gir god mening. Man antok at det var sammenhengende land fra Bjarmaland til Grønland, men foran dette land, som man vel antok var lavt, var det is, og det var »botnar fyrir«, dvs. at havet gikk inn i isen i bukter omtrent på samme måte som fjordene går inn i landet. Der hvor havet eller fjordene slutter, der er botnen. Derav kommer betegnelsen »havsbotnen«. Fra disse botner kommer vi vestover til Grønland. Om sommeren kan man regne at disse botner ligger så langt nord at man kommer inn mot Grønlandskysten på høyde med Koldeweyøya. Derfra går landet i sydvest. Der er jøkler og fjorder, og utenfor jøklene ligger øyer. Dette svarer til landet fra Koldeweyøya sydvestover til Kong Oscars Fjord. Både fjordene, øyene og jøklene er ganske imponerende.

¹ Feil for sydost. Se s. 14.

Den ene jøkel har man ikke kunnet undersøke. Det vil si at den ligger så langt nord at det har ikke vært framkommelig med skip eller på annen måte. Det kan passe med den nedisede kyst nord for Koldeweyøya. Til en annen jøkel er det en halv måneds reise. Det er her nærmest til å tenke på en av de jøkler hvor det var fjorder og øyer utenfor, nemlig landet fra Kong Oscars Fjord og nordover. Det er også nærmest til når jøkulen skulde ligge lenger borte enn Hvítserkr. Her blir det spørsmål om hvorfra man skal regne reisen, fra Norge, Island eller Grønland. Norge og Island nevnes ikke på noen måte i forbindelse med disse reiser. Derimot nevnes *busetnaden*, som i denne forbindelse neppe kan være annet enn den nærmeste bygd, Østerbygden på Grønland. Derfra til en jøkul i det såkalte Eirik Raudes land kan passe godt med en halv måneds reise. Man skal her legge merke til at avstanden ikke er oppgitt i så og så mange »døger sigling«, slik som det er i kursforskrifter. Dette tyder nettopp på at man til vanlig ikke kunde sette seil og under en direkte kurs nå fram til jøkulen, for da vilde det vært naturlig å oppgi avstanden i døger sigling. Men her lå drivisen imellom. Man måtte seile omveier utenom isen og ro seg fram mellom isflakene og i landråka, eller man måtte søke land og ligge stille til isforholdene eller været bedret seg. Alt dette og mer til er innbefattet i »hálfis mánaðar ferð«.

Til den tredje jøkul er det en ukes reise. Den er nærmest busetnaden — den heter Hvítserk. Når man her regner reisen fra det bebygde Grønland (bygda), så kan Hvítserk ikke ha vært noen jøkul eller noe fjell i nærheten av Kap Farvel. Hvítserk må søkes langt nord på Østgrønlandskysten.

Fra Østerbygden på Grønland til Hvítserk på Blossevillekysten ca. 68° 45', kan godt passe med »vikuferð« under gunstige is- og værforhold.

At landet fra Hvítserk bøyer mot nord, passer også på Blossevillekysten. Det er også Walkendorffs kursforskrift at den som vil til det bebygde Grønland, skal styre mot sydvest fra Hvítserk, eller når han har Hvítserk i nord. Ligger Hvítserk på Blossevillekysten, så ligger Kap Farvel i sydvest for den, så det stemmer med kursforskriftene.

I samme retning tyder en annen kursforskrift i erkebiskop Olaus Magnus' verk 1555, gjengitt i G. H. M. III, s. 474: »Vi vil nu vise veien fra havnen Vestrabord på Island til den høye klippe Huitsark, der ligger i havet midt på seilassen til Grønland.«

Til denne meddelelse er å si, at det ligger ingen høy klippe midtveis mellom Island og Grønland. Men følger man de gamle kurs-

forskrifter fra Nordvest-Island til Angmagssalik på Grønland, vil man som tidligere påpekt få Hvitserk i sikte i nord når man er omtrent midtveis mellom Island og Grønland.

Samme sted (s. 474—75) nevnes at »Dette lands (Grønlands) østligere kyster vender mot Norge (med den ovenmeldte klippe Hvitserk midt på veien) og fortsettes til henimot Norges konges uovervinnelige festning Vardøhus«.

Det står ikke her hvorfra veien regnes til Norge, men det må vel være fra det bebyggede Grønland til Norge. Måler vi så på kartet fra Kapp Farvel til Hvitserk på Blossevillekysten og derfra videre til norskekysten, så ligger Hvitserk her ganske nøyaktig midtveis mellom koloniene på Grønland og norskekysten.

Erkebiskop Erik Walkendorff tenkte på å sende en ekspedisjon til Grønland. I den anledning ser det ut til at han bl. a. har samlet kursforskrifter. En av disse sier (G. H. M. III, s. 490):

»Drager hand saa langt Vester oc er det saa goed Søesiunen og sicted klart Weder, da sees Sneffels Jöchell i Nordost liggendis paa Island oc Hvidserch et Bjerg saa heder, Nordvest liggendis paa Grønland.«

Dette sted i Walkendorffs kursforskrifter følger like etter kursforskriften fra Norge syd for Island til Hvarf på Grønland. Men i denne sydlige rute vil man intet sted se Grønland og Island samtidig. Ja man vil ikke kunde se Snæfellsnes engang. Når det refereres til at man kan se Grønland og Island samtidig, kan man bare befinne seg et sted, og det er i stredet nordvest for Island. Det er naturlig at kursforskriftene for den nordlige rute fra Island til Grønland følger etter kursforskriftene for den sydlige rute fra Norge til Kap Farvel. Som kursforskrift for den nordlige rute blir det som her er anført forståelig og riktig når Hvitserk ligger på Blossevillekysten. Da stemmer det også her at Hvitserk ligger i nordvest og Snæfjallanes i sydost.¹

Det som kommer etter i ovennevnte kursforskrift, gir god mening som fortsettelse på den sydlige rute. Det ser således ut til at man har blandet sammen den sydlige rute fra Norge til Grønland med den nordlige rute fra Norge nord om Island til Grønland. Av grunner som nedenfor skal anføres, må man gå ut fra at man også fra Norge benyttet ruten nordenfor Island til Grønland. Fra Trondheim f. eks. er det naturlig å sette kurs for Langanes og følge den nordlige rute til Grønland. Denne rute vil by mange fordeler framfor den syd for

¹ Se s. 14.

Island. Den er så fordelaktig at selv fra Møre går man no nord for Island selv om man skal til Sydøstgrønland.

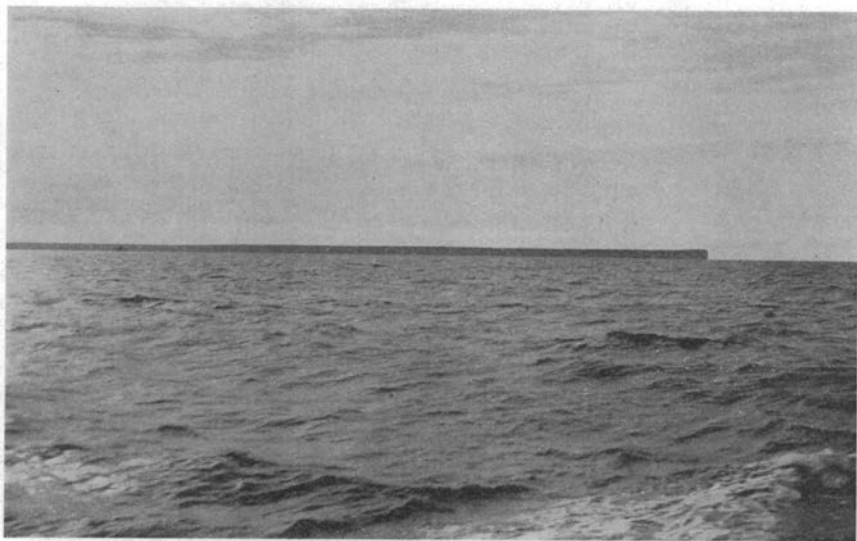
På den sydligere rute vil man nemlig få en østgående strøm hele veien. På den nordlige rute vil man fra Møre få strømmen på siden til man når Island, og vest for Island vil man få strømmen med helt til Vestgrønland. Dertil kommer mange andre fordeler ved den nordlige rute. I denne rute sier det seg selv, at når man var seilt ut fra Norge, var det første mål å få landkjenning på Island. Det naturlige punkt å søke var Langanes, fordi det ligger i ruten og fordi det ved sin eien-dommelige form skiller seg ut fra andre nes og gir en sikker landkjenning. Man fulgte så Islands nordligste kyst til Straumneset, hvorfra man så søkte landkjenning på Grønland. Nærmest her er da Blossevillekysten med sine høye, hvite fjelltopper, som er lett kjennelige i forhold til andre fjell. Det er derfor rimelig at disse viktige seilmerker går igjen i kursforskriften. Når man har reist disse ruter, vil man føle seg sikker på at nettop disse punkter vilde bli nevnt i kursforskriftene uansett om de tidligere hadde navn eller ikke.

En annen av erkebiskop Erik Walkendorffs kursforskrifter sier (G. H. M. III, s. 491):

»Item er mand sønden for Breedefjord i Island liggendis, da schal hand prise Vester saalænge hand seer Hvidserch i Grønland, oc siden prise Sudvest, saalænge fornefnte Hvidserch staaer i Norden; saa maa man med Guds Hjelp frilige søge Grønland.«

Denne kursforskrift viser som de tidligere at man fra Island først søkte å få Hvitserk i sikte — man seilte så vestover til Hvitserk stod i nord — hadde man ikke da nådd iskanten, skulde man likevel styre i sydvest for ikke å komme inn i den bukt i isen som vanlig ligger ut fra Storfjorden. Det gir god mening å fortsette med sydvestlig kurs, for traff man ikke iskanten, så vilde man iallfall treffe Grønlandskysten, og da var det bare å følge den til man kom til bygda. Mogens Heinesen synes å ha søkt Hvitserk i vest eller nordvest av Island. Sigurd Stephensens kart fra 1570 avsetter også Hvitserk på Østgrønland i nordvest av Island. Se Grønlands Historiske Mindesmærker, III, s. 654 nederst.

I sagatåtten om Einar Sökkason fortelles det om Sigurd Njálsson, at han var en stor sjømann, som ofte reiste til Grønlands ubygd på fangst. Han kom en sommer til Hvitserk, hvor han fant likene av Arnbjørn Austmann og hans mannskap. Sagaens ord er (G. H. M. II, s. 686—92):

Langanes í rettv. NV, ca. 3 n. mil av. (G. Horn fot. 11/6 1932.)

Arnbjörn fannst dauðr ok hans menn.

Sigurður hét maðr ok var Njálsson, grænlenzkr maðr; hann fór opt á haustum til fángs í úbygðir; hann var sægarpr mikill; þeir voru XV saman. Þeir komu um sumarit at jöklinum Hvítserk, ok höfðu fundit nokkurar eldstóar manna ok enn nokkurn veiðiskap. Þá mælti Sigurðr: Hvârs eru þer fúsari at hverfa aptr, eðr fara lengra; er nú ekki sumars mikit eptir, en fáng vorðit lítit. Hásetar kváðust fúsari aptr at hverfa, ok sögðu mannhætta mikla at fara um stórfjörðu undir jöklum. Hann kvað þat satt: en svâ segir mèr hugr um, at eptir muni et meira fángit, ef því náir. Þeir báðu hann ráða, kvoðust lengi hans forsjá hlítt hafa, ok þó vel gefizt. Honum kveðst meira um at halda fram, ok svâ var gert ok er þeir sækja inn á fjörðinn, þá mælti Sigurðr: hvart er sem mèr sýnist, at skip sè inn á fjörðinn. Þeir kváðu svâ vera. Sigurðr kvað þat tíðindum mundu gegna. Hèldu nú síðan inn at, ok sá at skipit var sett upp í einn áros, ok gert fyrir ofan; þat var mikit hafskip. Síðan gengu þeir á land, ok sá skála, ok tjald skamt frá. Þá mælti Sigurðr, at þeir munu tjalda fyrst; ok er nú liðit á dag, ok vil ek at menn sé kyrrlátir ok varúðgir; ok svâ gerðu þeir. Ok um morgininn ganga þeir, ok sjást um; þeir sjá stökk einn hjá sér ok stóð í bolöx, ok mannhæ hjá. Sigurðr kvað þann mann viðinn

höggit hafa, ok hafa vorðit vanmeginn af megri. Síðan gengu þeir at skálanum, ok sá þar annat mannsræ. Sigurðr kvað þann gengit hafa, meðan hann mátti: ok munu þessir verit hafa þjónustumenn þeirra er í skálanum eru. Öx lá ok hjá þessum. Þá mælti Sigurðr: þat kalla ek ráð at rjúfa skálann, ok láta leggja út daun af líkum þeim er inni eru ok ýldu, er lengi mun legit hafa, ok varist menn fyrir at verða, þvíat þess er ekki lítil von at mönnum verði at því mein, ok mjök er á mót eðli manna; þótt likendi sè á því, at menn þessir muni oss ekki illt gera Síðan rufu þeir skálann, ok gerðu eptir því sem Sigurðr mælti, ok varð þeim ekki mein at. Þeir sá þar í skálanum menn dauða ok fè mikit. Þá mælti Sigurðr: þat sýnist mèr ráð at þèr hleypit holdi af beinum þeirra i heitukötlum þeirra er þeir hafa átt, ok er svâ hægra til kirkju at færa, ok er þat líkast at Arnbjörn muni hèr verit hafa, þvíat skip þetta annat it fagra, er hèr stendr á landi, hefi ek heyrð at hann hafi átt; þat var höfðaskip ok steint ok mikil gersemi. Kaupskipit var brotit mjök neðan, ok kvaðst Sigurðr ætla at þat mundi at engum nytjum verða. Þeir tæka ór sauminn, en brendu skipit, ok höfðu hlaðna ferjuna ór óbygðum, eptirbátinn ok höfðaskipit. Þeir kvomu í bygðina, ok fundu biskup í Görðum, ok sagði Sigurðr honum tíðindin ok fjárfundinn; nú kann ek ei annat at sjá, sagði hann, enn þat fé þeirra muni bezt komit er beinum þeirra fylgir, ok ef ek á á nokkura ráð, þá vil ek at svâ sè. Biskup kvað hann vel hafa með farit ok vitrliga, ok þat mæltu allir. Mikit fé fylgði líkum þeirra.

(Arnbjörn og hans menn fantes døde.

En grönlandsk mann het Sigurd Njálsson. Han reiste ofte, især om høsten, på fangst til ubygdene. Han var en stor sjømann. De var 15 sammen. En sommer kom de til *jøkelen Hvitserk*, hvor de fant noen ildsteder og gjorde noen fangst. Da sa Sigurd: »Hva har de no mest lyst til, enten å vende tilbake eller fare lenger, meget er no ikke igjen av sommeren, men vår fangst er liten.« Mannskapet svarte, at de helst vilde snu, og sa at det var meget farlig å krysse i de store fjorder under jøklene. Han innrømmet at det var sant, »men«, sa han, »det aner meg dog at den største fangst er igjen hvis den bare kan nås«. De ba ham selv rå og sa at de lenge hadde stolt på ham og at alt hadde gått godt. Han sa da at han vilde helst dra videre, og det ble da gjort. — — —

Da de kom lenger inn på fjorden, sa Sigurd: »Er det som jeg synes, at et skip ligger der inne i fjorden?« De andre sa at det var

så. Sigurd sa at de snart vilde få noe nytt å vite. De styrte da inn etter fjorden, og så at skipet var satt på land i en elveos og et gjerde oppsatt ovenfor det. Det var et stort havskip. De gikk på land der og så da en stor skåle og et telt like ved. Da sa Sigurd at de skulde sette opp sitt skipstelt (tjalda), »for nå er dagen snart forbi, men jeg vil at folk no skal holde seg stille og være forsiktige«, hvilket de også gjorde. Neste morgen gikk de i land og så seg om. De så der en tømmerstokk som det sto en buløks i, og liket av en mann lå tett ved den. Sigurd sa at denne mann hadde hugget ved, men var blitt avmektig og død av sult. Siden gikk de til skålen og så der utenfor et annet lik. Sigurd sa at denne hadde gått så lenge han orket, »og disse har vel vært tjenere for dem som er inne i huset«. En øks lå også ved ham. Da sa Sigurd: »Det er mitt råd at taket tas først av huset, forat dunsten av de lik som er der inne og formodentlig lenge har ligget i forrådnelse, kan trekke ut. Man må derfor med forsiktighet forsøke å unngå den, da det er meget å frykte for at folk kan få skade av slikt som så meget strir mot (levende) menneskers natur, ennskjønt det ellers er sannsynlighet for at disse menn ikke skulde tilføye oss noe ondt.« — — — — Deretter tok de taket av huset og gjorde som Sigurd hadde sagt, og de fikk heller ikke noen skade av det. De så inne i skålen døde menns lik og meget gods. Da sa Sigurd: »Det forekommer meg rådeligst å legge likene i de kjeler som har tilhørt de døde, med kokende vann, forat kjøttet således kan skilles fra benene, for at de da skal bli lettere å føre til kirke. Jeg anser det for rimelig at det er Arnbjørn som er landet her, for det ene vakre skip som står her oppe på landet, har jeg hørt at han har eid.« Det var et stort drakeskip, malt og meget verdifullt. Handelsskipet var ganske knust i botnen, og Sigurd sa at han trodde ikke at det kunde bli til noen nytte. De brente det opp og tok sømmene av dette skip, men seilte fra ubygdene med deres eget fartøy, skipsbåten og det store skip. De kom til bygda og søkte biskopen i Gardar. Sigurd fortalte ham om det godset de hadde funnet. »No«, sa han, »kan jeg ikke se annet enn at det av deres gods anvendes best som følger med deres ben, og hvis jeg kan rå over noe av det, vil jeg at det skal bli slik.«)

Når man leser disse skildringer, så har man ikke inntrykk av at dette hadde foregått i nærheten av Kap Farvel. Man tenker uvilkarlig heller på Blossevillekysten og at Hvitserks jøkler lå der nord.

På senere karter avlegges Hvitserk som et høyt fjell som stikker opp av havet nordvest av Island. Senere kilder nevner også om Hvitserk nordvest av Island, uten at de synes å ha full rede på fjellet. Men de peker mot Blossevillekysten.

Etter dette mener jeg at Hvitserk er det høye snekleddede fjell som ligger på Blossevillekysten på 68° 55' n. og 29° 56' v. På de nye danske karter kalles fjellet no som nevnt »Gunnbjørns Fjeld«.

Blåserk.

Vi vil no se om det kan bli mulig å gjøre seg opp en mening om hva det var man i kildene betegnet med navnet Blåserkr.

C. C. Rafn har forsøkt å bestemme beliggenheten av dette fjell og er kommet til at det måtte være et av de høye fjell på den sydlige del av Østgrønland. (Se Grønlands Historiske Mindesmærker, III, s. 848.)

Nansen mener at Blåserkr sannsynligvis må være Ingolv's Fjell nord for Angmagssalik. (Se »Nord i Tåkeheimen«, s. 224.) Men han finner det meget vanskelig å bestemme det sikkert etter kildene.

Kommandør Gustav Holm slutter seg nærmest til Nansen, men han peker på flere fjell ved Angmagssalik som kan tenkes å ha båret dette navn. (Se Meddelelser om Grønland, LVI, s. 293.)

Selv mente jeg lenge at Nansens oppfatning her var den rimeligste. Særlig syntes jeg at hans forklaring med hensyn til Miðjökull og Eirik Raudes reise virket overbevisende etter at jeg hadde sett de tre nedisede kyststrekninger som han kalte jøkler. Men etter hvert som jeg har fortsatt arbeidet med kildene, er jeg kommet til andre resultater, som jeg her kort skal skissere.

Det første vi hører om Blåserk, er i Landnámabók (G. H. M. I, s. 176), der det fortelles: »Eirekr (Rauði) sigldi undan Snæfellsnesi. Enn hann kom utan at Miðjökli þar sem Bláserkr heitir«. (Eirik Raude seilte ut fra Snæfellsnes, og han kom ut til Midjökul, der som det heter Blåserk.) I en variant står det at »Han kom undir jökulinn Bláserk á Grænlandi«. I en annen variant heter det: »ok kom utan at þar sem hann kallaði Miðjökul, sá heitir nú Bláserkr.« (Og kom utenfra og inn til det sted som han kalte Midjökul, den heter no Blåserk.)

Omtrent det samme sies både i Eirik Raudes saga (G. H. M. I, s. 204) og i Torfinn Karlsevnes saga (G. H. M. I, s. 360). Enkelte steder står Mikla jökul istedenfor Miðjökul, men det kan muligens være skrivefeil, eller det kan tenkes at begge disse betegnelser kan vær brukt på den jökul det her gjelder.

Hvor skal vi så etter dette søke Blåserk?

Vi vet at Eirik søkte det land som Gunnbjørn hadde sett samtidig som han så Snæfjallanes på Island. Dette land måtte da være Blossevillekysten på Grønland, da det er det eneste strøk på Grønland som man kan se samtidig med Island. Ferden gikk altså mot Blossevillekysten eller mot jøklen på Grønland som strøket kaltes senere.

Den korteste vei fra Island til Grønland er fra Islands nordvestligste nes over til det høye fjell Mount Rigny på Blossevillekysten. Dette fjell er både blått (mørkt) og høyt og svarer fullstendig til betegnelsen Blåserk.

I en senere beretning, Grønlands Annaler (A. M. 115 8vo, G. H. M. I, s. 123), står det at et skip som slet seg løs fra Island, drev ut på havet, slik at man samtidig så, likesom Gunnbjørn tidligere, både Snæfellsjøkul og Blåserk på Grønland. De var da kommet nær »Eirikstefna« (Eirik Raudes rute).

Det fjell Blåserk som her passer best, er fremdeles Rignyfjellet, som etter sjøkartene er 7600 fot høyt. Muligens er det også høyere. Det ligger Island nærmest, og kan i gunstig vær utvilsomt sees samtidig som man ser fjellene på Island.

I Torfinn Karlsevnes saga står det videre at Eirik Raude kom til den *jökul* som heter Blåserk.

Ser vi no på Rignyfjellet, viser det seg at det stiger opp av en mektig bre eller jökul. Det er da meget naturlig, at når fjellet kaltes Blåserk, så fikk breen, jökulen som omga fjellet, navn etter dette — altså Jökulen Blåserk eller Blåserk-Jökulen.

Jökulen Blåserk omtales flere steder, og man har vært meget i tvil om dette navn knyttet seg til et fjell eller til en jökul. No ser det ut til at begge deler er tilfelle. Blå betyr på gammelnorsk ofte svart.

Dette peker også mot Blåserk som et fjell som ligger i eller ved en jökul, hvilket stemmer med Rignyfjellet.

Blåserk nevnes aldri i kursforkriftene til Grønland som seilmerke. Det passer også fordi den ligger for langt øst til det.

Som seilmerke er det *alltid* Hvitserk som nevnes, og det passer fordi den ligger vestligere og kunde sees under seilassen fra Island til Angmagssalik.

Midjøkul.

Med hensyn til Midjøkul gikk jeg ut fra, hva Nansen skriver om den i sin bok »Nord i Tåkeheimen«, s. 222, at denne jøkul skulde ligge ved Angmagssalik. Dette fant jeg ganske sannsynlig, da jeg reiste på Grønland, fordi tre store kyststrekninger her var ganske nediset og skulde med rette kunne betegnes som jøkler. Men etter hvert som jeg har arbeidet med kildene, har jeg forlatt denne teori. Disse tre kyststrøk ligger nemlig så langt fra hverandre, at man bare ser en av dem av gangen. Den sydligste ligger på 62° og den nordligste på 68° . Avstanden mellom disse to jøkler blir altså som mellom Stad og Bodø, og det er da ikke sannsynlig at disse to jøkler skulde kunne betegnes som sidejøkler til Midjøkul like vel.

Derimot framgår det av kildene, som nevnt ovenfor under Blåserk, at Midjøkul må være ganske nær Blåserk. Jeg antar da at Midjøkul ligger mellom Blåserk og Hvitserk. Det stemmer også etter kartet, idet det der ligger en ganske stor jøkul. Denne heter no Sorte Bræ på de danske karter. (G. C. Amdrup, Grønlands Østkyst fra $67^{\circ} 45'$ til $69^{\circ} 25'$ N. Br. Kjøbenhavn 1900. Medd. om Grønland. XXVII.)

Vest for Sorte Bræ løper Kronborg Gletscher og Rosenborg Gletscher sammen mot kysten og får der en betydelig bredde. Men tre høye nes dekker delvis denne breen mot innsyn fra havet, slik at breen ikke syns i sin fulle størrelse. Likevel kan det tenkes at dette kan være Midjøkul.

Blåserk ligger tett ved kysten, og en stor jøkul, Stor-Bræ, går ned til havet fra dette fjell. På samme måte kommer Christian IV's Gletscher fra Hvitserk (Gunnbjørns Fjeld på de danske karter) ned i Nansens Fjord. Dette er en betydelig bre med en frontbredde ut i sjøen på 13 km. Hvitserk reiser seg rett i nord over munningen av Nansens Fjord, hvor denne bre kommer ned. Det er derfor meget rimelig at denne breen har hatt sitt navn etter fjellet Hvitserk, altså Jøkulen Hvitserk eller Hvitserk-Jøkulen. På denne kyst er også en hel del mindre breer, men de dekkes for en stor del av de bratte og høye kystfjell, slik at man ser lite til dem fra sjøen. De store breene Hvitserk, Midjøkul og Blåserk blir derfor mer framtrædende og synbare fra sjøen. Dette også fordi at munningen av Nansens Fjord går mot sydøst, og breen blir derfor lettere synbar fra havet mellom Hvitserk og Blåserk.

Den største bre vi kjenner i fjordene nord for Scoresbysund er Waltershausenbreen i Frans Josef Fjord. Den har en brefront på ca. 11 km bredde ut i sjøen. Breen i Nansens Fjord (Hvitserk-Jøkulen) har imidlertid en frontbredde på ca. 13 km ut i sjøen og er således betydelig større enn noen bre i området Scoresbysund—Dovebukta. Sorte Bræ (Midjøkul) ser etter kartene ut til å være enda betydelig større enn breen i Nansens Fjord. Og jøkulen ved Mount Rigny ser også ut til å være meget stor, men det foreligger ikke tilstrekkelig nøyaktig kart for dette strøk, slik at disse to breene kan måles slik som den første. Når kysten her blir bedre kartlagt vil man sikrere kunne avgjøre disse spørsmål. Men sikrest vil det kunne avgjøres hvis man får se breene fra havet slik som de gamle Grønlandsfarere gjorde når de ga disse jøklene navn. Fjellene er meget mer imponerende enn breene, og det er vel som tilknytning til disse fjellene at breene spesielt er blitt bemerket. Det er kanskje også derfor de har fått betegnelsen jøklene på Grønland. Hvitserk med sin høyde på 3700 m er sannsynligvis det høyeste fjell i Arktis. Dertil kommer at disse fjell lå Island nærmest og var de naturlige landemerker og seilmerker for ferdene til Grønland, Hvitserk for seilassen til Vestgrønland og Blåserk for seilassen til Scoresbysund og Nordøstgrønland. Når det er tale om jøklene på Grønland, så menes det sannsynligvis disse tre, Hvitserk, Midjøkul og Blåserk. Uttrykket »øst for jøklene« betyr således østenfor disse tre jøkler. Likeledes har vi uttrykket »mellom jøklene« som betyr landet eller fjordene mellom Hvitserk og Blåserk. I Eyrbyggja saga (Antiquitates Americanæ, s. 195), står følgende: »Eptir sætt Eyrbyggja ok Álptfirðinga þá fóru Þorbrandzsynir til Grænlands, Snorri ok Þorleifr kimbí. Við hann er kendr Kimbavogr á Grænlandi millum jökla, ok bjó Þorleifr á Grænlandi til elli, en Snorri fór til Vinlands ens goða með Karlsefni.« (»Etter forliket mellom eyrbyggjene og alptfjordingene reiste Torbrandssønnene Snorre og Torleiv Kimbe til Grønland. Etter han er Kimbavogr på Grønland mellom jøklene oppkalt, og Torleiv bodde på Grønland til han ble gammel, men Snorre reiste til Vinland med Karlsevne.«) Etter dette har altså en av fjordene på Blossvillekysten eller en våg der hatt navnet Kimbavogr.

Engelsk oppfatning av Hvitserk.

I 1935 skrev jeg en artikkel om Hvitserk og Blåserk i Norsk Geografisk Tidsskrift. Etter denne artikkel kom der i Geographical Journal, Vol. LXXXIX, 1937, s. 552—556 under tittelen »Hvitserkr« en artikkel som begynner med følgende innledning:

»The identify of Hvitserkr, a »high mountain« on the Greenland coast, mentioned in early sailing directions, has been a matter of some controversy. In a recent article in the Norsk Geografisk Tidsskrift (vol. 5, 1935, pp. 429—43) the view that it is identical with the summit of the Watkins Mountains on the Blosseville coast was advanced by Mr. J. Kr. Tornøe. A translation of this article was prepared, at the instance of Mr. Augustine Courtauld, by Mr. Michael Spender. The following note has been compiled in part from this article by the Librarian, who has been assisted by Mr. Spender's knowledge of conditions on the East Greenland coast.«

(Bestemmelsen av Hvitserkr, et høyt fjell på Grønlandskysten som er nevnt i gamle kursforskrifter, har vært gjenstand for en del meningsforskjell. I en nylig utkommen artikkel i Norsk Geografisk Tidsskrift (bd. 5, 1935, s. 429—43) har hr. J. Kr. Tornøe framholdt den oppfatning at Hvitserkr er det samme som toppen av Watkinsfjellene på Blossevillekysten. En oversettelse av denne artikkel ble gjort av Mr. Michael Spender på foranledning av Mr. Augustine Courtauld. Den følgende utredning er delvis på grunnlag av denne artikkel forfattet av bibliotekaren, som har hatt hjelp av Mr. Spenders kjennskap til forholdene på Østgrønlandskysten.)

I artikkelen anføres bl. a. s. 555 følgende:

»To summarize the conclusions in favour of the identification of "Hvitserkr" with the peak in the Watkins Mountains: the record of the possibility of seeing Iceland and Greenland simultaneously may date from a period prior to Erik's voyage; at any rate, the possibility is stated in documents collected at the beginning of the sixteenth century but embodying a much older tradition: the older sailing directions also support the view that Hvitserkr was a mountain on or near the east coast. According to Tornøe's records it is possible to see the Watkins Mountains and Iceland at the same time, the former being the only mountains high enough near the coast to make this possible.

It is therefore legitimate to surmise that Hvítserkr was applied to a peak of this mountains, and that its identification with mountains much further to the south-west is based upon a later tradition which co-existed for some centuries with the older tradition.«

(For å sammenfatte de konklusjonene som taler til fordel for å identifisere »Hvítserkr« med fjelltoppen i Watkinsfjellene: meldingene om muligheten for å se Island og Grønland samtidig kan kanskje stamme fra en periode tidligere enn Erik's reise, — i alle tilfelle er muligheten stadfestet i dokumenter som er samlet i begynnelsen av det 16. århundre, men inneholder en meget eldre overlevering. De gamle kursforskriftene understøtter også dette synspunkt at Hvítserkr var et fjell på eller nær kysten. Ifølge Tornøes artikkel er det mulig å se Watkinsfjellene og Island på samme tid, idet disse fjellene er de eneste fjell nær kysten som er høye nok til å gjøre dette mulig.

Det er derfor rett og riktig å anta at navnet Hvítserkr ble brukt om en topp i disse fjellene, og at grunnen til at det også ble anvendt på fjell lenger syd-vest, beror på en senere overlevering som i noen århundrer holdt seg sammen med den eldre overlevering.)

Den 2. mars 1936 holdt Mr. *Courtauld* i Geographical Society i London foredrag om sin ekspedisjon til Grønland i 1935. Han tok da sitt utgangspunkt i de gamle norske kursforskrifter for beseiling av Grønland, idet han uttalte følgende (Geographical Journal, Vol. LXXXVIII, 1936, s. 193):

»It is laid down in the old Norse sailing directions that in order to reach the Greenland settlements near Cape Farewell one must steer from Iceland north-west until a great mountain is sighted standing in the middle of the sea. The mariner was then directed to hold his course until this mountain bore north, when he would steer south-west along the edge of the ice until he made his landfall in South Greenland. It is also written that, in clear weather, it is sometimes possible to see Hvítserkr and Snæfell in Iceland at the same time. In all probability, then, since this part of the coast is the only one near enough to Iceland for such a phenomenon to be possible, the high mountains in Rasmussen Land are the legendary landmark of Hvítserkr.«

(Det er skrevet i gamle norske kursforskrifter at når man ville nå Grønlandsbygdene nær Kap Farvel, skulde man styre fra Island nordvestover inntil man fikk i syne et stort fjell som sto midt i havet

mellom Island og Grønland. Sjømannen skulde da holde denne kurs inntil dette fjell bar i nord, da skulde han styre sydvest langs iskanten inntil han landet i Sydgrønland. Det er også skrevet at i klart vær er det somme tider mulig å se Hvítserkr og Snæfell på Island samtidig. Siden denne del av Grønlandskysten er den eneste som er Island nær nok til at dette kan finne sted, er det all sannsynlighet for at de høye fjell i Rasmussen Land er det legendariske landemerke Hvítserkr.)

Mr. Spender som sammen med Courtauld, Wager og en del andre besteg Hvítserk og blant annet målte høyden til 12 200 fot, sier under diskusjonen i ovennevnte møte bl. a. følgende (Geographical Journal, Vol. LXXXVIII, 1936, s. 214):

»That their party did what they set out to do during a summer so difficult that no other party even got half-away through their plans, is most satisfactory. I had had a fear that we might year after year witness different expeditions going out to climb this mountain. Perhaps there would be several in any one year and all sorts of international complications. But now this fine summit — the highest in Greenland, the highest in the Arctic, and apparently the famous Hvítserkr of the Norsemen — has been climbed by Courtauld and Wager at the first attempt, and that is the best that any of us could have wished for.«

(At deres ekspedisjon utførte det de hadde foresatt seg i en sommer, så vanskelig at ikke noen annen ekspedisjon greide å gjennomføre halvparten av planene sine, kan vi være meget tilfreds med. Jeg var redd for at vi kanskje år etter år skulde bli vitne til at forskjellige ekspedisjoner drog ut for å bestige dette fjellet. Kanskje vilde det bli flere hvert eneste år og alle slags internasjonale forviklinger. Men no er denne stolte fjelltoppen — den høyeste på Grønland, den høyeste i Arktis og øyensynlig de norrøne menns berømte Hvítserkr — blitt besteget av Courtauld og Wager ved første forsøk, og ingen av oss kunde ha ønsket noe bedre.)

Det er interessant å se denne oppfatning hevdet av menn som har beskjeftiget seg så meget med spørsmålet og som selv har besteget fjellet.

Berufjørðr (Hunbjørnfjorden).

I Ivar Bårdssons beretning nevnes en del navn fra syd til nord på Østgrønland. Det sydligste av disse er Berufjørðr. Det heter om denne fjord (Finnur Jónssons utg. 1930, s. 19—20):

»Then Østerbij, som er vðj Grønland, ligger ret for østhen ved Herioldzness och heder Skagafiort; thet er en stor bije.

Item langt øster aff Skagefiord ligger en fiord, och er icke bijgd, som heder Bærefiord, och fram i fiorden ligger et langt reff thuert for indgangenn, saa at ingen stuore skiib maa ther ind komme vden tha stuor strøm er och nar stuore strømme løber, løbe ther vtallige hualle i then samme Bærefiord, och vanther ther alldrigh fiske, vðj denn samme fiord er allmindeligh hualffiskerj och doch med biscopens lough, thi fiorden ligger till domkircken, och vðj then fiord ligger en stuort høøll och heder Hualshøøl, och første søen ganger vd, tha løber all hualffiskerne i den samme høøll.«

»Bærefiord« er muligens Storfjorden (Kangerdlugssuak) på ca. 68°. Det passer å kalle den så, for der er meget godt bjørnedistrikt. Dessuten er det meget sannsynlig at denne fjord var en av de første som ble besøkt, fordi det vanlig fra Storfjorden går ut et isfritt havområde som strekker seg helt over mot Island. Kysten både nord og syd for Storfjorden er ofte blokert av is, men til tross for det er det som regel om høsten mulig å nå inn mot munningen av fjorden. Slik var det høsten 1931, og slik har det også vært mange andre år ifølge de beretninger våre fangstfolk har gitt. Den ytre del av fjorden må ha vært et godt fangstområde f. eks. Uttentalssund og Skærgaards-Halvøen. Der har dansken Helge Larsen gravd ut en del husruiner, som tyder på at det har vært norrøn bebyggelse.

Det som skulde være kjennemerke på denne fjorden er at det ligger et meget stort rev tvers over fjorden, så at ingen store skip kan komme inn der. Derimot går det inn kval som blir i en kvalshøl når sjøen faller ned. Noe sådant rev så vi ikke i Storfjorden, men vi var heller ikke ved Skærgaards-Halvøen eller i Uttentalssund. Det kan være der det er det rev som Ivar Bårdsson beretter om.

Noe sikkert kjennetegn på at Storfjorden er den samme som Berrefjord har vi ikke. Derimot er det et rev i den fjorden hvor vi satte i land Mortensens ekspedisjon på ca. 60½° ved C. Walløe. Innløpet er der ganske smalt og revet så grunt at man neppe kan gå igjennom med en ishavsskute på fjære sjø. At kval kan gå inn der er sannsynlig

Men om denne fjord vil man neppe si at den ligger langt fra Skagafjord. Med hensyn til avstanden fra Skagafjord skulde Storfjorden passe bedre.

Da vi om morgenen den 21. august 1931 kom inn i munningen av Storfjorden, oppdaget vi at det inn gjennom landet strakte seg en stor fjord som ikke fantes på kartet. Da vi skulde finne fangstterreng til de tre overvintretere som vi hadde med, gikk vi inn gjennom fjorden for å undersøke mulighetene der. I fjorden var det meget is, men vi fortsatte innover til vi kom ganske nær land ved sydkanten av Kangerdlugssuakkbreen. Det var dog så meget is at vi vanskelig kunde komme i land. Vi gikk derfor tvers over fjorden til nordsiden. Underveis tok jeg en del bilder av breene og fjellene i fjordbunnen. På nordsiden av fjorden gikk vi i land på et sted som vi kalte Elvefaret, hvor jeg samlet planter for Botanisk Museum og tok en del bergartsprøver og bilder. Av den grunn måtte vi straks sette navn på en del steder.

På nordsiden av fjorden like øst for det sted hvor vi var i land, stikker det fram et nes og østenfor neset går det inn en liten fjord med en lang dal i nordvestlig retning. Vi kalte denne dalen for Smedal, etter dr. jur. Gustav Smedal, og på østsiden av fjorden reiste seg noen høye vilt forrevne fjell som jeg også tok et bilde av. Fjellene, som er omtrent så høye som Galdhøpiggen, kalte vi Ingrid's fjell, etter fru Ingrid Smedal. Lenger ute i fjorden på sydsiden var det en liten sidearm hvor vi også gikk i land. Stedet kalte vi Brandal etter Brandal på Sunnmøre, skutas hjemstavn.

Vi hadde brukt en hel dag inne i fjorden, og om natta kom vi tilbake til fjordmunningen hvor vi bygde en fangsthytte på nordsiden av fjorden. Vi satte opp et annekasjonsskilt, og stedet kalte vi Husvika. På kartet forsøkte vi å tegne inn et riss av fjorden, da vi gikk ut fra at vi var de første som hadde vært inne i den, unntatt kanskje selfangere og håkjerringfiskere som vi visste i hvert fall hadde vært inn til fjordmunningen. (Se beretning i »Oslo Aftenavis«, nr. 266 for 18. november 1931, og artikkel i »Aftenposten«, nr. 418 den 20. august 1932.)

Senere, etterat vi kom hjem, fant vi ut at kaptein Ludolf Schjelderup hadde vært der inne med »Quest« året før med den engelske Watkins-ekspedisjon.

Qllumlengri.

Navnet betyr den fjord som er lenger enn alle andre fjorder.

Denne fjord finnes det lite om i kildene. Den eneste gode skildring finnes i Ivar Bårdssons beretning. Den er såpass utførlig at man her sikkert må kunne gå ut fra at det er Scoresbysund det menes. Det heter (Finnur Jónssons utg. 1930, s. 20—21):

Øster fra forskrefne fiord [Bærefiord] ligger en fiord som hedder Allumlenger, hand er møø vden fore och møgit bredere inden till, hand er saa lang at ingen ved endhen paa hannom, han haffuer ingen strøm i sigh, hand er fuld med smaa holme, ther er nock fugle och ægk, hand er slet land, paa baade sider voxit med grønt gress saa langt som nogen mand ther faar.«

Når det er påvist at det var fjellene på Blossevillekysten som først ble oppdaget og at overreisen til Grønland gikk mot denne kyst, så er det også en selvfølge at Scoresbysund var kjent. Det er nemlig ikke langt fra Blåserk til Scoresbysund, bare ca. 100 nautiske mil, og hvis man holdt en noe østlig kurs eller drev av i sydvestlig eller vestlig vind, slik at man gikk forbi Blåserk, vilde man fra selve overreisen komme like til Qllumlengri (Scoresbysund).

Det skulde dessuten ligge så tydelig i navnet, at man her ikke trenger stort mer bevis for dette.

Scoresbysund er uten sammenligning den lengste fjord på Grønland, ja den er den lengste fjord i verden. Den er minst 330 km lang. Den blir altså nesten dobbelt så lang som Sognefjorden, som er den lengste fjord i Norge. Navnet »Qllumlengri« skulde således på en aldeles treffende måte karakterisere denne fjord og skille den ut fra andre fjorder. Også de andre opplysninger som gis om Qllumlengri stemmer med Scoresbysund.

Kursforskriften fra Kolbeinsøy til Grønlands ubygder i nord er oppgitt til et døgn seiling og peker like på Scoresbysund. Avstanden dit passer nøyaktig med den avstand som er oppgitt i samme kursforskrift til Svalbard og Vestgrønland.

Finnsbúðir.

Ivar Bårdssons beretning melder også om Finnsbúðir. Først skildres fjorden Qllumlengri (Scoresbysund), og så sies det (Finnur Jónssons utg. 1930, s. 21): »Item øster lennger till isbergen ligger en haffn som heder Fimbuðer, saa kallit forthi at vdj Sancti Oluffs

tid brød ther et skib, som almindelig røgte ganger end vðj dagh vðj Grønlannd, och paa det skiib vaar Sancti Oluffs smaa suend, och hand drucknede ther med de andre, och the som tha effther leffde groffue ther neder de døde, och reiste der op stuore steenkorss paa de dødis graffuer, och the stande end vðj dagh.«

Etter dette skulde Finnsbúðir være nordenfor Scoresbysund.

Til kontroll på denne kilde har vi beretningen om Líka-Loðinn i Tosta-Þáttur (G. H. M. II, s. 662): »Svâ er sagt, þá er konúngr lá í Súlundum, þá sigldi þar eitt Grænlandsfar af hafi. Fyri því skipi var sá maðr er Líka-Loðinn hét, þvíat hann hafði flutt lík Finns fegins ok þeirra skipara or Finnsbúðum, fyrir austan jökla á Grænalandi, með boði Ólafs konúngs helga, þvíat Finnr var son Ketils kálfs af Ríngunesi á Heiðmörk ok Gunnildar, systur Ólafs konúngs.¹ Þeir skjóta báti ok róa til konúngs skipsins, ok heilsaði Loðinn konúngi. Konúngr spurði, hversu lengi þeir hefði í hafi verit. Loðinn svarar: VII nætr. Konúngr spurði: urðu þér við enga nýlundu varir? Loðinn svarar: engi nýlunda þikki mér nú. Þá vindu hans kumpánar bátinum. Þá mælti konúngr: eigi þikkir þínum mönnum sem þú segir satt, ok seg nú. Loðinn svarar: Þá er vèr höfðum siglt II nætr undan landi, þá sáam vèr eld brenna; hann var svâ lánggr, at vèr sáam fyri hvarngan enda; hann var blár sem einn logi. Byr var enn bezti, ok mátti hvergi hjá sigla; var mitt ráð at sigla þar á eldinn sem vèr komum at ok lægstr var loginn.«

(Så er sagt at da kongen lå i Solund (Ytre Sogn), kom der en grønlandsfarer inn fra havet. Fører på det skipet var den mann som kaltes Lik-Lodin fordi han hadde ført liket av Finn Fegin og hans skipsfolk fra Finnsbúðir som ligger øst for jøklenne på Grønland, etter påbud av kong Olav den Hellige, fordi denne Finn var en sønn av Ketil Kalv av Ringnes på Hedmark og Gunnhild, kong Olavs søster. De satte ut en båt og rodde til kongens skip.² Lodin hilste på kongen som spurte hvor lenge de hadde vært i sjøen. Lodin svarte: »7 netter.« Kongen spurte: »Har dere merket noe nytt?« Lodin svarte: »Ikke noe som no syns meg nytt.« Da snudde hans mannskap båten.

¹ Det har vært anført at kong Olavs søstersønn Finn var altfor ung til å være på Grønland i den tid. Om det her er en forveksling av et navn spiller i denne forbindelse ingen rolle. Hovedsaken er at Loðinn hentet hjem de døde etter kongens ordre. Det må vi gå ut fra har funnet sted.

² (Kongen var Harald Harråde som da reiste til England hvor han falt i året 1066.)

Kongen sa da: »Dine menn syns ikke at du sier sant, men si det no.«
Lodin svarte: »Da vi hadde seilt to netter fra land så vi en brennende ild så lang at vi ikke kunde se enden på den til noen kant. Den var blå som en loge. Vi hadde den beste bøl, men kunde ikke seile forbi ilden. Jeg besluttet da å seile over ilden, hvor vi kom til den og hvor flammen var lavest.«¹

Uttrykket »jøklene« forekommer flere steder, og det synes nok så sikkert at det hentyder til jøkene Hvitserkr, Miðjökul og Bláserkr. Men disse jøkler har vi tidligere bestemt til å ligge på Blosssevillekysten. Når så Finnsbúðir skal være en havn som er østenfor jøkene, så er det naturlig å søke den nord for Scoresbysund, slik som Ivar Bårdsson beretter. Havnen Finnsbúðir må da søkes et sted i Eirik Raudes land.

Øst for jøkene betyr nord for jøkene, på samme måte som Østerbygden og Vesterbygden er den sydligste og nordligste bygd på

¹ Om en lignende ild beretter professor A. E. Nordenskiöld fra sin ekspedisjon til Grønland i 1883 følgende:

»Då vi under stilla väder och smul sjö i den mörka natten ångade fram öfver den smala fjorden, sågs plötsligen på hafsytan akter om oss ett bredt, men skarpt begränsadt ljusbälte. Det lyste med ett jemnt, något gulaktigt sken, snarlikt ljuset af åtskilliga fosforescerande ämnen. Oaktadt vi gingo med en fart af 4 till 6 knop, närmade sig skenet oss mer och mer. Då det nådde fartyget, såg det ut, som om vi ångat fram i ett haf af eld eller smält metall. Efter en stund hade ljuset gått förbi fartyget, och det försvann slutligen förut vid horisonten. Jag fick beklagligen ej tid att undersöka det med spektroskopet. Det var tydligen af annan art än det vanliga blåhvita mareldsljuset, hvilket visade sig samtidigt ganska klart i fartygets kölvatten. Då skenet var fullkomligt jemnt, kan det ej heller hafva utgjorts af fosforescens, framkallad af något fiskstim, som summit förbi fartyget. Et fiskstim skulle äfven gifvit sig til känna genom någon rörelse å den för tillfället fullkomligt spegellugna vattenytan, och den från fiskarna härrörande fosforescensen hade antagligen lemnat ett blåaktigt, ej ett sådant svagt gulaktigt ljus som det, hvilket här visade sig. Eskimåerna förklarade, att en i granskapet utfallande glaciereff utbredde ett tunnt lager af mindre salt lervatten öfver jordens yta, och trodde, att detta skulle stå i något samband med det storartade, af dem förut ej sedda naturfenomenet. Något norrsken sågs för tillfället ej på himmelen, hvilken var temligen tätt molnbeklädd.

Orsaken till den märkvärdiga företeelsen, som för 10 å 15 minuter lät Sofia ånga fram i ett eldhaf, känner jag ej. Möjligen har det varit ett eldfenomen af detta slag, som gifvit upphaf til den i Forngrönlands historia bekante Lig-Lodins berättelse för konung Harald Sigurdson, att han (Lig-Lodin) en gång seglat öfver ett ställe, der hafvet stått ljusen låga.«—Ymer, Stockholm 1883, s. 243.

Vestgrønland. På samme måte betegner våre fangstfolk disse retninger i dag. Reiser langs Østgrønlandskysten betegnes fremdeles med øst eller vest — også der hvor kysten går i nord—syd-retningen.

Finnsbúðir skulde ifølge Ivar Bårdssons beretning ligge nordenfor Scoresbysund, men sydligere enn Krosseyjar. Det skulde dessuten være en havn. Dette er omtrent alt hva vi har til hjelp når vi skal stedfeste Finnsbúðir.

Krosseyjar vil, som vi senere skal se, kunne bestemmes til de øyer som ligger vestligst i Dovebukta. Mellom Scoresbysund og Dovebukta må vi altså søke Finnsbúðir. I dette store område kan det flere steder bli tale om å stedfeste Finnsbúðir, da det ikke er nok materiale i kildene til sikkert å bestemme stedet. Antartichamna på sydsiden av Davysund frambyr seg imidlertid som det mest sannsynlige sted for Finnsbúðir. Enkelte ting tyder på at det har vært oppført tømmerhus av hvite menn der.

Sommeren 1930 satte vi i land der en del fangstmenn fra Møre. En dag gikk Jonas Karlsbak for å hente brensel. I sin dagbok skriver han følgende:

»Søndag 31. august 1930.

Vindstille, klart solskinn, stekende varmt, vi har idag gått over og speidet landet. Åmbak gikk vestover og opigjennem dalene der. Det er et fin-fint terreng med en storartet vegetasjon med store grasletter og daler. Han kom tilbake i kveld kl. 9½. Jeg var fremgjennem Øyedalen og helt frem til revet hvor en stor dal går ned igjen til Flemming Inlet (Scoresby sund). Det går an å kjøre over der på vinterføre, og det er en marsj på omtrent fire timer, flatt og fint hele veien. Jeg så fire flokker moskus på turen, en i Moskusdalen på elve dyr og tre andre lenger fremme, en på tolv og en på fem og en på åtte dyr. Jeg kom tilbake kl. fire em.

A. H. Mandag 1. september.

Vekslende bris, optrekkende overskyet. Termo 0°. Vi har vært hjemme idag. Åmbak har bakt brød, og jeg har båret rekved sammen ved huset. Det er alt idag.

A. H. Tirsdag 2.

Vekslende bris, termo 0°. Vi startet idagmorges kl. syv på tur østover, men vi kom ikke lenger enn nord for Laveneset, da blev vi stoppet av tett is og skjellis som enkelte steder var nær en tomme

tykk. Vi måtte atter vende om og reise hjem. Vi gikk senere på dag østover og arbeidet slagfeller, vi var da helt nord på Laveneset. Vi så en tømmerhaug ca. 150 m fra sjøen, og vi syntes det var rart at sjøen i sin tid kunde ha gått dit. Vi undersøkte derfor nærmere saken, og det viste sig da at der har engang i tiden, men lenge, lenge siden, stått et hus som har vært bygd av tømmer. Særlig av en stokks utseende å dømme har huset vært nåvet sammen, og på et sted var en stav gravd ned og omkilet med stener. Det viste omtrent størrelsen av huset efter de stokker som lå igjen. Hvem som engang i tiden har bodd her, det er ikke godt å vite, men det er temmelig sikkert at det har vært hvite folk, på ordningen og plaseringen av huset. Det har stått midt på Laveneset med fri horisont mot sydost. Det er vel våre gamle forfedre vikingene som har vært her før oss, og kanskje om en lang tidsperiode så går noen og roter i våre hustomter og studerer på hvad slags kjomier som har bygget her før oss.»

Dessverre er det ikke noe igjen av disse stokker nå, da møringene hentet brensel fra dette sted, men når man kjenner Karlsbak, er det ingen grunn til å tvile på hans dagbok. Han visste nok hva ei *nov* er, da han bl. a. har vært bygningsmann.

Om stedet sier sysselmann Helge Ingstad følgende:

»I anledning av vår samtale i går skal jeg meddele følgende opplysninger, som De gjerne må benytte om De finner det formålstjenlig:

Over området Kong Oscars Fjord, Davysund og Liverpool-kysten må formentlig Antartichamna betegnes som den beste og naturlige havn. I strøkene øst for Antartichamna har polarisen lett for å sette mot landet og således skape vanskeligheter for skutene. Mens landet rundt Antartichamna har et temmelig rikt dyre- og planteliv, blir landet østover mot Liverpoolkysten gradvis goldere.

M. h. t. eldre bebyggelser nær Antartichamna bemerkes at ikke langt fra samme fins en del eskimoruiner. Eldre bebyggelser som påviselig skriver sig fra hvite menn, har jeg ikke med visshet kunnet konstatere. Det skal dog nevnes at jeg ca. 2 km sydvest for Antartichamna, der hvor søndre og vestre dal møtes (Steinrøisdal og Kolldal), fant en del bearbejdede bord og trerester hvis tilstedeværelse jeg ikke kunde forklare. De lå i ca. 20 m høyde over havet. Sakene kan visstnok ikke skrive sig fra eskimobebyggelse, som gjennomgående fins nærmere sjøen. Funnet ble gjort så sent at det ikke ble anledning til å foreta nærmere undersøkelser.»

Det skulde således være nokså sikkert at der har vært en bebyggelse oppført av norrøne menn. Men det har vært eskimoer der senere, og de har benyttet for sitt behov alt som måtte finnes av trematerialer. Ingstads radiotelegrafist meddelte meg at han hadde funnet noe som han mente måtte være rester av en dør. Tre holder seg meget godt i disse strøk på grunn av kulden. Det råtner nesten ikke. Tenkes kan det også at dette kan ha vært rester av hus som har vært oppført av forliste kvalfangere fra senere tid, skjønt man kjenner ikke til at det er kommet i land sådanne folk. Derimot har det vært eskimoer på stedet, og de har selvsagt nyttet på sin måte hva der måtte finnes av trematerialer i slike ruiner. Det er derfor vanskelig å finne noe som er urørt fra den første bebyggelse.

Krosseyjar

er det mange opplysninger om i eldre og nyere kilder. I de gamle islandske annaler (G. H. M. III, s. 8) berettes det at Ásmund Kastanrazi i året 1189 kom fra Krosseyjar og Finnsbúðir på Grønland til Breiðifjörðr på Island.

»1189. Ásmundr kastanrazi kom af Grænlandi ór Krosseyjum, ok þeir XIII saman á skipi því, er seymt var trésaumi einum nær; þat var ok bundit seymi. Han kom á Breiðafjörð á Íslandi. Hann hafði ok verit í Finnsbúðum.«

(Ásmund Kastanrazi kom fra Grønland og Krosseyjar, og de var 13 mann sammen på et skip som var sammenføyet med tresøm på ett [bord] nær; det var også bundet sammen med dyresener.¹ Han kom til Breiðifjörðr på Island. Han hadde også vært i Finnsbúðir.)

I Ivar Bårdssons beretning, Finnur Jónssons utgave 1930, s. 21—22, heter det: »Øster lenger til isbjergene ligger en stuor øø, som heder Kaarsøø, ther er almenning veidskab efter huide bjørne, och da med bisperens orluff, thi den øø hører domkircken till, tha er inthet øster lenger det man see kand vden iiss och snø bode till land och vand.«

Korsøy er det nordligste sted på Østgrønland som nevnes i denne beretning. Den begynner ved Østerbygden og nevner stedene i rekkefølge nordover østkysten. Den samme nøyaktige rekkefølge har man også for Vestgrønlands vedkommende. Nordenfor Korsøy var det bare is og snø. Dette gir et holdepunkt med hensyn til stedsbestem-

¹ For noen år siden ble det av konservator Gjessing utgravd et skip i Vesterålen hvor bordene hadde vært sammenføyet med dyresener.

melsen som peker mot landet fra ca. 77° og nordover — altså strøket nord for Dovebukta. Vel kan man i gunstige isår komme lenger nordover med fartøy, men det er en avgjort forskjell mellom Dovebukta hvor Koldeweyøya stenger for polarbaksen, og strøket nordenfor denne øya.

Men vi har heldigvis en annen kilde som bestemmer Korsøy nærmere. Det er Bjørn Jónssons Grønlands Annaler (G. H. M. I, s. 138), hvor det heter bl. a. om Krosseyjar (flertall):

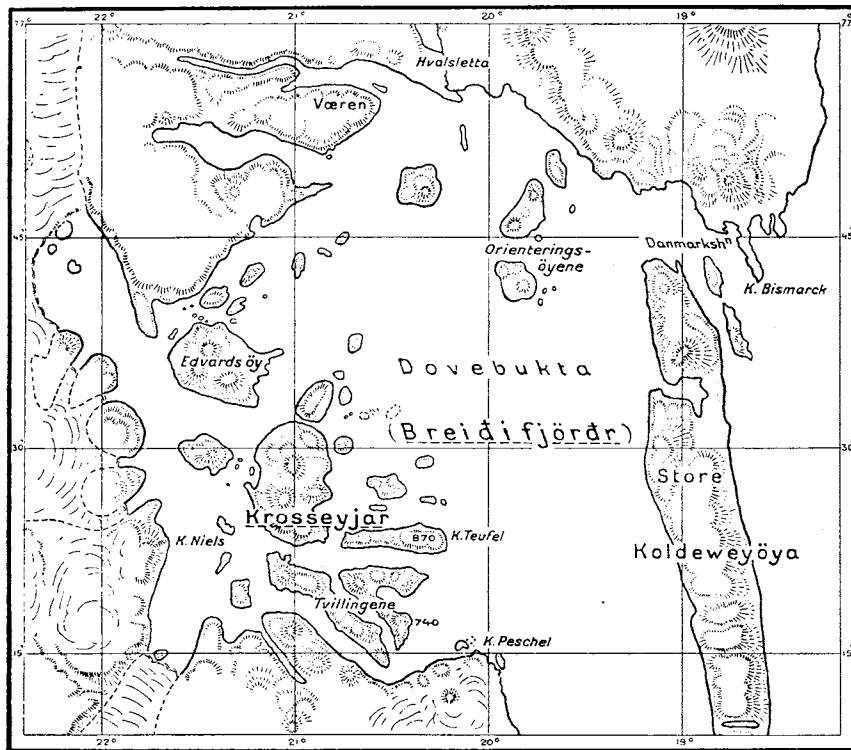
»Krosseyjar vita menn ok at eru, ok því svó kallaðar, at þær allra stærstu fjórar eyjar skuli í krossform liggja, siðan hinar smærri alt umkring, ok skyldi vera með háum björgum, fugli þakin, í móti vestri ok útnorðri, ok þar aðdjúpt nóg ok gott fyrir öll skip inn í eyjarnar at leggja; en allt í móti suðrinu ok svó *Breiðafirði* skal vera útgrynni ok brimsamt með smáum, mörgum ok mjóum ósum ok sundum«

(Krosseyjar vet man også finnes, og de er så kalt fordi de aller største fire øyer skal ligge i krossform, med mindre øyer rundt omkring. Og de skulde være med høye berg, tekket med fugl, mot vest og nordvest. Og der er nærdjupt nok og godt for alle skip å legge inn til øyene. Men alt i mot syd og likedan mot *Breiðifjörðr* skal være utgrunt og brenning (brott) (brimsamt), med mange små og smale (trange) oser og sund.)

Disse øyene har en slik eiendommelig form, og beskrivelsen stemmer så nøyaktig i de minste detaljer, at den umulig kan ha vært skrevet uten at stedet har vært besøkt flere ganger og har vært godt kjent. *Krosseyjar er utvilsomt de fire største øyene sydvestligst i Dovebukta.*

Dette område er et av de best kartlagte strøk på Grønland, fordi flere ekspedisjoner har hatt sitt hovedkvarter her. I danske beretninger, Meddelelser om Grønland, XLVI, s. 75 og 353, er det bl. a. gode karter og landtoninger av disse øyene som viser at skildringene passer. Tvillingene er bratte mot øst, og derav sluttet jeg at det måtte være nærdjupt mot øst (mot *Breiðifjörðr*) og ikke utgrunt som det står i beskrivelsen. Men nå viser det seg likevel at den gamle beskrivelse er riktig. Fangstmannen Ole Sivertsen, som hadde sitt fangstterreng der under John Giævers ekspedisjon i 1932—1934 sier at det er utgrunt også mot øst.

Fra en utrykt farvannsbeskrivelse som er utarbeidet av Svalbardkontoret, anføres følgende:

Kart som viser Krosseyjar med omgivelser.

»Dovebukta er i vest og nord full av større og mindre øyer, grunner og skjær. De fleste av øyene er brattlendte, men ikke særlig høye . . .

Rundt Kapp Peschel er farvannet grunt, steinet og urent opptil 5—6 kabellengder av land. Det samme er tilfelle langs land på nord-siden av Roonbukta.«

John Giæver kunde dessuten meddele at det er ennå flere små øyer enn de som er avlagt på kartet.

En fyldigere og nøyaktigere beskrivelse av et sted har jeg ikke funnet noen gang i de gamle kilder om Grønland. Stedet er jo også eiendommelig med de fire sund som åpner seg når man ligger mellom disse fire øyer. Noen tilsvarende øyer finnes ikke på hele Grønland, ja neppe noe annet sted på jorden. (Se kartet.)

Dovebukta har, som det framgår av sitatet, hett *Breiðifjörður*, et navn som passer fortreffelig til denne bukt. Navnet Bredefjorden har

sannsynligvis ledet til en forveksling med Breiðifjörðr på Island. På mange gamle karter finnes Krosseyjar avlagt som fire større øyer i havet vest for Breiðifjörðr på Island. Her er vel kilden til denne misforståelse. Lagmann Eggert Hansson 1515—1553 påstod således eiendomsretten til disse øyene, som skulde ligge vestenfor Island, etter at han hadde kjøpt eiendommen *Rauðisandr* på Vestisland. (Se G. H. M. I, s. 142—43.)

På Torfæus' kart 1706 er det langt nord ved Østgrønland avlagt en stor øy som kalles *Ransej* (= Randøya?). Dette navn kunde da passe godt på Koldeweyøya som fra Krosseyjar vilde ta seg ut som en rand langs havet i øst. På kartet anføres at øya med et navn hette *Drangej*.

Gjennom professor Adolf Hoel har jeg fått en skrivelse fra zoologen Alwin Pedersen som selv har reist i Dovebukta. Angående fuglefjell gir han følgende opplysninger:

»Soweit mir bekannt, gibt es auf den Inseln in der Dovebucht keine Stelle, an der Vögel in so großer Anzahl brüten, daß man es einen Vogelberg nennen könnte. Ich selbst habe nur einen Vogelberg (Fuglefjaeld) in der Dovebucht gesehen, und zwar auf der Festlandküste bei Port Arthur. Auf dem Felsen brüteten nur Bürgermeistermöwen (*Larus hyperboreus*). Von dieser Möwe nisten auch auf den Inseln in der Dovebucht stellenweise mehrere Paare beisammen, aber niemals in so grosser Anzahl (höchstens 5—6 Paare), daß man es einen Vogelberg nennen könnte.«

(Så vidt meg bekjent er det ikke noe sted på øyene i Dovebukta hvor fuglene ruger i så stort antall at en kan kalle det fuglefjell. Jeg selv har bare sett ett fugleberg i Dovebukta, og det var på fastlandskysten ved Port Arthur. På klippene ruger bare blåmåke (*Larus hyperboreus*). Enkelte steder hekker ofte flere par av denne måkearten sammen, men aldri i så stort antall (i høyden 5—6 par) at en kan kalle det fuglefjell.)

Som en alminnelig bemerkning kan anføres at på Østgrønland er det sparsomt med fuglefjell sammenlignet med norskekysten og Svalbard.

Når jeg legger Krosseyjar nord i Dovebukta, så er jeg klar over at mange vil bli forbauset og ikke være enig med meg. For dette er en tanke som strider mot alt vi har vennet oss til å tro om de gamle nordmenns og grønlenningers kjennskap til Østgrønland. At de på sine reiser skulde ha kommet lenger nord enn f. eks. til Angmagssalik, er det så vidt jeg har kunnet se, ingen som mener. Jeg må derfor være

forberedt på skepsis og protest ved alle de stedsbestemmelser jeg her har forsøkt. Det er naturlig å si at de gamle grønlendinger aldri vilde nå så langt nord som til 77° med de fartøyer de dengang hadde. Men da kan jeg henvise til beretninger både fra fangstfolk i nyere tid og til vitenskapelige ekspedisjoner som melder om åpent vann nord for Koldeweyøya. Her skal jeg ikke ta mer med om dette, men jeg har rettet noen spørsmål til John Giæver, som har overvintret fire år på Nordøstgrønland i tiden 1929 til 1934. Hans svar følger her:

Spørsmål 1. Mener De at det i gunstige isår kunde være mulig med båter som fembøringer, otringer eller små langskip, vikingeskip med høvelig mannskap, 15—30 mann, å nå opp til Dovebukta sørfra?

Svar. Ja, så i gode isår. Jeg tror at man de fleste år vilde kunne komme opp mot Shannon. Her er der et knip på innsiden, og på yttersiden kan drivisen stenge. Imidlertid vil jeg tro at et passe mannskap vil kunne dra båter på en otrings størrelse over isen, og over land kortere stykker som f. eks. over eidet på innsiden av Haystack. I særlig gode isår, som f. eks. 1932, vil selv store seilskip kunne komme i landråken langt nordom Dovebukta. Men jeg forutsetter m. h. t. alt dette at isforholdene var noenlunde slike i vikingetiden som de nå er.

Spørsmål 2. Mener De det vilde være mulig å nå inn til Dovebukta i gode isår i det tilfelle at skipene kom fra Spitsbergen langs iskanten og søkte land i Dovebukta nordøst-fra?

Svar. Ja, jeg tror nok at det kunde la seg gjøre i gode isår. Kom ikke skipene inn ved Germanialand, kunde de eventuelt gå inn i landråka sør om Shannon og følge den nordover. Shannonstredet går vanligvis opp omkring 10.—15. august. En smal strandrenne danner seg imidlertid lenge før. Selve Dovebukta går opp oftest omkring 1. august; men som i 1934 kan det hende at vinterisen ligger hele sommeren.

Spørsmål 3. Mener De at det vilde være meget sjelden at det lot seg gjøre å komme inn der, eller kunde man reise der noenlunde årvisst?

Svar. Var skipene henvist utelukkende til åpent vann, slik at man ikke forutsetter at de stykkevis ble halt over isen, tror jeg nok det vilde bli mange år folkene ikke kunde komme inn der. I ethvert tilfelle kunde man ikke regne med årvisst anløp. Det kan man ikke nå heller med våre sterkeste skuter.

Spørsmål 4. Hvis vi forutsetter at der i gammel tid har vært et klima med et par grader høyere middeltemperatur?

Svar. I hvor stor grad noe slikt kan tenkes å ville forbedre seilingsforholdene, skal jeg ikke kunne uttale meg om. Men beseilingen måtte vel bli lettere, spesielt derved at vinterisen vilde gå opp tidligere og mer årvisst. Hvordan en slik høyere temperatur vilde virke på drivisen, har jeg ingen formening om.

Spørsmål 5. Hvilke steder mener De at der har vært anledning til hvalrossfangst og fangst av isbjørn?

Svar. Jeg vet at hvalross ble fanget i tiden fra 1888 til omkring 1900: 1. På kysten av Hurry Inlet i Scoresbysund. 2. På sørkysten av Wollaston Forland inn til Kapp Berghaus. 3. Ved og muligens på Hvalrossøya. 4. Etsteds utfor Ardencaple Inlet. 5. På sørkysten av Germanialand. Her ble mange hvalross skutt av Danmark-ekspedisjonen i 1906, og for øvrig helt ned til 1932—33 av danske fangstfolk. 6. Ennå er der årvisst hvalrosstrekk i Gael Hamke-bukta og øst om Sabineøya i juni og begynnelsen av juli, men dyra går ikke opp på land lenger.

Angående isbjørn så kunde den nok påtreffes i drivisen langs hele kysten, men spesielt i Davysundet, nord om Hold-with-Hope, på strekningen fra K. Borlase Warren til Pendulumøya, og i Dovebukta hvis der var is (oppbrukket vinteris); i denne bukta er der aldri baksis utefra.

Greipar.

Om dette sted sier C. C. Rafn i Grønlands Historiske Mindesmærker, III, s. 881—82, bl. a.:

»Tæt norden 67° n. Br. og sønden for Disco finde vi en Kyststrækning med en til hint Navn svarende Configuration, hvor nemlig de 4 smalle Fjorde Ekallurksoit, Iglutalik, Atanerme og Auleitsivik gjennemskjære og dele Kysten i 5 lange og smalle Landtunger.«

Om Greipar sier Fridtjof Nansen i »Nord i Tåkeheimen« s. 229—230 bl. a. følgende:

»Etter denne skildring må vi søke Nordrsetur, med Greipar og Kroksfjardarheidr nordover fra Vesterbygdens nordende, som etter andre beskrivelser må ha været ved Strømsfjorden på omtrent 66½° n. br. (se s. 205).«

Nansen bygger her på et vers i Skáld-Helga Rímur, hvor det heter (G. H. M. III, s. 244; jfr. II, s. 492): »Mennene kom til Greipar nord,

der er Grønlands brygge-spord.« Han mener derav å slutte at Greipar måtte ligge ved nordenden av Vesterbygden på Grønland. Imidlertid er det meget usikkert hva man kan slutte av et sådant rim. Jeg har undersøkt kildene og finner ikke noe som bestemt tyder på at Greipar lå på vestsiden av Grønland. Når man alltid tidligere har gått ut fra at Greipar lå på Vestgrønland, så er det fordi det er nevnt sammen med Króksfjarðarheiðr som det viktigste fangstdistrikt (G. H. M. III, s. 244, citert nedenfor s. 76). Men derfor behøver ikke Greipar å ligge på Vestgrønland. Det kan tvert om tenkes at Króksfjarðarheiðr var det viktigste fangstfelt på Vestgrønland og at Greipar var det viktigste fangstfelt på Østgrønland.

Den nordlige del av Østgrønland har være lite kjent helt til pelsdyrfangsten begynte der i de senere år.

Det område nord for Scoresbysund som vi i 1931 kalte Eirik Raudes Land, er uten sammenligning det område hvor det er mest isfritt land på østkysten av Grønland. Der er det store beitevidder for reinsdyr, moskusokser og hare. Det er der den beste bjørnejakten er, og det er der de beste hvalrossplasser er. Slik som forholdene ligger an, må man gå ut fra at det er dette distrikt som har vært det viktigste for landfangst og for fangst av sel i fjordene, slik som det også er i dag. Diktet om Skald-Helge som reiste til Greipar for å ta hevn over noen trollmenn, tyder på at Greipar lå på østkysten. Reinsønnene, som han forfulgte og som var dømt fredløse, bodde nemlig ved Herjolvsnes, en av de sydligste gårder på Vestgrønland. Når disse måtte reise bort fra bygda, vilde det være risikabelt for dem å reise nordover på Vestgrønland, gjennom de bebygde strøk. Det var da naturligere for dem å søke til Østgrønland, hvor de med en gang kom bort fra bygdene. Fra Flóamanna saga vet vi at der allerede ved år 1000 bodde en fredløs mann på østkysten som var reist ut fra bygda. At Greipar ikke kunne være langt syd på østkysten, skjønner vi av at reisen dit nevnes som en lang og vanskelig sjøreise. Det kunde man ikke si hvis Greipar lå ved Disco.

Etter den betydning C. C. Rafn legger i ordet, nemlig Greipar som mellomrommet mellom fingrene, vil det passe godt på fjordene i Eirik Raudes land. Det er 5 større fjorder som passer godt som merke etter 5 fingre fra en veldig neve som har tatt tak i landet.

På de store øyene og ved de store fjordene var det rikelig plass for fangstfolk, både til sel- og kvalrossfangst, og jakt på bjørn og reinsdyr og moskusokser.

Videre berettes det i en kursforskrift i Hauksbók (G. H. M. III, s. 212): »en frá Lánganesi á norðanvérðu Íslandi er IIII dægra haf til Svalbarða norðr í Hafsbotn; þessir hafsbotnar eru fyrir austan Greipar á Grænlandi ok eru aldri ísalausir; en dægrsigling er til úbygða á Grænalandi ór Kolbeinsey í norðr.«

(Men fra Langanes på nordsiden av Island er det 4 døgns hav til Svalbarde nord i Havsbotn; disse havsbotner er østenfor Greipar på Grønland og er aldri isause; men et døgns seilas er det til ubygdene på Grønland fra Kolbeinsøy mot nord.)

Her er avstand og retning fra Kolbeinsøy til Grønlands ubygder i nord oppgitt. Det må være til Scoresbysund eller nordligere. Fra Scoresbysund kunde en gå over land til Kong Oscars Fjord hvis en ikke kunde seile, og dermed var en i det område som vi vil kalle Greipar. Havsbotnen hvor Svalbard ligger, er østenfor Greipar. Derved synes det bestemt at Greipar må være på den nordligste del av Østgrønland på bredde med Svalbard. Greipar må da være strøket fra Kong Oscars Fjord til Claveringfjorden. På enkelte gamle kart er også Greipar lagt på østkysten. For øvrig henvises til det som er skrevet under Hvitserk, Finnsbúðir og Krosseyjar. Det tyder på at strøket var kjent og besøkt, og da var det selvfølgelig benyttet til fangstfelt. Ishindringene er ikke større enn at en kunde komme der inn i gode isår. I 1930, da vi gikk hjem fra Myggbukta, var det helt åpent vann første dagene i september, så en godt kunde seile der med åpne båter. Det er således sannsynlig at fangstskuter i gammel tid har besøkt dette landområde.

Enkelte ting tyder på at det har vært norrøne menn der i gammel tid. Jeg skal her bare sitere Alwin Pedersens bok »Polardyr«, København 1934, s. 117: »Endnu et Spor har Eskimoerne efterladt sig paa Øen, idet de har indrettet Ederfuglevarp over hele Øen. Det er ret primitive Varp. De bestaar kun af et Par af de rundslebne Kampesten, der er taget op fra Stranden og lagt paa hver sin Side af en lille skaalformet Fordybning i Jordsmonnet. Derved har Eskimoerne lokket Ederfuglene til at yngle paa Øen i større Antal end ellers, efter som Øens stormpiskede Overflade er fattig paa naturlige Læsteder. — Første Gang jeg betraadte Øen, lagde jeg straks Mærke til disse parvis samlede Kampesten, men kunde ikke finde nogen Forklaring paa hvorledes de var kommet der. Men under mit andet Besøg paa Øen, da jeg saa Ederfuglene ligge imellem dem, var jeg klar over, at det

var Varp, der kun kunde være opprettet af Eskimoer. Saa vidt mig bekendt, har man aldrig tidligere fundet Ederfuglevarp ved de gamle Eskimoplads. Det nærmeste Sted, hvor de almindeligvis benyttes, er paa Island.»

Alwin Pedersen går ut fra at disse reder bare kan være opprettet av eskimoer, da han ikke kan tenke seg at det har vært norrøne menn så langt nord. Men han anfører at han ikke kjenner til at det tidligere er funnet lignende reder ved eskimoplasser og at det nærmeste sted slike reder brukes er på Island. En kan derfor gå ut fra at redene er bygget av norrøne menn, da ingen har sett eskimoene på noen måte beskytter dyrelivet. Det vilde stride fullstendig mot eskimoisk ånd å beskytte ærfuglen.

Sandøya, som det her gjelder, ligger på nordsiden av Claveringfjorden. Den har etter mitt skjønn i gammel tid vært eggvær eller fuglevær som var under privat eiendomsrett. Noe lignende skal vi senere se har vært tilfelle i Jones Sund og i Kanebassenget.

Svalbard.

Vi skal nå gå over til Svalbard og se hva der kan finnes om dette navn.

Det første som berettes om Svalbard, er at det ble oppdaget i 1194. Det står i Islands annaler under dette år; i sju annaler har notisen formen: Svalbarðs fundr; i en: Svalbarði fundinn. Fem år tidligere, nemlig i 1189, kom Åsmund Kastanrazi fra Krosseyjar til Island. Det er ikke langt over fra Krosseyjar langs iskanten til Svalbard. Videre har vi kursforskriftene, som sier at fra Langanes på Island er det fire døgns sigling til Svalbard nord i havsbotnen. Dette er meget viktig, fordi Langanes er det naturlige utgangspunkt for en slik reise. Det peker direkte på Spitsbergen, på samme tid som Langanes ikke vilde være naturlig utgangspunkt for en reise til Grønland. Avstanden passer også godt til Spitsbergen, derimot ikke til Grønland. En kursforskrift er i det hele god når det gjelder å bestemme målet for en reise, og denne kursforskrift er så entydig som den kan være, da kurs og avstand er oppgitt på samme måte fra Kolbeinsøy til Grønlands ubygder i nord.

Svalbardkursene.

De eldste meddelelser om kursen til Svalbard finnes i Landnáma-bók, Olav Tryggvasons saga, Hauksbók og Ivar Bårdssons beretning.

I de to første står det (G. H. M. III, s. 210):

»En frá Lánganesi á norðanverðu Íslandi IV (dægra haf) norðr til Svalbarða í Hafsbótin.«

I Hauksbók står det (G. H. M. III, s. 212):

»En frá Lánganesi á norðanverðu Íslandi er IIII dægra haf til Svalbarða norðr í Hafsbótin, en dægrsigling er til úbygða á Grænalandi or Kolbeinsey í norðr.« (Og fra Langanes på nordsiden av Island er 4 døgns seiling til Svalbard nord i havsbotnen, og et døgns seiling er det fra Kolbeinsøy til det ubygde Grønland i nord.)

Denne siste setning er interessant fordi den oppgir kursen og avstanden fra Kolbeinsøy (Meewen Klint) nordover til Grønlands

ubygder, dvs. Scoresbysund. Avstanden Kolbeinsøy—Scoresbysund ganger 4 er ganske lik avstanden fra Langanes til Svalbard. At man satte kursen fra Kolbeinsøy, beviser nettopp at man skulde til Nordøstgrønland. Skulde man til Blossevillekysten eller sydligere på Grønland, vilde man utvilsomt sette kursen fra Kap Nord eller Snæfjallanes. Fra Snæfjallanes er avstanden til bygda på Grønland eller Hvarv oppgitt til 4 døgn seiling, og det stemmer innbyrdes med avstandene til Scoresbysund og Svalbard.

I noen varianter tilføyes etter ordet »Hafsbotn« (G. H. M. III, s. 212, anm. 3): »Þessir hafsbotnar eru fyrir austan Greipar á Grænlandi ok eru aldri ísalausir.« (Disse havsbotner er østenfor Greipar på Grønland og er aldri islause.)

Etter disse to siste setninger i kursforskriften må det være klart at Svalbard kan ikke være annet enn Spitsbergen, muligens med Frans Josef Land og Bjørnøya. Her skjelnes nemlig mellom Grønlands ubygder (Nordøstgrønland) og Svalbard.

Ivar Bårdsson sier (Finnur Jónssons utg. 1930, s. 18): »Fra Langeness, som ligger øffuerst paa Island ved forskrefne Horns, er ij dage och ij netther seilingh tiil Sualberde i haffsbotnne«. Denne tidsangivelse skal være 4 døgn (se G. H. M. III, s. 848); forskjellen her er oppstått ved deling av døgnet. På gammelnorsk betyr dægr en av døgnet to halvdel, dag eller natt. Men på sjøen regnet man hele døgn, ikke halvdøgn. Det fremgår også av farten, ca. 8½ mil i døgnet; farten vilde bli altfor stor, hvis en regner dag for døgn.

Av andre kilder om Svalbard har vi noen geografiske beskrivelser, som tyder på at man mente at der var land i havet mellom Bjarmeland og Grønland. (Se under Hvitserk, s. 25.) Da Svalbard er den lettest tilgjengelige øygruppe i dette strøk, er det sannsynlig at Svalbard var blant de kjente landstrekninger mellom Grønland og Bjarmeland.

No har man vennet seg til å tro at den kunnskap som datidens geografer hadde om Ishavet og Svalbard, var den samme som de gamle grønlandinger hadde om disse strøk. Men dette er ikke riktig. Fangstfolk skriver jo minst mulig, og derfor er det rent tilfeldig hva de har etterlatt seg av sine kunnskaper om Svalbard og Ishavet. Hva der i eldre tid ble nedskrevet om reiser i disse strøk, er sikkert meget lite i forhold til de reiser som fant sted. Det ligger i sakens natur at det måtte så være. Vi har jo ikke noe som er skrevet av de menn som utførte reisene. Det lille som er skrevet er ofte nedtegnet etter utsagn fra andre lang tid etter at den skildrede reise har funnet

sted. Det er derfor rimelig at ikke alt stemmer med virkeligheten. Man må derfor ikke tillegge dem som reiste f. eks. på Grønland og Svalbard de samme meninger som dem som bare satt hjemme og skrev, særlig når det ble nedtegnet i utlandet. Men når det finnes så lite skrevet om Svalbard, så er det så lett å si at det var ukjent før hollenderne kom dit. Men derfor behøver det ikke være riktig. Det er mange ting som tyder på at Svalbard var kjent århundrer før hollenderne kom der.

I en avskrift av »Gripla«, et geografisk oversyn over Ishavet og Grønland som ikke synes særlig pålitelig, heter det som før (s. 25) nevnt (G. H. M. III, s. 222—224): »Frá Bjarmalandi liggja óbygðir norðr allt til þess er Grænland kallast. En botnar gánga þar fyrir, ok víkr landinu til útsuðrs, eru jöklar ok firðir, eyjar liggja úti fyrir jöklunum.« Etter den første av disse to setninger skyter Bjørn Jónsson inn følgende note i teksten, antagelig hentet fra en annen gammel kilde: »En Grænlingar sanna þat eigi, ok þikjast annars vísir hafa vorðit bæði af viðreka þeim, er manna verk eru á, ok af hreindýrum þeim, er mörk hafa á eyrum eðr bönd á hornum, svâ ok af sauðum þeim, er þángat reka, er nú er i Nóregi mark af, at hofuð hángir í Þrándheimi, annat í Björgvin, finnast þó mörg fleiri.«

(Fra Bjarmeland ligger ubygdene nord helt til det land som kalles Grønland. — Men grønlingene sanner ikke dette, og mener å ha bevis for at det forholder seg annerledes, både av rekved som er bearbeidet av mennesker, og av reinsdyr som er merket i ørene eller har band på hornene, således også av sauder som reker derhen (Grønland), hvorav der nu er eksempler i Norge, da et hode henger i Trondheim og et i Bergen, og der finnes dog mange flere. — Men der går (havs-)botnar fram, og landet viker mot sydvest, der er jøkler og fjorder, øyer ligger utenfor jöklene.)

Dette er jo detaljer i vår kunnskap om Grønland og Ishavet, som vi ikke ventet å finne i gamle kilder. Inntil for få år siden vilde vel disse opplysninger blitt oppfattet som uvederheftige sagn og eventyr, og dog er de nok riktige, og de viser at man i gammel tid har hatt et godt kjennskap til de nordlige polarland. Reinsdyr som er merket i ørene eller som har band på hornene, forekommer nemlig på Spitsbergen, hvor en sådan rein er blitt skutt av en norsk fangstmann i 1912. Den hadde en fugleklo fastbundet til hornet. (Se Adolf Hoel, Hvorfra er Spitsbergenreinen kommet? »Naturen« 1916.) Reinen vandrer sannsynligvis fra Sibir over Novaja Semlja og Frans Josef Land til Spitsbergen.

Riktignok tales der i kildene om Grønland som stedet hvor merket rein fantes, men merket rein er aldri påtruffet på Grønland, men på Spitsbergen. Selv om vi tenker oss at reinen kunne komme over fra Amerika til Grønland, så har vi ikke kunnskap om at folk i de strøk holdt reinsdyr som de merket i ørene eller hornene. Den eneste rimelige forklaring på denne meddelelse om merket rein synes meg å være at de gamle grønlendinger eller islendinger har vært på Spitsbergen og funnet merkede rein der.

No er det naturligvis ikke ofte at merket rein (tamrein) vandrer over fra Sibir helt til Svalbard. Men der er en rekke meddelelser herom fra nyere tid. Gunnar Holmsen i sin bok »Spitsbergens natur og historie« trekker frem mange beretninger herom. I den ovennevnte artikkel av Hoel i »Naturen« omtales foruten reinen med en fugleklo bundet til hornet også rein med merker i ørene. Det kan ikke være så få tilfelle som har forekommet når det var blitt kjent på Island, slik at Bjørn Jónsson kunde gjengi det.

En ting som dette at reinen er merket på en slik måte kan ikke oppdiktes. Det må ligge faktiske forhold til grunn for en slik meddelelse. Bjørn Jónssons meddelelse må derfor oppfattes som et bevis for at det har vært drevet reinsdyrjakt på Svalbard under Grønlands første bebyggelse. Det vilde jo også være helt unaturlig om det ikke ble drevet fangst på Svalbard når vi har kursforskriftene som nøyaktig angir både retning og avstand til landet, slik at beliggenheten dermed er fastslått.

Svalbard hadde i eldre tid en stor bestand av kvalross. Med den verdi kvalrossen hadde dengang både på grunn av tennene og på grunn av huden, vet vi at den var særlig etterstrebt på alle fangstfelt. Det er da nokså rimelig å anta at kvalrossfangsten ved Grønland etter et par hundre års fangsttid kunde begynne å avta eller dyrene kunde flytte nordover. Det var da naturlig at fangstfolkene søkte nye fangstfelter lenger og lenger nordover, og at man på den måte kom både til Krosseyjar på Østgrønland og til Svalbard nord i havsbotnen.

Ved Svalbard var det heller ikke bare kvalross som var av interesse. Der var jo også en rik kvalbestand, sel og bjørn, rev og rein og en svær fuglebestand med egg og dun. Det vilde være unaturlig at disse verdier ikke ble benyttet når landet først var kjent.

Å seile fra Norge til Svalbard er langt kortere enn å seile fra Norge til Grønland. Å seile fra Grønland og Island til Svalbard var ikke det minste vanskeligere enn å seile fra disse land til Norge og

omvendt. Svalbard hadde den store fordel framfor sydligere strøk at man hadde midnattsol og uavbrutt lys i fire måneder. Det gjør det mye lettere å reise i disse strøk enn sydligere hvor man har de mørke netter.

Isen kan naturligvis somme tider skape vanskeligheter, men den kan også i mange tilfelle være til stor fordel både ved at den viser veien, yter livd for storm og sjøgang, skaffer ferskvann og gir anledning til matforsyning ved selfangst. Dette er alt sammen fordeler som man savnet under seilasen i sydligere strøk.

Meddelelsen om sauder (saudnaut) går jeg ut fra kun kan være moskusokser. Disse dyr finnes nu kun på østkysten nord for Scoresbysund og på nordkysten og lengst i nord på Vestgrønland. Det er antagelig terrengforholdene som er grunn til at disse dyr ikke finnes lenger syd på Grønland, og da må denne dyreart ha vært begrenset til de samme områder også i eldre tid. At der meldes om moskus, tar jeg derfor som et sannsynlighetsbevis for at man på den tid har vært i Scoresbysund eller nordligere på Grønland. Muligen kan disse hoder være fra Nordvestgrønland.

I »Nord i Tåkeheimen«, s. 231, finnes oppgitt en del avstander som synes forbløffende riktige; de utgjør en senere tilføyelse til Adam av Bremen, og stammer indirekte visstnok fra norrøne kilder.

»Fra Norge til Island er det 14 tylvter mil. Fra Island like til det grønne land Gronlandt er det omtrent 14 tylvter. Der er et forbjerg, og det heter Huerff, og der ligger stadig sne og det kalles Hwideserck. Fra Hwideserck like til Sunderbondt er det 10 tylvter mil. Fra Sunderbondt like til Norderbondt er det 11 tylvter mil. Fra Nordbondt til Hunenrioth er det 17 tylvter mil, og der ligger mennesker for at dræpe hvite bjørne og tauwallen [tannhvaler?].«

Det har vært antatt at dette gjelder Vestgrønland, og det er mulig at det er riktig. Men hvis man avsetter disse avstander som oppgitt, vil man fra Kap Farvel (Hvarv) nordover langs *Østgrønland* med 10 tylvter mil nå til Angmagssalik-området. Sunderbondt kan da godt passe på den bukt i isen som stadig pleier gå inn mot Storfjorden på ca. 68°. Avsetter vi herfra 11 tylvter mil nordover, kommer vi til havet utenfor Eirik Raudes land. Det er det sted som vi fra flere kilder kjenner under navn av Nordbotnen eller Havsbotten. Avsetter vi videre 17 tylvter mil herfra, kommer vi til den sydlige del av Spitsbergen med Hornsundtind. Der er det fanget mange bjørner. Og for fangst av tann-

hvaler er Hornsund kanskje en av de beste plasser på Spitsbergen. Vel er ikke dette noe bevis, men sammen med andre ting kan en vel kalle dette en pekepinn.

Det ser ut til at en fra Island har reist til Svalbard tidlig om sommeren, så har en fanget der til isen gikk bort ved Grønland. På ettersommeren og høsten har en fulgt iskanten over fra Spitsbergen til Grønland, hvor en så har fortsatt fangsten sydover langs Grønlandskysten de år isforholdene var så gunstige at en nådde inn til kysten. I dårlige isår fulgte en iskanten til Island eller den sydlige del av Grønland.

Var skipene brukelige i isen?

Det har vært innvendt at man ikke kunde seile til Svalbard med de båter og de redskaper man hadde til rådighet under Grønlands første kolonisasjon. Det sies at de tynne klinkbygde skipene ikke tålte isskruing. Dette er også ganske riktig. Det var den gang som i våre dager at ikke alle skip passet til å reise på Ishavet med.

Den tids skip vil jeg derfor dele i to slags. Først har vi de store handelsskip, som bruktes til fraktfart på kysten og mellom landene hvor det var isfritt hav. Dette var de største og verdifulleste skip. De var brede, og hele midtskipet var innredet som lasterom. De hadde kun et par årer foran lasterommet og et årepar bakenfor lasterommet. Disse årer bruktes ikke til å ro skipet med. Dertil var det altfor tungt. Årene bruktes bare til å flytte skipet i en havn eller svinge det når man skulde sette seil eller hindre at fartøyet drev på land når det var så blick stille at seilet ikke virket. Hvis et sådant skip kom inn i drivisen, vilde det sannsynligvis være fortapt. Da var det ikke annen råd enn å passe godt på skipsbåten. Den ble tatt opp på isen og dradd med, slik at man kunde sette over råker og åpninger mellom isflakene til man nådde land. Dette er beskrevet i Konungs Skuggsjá. Se også Knud Rasmussen 1919, side 184.

Den andre skipstype som bruktes, var langskipene. Disse hadde ikke noe stort lasterom, men var utstyrt med mange par årer. Dessuten hadde de seil, derfor seilte de når vinden var gunstig, og når det var stille, pent vær, ble de rodd. De svarte til vår tids damp- og motorfartøyer. Langskip hadde man i mange størrelser helt ifra færingen med to par årer opp til »Ormen Lange«. Men det er ikke sannsynlig at det var de store langskip som ble brukt under Ishavsfangsten. Det er mer sannsynlig at det var små skip eller båter av

størrelse som femkjeipingen og fembøringen eller helst litt større. Disse fartøyer var nemlig ikke tyngre enn at de kunde tas opp på isen hvis det ble nødvendig. Når det var godt vær, ble disse fartøyer rodd mellom isflakene fram til fangsten, slik som man gjør med fangstbåtene i våre dager. Med et godt mannskap ved årene gjorde disse skip praktisk talt den samme fart som våre mindre ishavsskuter i dag.

Vi kan gjøre oss en mening om hvor store deres fangstfartøyer var ved å se på mannskapsstyrken på de forskjellige fangstskuter. Det berettes således at Sigurd Njålsson, som kom til Hvitserks jøkler på fangst, hadde et mannskap på 14 mann (de var 15 sammen). Om Åsmund Kastanrazi som kom fra Krosseyjar og Finnsbúðir i 1189, heter det at de var tretten mann sammen. Vi må da gå ut fra at det var en mann til hver åre på skipet, og en til styrmann. En femkjeiping har 10 årer. De skip som Sigurd Njålsson og Åsmund Kastanrazi brukte, kan tenkes å ha hatt 12—14 eller muligens 16 årer, da de forreste og bakerste årer var mindre enn de andre, slik at en mann ofte rodde med 2 årer, i hvert fall på femkjeiping og mindre båter. Derimot opplyses det at Skald-Helge hadde 30 manns besætning da han reiste nord i Greipar for å ta hevn over Reinssønnene.

Vi må da gå ut fra at han til en sådan beseiling hadde et forholdsvis større fartøy, f. eks. femtensesser. Det blir da to mann på hver sess, dvs. en mann til hver åre.

Til fangst derimot hadde en sjelden bruk for så store skip. Den verdifulleste fangst var nemlig kvalross, og av kvalrossen tok en først og fremst tennene, som gikk i handelen som elfenben. Selv om er fanget nokså mange kvalross, skulde det ikke noe større skip til for å frakte hjem tennene, men også kvalrosshuden var verdifull, og det er sannsynlig at en tok med den til skipene var lastet. Var fangsten liten, tok en vel også med spekket av kvalross og sel, da dette tilberedtes til seltjære, som blant annet bruktes til å smøre skipene med for å beskytte dem mot sjømark. Det meddeles også at en smeltet spekket og fylte tranen (oljen) i »hudkeiper«, dvs. båter av skinn som ble opphengt på hjell til den stivnet og ble således fraktet hjem til bygda, hvor fettet ble videre tilberedt.

Til fangst var det ikke nødvendig eller hensiktsmessig å ha store fartøyer, men til å frakte hjem fangsten, f. eks. fra Greipar, kunde det være hensiktsmessig med vanlige frakteskip når det var isfritt om høsten. Det nevnes også at grønlendingene hadde store skip og

skuter bygd til å sendes i Norðrseta »eftir afla með allra handa veiðiskap ok telgðum viðum« (G. H. M. III, s. 242). Det synes således at de hadde skip som spesielt var bygd for dette bruk, noen til fangst og andre til hjemtransport av fangsten.

Det vil her med rette kunde innvendes at det var en stor risiko å seile fra Svalbard eller Nordøst-Grønland om høsten med disse skip, men en skal huske på at livsfaren har aldri stoppet ishavsfangsten. Det har vi sett også i våre dager at fangstmannskaper som har forlist om vinteren på vei til fangstfeltet, har gått ut igjen så snart de har kunnet komme ombord i et annet fangstfartøy. Det samme kan sies om fiskerne. Om venner og kamerater omkommer på sjøen den ene dag, så er det ingen fisker som derfor ligger på land hvis det er sjøvær den neste dag.

Spørsmålet blir her om det var mulig med de fartøyer en den gang hadde, å krysse Ishavet fra Island til Svalbard. Det gjelder med andre ord å sammenligne de gamle fartøyer med notidens. Her tror jeg det er riktig å meddele at jeg er fra et av de veiløse distrikter på Vestlandet, hvor vi brukte båten ikke bare til det daglige fisket, men også til alle ærender og transporter. Om folk i de strøk kan en gjerne si at de er oppvokset i båten.

I min ungdom drev jeg fiske fra en liten øy, Silden, på sydsiden av Stad. I fisketiden gikk vi daglig ut og inn fra Stadhavet sammen med skipene i kystfarten, alle slags seilfartøyer og dampskip. Til fisket brukte vi den gang åpne båter. Det var seksrøinger, firrøinger og femkjeipinger. Disse var alle sammen lange, smale båttyper som lignet på langskipene fra gammel tid. De var lettrodde og hurtige i stille vær og fortrinlige seilere når det blåste. Seilet var råseil, som vi kjenner helt fra vikingetiden. Foruten de foran nevnte båttyper hadde vi også møringer og hardangerbåter, som var større og tyngre enn de førnevnte. De var bygd med et lasterom midt i båten og utstyrt med to forseil og storseil. Disse båter var for tunge til å ro, men de var ypperlige seilere og kunde ta betydelig mer last enn de forannevnte robåter.

På Stadhavet hadde vi den beste anledning til å sammenligne disse åpne båter med de forskjellige slags fartøyer som passerte Stad, og det er nesten utrolig hvilket hardt vær disse båter kunde greie. Når det ble så sterk vind og opprørt hav at våre åpne båter ikke kunde greie seg lenger, ble det også vanskelig for de store fartøyer å fortsette seilassen. Den fordel de store seilfartøyer har framfor de

åpne båter, er at de kan legge bakk, ligge med små seil på været til det bedrer seg. Dette er en meget stor fordel som ikke kan oppnås med åpne båter, da de lett vil bli slått ned av brottsjøene. Dessuten er det teknisk umulig å bakke med råseil, da seilet legger seg inn på riggen når vinden eller sjøen bevirker at båten går over stag.

Det som ga disse båter deres store sjangse, var det at de var så meget lettere enn de moderne dekkede fartøyer. Som et nøtteskall vipper de lett over de høyeste bølgetopper, mens de tyngre fartøyer ikke hever seg lett, men får bølgene over seg som brott.

En stor fordel har de åpne båter også derved at seilene er så små at de lett kan reguleres når en ser en sterk vindrosse komme eller en stor brottsjø. Under seilasene har hver mann sin ting å passe. Med råseilet holder en mann »draget«, som seilet heises opp med. Styrmannen holder skjøtet, og halsemannen holder halsen. En fjerde mann holder prieren, som er et tau som går midt gjennom seilet og kan trekke dette sammen. Når vinden blir for sterk for båtens seilføring, slik at den begynner å ta inn for meget vann i le, styres båten så sterkt opp mot vinden som mulig, og vinden går på den måte ut av den forreste del av seilet, hvorved båten retter seg opp. Er ikke dette tilstrekkelig, firer styrmannen litt på skjøtet, hvorved ennå en del av vinden går ut av seilet. Er heller ikke dette nok, fires det mer i skjøtet, og prieren hales inn, hvorved seilet trekkes sammen. Er heller ikke dette tilstrekkelig, fires litt på draget, hvorved seilet blir lavere. Halsemannen haler da samtidig inn på halsetauet, slik at seilet fremdeles står rett og gjør sin funksjon. Når vindrossene er forbi, hales skjøtet inn igjen, prieren slippes ut, og seilet fylles på nytt. Et båtmannskap er slik innøvd at hver mann gjør sin ting uten kommando. Bare i enkelte tilfelle rettleder styrmannen for sikkerhets skyld, eller han sier: Kvar sitt!

Denne måte å seile på og det at de åpne båtene er så uhyre lette i forhold til andre fartøyer, er det som gjør at de i forhold til sin størrelse kan tåle så mange ganger hardere vær enn større og tyngre fartøyer.

Ovenstående beskrivelse gjelder bidevindseilas eller med vinden rett på siden. Med de åpne seilbåter kan man bare seile bidevind til vinden får en viss styrke. Avdriften blir da så stor at den opphever avansementet mot vinden. Med de båter vi brukte til fiske og som hadde to forseil og storseil, regnet vi å kunne krysse mot vinden med to rev i seilene. Ble vinden derimot så sterk at man måtte legge inn

tre rev, kunde man ikke avansere mot vinden, men måtte forsøke å lense unda eller i høyden forsøke en kurs på tvers av vindretningen. For båter med råseil gjør det samme forhold seg gjeldende. Når seilet blir for lite til å overvinne avdriften, måtte man også med disse båter lense unda været. Man kan regne at dette inntraff når vinden ble så sterk at det røk på det åpne hav, dvs. en vindstyrke som svarer til sterk kuling henimot liten storm, etter de vanlige meteorologiske betegnelser. Under lensing i så pass sterk vind vil bølgene ha lett for å slå innover båtens bakskott, særlig da hvis man er nødt til å lese rette unda været. Noe bedre greier båten seg når den inntar en mer skrå stilling til bølgene, slik at disse treffer oppunder den ene side av båtens akterende. Båten vil derved legge seg over på siden mot le, og den del av båten som da vender mot brottsjøen, vil heve seg, og brottsjøene vil ikke ha så lett for å stryke over den som hvis den lenset rett unda vinden. For å verge seg mot sådanne brottsjøer førte man i de åpne båter med noe som man kalte lausriper. Den øverste kant av båten kaltes nemlig ripa, og ovenpå den satte man et bord til som kunde festes ved en kløft. Dette hjalp meget godt under sådanne seilaser. Ble vinden sterkere enn liten storm, vil det etter mitt skjønn være meget vanskelig for åpne båter å holde seg oppe, når de ikke var større enn de vi brukte til fisket. Større fartøyer som store langskip eller transportskip av den størrelse som bruktes for utenskjærs fart i gammel tid, vil sannsynligvis kunne lense unda været også i en sterk storm når de bare var passe lastet.

Svalbardseilassen.

For å anvende dette på seilassen fra Island til Svalbard, slik som de ovennevnte kursforskrifter forutsetter, så mener jeg at fangstfartøyer med 10—16 årer vilde kunne greie seilassen fra Island til Svalbard i en vindstyrke henimot liten storm under gunstige omstendigheter. Større åpne fartøyer vil muligens klare enda noe sterkere vind under gunstige forhold. Det er brottsjøene som er farlige under en slik seilas, idet de kan bryte inn over fartøyet og fylle det med vann til det synker eller går rundt, eller brottene kan til og med slå fartøyet i stykker. Går strømmen imot vinden, blir sjøen hul, og den har da lettere for å slå ned et fartøy enn om strømmen går med vinden, hvorved sjøen blir slettere. Ofte kan brottsjøene støte sammen på en slik måte at de tårner seg opp og faller over fartøyet

med en eneste topp, mens sjøen omkring kan være mye jevnere. Det gjelder nå for skipsføreren å passe på å unngå slike topper og brott, og det gjelder å få skipet i en fart slik plasert at det har lettest for å heve seg over de truende brottsjøer. Forat båten skal være godt manøverdyktig, gjelder det å ha ballasten riktig fordelt i båten, så den ikke blir for meget foroversesst og heller ikke for meget bakoversesst. Blir tyngden meget bakover, er båten lettere å styre unda været, men har til gjengjeld vanskeligere for å heve seg over brottsjøene. Blir den for meget forover, vil den helst legge seg med forstavnen mot været, og den blir vanskelig å styre unda brottene. Det beror på båtførerens erfaring og innsikt å kunne regulere alle disse faktorer og samtidig bruke en passende seilføring hvis alt skal gå godt. Men trass i det kan ofte en brottsjø tårne seg opp så nær båten at den blir liggende uten at noe kan gjøres fra mannskapets side. På den måten beror det på et hell om man skal komme vel fra en sådan seilas. Hva seilassen fra Svalbard til Island angår, så vet vi at den om sommeren kan gjennomføres de aller fleste dager, men de dager det er en liten storm eller sterkere vind, anser jeg det for tvilsomt om man kunde greie seilassen fra Island til Svalbard i mindre båter. Om mulig vilde en da søke havn eller le ved Jan Mayen.

Med hensyn til selve overfarten antar jeg at de ventet på Island til det ble passende bør, dvs. de kastet los for overfarten når det ble sydlig eller sydvestlig vind. Disse fangstfolk hadde selvfølgelig slik som våre fiskere en stor øvelse i å vurdere værforholdene. Skyene har jo sitt bestemte preg og utseende for de enkelte værtyper og for de enkelte vindretninger. Jeg antar at en fulgte syklonene over havet til Svalbard, og det vil antagelig passe med to slike sykloner i løpet av de 4 dager seilassen varte. Meteorologen professor Sverre Pettersen har lovet å foreta en del beregninger for meg over dette forhold, men da han for tiden er i Amerika, har han ikke kunnet levere det.

Med hensyn til farten så har det vært innvendt at en ikke kunde seile fra Island til Svalbard på 4 døgn med de farkoster en hadde den gang. For å klarlegge det spørsmål vil jeg bare henvise til Magnus Andersens journal fra ferden med »Viking«, en kopi av Gokstadskibet, over til Amerika. Denne journal viser at skipet under gunstige omstendigheter gjorde 10 mil pr. vakt gjennom et helt døgn. I kortere perioder viste loggen 11 mils fart. For å tilbakelegge distansen mellom Island og Svalbard i løpet av 4 døgn behøves det kun

8½ mil pr. vakt, altså en betydelig mindre fart. Som et bevis på hva slags seilere disse skip var, vil jeg sitere følgende fra Magnus Andersens bok om »Viking«-ferden, s. 232—233 og 256—258:

»Her fik vi en brillant Anledning til at prøve »Viking« som Bidevindsseiler, og til vor store Forundring holdt den Trop med de fleste. De tog os rigtignok næsten allesammen paa Farten, men saa greiede vi dem saameget bedre paa »Loen«.

Blandt de mange Seilere var der saaledes en stor firemastet Skonnert, som vi holdt os sammen med hele Natten. For hvert eneste Slag vi gjorde for Styrbords Halse og mødte ham, maatte han holde af, indtil vi paa Morgensiden, da Vinden løiede af, lagde baade ham og flere andre i Læ af os.

Kapteinen paa denne firemastede Skonnert aflagde os sammen med sin Hustru en Visit i Chicago. Han fortalte da, hvordan han havde beundret vor »Viking«, som med sin primitive Seilføring kunde holde sig saa tappert. Den maatte da stikke dybt i Vandet, mente han, f. Ex. en 8 å 10 Fod. Da det blev fortalt, at den stak knapt 5 Fod, udbrod hans Hustru: »Ja, der kan du se, at jeg havde Ret, naar jeg mente, at havde den ligget saa dybt som 10 Fod, kunde de ikke have seilet saa flot over Grundene i Nantucket Sound.«

Kapteinen fik dog Opløsning paa Gaaden, da han fik vide, at »Viking« vistnok ikke stak dybere end nævnt, men at den havde en Kjøel, der fra Ende til anden var ca. 20 Tommer høi.«

Som man vil se, vilde det ikke være vanskelig med »Viking«, som var en kopi av Gokstadskipet, å seile fra Island til Svalbard på 4 døgn. Dette var heller ikke av de store skip.

Jan Mayen.

Under navnet Jan Mayen finnes der selvsagt ingenting i de gamle norrøne kilder, da dette navn er av nyere dato. Opplysninger om Jan Mayen må vi derfor søke under annet navn i de gamle kilder. Imidlertid foreligger det ikke navn med så fyldige opplysninger at en kan si at de knytter seg til Jan Mayen. På Torfæus's kart 1706 er det anført en øy langt nord ved Grønlands østkyst som kalles Ransey eller med et annet navn Drangey. Men det er ikke mulig at disse navn refererer seg til Jan Mayen (se ovenfor s. 50). En ting er imidlertid sikkert, og det er at under seilasen fra Island til Svalbard måtte en med de kursforskrifter som er oppgitt også oppdage Jan Mayen. Vi

má gå ut fra at Jan Mayen i mange tilfelle vilde bli benyttet som nød-havn under seilasen både til og fra Grønland. Med den tids skip kunde man antagelig benytte lagunene som havn, eller man satte skipene på land. Hvis en ikke kunde komme i land, kunde en i hvert fall søke le ved øya for alle vindretninger. At Jan Mayen var kjent under Grønlands første bebyggelse synes meg utvilsomt, men jeg kan ikke påvise noen bestemt beretning i de gamle kilder som sikkert knytter seg til Jan Mayen.

Angående Jan Mayens historie henvises til Norsk Geografisk Tidsskrift II, 1929, s. 418—419.

Króksfjarðarheiðr.

Vi vil nå se på en beretning om reiser på vestkysten av Grønland for å se hvor langt nord de norrøne menn kom der. Om dette anfører Bjørn Jónsson følgende (G. H. M. III, s. 238):

Grænlands Annál eitt eptir Hauksbók.

Þessi tíðindi ritaði Halldór prestur af Grænalandi til Arnalds prests grænlenzka, er þá var vorðinn hirðprestur Magnúsar konungs Hákonarsonar, á knerri þeim, er Óláfr biskup fór á til Grænlands. Sumar þat er Arnaldr prestur fór af Grænlandi, ok þeir brutu við Ísland á Hitarnesi, fundust trè í hafi út, þau er höggvin höfðu verit með smáöxum eðr þexlum, ok þat eitt, er í stóðu tannveggir ok beinveggir. Þat sumar kvomu menn ok úr Norðrsetu, þeir eð farit höfðu lengra norðr, en menn höfðu fyrr tíðindi af. Þeir vurðu við öngvar Skrælingja vistir varir, nema í Króksfjarðarheiði, ok því hyggja menn, at þeir muni þann veg eiga skemst at fara, hvaðan sem þeir koma til. — (Hér má heyra, hversu grandvarliga at Grænendingar hafa gætt at Skrælingja vistum þann tíð.) — Síþan skipuðu prestar skip norðr, at vita hvat títt væri norðr frá því, er þeir höfðu áðr lengst komit; en þeir sigldu út af Króksfjarðarheiði, svá at lönd lægði. Síðan kom móti þeim sunnanveðr með myrkri, og vurðu þeir fyrir at halda. En er í rauf ok lýsti, sáu þeir eyjar margar, ok allskonar veiðiskap, bæði sela ok hvala, ok bjarndýra fjölda mikinn. Þeir kvomu allt í hafsbotninn, ok lægði land allt síðan, suðrlandit ok jökla; en jökull var ok þá suðr frá þeim, allt sem þeir máttu sjá; fundu þeir þar nökktrar Skrælingja vistir fornligar, en eigi máttu þeir á land gánga fyrri bjarndýrum. Síðan fóru þeir aþr iij dægr, ok fundu þeir þar nökktrar Skrælingja vistir, er þeir tóku eyjar

Seksæring med fiskemannskap ved Nordfjords kyst.

nökktrar súðr frá Snæfelli. Síðan fóru þeir suðr á Króksfjarðarheiði einn mikinn dagróðr Jacobsmessudag; þar fraus þá um nætr, en sól skein bæði nætr ok daga, ok var eigi hærri, þá er hún var í suðri, ef maðr lagðist um þveran sexæring út at borðinu, þá bar skuggann í andlit honom af því borðinu, er nær var sólinni; en um miðnætti var hún svá há sem heima í bygð, þá er hún er í útnorðri. Síðan fóru þeir heim apr í Garða.

(En Grønlands beretning etter Hauksbok.)

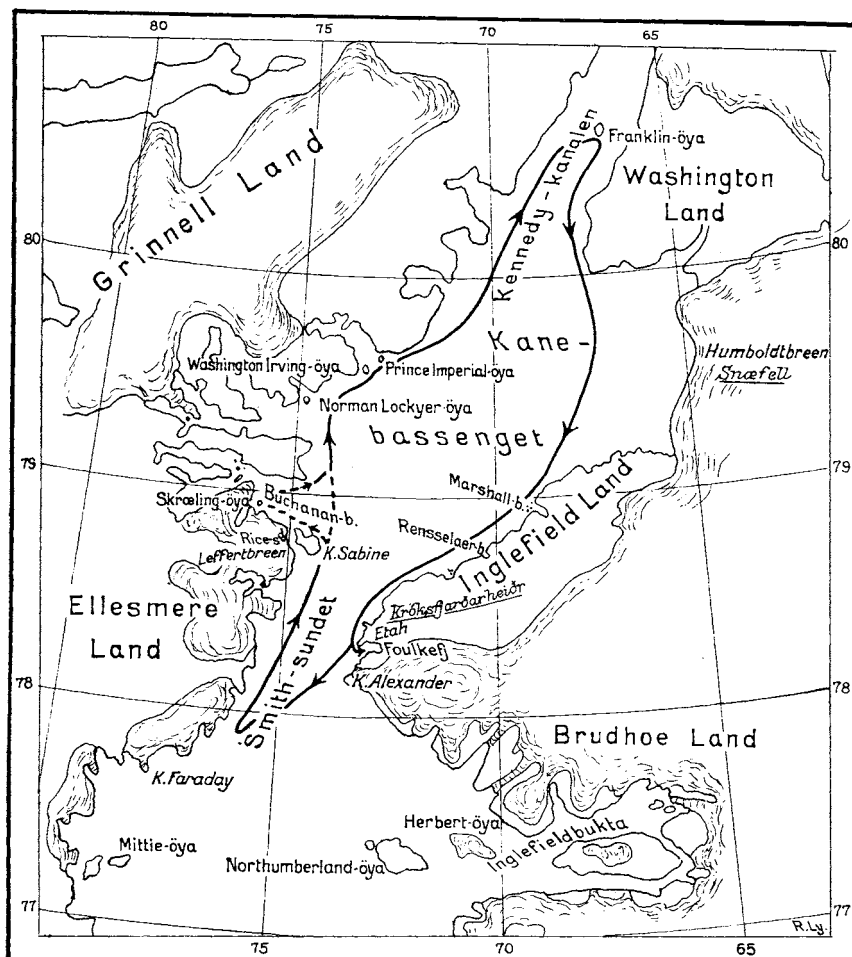
Denne tidende skrev presten Haldor fra Grønland til den grønlandske prest Arnald, som da var blitt kong Magnus Håkonssons hirdprest på den knarr som biskop Olav reiste med til Grønland. Den sommer, da presten Arnald reiste fra Grønland og de forliste på Hitarnes ved Island, fantes ute i havet noen tømmerstokker som hadde vært hugget med småøkser eller teksler, og i en av dem satt det tannkiler og benkiler. Denne sommer kom det også folk fra Nordrseta, som hadde fart lengere nord, enn man før hadde beretning om. De fant ingen merker etter skrælinger undtagen på Króksfjarðarheiðr, og derfor mente man at det måtte være den korteste vei for dem (skrælingene) å reise, hvorfra de enn kom dertil. Herav kan en høre hvor nøye

grønlandingene i den tid hadde passet på skrælingenes oppholdssteder.) Siden [i 1266] sendte prestene et skip nordover for å undersøke hvorledes det var nordenfor det nordligste område som folk den gang hadde besøkt. De seilte ut av Króksfjarðarheiðr til landet lægdest (ble lavere). Siden kom sønnavind imot dem med mørke (skodde) og de måtte holde unda for vinden. Men da det reiv i og lyste, så de mange øyer og allslags veideskap, både sel og kval og en stor mengde bjørn. De kom like inn i havsbotnen og lægdest alt landet siden, søre landet og jøklene. Men sørover fra dem var da også en jøkul så langt som de kunde se. Der fant de noen gamle merker etter skrælingene, men på grunn av bjørnene kunde de ikke gå i land der. Siden fór de tilbake i tre døgn, og der fant de noen levninger etter skrælinger da de kom til noen øyer sønnafor Snæfell. Deretter fór de sørover til Króksfjarðarheiðr, en stor dagsroing, Jacobsmessedag. Der frøs det da om nettene, men solen skinte både natt og dag og var ikke høyere da den var i sør enn at når en mann la seg på tvers i en seksæringbåt ut mot bordet, så traff skyggen av det bord som var nærmest mot solen i ansiktet på ham. Men om midnatt var den så høy som heime i bygden når den er i nordvest. Siden fór de heim igjen til Gardar.)

Om ovenstående beretning angående Króksfjørðr og Króksfjarðarheiðr har C. C. Rafn skrevet i Grønlands Historiske Mindesmærker III, s. 883—885. Han beregner stedets breddegrad etter den oppgitte solhøyde og finner at det ikke kan være sydligere enn $75^{\circ} 46'$. Han mener at Króksfjørðr er Lancaster Sund og Barrowstredet.

Videre har professor Alexander Bugge skrevet i 1898 og major Gunnar Isachsen i 1907 om Króksfjørðr. De hevder begge at Króksfjarðarheiðr må ligge langt nord, f. eks. ved Lancaster Sund eller Jones Sund. Fridtjof Nansen («Nord i Tåkeheimen», 1911, s. 229—230) mener at Króksfjarðarheiðr kan være ved Discobukta eller Waigat.

Da vi ikke med bestemthet kan si hvor Króksfjørðr lå, blir ovenfor siterte beretning ikke helt tydelig. Imidlertid oppgis det at solhøyden ble målt i en seksærings båt. Vi må da gå ut fra at det var denne båt som ble benyttet til ferden. Seksæringen kjenner vi og vet at den var lett og hendig til mindre turer og passet godt hvor man kunde reise langs land og søke havn og sette den opp når det ble uvær. Likeledes var den lett til å dra over isen hvor det var nødvendig. Derimot er seksæringen altfor liten til å reise over større åpne havstykker som f. eks.

Kart som viser den sannsynlige ruten for prestenes ekspedisjon i 1266.

Baffinsbukta. Den kan ikke tåle storm på det åpne hav. Den vil lett kunne fylles av sjøen og slås ned. Den har liten plass til proviant, klær og utstyr samt brensel for en lengre reise.

I beretningen står det at de seilte ut fra Króksfjarðarheiðr slik at landet lægddest (landet ble lavt). I dansk oversettelse heter det: »saa at Kysten kom dem af Syne«. Det må da være klart at reisen ikke gikk langs land, men at man hadde tenkt seg til den andre siden av sundet eller til den andre siden av havet. Nå er det lite sannsynlig at de vilde sette over Davisstredet fra Discobukta eller Waigat med en

seksærings båt, da avstanden der er ca. 450 km. Utgangspunktet kunde derfor ikke være ved Discobukta eller ved Waigat, som Nansen mener. De skulde undersøke hvor eskimoene kom fra, og det er da lite sannsynlig at de ventet dem i kajaker over havet. Derimot er det sannsynlig at de med en seksæringsbåt søkte å komme over fra Kap Alexander for å søke over til Jones Sund og Lancaster Sund for å undersøke om eskimoene kom derfra. Syd for Kanebassenget er stredet ved Kap Alexander den korteste avstand mellom landene, nemlig bare ca. 55 km. I beretningen heter det at de fant ingen merker på at skrælingene hadde oppholdt seg der undtagen på Króksfjarðarheiðr, og folk mente derfor at det måtte være den korteste vei for skrælingene hvor de enn kom fra. Dette gir god mening, da det kunde tenkes at skrælingene enten kom nordfra langs kysten av Kanebassenget eller syd fra gjennom Lancaster Sund eller Jones Sund til Kap Alexander. Lå Króksfjarðarheiðr derimot ved Discobukta eller Waigat, var der ingen annen vei å komme enn nordfra. Videre berettes det at etter at de hadde seilt ut fra Króksfjarðarheiðr så langt at landet lægdest, kom det sønnavær imot dem med mørke (skodde) slik at de ble nødt til å holde unda været. Det vil si at de måtte seile nordover. At sønnaværet kom imot dem, tyder på at de opprinnelig hadde tenkt seg sydover f. eks. fra Kap Alexander mot Jones Sund eller Lancaster Sund. Dette gir god mening, da det måtte være mest sannsynlig at eskimoene kom derfra til Nordgrønland.

Hvor lenge de seilte unda været og nordover, er ikke oppgitt. Det sies bare at da det reiv i og lyste, så de mange øyer og all slags veideskap, både sel og kval og bjørn i stor mengde. Det kan bety at de var kommet inn under nordvestkysten av Kanebassenget. Det er noen øyer der med gamle varder på og kunstig lagede ærfuglneir som kan være bygget av norrøne menn.

Fra disse øyer f. eks. Normann Lockyer-øya og Washington Irving-øya kom de helt inn i Havsbotnen, og siden ble alt landet lavere, søre landet og jøklene. Dette gir også god mening, hvis vi går ut fra at de var kommet inn i munningen av Kennedykanalen på nordsiden av Kanebassenget. Søre landet og jøklene ble da sydostsiden av Kanebassenget. Dette vil ikke passe på sydligere steder enn Kanebassenget i forbindelse med Grønlandskysten. Hvis denne beskrivelse ikke gjelder Kanebassenget må stedet søkes lenger vest i det kanadiske område. I »Grønland langs Polhavet« side 168 skildrer Knud Rasmussen hvordan han fra Rensselaerbukta så fjellene i Grinnell Land på

nordvestsiden av Kanebassenget. Da ligger det nær å tro at en også kan se landet og jøklen i den motsatte retning.

Men jøkul var det da også sydover fra dem så langt som de kunde se. Det passer godt med Humboldtbrean som strekker seg over ca. to breddegrader. Altså var det jøkul så langt som de kunde se. Der inne i havsbotnen fant de noen eldre merker (vistir) etter skrælingene, men de kunde ikke gå i land der for bjørn. Siden reiste de tilbake i tre døgn. Det vil si sydover fra havsbotnen i tre døgn. Da fant de noen merker etter skrælingene da de tok land i noen øyer sydover fra Snæfell. Dette Snæfell er antagelig en bre som går ut i sjøen. Navnet kan godt passe på Humboldtbrean og syd for den ligger det riktig nok flere øyer. Derfra for de sydover til Króksfjarðarheiðr en stor dagsroing. Hvor lang en dagsroing var er ikke oppgitt, men jeg vet at før vi fikk regelmessig postgang rodde man ofte fra Selje (Stad) til Bergen med post. To mann på en færing gjorde turen på to dager eller 4 døgn fram og tilbake. De sov da bare 3—4 timer om natten og ellers rodde de. Det måtte da være en stor dagsroing. Fra Stad til Bergen er henimot 2 breddegrader. En stor dagsroing på en seksæringsbåt kan således settes til ca. en breddegrad eller 100—110 km.

100 km i 20 timer blir 5 km pr. time og det er slett ikke for meget om man regner en del tid til å ete og hvile, etter de erfaringer vi har fra roing over kortere strekninger i våre dage med seksæringsbåter. Det kan således passe at den ovennevnte store dagsroing har gått fra øyene utenfor Marshallbukta til Etah nord for Kap Alexander som er ca. en breddegrads lengde. Det ser derfor ut til at prestenes ekspedisjon har gått ut fra Etah eller Kap Alexander med tanke på å undersøke Jones Sund og Lancaster Sund, men da de møtte sønnavær og ble drevet inn i Kanebassenget, har de undersøkt kystene av dette basseng for å se om skrælingene kom nordostfra.

Går man ut fra at Króksfjarðarheiðr er det samme som Etah nord for Kap Alexander, så passer det også at prestenes ekspedisjon kommer tilbake dit etter at de hadde reist rundt Kanebassenget. Av beretningen har man ikke det inntrykk at de reiste tilbake til de samme steder som de hadde passert på turen fremover, slik som man vilde gjøre om man reiste fram og tilbake langs en kyststrekning.

Hva var årsaken til at prestenes ekspedisjon ble utsendt? Jo, det var den ting at det året før var kommet menn fra Nordrseta som hadde funnet merker etter skrælingene i Króksfjarðarheiðr. Disse

menn hadde faret lenger nord enn man før hadde meddelelse om, men de hadde bare funnet merker etter skrælingene på Króksfjarðarheiðr. Derfor antok de at det til dette sted måtte være den korteste vei for skrælingene hvor de enn kom fra. No vet vi at skrælingene kom sydvestfra, og det er da helt naturlig at de søkte over fra Ellesmere Land til Kap Alexander. Når Smith Sund er frosset tidlig på våren kan en kjøre over til Kap Alexander som er godt synlig fra Ellesmere Land. Otto Sverdrup skriver om dette i »Nyt Land«, I, side 211:

»I vakkert, sigtbart Veir roede vi om Kvelden ud gennem Strædet [Rice Strait], lod Baaden ligge igjen og gik over Fjeldet ned til Leffertgletscheren.

Oppe ved Vandskillet havde vi en briljant Udsigt over Smith Sound og Omgivelserne. En 20 Kvartmil borte kunde vi se Grønland reise sig af Havet, først Forlandets Klipper og Skrenter, snebare og sorte, og bag dem, Mil efter Mil, Indlandsisens Jøkler og Snesletter som lave, hvide Skyer.«

Det Otto Sverdrup så var strøket ved Foulke Fjord, altså Etah og Kap Alexander.

For skrælingene som tenkte seg over til Grønland var det ikke noe annet naturlig sted å søke enn nettopp dette strøk, fordi avstanden mellom landene her er så meget kortere enn over alt ellers. Av samme grunn var Kap Alexander det naturlige utgangspunkt for prestenes ekspedisjon. Flere avgjørende momenter taler således for at Króksfjarðarheiðr må ligge i strøket ved Etah eller Kap Alexander.

For prestenes ekspedisjon var det naturlig fra først av å søke sydvestover fra dette sted da de sikkert kjente til at det var skrælinger i det kanadiske område f. eks. ved Hudson Bay. En kan gå ut fra at prestene i det minste kjente beretningene om skrælingene fra Vinlandsferdene, men sannsynligvis hadde det vært ekspedisjoner fra Grønland til Hudson Bay og Baffins Land både etter fangst og etter tømmer på denne tid.

Men det var også mulig at skrælingene kunde komme nordfra langs Kanebassenget, og da sønnavinden hindret dem i å komme sydover og drev dem inn i Kanebassenget, er det naturlig at de undersøkte forholdene der. Den sydlige eller sydvestlige vind vilde drive isen fra land på vestsiden av Kanebassenget og gi prestene gode muligheter til å komme nordover.

Gjennom den foran siterte beretning kan vi følge deres ferd langs kystene av Kanebassenget til de kommer tilbake til Etah. Króksfjørðr

blir da sannsynligvis Kanebassenget. Navnet kan komme av den vinkel (krókr) som fjorden gjør i østlig retning ved Kap Alexander. Er ikke dette Króksfjórðr må den søkes lenger vest f. eks. i Jones Sund.

At disse nordlige strøk har vært nyttet til fangstfelter fremgår av det som anføres av Bjørn Jónsson like etter beretningen om prestenes reise. Dette sitat er også etter Hauksbók (G. H. M. III, s. 242), hvor det heter:

Um Norðrsetufólk i Grænlandi.

Allir stórbændr í Grænlandi höfðu skip stór, ok skútur bygðar til at senda í Norðrsetu eptir afla með allra handa veiðiskap ok telgðum viðum; ok stundom fóru þeir sjálfir með, sem víða verðr í frásögum getit, bæði í Skáldhelga sögu, ok svá í þessum Þórdísar þætti; þar var einninn mest aflat seltjörü, þvíat selveiðin var þar öll nægri, heldr en heima í bygðum; var brædd selfita borin í húðkeipa, ok uppfest við vind í útihjöllum, þar til þyknaði; var síðan tilbúin, sem vera átti. Höfðu þeir Norðrsetumenn sínar búðir eðr skála bæði í Greypum ok sumir í Króksfjarðarheiði. Rekaviðir eru þar, en eigi vaxinn viðr; tekr þessi norðrskagi Grænlands helzt við trjám ok öllu hafreki, sem kemr úr Marklands botnum

(Om nordersetefolkene i Grønland.

Alle storbønder på Grønland hadde store skip og skuter bygd til å sende til Norðrseta etter last av allslags veideskap og tilhugget tømmer (rekved), og stundom fór de selv med, (som fortalt mange steder i beretningene, både i Skald-Helges saga og i denne fortelling om Tordis). Der tilberedtes for det meste seltjære fordi at der var allslags selfangst rikeligere enn heime i bygden. Smeltet selfett ble båret i skinnbåter som ble opphengt i vinden i hjeller til det størknet. Siden ble det tilberedt slik det skulde. Disse nordersetemenn hadde sine buer eller hus både i Greipar og somme i Króksfjarðarheiðr. Der er drivtømmer (rekved) men ikke voksende trær. Denne Grønlands nordspiss (nordskagen) opptar mest trær og alt havrek (vrak) som kommer fra Marklands botnar.)

Denne nordskagen av Grønland som opptar vrak som kommer fra Marklands botner, kan ikke godt vært annet enn Kap Alexander. Dette kommer tydeligere fram i følgende sitat, også etter Hauksbók. (G. H. M. III, s. 242—44):

Frá siglingum norðr at óbygðum.

Grænlandingar hljóta jafnan siglingar at hafa norðr at óbygðum á landsenda þann norðara eðr skagann bæði till viðar ok afla bragða; þat heitir í Greypum ok Króksfjarðarheiði; þat er mikit og langt sjóleiði; þetta vottar greiniliga Skáldhelgasaga; þar er umkveðit:

Garpar kvómu i Greypar norðr
Grænlands er þar bryggju sporðr

Stundom er kölluð Norðrseta þessi vertið þeirra í Greypum eðr á Króksfjarðarheiði.

(Om seiling nord til ubygdene.

Grønlandingene måtte stadig foreta seilinger til ubygdene på den nordlige landsende eller skagen, både for å skaffe seg tømmer og for fangstens skyld. Det heter Greipar og Króksfjarðarheiðr. Det er en lang og vanskelig sjøvei dit. Dette bevidner Skald-Helges saga tydelig. Der er omkvedet:

Mennene kom i Greypar nord
Der er Grønlands brygge-sporð.

Stundom kaltes det Norðrseta, dette deres opphold i Greypar eller på Króksfjarðarheiðr.)

Her nevnes den nordre landsende eller skagen. Det må da være den samme skagen på den nordre landsende som er nevnt ovenfor. På vestsiden av Grønland er det ikke noen annen skag enn Kap York eller Kap Alexander på den nordre landsende. Kap York-distriktet er ifølge Knud Rasmussen meget fattig på trevirke. Se »Grønland langs Polhavet«, s. 67. Det må derfor være Kap Alexander med Kanebassenget det hentydes til. Der er rikeligere med drivtømmer. Stedet synes således ganske entydig bestemt, og man må derfor gå ut fra at disse nordlige strøk var kjent og benyttet til fangst, under navn av *Króksfjarðarheiðr*. Om Greipar se foran s. 52.

Utelukket er det vel ikke at et mildere klima og gunstigere isforhold kan ha begunstiget disse reiser i den tidsperiode beretningen gjelder.

Hus på Østgrønland under Grønlands første bebyggelse.

Som det er sitert foran under nordersetefolk i Grønland, hadde de sine buer og hus både i Greipar og somme i Kröksfjarðarheiðr. Dette viser, som vi måtte vente, at oppholdet på disse fangstfelter var så langvarig at det måtte bygges hus. Første gang vi hører om hus på Østgrønland, er i Flóamannasaga, hvor det berettes at Torgils Errabeinsfostre kom til en fredløs mann som hadde bosatt seg på den sydligste del av Østgrønland.

Dette var så tidlig som ca. år 1000, altså bare 15 år etter Eirik Raudes reise til Grønland. Jeg mener at denne saga er troverdig og pålitelig for de ting som angår Torgils's reise på Østgrønland. Riktig nok er det store deler av denne saga som er fylt med overtro, men det er ikke noe bevis for at det hele er oppdiktet, heller tvert om. I den tid denne saga var skrevet, hørte det til at man utfylte begivenhetene med en del overtro, og hvis dette ikke hadde vært tilfelle med denne saga, var det nærmere til å tro at den var uekte.

I sagaen om Torgils er det ikke tilstrekkelig opplysninger til å fastslå hvor han først kom i land på Østgrønland. Men etter den tid han brukte på reisen til Vestgrønland kan han neppe ha landet lenger syd enn på Blossevillekysten. Det kan da passe at han første sommer reiste fra Blossevillekysten til Seleyrar lengst syd i Angmagssalikdistriktet. Det er naturlig at den lange nedisede kyststrekning fra Angmagssalikdistriktet og sydover kunde stoppe ham til neste sommer og at han så måtte ta en overvintring f. eks. i Skjoldungdistriktet før han kunde komme videre til Vestgrønland. Utelukket er det heller ikke at Torgils's første overvintring har vært i Scoresbysund eller endog nordligere på Østgrønland.

Professor A. E. Nordenskiöld sier om sin ekspedisjon i 1883, Ymer 1883, s. 245, at en eskimo fortalte ham at på Grønlands østkyst fantes det nesten i hver stor fjord ruiner etter bygninger som ikke var oppført av eskimoer. »Efter åtskilliga meddelanden rörande de nutida befolkningsförhållandena och boningsplatserna på ostkusten, hvilka till fulla öfverensstämda med likartade underrättelser, som insamlats af danske premierlöjtnanten G. Holm under hans resa til sydostkusten år 1881, berättade lotsen, hvars namn var Timotheus Kujanangitsok, att lemningar efter byggnader, som ej uppförts af eskimåer, fimmas nästan i hvarje stor fjord på Grönlands ostkust, särskildt i den stora fjorden vid Umanak, i fjordarna Ekallumiut och Igdluluarsuit. Några full-

ständigt kvarstående husvæggar finnas icke. Murarna äro alltid låga, men ruinens utbredning någon gång mycket stor. Den största skall finnas vid Igdluluarsuit.«

Professor Nordenskiöld hadde tenkt å undersøke Østgrønlandskysten fra Kap Farvel og nordover, da han mente at Østerbygda måtte ligge på Østgrønland, men han kom ikke inn til landet på grunn av is før han nådde Angmagssalik. Der fant han så snart han kom i land, stenbygninger, som han sier var av samme type som dem han på samme ekspedisjon hadde sett på Vestgrønland. Han gjør oppmerksom på stenvarder som var reist ved innseilingen til en havn, og han går ut fra at det er seilmerker som hadde vært brukt i gammel tid. »Att nordmännen någon gång varit här antydes af tvenne på bergshöjderna uppförda stenvardar, hvilka förmodligen tjenat som inseglingmärken för igenkännande af fjordens af klippor dolda mynning. Dessutom träffades här stensättningen efter ett mindre hus, af samma slag som grundvalarna til nordmannahusen på vestkusten.« (Ymer 1883, s. 251—52.)

Senere har danske arkeologer gransket ruinene i Angmagssalik, og de er kommet til at det bare er eskimobebyggelse. Imidlertid er de danske undersøkelser ikke overbevisende. I 1931 kom Knud Rasmussen som leder for en dansk ekspedisjon til Skjoldungdistriktet på Sydøstgrønland. Der står fremdeles restene av et stort stenhus. Knud Rasmussen, som vel må regnes for sakkyndig, erklærte overfor pressen den gang at huset ikke var av eskimoisk opprinnelse. Senere har eskimoeksperten dr. Therkel Mathiassen undersøkt det og funnet ut at det er eskimohus. Knud Rasmussen har nok likevel rett.

Arkeologen Helge Larsen gravet i 1935 ut en del husruiner på Skærgaards-Halvøen ved Storfjorden på 68°. (Se Geographical Journal, LXXXVIII, 1936, s. 210—213.) Han beskriver et hus, som har vært et stort stenhus og som ligger høyt oppe fra sjøen, slik at det også derved utskiller seg fra den vanlige eskimobebyggelse, som alltid ligger like ved sjøen: Huset har vært så stort at eskimoene har delt det av og brukt bare en del av det i senere tid. Helge Larsen har vanskelig for å forklare hvorfor huset er blitt avdelt av eskimoene. Ser man imidlertid på omgivelsen av Skærgaards-Halvøen, frambyr nettopp dette sted seg som en gunstig fangstplass for kval og sel og grønlandslaks (røye). Sannsynligvis har det i tidligere tid vært en gunstig kvalrossplass, og der er fremdele meget bjørn i munningen av Storfjorden. Den naturlige forklaring her er at husruinene er fra

Grønlands første kolonisasjon, og at det har vært en fangstplass som den gang har vært benyttet, og husene har vært oppført av norrøne menn. Senere har eskimoene kommet til og tatt i bruk den del av huset som de kunde utnytte.

Lenger nord i det område som i 1931 fikk navnet Eirik Raudes Land, er også ruiner av gamle hus. Ikke langt fra det eggvær som det på side 54 anførte sitat av Alwin Pedersen gjelder, ligger der flere husruiner. Jeg har selv sett dem. Grunnen kan godt være av norrøn opprinnelse. De arkeologer som har undersøkt disse steder både på Clavingøya og ellers, har imidlertid alltid gått ut fra at dette er ruiner av eskimohytter, fordi det har vært god latin å anse Østgrønland som ukjent under Grønlands første kolonisasjon. *Selv prosessen i Haag ble ført på det grunnlag at Østgrønland var ukjent og ubebygget under den første kolonisasjon. Jeg antar at denne oppfatning no må revideres.*

Av den norske arkeologen Søren Richter har jeg fått dette notat: »Omtrent midt på Hvalrossøyas vestsida og godt 100 m fra stranden ligger der ruiner av 2 primitive stenhytter som ikke er av eskimoisk opprinnelse.

Diameteren er $3\frac{1}{2}$ —4 m. Murenes høyde er no omtrent 1 m og de er tydelig raset ut til sidene. I den ene av disse ringer lå restene av et gammelt seil og en mast. — Etter sigende skal skipper Vebjørn Landmark og hans mannskap ha brukt disse stenhytter ved landligge på Hvalrossøya, og det vil være av største interesse å få bragt på det rene om de ble bygget av selfanger-mannskapet eller om de var der fra før og altså ikke er bygget av norske fangstfolk. Samtidig vil det være av interesse å få vite om en av kaptein Landmark rapporteret eksimoplass ligger på den nordligste (største) eller den sønnenforliggende (neststørste) øy i Finsch-øygruppen.«

John Giæver har meddelt meg at han inne på Revet innafør Clavingøya fant skjelett og deler av skjelett som var meget store.

Kam fra Scoresbysund.

Det kunde tyde på at de var av norrøne menn og ikke eskimoer. Å slutte noe bestemt av slike opplysninger er selvsagt ikke mulig, men det kunde være av interesse at mulighetene for pålitelige opplysninger kunde bli vitenskapelig undersøkt.

På Grønland og Island så vel som i Norge var det jo en del folk som ble dømt fredløse. I Norge drog disse ut i skogene (skoggangs-menn) og fjelltraktene, hvor de forsøkte å slå seg igjennom alene, så lenge de var utlæge. På Island og Grønland var det ingen skoger, og det var ikke så lett å greie seg enkeltvis. På Grønland var bygdene omgitt av havet på den ene kant og innlandsisen på den andre. Fredløse måtte derfor søke andre kyststriper som ikke var bebygd. Vi skal legge merke til at de første som forsøkte å komme over til Grønland fra Island var fredløse. Det gjelder både Snæbjørn Galte, Hallbjørn og Styrbjørn og Eirik Raude. De kunde ikke tenke på en sådan utflytning alene, men tok med seg sin eiendom og sine folk med sikte på å slå seg igjennom ved hjelp av fiske, fangst og muligens litt jordbruk på Grønland. Eirik Raude drog jo helt til Vestgrønland. Men på Sydøstgrønland er det også enkelte steder mulighet for litt jordbruk. Jeg mener at det går an å dyrke både poteter og bygg i enkelte av fjordene. De klimatiske forhold er neppe til hinder for det, men det er svært lite jord, så noen egentlige bygdelag har det aldri vært plass for, men bare enkelte gårder ved en del av fjordene. Disse muligheter mener jeg har vært utnyttet av norrøne menn under Grønlands første kolonisasjon, enten ved at fredløse har slått seg ned på disse steder, eller fangstfolk har slått seg ned der. På Sydøstgrønland finnes en hel del såkalte domisile planter som tyder på dette, og at det kunde samles for tilstrekkelig i hvert fall for en del sauer og geiter der, er jeg ikke i tvil om. Ved gjødsling kan graset vokse og trives bra selv under forholdsviis lav temperatur. Jeg vil således peke på at gruveselskapets hester går på beite i Longyearbyen på Svalbard, og der hvor det gjødsles, f. eks. hvor kloakkene flyter ut over, er det meget saftig og rikelig beite. Ved fjøsene i Hiorthhamn på Svalbard har jeg selv plukket timotei som har vært over 90 cm høy. Der fantes også velvoksen rødkløver, og dette er på ca. 78. breddegrad, mens Sydøstgrønland ligger på 60—63°. Vegetasjonen på Sydøstgrønland minner på mange måter om vegetasjonen på Vestlandet hvor det ikke er gjødslet. Graset rakk oss nesten til kneet enkelte steder. Som et eksempel kan jeg nevne at telegrafbestyrer Eggesvik på Torgilsbu-

stasjonen brøt opp tre åkrer, hvor han satte poteter våren 1940 etter at krigen var brutt ut i Norge. Da han reiste derfra i slutten av juli samme sommer, stod potetene meget pent, har han fortalt meg. Som man ser, skulde det ikke være umulig for nøysomme folk å leve på Østgrønland i gammel tid.

Etter de gamle kursforskrifter har seilasen fra Island til Grønland foregått fra Nord-Island til Angmagssalikdistriktet, og det sier seg selv at reisende i den rute i mange tilfelle har vært nødt på grunn av værforholdene og andre ting å stanse i Angmagssalik. De har sikkert også måttet lande videre sydover langs Østgrønlandskysten. Det sier seg selv at de da vilde oppdage de fangstmuligheter og kanskje også den mulighet for litt husdyrhold som er på disse steder, og det er naturlig at fangstfolk og kanskje også fredløse både fra Island og Vestgrønland vilde slå seg ned der. Jeg mener derfor at en hel del av de husruiner som finnes på Østgrønland, skriver seg fra Grønlands første kolonisasjon. En annen sak er det at eskimoene er kommet der senere og har utnyttet for sitt bruk hva de fant der både av hus og annet.

Det må være en oppgave for våre arkeologer å ta opp dette spørsmål og klarlegge det. Vel har danskene syslet en del med disse spørsmål, men for det første skulde våre egne arkeologer ha større forutsetning for å granske norsk kultur også på Grønland, og for det annet har ikke alltid de danske vitenskapelige ekspedisjoner vært fri for en politisk tendens. Det må derfor bli en oppgave for våre arkeologer å undersøke både Sverdrupøyene, Østgrønlandskysten, Jan Mayen og Svalbard for å bringe definitivt på det rene om det finnes levninger etter norsk, islandsk eller grønlandsk virksomhet under Grønlands kolonisasjon i disse landområder. Man vil derved kunne fastslå grensene for det gamle Noregsveldet, og det kan ha sin store interesse.

Grønlandingenes reiser.

Vi vet at grønlandingene reiste til Island og Norge. Somme tider seilte de, som f. eks. Leiv Eiriksson, direkte fra Grønland til Norge og omvendt. Fra Norge reiste de videre enten på skip langs den vesteuropéiske kysten til Middelhavet, Rom og Jødeland, eller de reiste gjennom Europa til Italia og andre middelhavsland. Her kan nevnes som eksempel Bjørn Einarsson Jorsalfare som var fra Island, men som i lenger tid bodde på Grønland. Han gjorde ikke mindre enn tre

reiser til Rom, og på den siste ferd kom han helt til Jorsal, d. v. s. Jerusalem. Skald-Helge var to ganger i Rom.

En må således ikke oppfatte Grønland som noen avsides liggende innestengte bygder som ikke var delaktige i den européiske kultur i den tid. Neppe noe annet folkeferd foretok så lange reiser som de norrøne menn der.

Nordøstover reiste de, etter det vi tidligere har sett, til Nordøstgrønland, Svalbard og Kola. Nordvestover reiste de til Nordvestgrønland og til øyene nord for Kanada.

Videre har vi kunnskap om Vinlandsferdene som viser at de reiste sydover langs Nord-Amerikas østkyst. Hvor langt de kom i denne retning er det fremdeles delte meninger om. Om dette spørsmål kan henvises til professor A. W. Brøggers bok »Vinlandsferdene« og V. Tanner: »De gamla nordbornas Helluland, Markland och Vinland«, som de nyeste på området.

Fra Vinlandsferdene berettes det at grønlendingene i Vinland fisket laks som var meget større enn den laks de tidligere hadde sett. Flere forfattere har vanskelig kunnet forklare dette forhold og har vært tilbøyelige til å oppfatte denne fortelling som et upålitelig utsagn. Jeg vil da gjøre oppmerksom på at nettopp beretningen om laksen er et av de beste bevis for at fortellingen er sannferdig og pålitelig. Forholdet er nemlig det at den egentlige laks ikke fins på Grønland. Derimot er det langs hele kysten på Grønland betydelige forekomster av røye som fra sjøen går opp i elvene og vatnene, hvor den gyter. Denne fisk ligner laks så mye at man må være kyndig for å se forskjell på dem. Røyen kalles no i daglig tale for grønlandslaks. Den blir ikke på langt nær så stor som den vanlige laks. Den når sjelden en vekt over 5—6 kg pr. fisk, mens den vanlige laks når en vekt av 20—30 kg pr. fisk. I de senere år har betydelige kvanta av denne grønlandslaks vært heimført til Norge og solgt i saltet eller røket tilstand i butikker i Oslo. Det er denne laks (*Salmo alpinus*) grønlendingene kjente og som de sammenlignet den egentlige laks (*Salmo salar*) med, som de fisket på østkysten av Amerika. Når man vet hvor langt nord på Amerikas kyst denne laks går, kan man derved fastslå at ekspedisjonene til Vinland i det minste har vært så langt sydover på Amerikas østkyst.

Et annet eksempel som vidner om at Vinlandsberetningene skyldes selvsyn og nøktern iakttagelse er følgende: Det nevnes at Torfinn Karlsevnes ekspedisjon i en elveos i Vinland fanget fisk på den

måte at de grov grøfter i sanden når det var fjære sjø (utfallen sjø). Når sjøen flødde opp kom det fisk i disse grøftene. Når det atter ble fjære ble fisken værende i grøftene og den ble da fanget. Fortellingen om denne fiskefangst har også vært et dunkelt punkt for enkelte forskere som nærmest har ansett det for fantasi og dikt. Imidlertid er det intet til hinder for å fange flyndre (*Pleuronectes platessa* og *Pleuronectes flesus*) på den måte som anføres i beretningen.

Som gutt gikk jeg ofte på sandstranden når det var fjære sjø og plukket levende småflyndre. Den skrubber nemlig over seg et lag av sand og så ligger den der stille til sjøen flør opp igjen.

Det er særlig sandflyndre og skrubbe som ligner meget på rødspette som legger seg slik igjen på sanden når sjøen faller ned. Det er da lett forståelig at når den kunde ligge i en grøft med sjø over seg vilde også større fisk kunde bli liggende der. Flyndren tåler endog å ligge et helt døgn på land uten å dø. Jeg har selv flere gange sendt levende flyndre med båt og tog fra Ålesund til Oslo. Transporten tar ca. et døgn og flyndren lever og har det bra i kasser mellom lag av våt sjotang eller våt halm. Dette er noe som enhver fiskehandler vet i dag, men som våre historikere kanskje ikke tidligere har vært oppmerksom på. Jeg nevner disse ting fordi det viser hvor pålitelige beretningene fra Vinlandsferdene er, ikke bare i sine hovedtrekk, men også i sine detaljer. Dessuten viser disse beretninger hvor fortrolige de gamle nordmenn var med alt fiske- og dyreliv på den tid og hvordan de kunde utnytte disse sine kunnskaper til fangst og fiske. Når det trengtes, utnyttet de også disse sine kunnskaper til å frede og beskytte bestanden av både fisk, fugl og dyr, jfr. lovverket.

For øvrig er det to hovedmomenter man må ta i betraktning når man skal avgjøre hvor langt sydover Vinlandsferdene gikk, nemlig først og fremst ernæringsforholdene for folket. De måtte holde seg til de deler av kysten hvor det var mulig å skaffe mat året rundt. Dernest måtte de ta hensyn til at de måtte skaffe vinterfor til husdyrene som de hadde med seg. For dyrene var det heldigst at man reiste så langt sydover at graset var grønt hele året, så dyrene kunde finne føde og greie seg uten hus om vinteren.

Selve seilasen sydover langs den amerikanske kyst var neppe vanskelig. Om de seilte en dag eller to eller tre under gunstige vindforhold spilte ingen rolle med de skip de hadde. Det kan vi tydelig se av Magnus Andersens beretning om »Seilasen til Amerika med »Viking««. En kan derfor gå ut fra at hensynet til dyrenes over-

vintring vilde være nokså avgjørende og at de først stoppet så langt syd at de ikke behøvde å bekymre seg om hverken hus eller vinterfor til husdyrene sine. Dette stemmer også med beretningene.

I vår tid med damp- og motorfartøyer og fly kan vi vanskelig tenke oss at det vilde være mulig å tilbakelegge større strekninger i robåter. Likevel var årene i gammel tid det redskap som erstattet motoren. Svært store strekninger ble ofte tilbakelagt med robåter. Ved siden av hadde man seil. Men for å seile trengte man bøl, og det kan det som kjent skorte på i dagevis om sommeren, og det var om sommeren man reiste i gammel tid. Om vinteren lå man derimot stille, slik som det berettes i »Konungs Skuggsjá«. Langskipene var bygd etter robåtprinsippet. Med disse rodde man ikke bare langs kysten men også oppefter de store elver i forskjellige européiske land. Med et godt mannskap ved årene kunde et langskip gjøre god fart, kanskje 6—7 mil pr. vakt. For lengere distanser ordnet man seg slik at halvparten av mannskapet rodde, mens den andre halvpart sov. At man rodde lange strekninger langs kysten på denne måte er klart. En tur fra Stad til Bergen og tilbake igjen greide to mann i en robåt på fire døgn. Å ro fra Norge til Shetland, Færøyene eller England vilde ikke være noe vanskelig om sommeren, når man hadde et langskip eller en mindre farkost som var skikket for turen. Vi har til og med eksempel på at nordmenn har rodd tvers over Atlanterhavet. I »Aftenposten« nr. 104 den 26. februar 1934 finnes det en beretning med bilde av en nordmann og båten hans, som han hadde rodd tvers over Atlanterhavet. Det heter bl. a.: »Nede i nærheten av Farsund, på gården Lunde, bor en gårdbruker, Frank Gabriel Samuelsen, som i dag fyller 65 år. Sammen med en norsk venn, Georg Harbo fra Sandefjord, rodde han i en 18 fots robåt sommeren 1896 fra New York til Havre i Frankrike på 55 døgn, et vågestykke og en kraftprestasjon som man ikke kan tenke sig muligheten av.«

Med årer og seil kom de gamle nordmenn fram over alt når de tok tiden til hjelp.

Det finnes beretninger om islendinger som kom til fremmede land eller øyer langt syd i havet. Disse beretninger er betraktet som sagn og eventyr, og jeg har ikke studert dem. Men man kan i hvert fall ikke gå ut fra at slike reiser var umulige (se Eyrbyggjasaga). Langs den amerikanske kyst vilde det ikke være vanskelig å nå fram til de Vestindiske øyene, og fra européiske farvann er det ikke umulig at skip under storm kunde drive av f. eks. til Azorene.

Av navigasjonsmidler vet vi at kompasset eller den såkalte leidarstein var kjent i Europa i det minste i det 11. århundre. Dette var naturligvis et viktig hjelpemiddel under lengere sjøreiser. (Se herom Den norske sjøfarts historie.) Se også Fritzners Ordbog over det gamle norske Sprog, 2. utgave: jarndragi, m.= leiðarsteinn = magnet.

Grønlandingenes geografiske kunnskaper.

Som påpekt i foregående avsnitt foretok grønlandingene store reiser, og det er klart at de derved skaffet seg betydelige geografiske kunnskaper. Dessverre har vi ikke noe som er nedtegnet av de menn som foretok reisene. De skriftlige beretninger vi no har, er nedtegnet på Island, i Norge eller andre steder i Europa, til dels lenge etter at reisene var utført. Europas geografer forsøkte å gjøre seg en mening om både Vinland, Grønland og Svalbard, men da de ikke hadde tilfredsstillende karter over disse landområder, og da beretningene om reisene nådde geografene ad mange slags omveier, er det klart at de européiske kunnskaper om disse land- og havområder måtte bli meget mangelfulle. Disse kunnskaper kan selvsagt ikke sammenlignes med det kjennskap som grønlandingene fikk til forholdene når de reiste i disse landområder. I vår tid har vi ikke skjelnet tilstrekkelig mellom det som var alminnelig européisk oppfatning og det som var norrøn oppfatning. Vi er tilbøyelig til f.eks. å tillegge Leiv Eiriksson den samme oppfatning av Vinland som det Adam av Bremen har nedtegnet om det samme land. Enda verre blir det hvis vi tillegger grønlandingene den oppfatning av Grønland og Svalbard som ble den vanlige i Europa senere i middelalderen. Vi må derfor skjelne sterkere enn før mellom det som var alminnelig européisk oppfatning og det som var grønlandsk eller norrøn oppfatning av de samme strøk.

Helt til de senere år har man fortalt historien om Halle Geit som vandret fra Grønland til Norge og levde av melken av en geit som han hadde med seg. Dette har endog vært nevnt som bevis for at Grønlandingene trodde at Grønland var landfast med Norge. Er denne historie kommet fra Grønland, så er det humor. Hvis vi ikke skal ta dette som et tegn på at de kjente landene rundt hele polkalotten.

Bjørn Jónsson tar avstand fra teorien om at det var land helt fra Norge til Grønland. I det tidligere siterte bruddstykket av »Gripla« anfører han teorien om sammenhengende land, og han tilføyer i teksten (se side 58): »Men grønlandingene sanner ikke dette og mener å ha bevis for at det forholder seg annerledes« o. s. v.

Etterat Svalbard ble oppdaget må vi gå ut fra at grønlendingene var klar over at Spitsbergen var ei øy, da fangsten om sommeren særlig foregår ved nordvestrundingen av Svalbard, hvor man kan se kysten gå østover slik at den tegner til å begrense et øyland. Grønlendingene var sannsynligvis klare over at også Grønland var et øyland. Enkelte tekster tyder på det.

Vi kan gå ut fra at Líka-Loðinn, Ásmundr Kastanrazi og Sigurðr Njálsson og mange flere kjente Grønlands ubygd, ganske annerledes enn Europas geografer. Det heter om norðrsetufolk at alle storbønder i Grønland hadde store skuter som de sendte nordover på fangst og stundom fór de selv med. Disse reiser var altså et ledd i den vanlige næringsdrift på Grønland og utførtes om sommeren på tilsvarende måte som man i Norge om vinteren reiste på Lofotfiske. De hadde lov og rett for denne sin næringsdrift på samme måte som heime i bygda. De betalte skatt også av sine inntekter fra Norðrseta. Administrasjonens folk måtte derfor kjenne forholdene, og det er sannsynlig at de fleste selv hadde vært i Norðrseta. Gjennom administrasjonen og på annen måte ble kjennskapet til Ishavet og de omliggende land formidlet helt til kongen. Vi ser f. eks. at Líka-Loðinn møtte Harald Hardråde i Solund. Adam av Bremen beretter at Harald Hardråde selv foretok en ishavsfærd.

Enkelte forfattere har vært tilbøyelige til å anse Líka-Loðinn som en raring som hadde til spesialitet å reise til Grønlands ubygd og hente heim lik. Denne oppfatning er utvilsomt uriktig. Líka-Loðinn var ganske sikkert en fremragende representant for de grønlandske storbønder som drev fangst på Østgrønland. Bjørn Jónsson sier om ham (G. H. M. II, s. 656): »Þessi grænlandski maðr, Líka-Loðinn, var vitr maðr ok margfróðr.« (Denne grønlandske mann, Líka-Loðinn, var klok og kunnskapsrik). Når han av Olav den hellige fikk påbod om å hente heim likene av Finn Fegin og hans skipsmannskap fra Finnsbúðir, så var det vel fordi at Líka-Loðinn hadde særlige forutsetninger for en slik reise. Kanskje hadde han sitt fangstterreng der med hus og annet utstyr. Navnet Finnsbúðir tyder jo på at det var hus på stedet. Finn Fegin eller Finn Litle var sønn av Ketil på Ringnes som var gift med Olav den Helliges søster. Det er derfor rimelig at kongen valgte den dyktigste og kyndigste mann til leder av den ekspedisjon som skulde hente heim liket av hans søstersønn. Bare denne ferden kunde vært nok til å skaffe Loðinn tilnavnet Líka-Loðinn. Men det er jo meget tenkelig at han på sine fangstferder hadde funnet døde menn slik

som det berettes foran om Sigurd Njálsson som fant Arnbjörn Austmann og hans menn ved Hvitserk. Björn Jónsson sier om dette (G. H. M. II, s. 656):

»Í þessum Norð-hafsbotna ís hafa flest skip forgengið alltið forðum, sem margt segir af í Tosta þætti, þvíat Líka-Loðinn tók þar af auknefni sitt, að hann kannaði opt á sumrum norðr-óbygðir, ok flutti lík manna til kirkju, er hann fann í hellum ok skútum, þar sem þeir höfðu af ísum eðr skipbrotum komit, en hjá þeim láu jafnan ristnar rúnir, um alla atburði þeirra ófara ok kvalnínga.«

(I denne is i Nordhavsbotnene har de fleste skip alltid forðum forlist som det fortelles meget om i Toste-tåtten; fordi Líka-Loðinn fikk sitt auknavn av det han ofte om sommeren avsøkte ubygdene og førte hjem til kirken mannalik som han fant i hellerer og bergskårer der hvor de var komne fra isen eller fra skipsbrot. Og hos dem lå jamlig ristede runer om alle hendelser og lidelser på deres uheldige reise.)

Når Loðinn kom til Norge så var det vel for å selge fangst, f. eks. kvalrosstenner som gikk i handelen som elfenben og var meget kostbare. I Norge møtte han kong Harald Hardråde som var halvbror til Olav den Hellige som Loðinn tidligere hadde hatt oppdrag for. Kanskje var det hans hensikt å treffe kongen til et møte. Som man ser var det ikke vanskelig for den norske kongen å skaffe seg kunnskaper om Grønland og Ishavet, og på den måte legge grunnen til en spesiell Grønlands- eller Ishavs-politikk for å utstrekke Noregsveldet til disse strøk. På den annen side hadde grønlendingene også anledning til å utvide sine kunnskaper om forholdene ute i verden. Harald Hardråde var en vidt bereist konge som bl. a. hadde vært sjef for væringene i Miklagard (Konstantinopel). Kongen og hans menn kunde sikkert berette meget av interesse for Líka-Loðinn eller andre grønlendinger som f. eks. i utlandet søkte marked for kvalrosstenner og pelsverk. Slik kunde det være gjensidige interesser og stoff nok til mange samtaler mellom kongen eller hans menn og grønlendingene. Da alle storbønder i Grønland var i Norðrseta på fangst, kan vi gå ut fra at Líka-Loðinn ikke var den eneste som reiste til Norge eller videre sydover for å selge fangst. Det må oppfattes som en så alminnelig ting at det ikke var nødvendig å skrive noe om det. Da Líka-Loðinn som tidligere anført ofte om sommeren bragte heim lík fra ubygdene, måtte reisetrafikken i disse strøk være nokså alminnelig i den tid.

Formålet med reisene måtte vesentlig være fangst eller handel. Det var neppe noen som reiste bare for å se etter lik uten at forlisene var så alminnelige at det lønnet seg å utruste redningsekspedisjoner tilsvarende de bergningsselskapene som no redder forliste skip. I så fall må trafikken ha vært stor.

Ved de lange reisene fikk grønlendingene kjennskap til forholdene på så store avstander som fra Svalbard eller Nordgrønland til nedover østkysten av Nord-Amerika. Vi vet at de navigerte både etter solen og etter stjernene, f. eks. Polstjernen (Leiðarstjarna).

Det var neppe noe annet folk den gang som hadde slik anledning til å foreta solobservasjoner på steder med så stor innbyrdes avstand som nettopp grønlendingene. Disse observasjoner var nødvendige for deres navigasjon og stod i forbindelse med en riktig oppfatning av jordklodens form. Når de seilte til og fra kysten kunde de selv se at havflaten var krum. De var oppmerksom på det også, da det står i en kursforskrift fra Norge til Grønland at de skulde seile så langt syd for Island at sjøen stod »í miðjum hlíðum« (G. H. M. III, s. 212). Det vil si at halvparten av fjellene på Island skulle være synlig over horisonten på havflaten.

Fra Vinlandsferdene berettes det at de observerte solhøyden en bestemt dag i året og en bestemt tid på dagen til sammenligning med forholdene heime på Grønland. (Se Mons M. Mjelde: »Eyktarstad-problemet og Vinlandsreisene«. Norsk Historisk Tidsskrift, Oslo 1927, s. 259—281.) Fra den tidligere siterte beretning om prestenes ekspedisjon til Nordgrønland, vet vi at det også er tatt en solhøyde som sammenlignes med solhøyden heime i bygda. (Se side 69.) Det er klart, at de ved disse solobservasjoner forsøkte tilnærmevis å bestemme breddegraden. Det er akkurat det samme som en navigator gjør i dag, bare med den forskjell at no har han bedre instrumenter.

I middelalderen ble det forskjellige steder i Europa hevdet av enkelte munk og prester at jorden var flat som en skive. Antagelig mente de å finne støtte i Bibelen for denne teori. I de senere år har enkelte forfattere påstått at denne kirkelige oppfatning også var alminnelig anerkjent i Norge. Det gjøres således ingen undtagelse for den gamle norske sjømannsstand, som med sine egne øye kunde se at havflaten krummet seg til kuleform — og som tok sine observasjoner som de navigerte etter. Det er mulig at enkelte munk og prester også i Norge i middelalderen har trodd på det verdensbillede, som de fikk forklart gjennom bøker fra sydligere strøk i Europa, men den gamle

norske sjømannsstand har aldri tilegnet seg den gamle kirkelige vrangforestilling at jorden var flat som en skive. For det første er det ikke sikkert at kirken opprinnelig var av den oppfatning at jorden var en skive — og for det annet var den norske navigasjonskunst og sjømannskap utviklet århundrer før kristendommen kom til Norge. Både Færøyene, Island, Grønland og Vinland var oppdaget før kristendommen var innført her omkring år 1000. Disse sjømenn som seilte over Atlanterhavet måtte nødvendigvis ha en bestemt oppfatning av verden. De kunde ikke gi seg ut på disse lange reiser bare med et håp om at de nok vilde finne fram til sitt bestemmelsessted — det vil enhver forstå som har prøvd å navigere over det åpne hav. Den norske sjømann måtte nødvendigvis, for i det hele tatt å kunne drive sin handel og foreta sine vidtstrakte reiser, ha gjort seg opp et verdensbillede, hvor primitivt det no enn kunde være. Og dette verdensbillede var så å si påtvunget ham av generasjoners iakttagelser og erfaringer, det var helt uavhengig av slike teoretiske kombinasjoner som Adam av Bremens. Den verdensoppfatning som var innarbeidet hos våre sjømenn og benyttet under de lange sjøreiser lot seg ikke fortrenge av den feilaktige kirkelige oppfatning. Etter mitt skjønn har den oppfatning at jorden er flat aldri trengt igjennom hverken i Norge eller de andre norrøne land. Vi ser dette bl. a. av »Konungs Skuggsjá« hvor det heter (G. H. M. III, s. 336—340):

»En þeir menn sæm hællzt hafa ritað um heimsens voxt æptir tilvísan Ysidori eða annarra fróðra manna, þá hafa þat mælt, at í himnum ero þrír mægin vægir sæm úbyggjande er unnder; er æinn svá heitr at æcki má unnder búa firir hita saker oc bruna, oc hvætvætna brænnr er unnder værðr oc þyckir mër þat lícazt, at sá man væra mægin rásar vægr sólarinnar, oc ætla ec allan þann væg skipaðan væra mæð logandum geislum hænnar, oc má æi firi því þar unnder búa ængi sá er væl tæmprðan bólstað vil hafa. Svá hafa þeir oc mælt um þá tvá vægo er í himni liggja, at þar er úbyggjannde unnder, at þeir sè svá kallder at firir þá sok se æigi hægra unnder þeim at búa fyrir kulða en hinnug er firir ofrhiita saker; þvíat þar hæfir kylrinn svá mikit afl unnder sec drægit, at vatnit hamnar náttúru sinni, þvíat þat snýz í jokul, oc svá oll lonnden þeckjaz mæð ísum, oc sva hof, æf under þeim væg liggja, oc skilz mer þá þat, at fim se vægirnir í himnum: tvæir þeir er byggjannde er unnder, en þrír hinir, er óbyggjannde er unnder. Nú er þar allt byggjannda unnder þeim vægum, er millum ero kulðans oc brunans, oc er þat líct at því sè lanndaskipti á,

at sum sè heitare en sum, oc liggi þau nærr meirr bruna væginum er heitari ero. En þau lonnd sëm kolld ero, sva sëm lonnd var, þá liggja þau þeim væg nærr meirr er kalldr er oc frost má við koma síno aflí at svala, en æpter hugþocca mínum at ætla, þá þyckir mer þat lícazt at hinn heiti vægrinn ligr or austri oc í væstr, mæð bjúgum ríng brænanda vægar umkringðum allum jarðar bollum. En þat er þá lícazt móti því, at þeir hiner kalldu vægirnir liggja á hinum yztum síðum heimsens til norðrs súðrs; oc æf ec hæfi þetta ætlat æptir réttri skipan, þá er þat æi úlíct, at Grœnaland liggí unnder þeim kallda væginum, fíri því at þat vitni bæra flæster Grœnalannde, þeir sëm þar hafa værit, at kuldenn hæfir þar fængit yfrit afl sitt, oc svá bærr hvævætna vitni á sèr lanndet oc hafít, at þar er algangsi orðet frostet oc mægin afl kulðans, þvíat þat er bæðe frosit um vætrum oc sumrum oc hvartvæggja ísum þact. Ðat mæla mænn oc víst, at Grœnaland liggí í yztu síðu heimsens til norðrs, oc ætla ec æcki land út or krínglu heimsens frá Grœnalannde, nema hafet mykla, þat er umhværfis rænnr heiminn; oc þat mæla mænn, þeir sëm fróðer ero, at þat sunnd skerez í hjá Grœnalannde, er hit tóma haf steypiz inn í lannda klofa, oc síðan skiptiz þat mæð fjarðum oc hafsbotnum allra lannda millum, þar sëm þat nær at renna inn í krínglu heimsens.«

(De forfattere, som utførlig har beskrevet verdens dannelse etter Isidors og andre lærde menns anvisning har sagt at der på himmelen er tre hovedbelter, under hvilke der er ubeboelig. Et er så varmt at ingen kan bo under der for hete da alt som kommer derunder brennes opp. Jeg anser det for rimelig at dette belte er solens hovedbane, og mener at denne vei må være omgitt av dens flammede stråler, hvorfor ingen kan bo under der som ønsker en vel temperert bopel. De har også sagt det samme om de to andre belter som ligger på himmelen, at det skal være ubeboelig under der for kuldens skyld, — slik som under det andre på grunn av varme, for der har kulden trukket så stor kraft til seg, at vannet skifter sin natur, og forvandles til en ismasse og alle de land og hav som ligger under et sådant belte dekkes med is. Herved står det klart for meg at der er 5 belter på himmelen, nemlig to, hvor folk kan bo under, samt tre andre under hvilke det er ubeboelig. Alt er da beboelig under de belter, som ligger mellom kulden og varmen, og det er rimelig at det blir forskjell på landene, fordi noen er varmere enn andre, og at de som er hetere nærmer seg mere til brandbeltet. De land derimot som er koldere, slik som våre land, nærmer seg mere til det belte som er koldt, hvor frosten rett kan

anvende sin kjølede kraft. Men etter mitt begrep anser jeg det for sannsynlig, at det hete belte strekker seg fra øst til vest med den brennende bane som en bøyet ring der omgir hele jordkulen. Det er da derimot rimeligst at de kolde belter ligger på verdens ytterste sider mot nord og syd, og hvis jeg har oppfattet dette riktig, så er det ikke usannsynlig at Grønland ligger under det kolde belte, for de fleste som har vært der, gir det vitnesbyrd, at kulden der har fått en overvettes makt, liksom også både land og hav åpenbart vitner om det, at alt ompennes der av frostens og kuldens veldigste kraft for det er frosset både vinter og sommer, og både jord og sjø er dekket med is. Folk sier for visst at Grønland ligger på verdens (heimsens) ytterste side mot nord, og jeg tror likeledes at der ikke går noe land ut i fra landekretsen (kringla heimsens) utenfor (nord for) Grønland unntagen det tomme store hav som flyter omkring landene (heimen). Det sier likedan de menn som er kyndige, at det sund skjærer seg inn ved Grønland, hvor det tomme hav styrter inn gjennom kløften mellom landene (landaklofi) og siden skifter det med fjorder og havsbotner mellom alle land der som det når å flyte inn i landekretsen (kringla heimsins).)

Dette sitat viser tydelig at forfatteren av »Konungs Skuggsjá« var klar over at jorden er rund og ikke flat som en skive, som enkelte geografer i Europa trodde i middelalderen. Her nevnes »jarðar þöllr«, det er jordkulen (jordballen). Det kan ikke misforstås. Videre er forfatteren klar over at jorden har 5 soner, nemlig den varme sone nærmest ekvator og de to tempererte soner nord og syd for denne og de to kolde soner, nemlig de nordpolare og sydpolare strøk.

Han nevner solens bane på himmelen fra øst mot vest, og i det hele stemmer hans oppfatning av disse ting med den oppfatning vi har i dag. Han nevner likeledes at Grønland ligger på utsiden av Heimen, dvs. den del av jordkloden som er land og som menneskene bor i. Han vet også at der nordenfor Grønland ikke finnes land. Der er bare det tomme uthav som flyter omkring Heimen, hvilket er helt riktig. Videre faller det inn et sund ved Grønland, hvor uthavet styrter inn gjennom landekloven, dvs. kløften mellom landene, og fordeler seg til fjorder og havsbotner. Dette er også helt riktig, og viser at man i Norge i den tid »Konungs Skuggsjá« var skrevet, var helt klar over at det ikke var land nordenfor Grønland og at der gikk inn sund ved Grønland hvor uthavet styrtet inn, jfr. Adam av Bremens beretning om Harald Hardrådes ishavsfærd, sitert av Nansen, »Nord i Tåke-

heimen«, s. 152. Den skildring Adam av Bremen gir av denne reise, bringer en til å tenke nettopp på Nord-Grønland, hvor strømmen fører is inn gjennom sundene. Se også prestenes ekspedisjon side 68. Dette er ting som tidligere har vært fullstendig oversett.

Derimot har våre historikere med begjerlighet grepet en avhandling av dansken A. A. Bjørnbo i »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie«, Kjøbenhavn 1909. I dette verk har Bjørnbo tatt for seg Adam av Bremens skrift og analysert det fram og tilbake og etter dette har han forsøkt å konstruere et kart over Nord-Europa. Denne figur som han således oppkonstruerer og som ikke har det fjerneste med kart å gjøre, utgir han allikevel som et kart som skal illustrere den lærde norrøne oppfatning av disse land i det 12te—14de århundre. Denne avhandling med denne figur utkom i 1909, altså like etter at Norge fikk et selvstendig utenriksstyre. Nettopp i denne tid ble man nødd til her hjemme å granske vår historie med henblikk på Svalbard og våre forskjellige ishavsinteresser. I 1911 kom Nansens store verk »Nord i Tåkeheimen« og i 1912 fikk vi dr. Ræstads avhandling »Kongens strømme« og »Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid«. Hr. Bjørnbos avhandling ble grepet som den nyeste og mest verdifulle undersøkelse over nordmennes oppfatning av Nord-Europa i gammel tid, og på dette grunnlag bygget i hvert fall Ræstad sin avhandling om Norges høyhetsrett over Spitsbergen. På dette grunnlag kom han også til det feilaktige resultat at Spitsbergen ikke kan ha tilhørt det gamle norske øyrike.

I 1921 oversatte professor Halvdan Koht »Historia Norwegiæ« fra latin til nynorsk. I ren tankeløshet setter han Bjørnbos figur inn (s. 10) i »Den eldste Noregs-historia«, som han kaller den. Der ved fikk denne figur et vitenskapelig stempel som er helt uberettiget. Den blir stående som en illustrasjon over de norrøne menns feilaktige oppfatning av sine egne land- og havområder. På denne måte har denne Bjørnbos figur preget hele vår historiske forskning på disse områder i de senere år. Selv i den nyeste oversettelsen av Snorre Sturlasons Heimskringla, Oslo 1930, har denne oppfatning sneket seg inn. I den siste utgave av dette verk er der i begynnelsen gjengitt faksimile av oversettelsen av Snorre Sturlasons »Kringla Heimsins« gjennom lange tider. I gammel tid var den noenlunde riktig oversatt, men etter at denne Bjørnbos tegning ble kjent er den gammelnorske tekst blitt forvansket under oversettelsen og man har satt inn noe om jordskiven. I Snorres gammelnorske tekst heter det: »Kringla heim-

sins, sú er mannfólkit byggvir, er mjök vágskorin; ganga hof stór ór útsjánum inn í jorðina.« Dette oversettes på følgende måte: »Jordskiven som menneskene bor på skjærer det mange viker inn i.« Som en vil se sier Snorre intet om jordskiven. Hans oppfatning er derimot i full overensstemmelse med »Konungs Skuggsjá«. Han nevner Kringla heimsins, dvs. det av oseanet omgivne land. Til sammenligning kan nevnes at årets kretsløp på gammelnorsk hette kringla ársins.

Kringla heimsins er altså begrenset av skjæringslinjen mellom sjø og land. For en mann som satt i et kloster langt inne i Europas kontinent ble dette en tenkt linje og det er forståelig at det forenklet bildet for ham å tenke seg jorden som en flat skive med en sirkel rundt som svarte til Kringla heimsins. Men for de folk som bodde ved sjøen ble det ikke en tenkt linje. De så den daglig. For Snorre Sturlason var det heller ikke en tenkt linje. Han hadde selv foretatt lange sjøreiser fra Island og hadde selv sett havets krumning og skjæringslinjen mellom hav og land. Denne linje behøver på ingen måte å være en sirkel. Snorre sier tvert om at den er meget »vågskåren« dvs. buktet, og den passer like godt til å være »Kringla heimsins« enten jorden har kuleform eller er flat som en skive. Det er således helt uberettiget slik som Bjørnbo gjør, å tillegge Snorre Sturlason den oppfatning at jorden var flat og rund som en sirkel eller som en tønnebunn. Se Emil Smith, »Det antikke verdensbilde«, Oslo 1943, side 97, hvor det bl. a. heter: »Snorre visste nok at jorden er en kule, og han regnet med forskjellige, atskilte verdensområder.«

Etter dette bør vi i framtiden omsette Snorres tekst riktig og ikke pådytte ham den mening at jorden er flat. For å illustrere Snorres feilaktige verdensbilde har man endog i oversettelsen tatt inn en middelalderlig kartfigur som skal forestille den flate jordskive à la Bjørnbos figur. Dette i forbindelse med den feilaktige oversettelse av begynnelsesordene »Kringla heimsins« forvrenger Snorres verdensbilde for oss fra først av. Grunnlaget for en riktig oppfatning av ting som Snorre senere skriver om er dermed borte.

Også i »Konungs Skuggsjá« er det fullt ut bevist at de gamle nordmenn regnet med at jorden hadde kuleform. I Bull og Paasche: »Norsk Litteraturhistorie«, I, 1924, s. 447, heter det bl. a. om forfatteren av Konungs Skuggsjá: »Han vet at jorden har kuleform og beviser at den har det. Han kjenner jordens fem soner og tror ikke som mange i tiden at den sydligste er den heteste, men hevder med Isidor omkring 600 at det er koldt ved begge poler.« I »Det an-

«tikke verdensbilde», Oslo 1943, side 92 skriver dosent Emil Smith bl. a. følgende om forfatteren av »Konungs Skuggsjá«: »Blant de vise menn han sier han har sine kunnskaper om jordens form fra, nevner han ved navn bare kirkefaren Isidor fra Sevilla, som skrev omkring år 600, men vet i virkeligheten meget bedre beskjed enn han. Isidor holdt nemlig fast ved det gamle joniske verdensbillede av jorden som et hjul med Okéanos omkring som en sirkel og de tre verdensdelene Asia, Europa og Afrika; antipodene anså han for dikteriske oppfinnelser og fabelvesener, som han henførte til Afrika. Han har riktignok med et referat av soneteorien, men tar ikke konsekvensen av den. Men forfatteren av Kongespeilet hevder energisk at jorden er en kule og gir meget nøyaktige beskrivelser av den hete sonen fra øst mot vest omkring hele jordkulen, og de iskalde sonene ytterst i nord og i sør — og det er så meget bemerkelsesverdige, som det meste naturligvis er ren teori.«

Den framstilling som Bjørnbo gir av f. eks. Grønland og Vinland er jo også absurd. Skulde denne framstilling være riktig måtte vi tro at de norrøne menn som fortalte om disse land aldri hadde vært der. Det sier seg selv at menn som Leiv Eiriksson, Torfinn Karlsevne og flere som reiste i disse strøk hadde en helt riktig oppfatning av de landområder de så. *Landene lå der den gang som de ligger der i dag, og de menn som reiste der den gang så det samme som vi ser i dag når vi reiser i disse strøk. Deres oppfatning av landene kunde stort sett ikke være annerledes enn vår, hvilket også deres beretninger viser.*

Det var disse menn som skaffet underretning f. eks. om Vinland, ikke bare til de norrøne land, men også til Adam av Bremen og det øvrige Europa. Det var disse menn som så midnattsolen, som lett kunde sette dem på den tanke at jorden var en kule. Det var lettere for dem å løse spørsmålet om jordens form enn for dem som bodde ved Middelhavet. Hvorfor skal alle teorier stamme sydfra? Det var sjømennene som hadde bruk for et verdensbillede, og som på sine ferder kunde lære middelhavsfolkene noe om dette. Selv ikke Adam av Bremen hadde den oppfatning av disse nordlige landene som Bjørnbo tillegger ham. Det skal jeg muligens forklare senere. Jeg har gått gjennom dr. Bjørnbos avhandling og jeg er kommet til det resultat at den er av liten historisk eller vitenskapelig verdi når det gjelder de norrøne land.

Resultatet av Bjørnbos arbeide måtte bli slik av flere grunne. For det første er Adam av Bremens beretninger ikke nedskrevet med

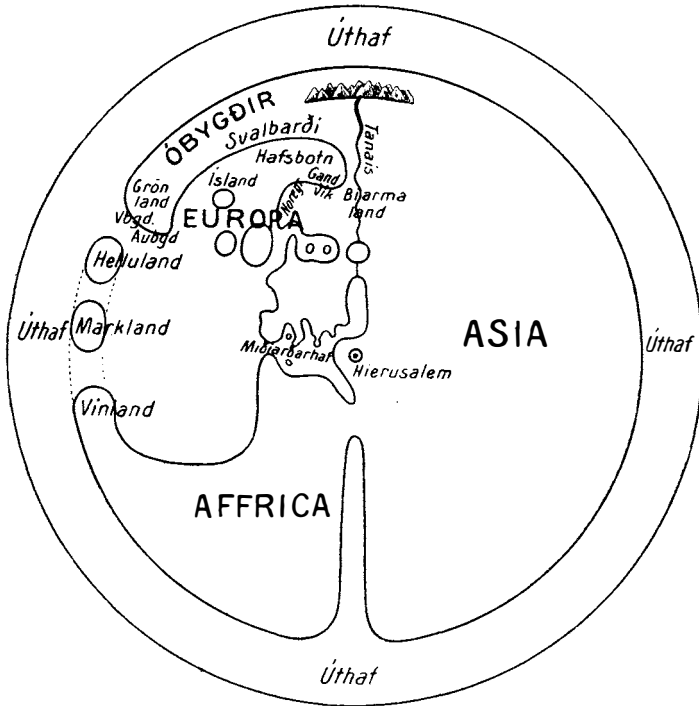

Fig. 6. Kringla heimsins,
Verdens Kreds efter den lærde islandske Geografi. (12—14. Aarh.)
Vort Nord, d. v. s. Islændernes Nordøst, er opad.

Efter A. A. Bjørnbo i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed
og Historie 1909.

tanke på at de skulde benyttes til kartkonstruksjoner. Det ligger således i sakens natur at man ikke kan lage et kart etter disse beretninger. For det annet har Bjørnbo til sitt bruk forsøkt å skaffe seg en lengdeenhet ved Adam av Bremens beretninger om dagsreiser. Lengden av de forskjellige dagsreiser har han fått oppgitt av ganske vidt forskjellige mennesker og kanskje tatt ut av forskjellige bøker forfattet til høyst forskjellige tider og beregnet etter høyst forskjellige framkomstmidler. Det sier seg da selv at dette må bli i den grad uensartet at man ikke kan bygge en lengdeenhet til kartkonstruksjon på slikt materiale. For det tredje har han tatt en rekke forbehold til Adam av Bremens beretninger som i mange tilfelle er meget tvilsomme.

Hvis vi ikke kan komme tilbake til et riktig grunnlag når det gjelder f. eks. de norrøne menns oppfatning av de norrøne land hvori innbefattes Grønland til og med Vinland, så nytter det ikke å arbeide med f. eks. beretningene om Vinlandsferdene som historiske dokumenter og kjennsgjæringer. Det har stadig vært og vil også i framtiden være nødvendig å føre en kamp imot de feilaktige beretninger om de norrøne land- og havområder som stadig vil komme til oss sydfra. Slik var det også i gammel tid. Beretningene om de norrøne oppdagelsesreiser kom på forskjellige måter til Europas geografer, oftest sterkt forvansket og misoppfattet, idet de gikk fra mann til mann. I et kloster eller et studerværelse ble de nedskrevet og i bøker kom de så tilbake sterkt forvansket til de norrøne land. Det er ikke utelukket at prester og munkere og andre, som i den tid leste og skrev, lot seg påvirke av disse feilaktige teorier som kom til dem sydfra. Det er tvert om meget rimelig når vi ser hvordan f. eks. den her nevnte Bjørnbos avhandling og hans kartfigur fullstendig er blitt slukt av våre egne vitenskapsmenn og benyttet som et bevis for de gamle nordmenns feilaktige verdensbillede. Men i den tid Adam av Bremen skrev sitt verk gjorde de norrøne menn mange reiser til de nordlige land og Vinland. De kunde derfor gi beskjed om de naturlige forhold i disse land slik at de gale opplysninger som kom i bøker sydfra kunde bli korrigeret. Det var først senere i middelalderen, da de norrøne reiser ble slutt og bøkene ble enerådende, at vranglæren kunde bre seg fritt.

En av de største feil i Bjørnbos avhandling er at han går ut fra at det i de norrøne land ikke fantes noe alminnelig verdensbillede da Adam av Bremen skrev sitt verk. Dette er imidlertid en stor misforståelse. Forfatteren av »Konungs Skuggsjá« henviser bl. a. til spanieren Isidorus Hispalensis, som døde i året 636, som en av dem som hadde beskrevet verdens dannelse. De gamle nordmenn hadde i århundrer før Adam av Bremen, som levde til ca. år 1075, drevet sin handel og sin skipsfart som forutsatte et nøye kjennskap både til land og hav i hele Europa. De trengte nemlig en bestemt kunnskap om verden for å kunne drive sitt daglige virke. Var deres verdensoppfatning uriktig og de gjorde feil i sin navigasjon kunde det ikke bare forsinke deres reiser og ødelegge deres handel, men det kunde også koste dem livet. Derfor var de nødd til å ha sitt verdensbillede i orden. For en munk som bare skrev lærde avhandlinger i ett eller annet kloster langt inne på kontinentet, hadde det ikke større følger enten han trodde at jorden hadde kuleform eller den var flat som en

pannekake. Han kunde heller ikke, som sjømannen, ved selvsyn kontrollere riktigheten av sitt verdensbillede. Derfor var det sjømannens erfaringer som ble avgjørende i de norrøne land, og som demmet opp for de feilaktige teorier som kom sydfra i bøker.

Bjørnbos avhandling har imidlertid innarbeidet den motsatte oppfatning i de 35 år den har stått uimotsagt. Det er ikke bare de foran nevnte forskere som har bygget på den, men så vidt jeg kan se er det ingen av våre historikere som har tatt avstand fra Bjørnbos kartfigur. Helt til de siste dager har hans »kart« figurert i ellers fornuftige og gode avisartikler. Derfor har jeg funnet det nødvendig å ta med denne figur i håp om for alltid å kunne avlive den både som kart og som historisk dokument. Hadde Bjørnbo vært oppmerksom på de gamle nordmenns reiser som jeg foran har påvist, vilde han selvsagt ikke satt den anførte tekst under sin kartfigur og påstått at det var den islandske oppfatning av disse land i det 12.—14. århundre. Se fig. 6, s. 95.

Rettsordningen på fangstfeltene.

Som det fremgår av side 75—76, hadde alle større bønder på Grønland skip som de sendte til fangstfeltene Greipar og Króksfjarðarheiðr etter fangst og rekved. På fangstfeltene hadde de bygd hus og hytter, tørkehjeller m. m. som var nødvendig for oppholdet på stedet og for utnyttelse av fangsten. Da alle større bønder deltok i virksomheten i Norðrseta, er det klart at denne næringsdrift har spilt en betydelig rolle for bygdene på Grønland. Det er da også klart at det under konkurransen om rekved og drivtømmer samt om fangst og fiske måtte gjelde en viss rettsordning for at de økonomiske muligheter i disse områder kunde bli rasjonelt utnyttet og for at konkurransen ikke skulde føre til manndrap og ødeleggelse. At det hørte en viss rettsorden til i disse nordlige strøk, har vært lite påaktet i den litteratur jeg har gjennomgått angående forholdene på Grønland under den første bebyggelse.

Uten å ha klart for seg lovverket og rettsforholdene, vil man ikke kunne forstå hvordan fangstfeltene var tilknyttet de enkelte gårder på Grønland. Man vil heller ikke kunne forstå den privatrettslige og den statsrettslige ordning som knyttet disse land- og sjøområder til Norge og skapte et grunnlag for kongens politikk på dette område. Heller ikke vil man kunne forstå de fiendtligheter som oppstod mellom grønlandingene og skrælingene (eskimoene) uten at man er klar over de

lover og de rettsforhold som gjaldt på fangstfeltene, hvor grønlandingene og eskimoene først støtte sammen.

Det er en særlig grunn til å undersøke bestemmelsene i det gammel-norske lovverk, om retten til fangst og fiske, da disse bestemmelser i den senere tid er blitt misforstått både av våre jurister og våre historikere. De har stadig gått ut fra at fangst og fiske i polarstrøkene alltid har vært fri for enhver, slik som det er i våre dager. Men det er et stort mistak. Grunnen til dette mistak er lett forståelig.

I vår nedgangstid mistet Norge forbindelsen med Grønland. Bygdene gikk også til grunne inntil Grønland ble kolonisert på nytt fra Norge i 1721. Administrasjon og arkiver ble fremdeles i Kjøbenhavn. I 1814 ble som kjent Island, Grønland og Færøyene skilt fra Norge ved dansk list under Kieltraktatens avfattelse. Norges utenriksstyre ble i 1814 flyttet over fra Kjøbenhavn til Stockholm og først i 1905 fikk Norge igjen sitt eget utenriksstyre. Det er således forklarlig at vi ikke har orden i våre papirer når det gjelder Grønland og Svalbard.

I årene etter 1905 begynte man naturlig nok her heime å studere den del av vår historie som knytter seg til Grønland, Svalbard og Ishavsområdene. Som det første store arbeide på dette område leverte Fridtjof Nansen sitt verk »Nord i Tåkeheimen« i 1911. Året etter kom Arnold Ræstads avhandlinger »Kongens strømme« og »Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid«. Ræstad har bare behandlet dette spørsmål fra tiden da Spitsbergen ble gjenoppdaget av hollenderne i 1596, og har ikke kommet inn på den gammel-norske lovgivning som en må gå ut fra gjaldt der hvis landet — som han også mener — er det samme som det Svalbard som ble oppdaget i 1194.

De første 400 år av Svalbards historie er således helt uberørt i Ræstads avhandling. Dette er så meget mer beklagelig som det nettopp var disse 400 års historie som skulde gi Norge fortrinnsrett til landet i middelalderen. Grunnlaget for Norges suverenitet over Spitsbergen mangler således fullstendig i Ræstads avhandling som har vært ansett for vårt grunnleggende arbeide på dette område. Det rettmessige i Norges krav er blitt misforstått fordi man ikke skjønnte hvordan disse nordlige fangstfelter lovmessig og administrativt var tilknyttet vårt land under Grønlands første bebyggelse.

Når det fra norsk side i eldre tid ble hevdet at Svalbard tilhørte Grønland, så var det ikke fordi en mente at Svalbard var landfast

med Grønland som enkelte har fortolket dette krav. Men det var fordi Svalbard fra gammelt lå innenfor Nøregsveldets grenser og utvilsomt var benyttet som fangstfelt av norrøne menn og på den måte var tilknyttet Norge både privatrettslig og statsrettslig.

For å vise den rettsordning som var gjennomført på Grønland og andre steder hvor norsk lovgivning og norsk rettsordning nådde fram, skal vi sitere en del av de gammelnorske og de gammelislandske lovparagrafer som angikk fangst, fiske og vrak.

Av lovbestemmelser om retten til fangst, fiske og vrak.

Frostatingsloven XIII, 9 (N. g. L. I, s. 242): »*At hverr eigi vatn oc veiðistöð fyrir iorðu sinni. — Hverr scal eiga vatn oc veiðistöð fyrir iörð sinni nema med lögum sé frá comit.*«

(*At hver skal eie vatn og veidested utenfor sin jord. — Hver skal eie vatn og veidested utenfor sin jord, med mindre det lovlig er framkommet.*)

Som man ser, fastslår loven ikke bare eneretten til fiske, men den sier at »hverr scal *eiga* vatn oc veiðistöð« o. s. v.

I Magnus Lagabøters landslov VII, 48 (N. g. L. II, s: 134), heter det: »Hver *eier* vatn og veidesteder (fiskesteder, fangststeder) foran sitt land, de som har vært fra gammel tid, hvis de ikke lovlig er framkommet« — o. s. v.

Kong Magnus' islandske lov, landsleiebolken kap. 56 (N. g. L. IV, s. 289):

»*Hverr á vatn oc veiði fyrir sinu landi. — Hverr a vátu oc veiðistöð fyrir sinu landi oc á sem at fornu hefir uerit nema med logum se fra komit. Oll vótn skulu sva renna sem at fornu hafa runnit*« o. s. v.

(*Hver skal eie vatn og veidested utenfor sitt land. — Hver skal eie vatn og veidested utenfor sitt land, og hver skal eie slik som det har vært fra gammel tid undtågen det lovlig er framkommet.*)

Se samme lov, landsleiebolken kap. 6 (N. g. L. IV, s. 259):

» — — Ef fiskveiðr fylgir leigulandi eða fuglveiðr eða eggvér oc á leigumaðr þatt allt nema fra se skilt i kaupi þeira, oc svá ef þar rekr fiska eða fugla, sela eðr haskerðinga oc nisur. — —

Nu reker þar hval a fioru, þa skal hann festa hual. — —

Leiguliði a þar ueiðar allar er því landi fylgia, utan eggvers fugla skal hann enga ueiða« — — — o. s. v.

(Hvis fiskeveide eller fugleveide eller eggvær følger leigelandet, da eier leigemannen alt det, uten det er fraskilt i deres avtale, og likedan hvis der reker fisker eller fugler, seler eller håkjerringer og niser. —

Når det reker kval i fjæren, da skal han feste kvalen. — — —

Leigemannen eier der all veide som følger det landet, undtagen eggværsfugler, som han ikke må veide.)

Her er det tale om fiskeveide, eggvær, sel og nise, kval og håkjerringer, som viser at loven gjaldt sjøen (saltvatn) og ikke bare ferskvatn som enkelte jurister har ment. Hele paragrafen gir inntrykk av å være blitt til ved havkanten, og de rettigheter som her er nevnt, hadde grunneieren foran sin jord også i saltvatn.

Jfr. også Grágás, Staðarhólsbók, s. 506—07, kap. 436:

Vm veiðar oc almenningar. — Veiða a huerr maðr fugla oc fisca a landi sino nema heimilldum se annan veg farit. — — — Rétt er manne at veiða i annars manz lande örno oc rafna, smyrta oc lör oc spóa oc alla små fugla þa er eigi fliota a vatni nema riupor. — — — Sæ fugla scal hann enga taca i annars lande eða i veiði stavð.«

(*Om fangst og almenninger.* — Hver mann har rett til å veide fugl og fisk på sitt land undtagen det ved hjemmel er fastsatt annerledes. — — — På annenmanns land har en rett til å veide ørner, ravn, hauk, tjuvjo, spue og alle små fugler som ikke flyter på vatnet undtagen ryper. — — — Sjøfugler skal han ingen ta i annenmanns land eller veidesteder.)

Her må veidested forstås som fiskeplass i sjøen, da det tidligere er forbudt å ta sjøfugl på annenmanns land.

Samme lov, s. 509, kap. 438:

»*Vm veiðar i vötnom.* — Þar er menn eiga merki votn saman, þa a hverr at veiða fyrir sino landi. Ef maðr vill veiða i votnom þeim er fleire menn eiga veiði i, en þeir er saman veiða, þa scal hann hvartki ellta or annars manz veiðestavd fugla ne fisca.«

(*Om veide i vatn.* — Dersom menn eier vatn sammen, da har hver rett å veide utenfor sitt land. Hvis en mann vil veide i det vatn som flere menn har veiderett i og de er sammen om fangsten, da skal han hverken jage fugler eller fisker fra annenmanns veidesteder.) — Se også samme lov side 509—528.

Videre har man kong Magnus' islandske lov, Landsleiebolken kap. 57 (N. g. L. IV, s. 290—91):

»*Um fugla vmerkta.* — Vali alla, elftr oc gæs oc alla aðra fugla vmerkta a hverr maðr a sinni iorðu, leiguliði sem landzdrottinn nema fra se skilt, után þernur, æðar oc andir skal eigi ueiða nær annars landi enn .cc. faðma tolfrett se til eggvers annars mannz, oc engi skal þa fugla ueiða sva miok a sinni iorðu þo at firr se hins eggveri at skynsamum monnum .vi. þeim er nær bua þicki þers uðn at eggver spilliz af. — — —«

(*Om umerkte fugler.* — Alle falker, svaner og gjess og alle andre umerkte fugler eier hver mann på sin jord, leigemannen så vel som grunneieren, hvis det ikke er fraskilt, undtagen terner, ærfugl og ender, som ikke må veides nærmere enn 240 favner fra annenmanns eggvær, og heller ikke da skal han veide så meget fugl på sin jord at det etter 6 manns skjønn som bor i nærheten synes at eggværet for den andre mann forringes.)

Samme kapital: »I huers landi sem elftr verpa, þa eigniz sa er markar ef hann veitir atroðr i sinu landi, oc sva er þat um alle fugla eða fiska ef þeir roa i sinu landi at fyrst, þo at þeir taki við annars land eða á, oc er fyrst i hans landi at sótt eða þeim luta uatz er hann a.«

(I hver manns land som svaner verper, da eier den som merker fuglen hvis den søker inn til hans land, og så er det med alle fugler eller fisker som søker inn til hans land først hvis de ikke er tatt ved annenmanns land eller elv, men er først søkt inn til hans land eller til den del av vannet som han eier.)

Man ser av denne paragraf at ordet vatn er brukt om sjøen, saltvatn. Det er tale om alle fugler, altså sjøfugl, og fisk »i den del av vannet som han (grunneieren) eier«. Det gjelder også her sjøfugl, eggværsfugler, og når fisk er nevnt i samme forbindelse, er det klart at det også gjelder saltvannsfisk. Uttrykket »den del av vannet som han eier«, forekommer det meg, peker direkte på uttrykket »hver eier vatn og veidestad utenfor sin jord«. Kong Magnus' islandske lov, landsleiebolken kap. 56, og samme konges norske landslov VII, 48, jfr. 5—11—2 i Christian V.s norske, enno gjeldende lov.

Kong Magnus' islandske lov, landsleiebolken kap. 58 (N. g. L. IV, s. 291), jfr. samme konges norske lov VII, 52. Det førstnevnte lovsted lyder:

»*Um falka veiði vtan kirkiu eigna.* — Konungr ma lata ueida vali a hvers mannz iorðu, er hann vil, oc leggja verð eptir, utan a kirkiu eignum, en hverr annarra er fugla ueiðir eða tekr egg undan a annars mannz iorðu, þęti fugla eða egg, oc landnam med þeim er a iorðu byr, vtan rett er at veiða a annars iorðu huerium er vil, aurn, rafna, smyrlla, lær, spoa oc alla smáfugla þa er eigi fliota a vátni nema riupur« o. s. v.

(*Om falkeveide utenom kirkens eiendom.* — Kongen kan late veide falker på hver manns jord som han vil og legge betaling efter, undtagen på kirkens eiendommer. Men enhver annen som veider fugler eller tar egg på annen manns jord skal bøte fugler eller egg og landnåmsbot attpå til den som bor på stedet. Ellers har en rett til å veide på annen manns jord hvor en vil, ørner, ravner, hauker, tjuvjo, spue og alle småfugler som ikke flyter på vatnet, undtagen ryper.)

Her ser man også at ryper og sjøfugl er forbeholdt grunneieren, men småfugl (de som ikke flyter på vannet) og rovfugl kunde hvem som helst fange.

På samme måte er vrakgods forbeholdt grunneieren. Kong Magnus' islandske lov, landsleiebolken kap. 60 (N. g. L. IV, s. 292):

»Hverr maðr a reka allan fyrir sinu landi, viðar oc huala, fugla oc sela och fiska oc þara, nema med logum se fra komit. — — —«

(Hver mann eier alt rekende (vrak) ved sitt land, ved og kval, fugl og sel og fisk og tare, med mindre det lovlig er frakomet. [F. eks. ved salg eller arveskifte.]

Magnus Lagabøters islandske lov, landsleiebolken kap. 65 (N. g. L. IV, s. 297): »Ef maðr finnr hual a floti, þa skal hann flytia huert er hann vil, ef þat er utarr fyrir annars landi, en fisk ser a borði. Þat skal þorskr vera flattr alnar i oxar þærum; a þi borði skal sea er til landz ueit, þaðan sem fiarar lengzt. — — —«

(Hvis man finner kval flytende, da kan man flytte den hvor man vil, selv om det er utenfor annenmanns land, hvis det er så langt ute at han fra land kan se en torsk som holdes utfor båtsiden. Det skal være en flakt torsk så stor at den er en alen bred over de utspilte sider, som de skal se fra land der sjøen fjører lengst, mot den side av båten som vender mot land.)

Denne avstand er anslått til 2 km. På dette sjøbelte hadde grunneieren alle rettigheter etter den islandske lovgivning. Noen tilsvarende begrensning ut fra land har vi derimot ikke i den norske lovgivning.

Det er ikke meningen her å gå nærmere inn på selve lovgivningen. De ovennevnte paragrafer er bare noen få eksempler som viser rettsordningen. Kvalloven f. eks. omfatter mange bestemmelser om hvordan kvalen skulde fanges, slepes i land, deles o. s. v. Mange bestemmelser gjelder også selvær og selfangst og likeledes kvalrossfangst.

I tillegg til disse lovbestemmelser som gjaldt den private grunneier, kommer så den spesielle almenningsrett som gjaldt fangst og fiske i almenningene og i sjøen utenfor almenningsgrunnen.

De rettigheter som en mann således hadde til fangst og fiske foran sin jord kunde han overdra til andre mot en godtgjørelse som kaltes landslott.

I Svarfdælasaga kap. 10 (Íslendinga sögur, II, Kaupmannahöfn 1830, s. 138), fant jeg følgende:

»En þó fátt hefði verit með þeim Þorsteini ok Ljótólfi, þá var nú í dattu efni komit, svá at þeir leggja félag með sér, Þorsteinn, Ljótólfr Nefglitason, Bárðr greipr frá Hrauni ok Þorkell Skeggjason af Skeggjastöðum, ok Ögmundur Höskuldsson; þat var félagsgerð þeirra, at þeir gera skip, ok hafa í ánni, ok veiða fyrir hvörs manns landi fiska. Þetta var kært fyrir Höskuldi lögmanni, hvörsu þeir ætluðu at fara. Hann sagði: at land skal taka fjórðung veiðar, þar sem þeir veiddu; en þeir gjörðu nú svá, skiptu, ok skildu þeptir landhlut, ok sögðu engum til, ok tóku þat hrafnar, en menn höfðu þá eigi, heldr enn áðr, ok þóttust þeir þá gjalda mundi álits, sem Höskuldr hafði dæmt.«

(Og enda det hadde vært strid mellom Torstein og Ljotolv kunde de nå slutte fiskelag, Torstein, Ljotolv Nevglitason, Bárð Greip fra Hraun og Torkell Skeggjason fra Skjeggjastad og Ogmund Hoskulds-son. Det var deres avtale at de skulde bygge skip til å ha i elven og til å fiske for hver manns land. Dette ble klaget over til Hoskuld lagmann hvordan de hadde tenkt å fare fram. Han sa at landet skulde ha fjerdeparten av fangsten der hvor de fisket. De gjorde nå slik, byttet og lot etter seg landslotten. Men de sa ikke fra til noen, og ravnene tok landslotten, og folk fikk da ikke mere enn før, og for det måtte de da legge skadebot slik som Hoskuld hadde dømt.)

Grunneieren tilkom, som en ser, fjerdeparten av fangsten som landslott i dette tilfelle. En slik rettighet var altså verdifull.

Hvordan landet ble tatt i besiddelse og lovverket gjort gjeldende, kjenner vi fra Island. Landnåmsmannen Ingolv tok til sin gård et

område på 25—30 kvadratkilometer. Se Karl Fromme: »Die nordgermanische Kolonisation im atlantischpolaren Raum«, Kiel 1939, s. 58. Det er ingen grunn til å tro at forholdene artet seg prinsipielt annerledes ved landnåmet på Grønland enn ved landnåmet på Island. Eirik Raude var jo kommet over fra Norge til Island og hadde selv tatt land der. Han kjente således fremgangsmåten, og vi vet at på Grønland stod Eirik Raude for landnåmet. Han bestemte for en hel del av sine menn hvor de skulle få sine gårder. Når det gjaldt fangstfeltene, er det grunn til å tro at disse ble tilknyttet gårdene i henhold til loven, forat hver gård skulle være sikret den nødvendige fangst og det nødvendige trevirke av rekved og drivtømmer. De var individualister disse menn. De tenkte derfor først og fremst på å sikre sin egen gård og sine egne folk det nødvendige før de tenkte på samdrift. Derfor er det visst at de tok fangstfeltene som privateiendom og ikke som almenning.

Dessuten er det meget vanskelig under samdrift å opprettholde en viss dyrebestand. De følte ansvaret for dyrebestanden. Derfor ser vi at f. eks. selværene i Norge var helt fredet i den tiden selen kastet ungene for at ungdyrene skulle ha de best mulige livsvilkår til opprettholdelse av bestanden. Noe lignende var tilfelle med eggværene, idet man la opp stein til beskyttelse av rugende ærfugl, og loven forbød som vi ser for sterk utnyttelse av eggværets fuglebestand, selv om disse kom inn på annenmanns eiendom. Dessuten var det forbudt å fange eller drepe fugl nærmere enn 240 favner fra et eggvær o. s. v. Vi må derfor gå ut fra at disse fangstfeltene ble tilknyttet hver enkelt gård som hadde behov for et slik privat fangstfelt. På fangstfeltet ble det bygd hus og de nødvendige innretninger for utnyttelse av fangsten.

No vilde selvsagt ikke alle fangstfelter bli tilknyttet gårdene på Grønland i den første tid. Det vilde i lengere tid bli liggende store kyststrekninger og fangstfelter som det ikke var gårder nok eller folk nok til å utnytte. Slike områder ble ifølge lovene både i Norge og på Island betraktet som almenning. Både i Norge og på Island var all grunn enten privat grunn eller almenningsgrunn. Almenningsgrunnen kunde igjen deles i to slags, nemlig bygdealmenninger og statsalmenninger. For almenningene gjaldt almenningsretten som også var meget detaljert utformet. Vi må derfor gå ut fra at det også var slik på Grønland at all grunn som kunde utnyttes var undergitt enten den private eiendomsrett eller almenningsretten. Noen tredje

slags grunn som var ingenmanns land kan man gå ut fra ikke eksisterte på Grønland i hvert fall ikke etter 1261, da landet ble enda fastere knyttet til Norge og Magnus Lagabøters lovgivning ble gjort gjeldende over alt. Følgelig måtte all grunn forvaltes enten etter privatretten eller etter almenningsretten. Det samme måtte etter loven være tilfelle med Svalbard, hvis dette land var benyttet som fangstfelt. Det må vi også gå ut fra at det var, siden landet var kjent og vi har nøyaktige kursforskrifter dit.

Fangstfeltene med eggvær og selvær og kyststrekningene med drivtømmer og rekved, må man gå ut fra var oppdelt med spesielle grenser og tillagt de enkelte gårder. Slik svarte fangstfeltene til f. eks. setrer med beitestrekninger som var tillagt enkelte gårder i Norge. Selvær og eggvær tilhørte vanlig de enkelte gårder både i Norge og på Island. Likeså var fangstretten knyttet til gårdene. Derimot var skreifisken og sildfisken ofte et almenningsfiske, da dette fiske var så rikelig at det var nok til alle. Vi har således fortegnelse over en rekke fiskevær for skreifisk i Nord-Norge som var almenningsvær. Men fisken av laks, hummer og andre fiskesorter som det var lite av, tilhørte de enkelte gårder.

Det var ikke slik i gammel tid som det er i våre dager at man fritt kan drive fiske og fangst omtrent over alt. Den rettsorden vi nå har i disse nordlige farvann og landområder har utviklet seg gjennom de siste par hundre år, dels etter påvirkning av romerretten og dels under slagordet frihet til næringsdrift, frihet på havet og fri konkurranse, som alt sammen er en frukt av liberalismens idéer.

Etter beretningen om nordersetefolk i Grønland, må man gå ut fra at det til hver større gård hørte et spesielt fangstterreng i Norðrseta. Når bonden skulde koste seg skip og holde mannskap til fangst langt nordpå, måtte han gjennom lovgivningen sikre seg det økonomiske utbytte av dette fangstfelt som var knyttet til hans gård. Hadde han bygd hus og tørkehjeller på fangstterrenget sitt var det av betydning å kunne ta både fangsten og rekved så nær husene som mulig så han slapp å foreta lengere reiser. Konkurransen om fangst på hans felt måtte således hindres. Derfor måtte han legge det inn under sin private eiendomsrett. Det er lite sannsynlig at en storbonde på Grønland bygde seg fangsthus på almenningsgrunn. Da kunde han nemlig ikke hindre at andre forsynte seg både av den rekved som fantes der og av dyrestanden. Han vilde da ikke selv få nytte av å verne om dyre- og fuglelivet slik som han fikk det ved å skaffe seg privat eien-

domsrett til sitt fangstområde. Da kunde han påberope seg lovens bestemmelser om fuglevær, selvær, kvalfangst o. s. v. og selv ha nytte av å verne om viltbestanden. De økonomiske goder, som det var lite av eller sterkt begrenset, var som regel undergitt privat eiendomsrett, men almenningsretten bruktes i de tilfelle da det var nok å ta av. Således var store skogstrekninger og fjellbeiter i Norge oftest almenning, mens de mindre strekninger som trengtes til hver gård var undergitt privat eiendomsrett. Fangst og rekved var neppe rikeligere i Nordgrønland enn at hver gård trengte sitt eget felt, særlig når en bygde hus på det. Fangstfeltene må derfor regnes som tilbehør til gårdene. Denne ordning gjaldt antagelig også for Svalbard, f. eks. for reinsdyrjakt, kvalrossfangst m. v. Vi ser at domkirken i Gardar hadde eneretten til fangst både i Krosseyjar og Berufjørðr. Ingen hadde lov å fange der uten biskopens tillatelse. Tilsvarende var det med andre grunneiere. Når biskopen ga tillatelse til fangst i Krosseyjar så forutsatte det en avgift til domkirken i Gardar, svarende til f. eks. landslotten av fiske eller kvalfangst. På den måte fikk kirken inntekter av sine fangstfelter. Biskopen kunde derfor neppe overlate fangstretten gratis til fangstfolkene.

Prestenes tidligere omtalte ekspedisjon nordover for å se etter eskimoene, kan vel også ha hatt i oppdrag å føre tilsyn med kirkens fangstfelter. Det var ikke bare Krosseyjar som tilhørte kirken. Ingenting var til hinder for at kirken kunde ha både eggvær, selvær og fangstfelter. Det var kanskje endog nødvendig for at prestene kunde opprettholde en rimelig levestandard. En redegjørelse for kirkens eiendom finnes i Ivar Bårdssons beretning. Disse fangstfeltene, eggværene og selværene f. eks., ble således knyttet til gårdene nærmest som en del av disse, og når disse områder ble lagt inn under Norges krone ved overenskomsten av 1261, vil man forstå hvor sterkt disse nordlige egne var knyttet til Noregsveldet både privatrettslig og statsrettslig. Det ble omtrent en likeså fast ordning som om disse nordlige strøk hadde vært bebyggt med bondegårder. Hverken privatrettslig eller statsrettslig kunde der være særlig forskjell mellom gårdene og deres fangstfelter. Kongen hadde sine ombudsmenn som administrerte disse områder etter lovene, og kongen hadde selvsagt gjennom beretninger fullt kjennskap til forholdene.

For at lovene skulde kunne håndheves, forutsettes det skille (grenser) mellom hver eiendom, hvert eggvær og hver fangstplass nordpå.

På sjøen ble disse grenselinjer opptrukket ved siktelinjer (méd) over to markerte punkter i terrenget.

Jeg vil her minne om de eggvær som major Isachsen har beskrevet vestligst i Jones Sund, og det eggvær som Alwin Pedersen fant i Claveringfjorden, og som det henvises til i tidligere sitat. (Se side 54.)

De varder som major Isachsen omtaler, antar jeg kan være bygd for at man med disse som méd kunde trekke opp skillelinjene mellom fangstfeltene på sjøen. Tenker man seg kvalfangst eller en kvalross harpunert på et drivende isflak, måtte det være en skillelinje så en etter loven kunde avgjøre eiendomsretten. Loven forutsetter slike grenselinjer, og der hvor det ikke var naturlige méd på land, var det nødvendig å bygge varder som kunde brukes til å sikte inn disse delingslinjer på sjøen. Så naturlig og enkelt kan vardene forklares. Varder bruktes og brukes fremdeles som méd for seilleden. Hvilken tjeneste varden har gjort, vil man kunne gjøre seg en mening om når man ser det landskap den står i.

Der hvor man kan påvise at det har vært opplagt stein til beskyttelse for rugende ærfugl, der har det også vært eggvær som har vært underlagt privat eiendomsrett etter loven. Man kan gå ut fra at det ikke ble vernet om ærfuglen på den måte i et almenningsvær, hvor fruktene av arbeidet kunde nyttes etter almenning retten, d. v. s. av alle norrøne menn. Der hvor eggvær, selvær eller private fangstinnretninger, hustuffer og lignende kan påvises, der har det også vært privat eiendomsrett etter de lovbestemmelser som tidligere er sitert. Følgelig har også vedkommende område ligget innenfor Noregsveldets grenser.

Man ser her et rettssamfund med en detaljert lovgivning og med sterk hevdelse av den private eiendomsrett. Nordmennene førte med kjennskapet til lovene og rettsordningen over alt. Dette gjorde, at når de kom til andre folk hvor det ikke var noe tilsvarende utviklet lovverk og rettsorden, hadde de lett for å gripe inn og skape ordnede forhold med lov, domstoler og administrasjon. På den måte kunde de skaffe seg innflytelse f. eks. i Gardarike. Se Eivind Kválen: »Det Norske Gardarike«, bd. II, h. 1 og 3, Oslo 1931 og 1930.

Når de gamle grønlandene støtte sammen med eskimoene i Nordrseta, er det selvsagt at de opprettholdt sin lovgivning og sin rettsordning også overfor eskimoene, dersom disse fanget ulovlig på grønlandenes private fangstfelter eller tok eggværsfugler eller egg på eggværene. En slik fremgangsmåte fra eskimoenes side måtte av

grønlandingene betraktes som grovt tyveri, og for det var det etter loven dødsstraff. Se side 167—170.

Eskimoene på sin side kunde vel ikke fatte grønlandingenes lovgivning, da de ikke skjønnte deres sprog. Eskimoene var vant til å kunne veide fritt hvor de vilde og fant selvsagt grønlandingenes lovgivning urimelig. Det er ikke vanskelig å forstå at her måtte det bli konflikter. Ivar Bårdsson meddeler således at eskimoene hadde overfalt Vesterbygden hvor folket var jaget bort og buskapen drept.

Det framgår av beretningene side 68 at selv prestene sendte en ekspedisjon nordover for å føre tilsyn med eskimoene. Det kan tyde på at det gammelnorske samfund på Grønland hadde tenkt seg å kristne eskimoene og antagelig hjelpe dem til et lovordnet samfund. Om et sådant arbeide er kommet i gang, og hva i så fall resultatet ble, kjenner vi ikke til. Men fra den tidligere siterte beretning om prestenes ekspedisjon ser vi at de hadde reist lenger nord enn til de vanlige fangstfelter for å undersøke hvor eskimoene kom fra. På den måten hadde bygdene på Grønland fått kjennskap til forholdene i Nordgrønland og kanskje til øyene nordenfor Amerika så langt som det var framkommelig med den tids hjelpemidler. Det ble således behov for grenser for det område hvor kongens lov gjaldt og der hvor f. eks. eskimoene kunde fange fritt. Denne grense finner vi omtalt i kong Håkon Håkonssons saga.

Noregsveldets utstrekning og grenser i nord.

Etter de undersøkelser som er gjort, må vi gå ut fra at både *Svalbard*, *Finnmark*, *Nordøstgrønland* og *Nordvestgrønland* og en del av de *Nordkanadiske øyer* har vært brukt som fangstfelt under Grønlands første kolonisasjon. Da Grønland i 1261 og Island i 1262 besluttet å skatte til den norske konge, og det norske lovverk og den norske administrasjon ble mottatt av disse land, kom hele dette område fastere inn under Norges krone, se bl. a. sagaen om Håkon Håkonsson (1217—1263). I denne saga sies i kapitel 311 (G. H. M. II, s. 776—78):

»Þetta haust komu þeir utan af Grænlandi Oddr af Sjolltum, Páll Magnússon ok Knarrar-Leifr. Þeir höfðu verit út IIII vetr, ok sögðu at Grænlingar hefði gengit undir skattgildi, svá ok at bæta skyldi öll manndráp við konúng, hvárt sem drepnir væri norænir menn eða grænlenzkir, ok hvárt sem þeir væri drepnir í bygð eðr Norðrsetu,

ok allt norðr undir stjörnunna skyldi konúngr þegngildi taka, sem Sturla kvað:

Norðr líkar þér alt at auka
yðvart vald of heim enn kalda,
(gegnir munu því fyrðar fagna)
fjornis álfr, und leiðarstjörnu;
þengill hefr þar annarr engi,
allvaldr, en þú ríki haldit;
lengra reiða þjóðir þangat
þína dýrð en roðull skini.

(Denne høst kom Odd fra Sjoltum, Pål Magnusson og Knarrar-Leiv fra Grønland. De hadde vært der ute fire vintre, og sa at grøn-lendingene hadde forpliktet seg til å yte skatter, samt lovet å gi kongen bøter for alt manndrap enten det var *norrøne menn* eller *grønendinger* som ble drept, enten disse ble drept i bygdene eller i Norðrseta og helt nord under stjernen, så skulde kongen ta sin mannebot, som Sturla kvad:

»De liker, høvding, å auke Eders velde i nord
kring den kalde heimen like til ledestjernen,
og gode menn vil glede seg ved det.
Ingen annen hersker har før hersket der —
og folkene utbreder din ære
videre enn solen når.«

Verset står i Den norsk-islandske Skjaldedigtning, ved Finnur Jónsson, B, rettet Tekst med Tolkning, bd. II, side 118, vers 20.

Sin fangst- og fiskelov hadde grønendingene med seg før til Norðrseta, men i 1261 tok de med plikten til å betale skatt og bot for drap m. m. De godkjente altså Håkon Håkonsson som sin konge og gikk inn som en del av Noregsveldet. Det samme gjelder Island i 1262.

Hvis Island ikke tidligere var en del av Noregsveldet er det nokså sikkert at grensene for Norges rettsområde (grensen mellom Frostingsloven og islandsk lov) før 1262 var midtlinjen i havet mellom Norge og de motliggende land, f. eks. Island og England. Gulatingsloven kap. 111 sier nemlig (N. g. L. I, s. 50):

»Sú er hin nitíanda (erfð) er skipferð heiter, ef maðr andasc a kaupskipi firi heðan mitt haf hvernveg er han stemnir ór Norege, þá á konongr fé hans halft, ef meira er en .iij. mercr. En ef hann

andasc firi handan mitt haf, þa a styrimaðr allt ef eigi kemr ervingi til innan triggja vetra. — — —«

(Så er den nittende arvebestemmelse om skipsferd. Hvis en mann dør på et handelsskip hitenfor midthavslinjen, hvilken vei han stevner fra Norge, da eier kongen halvparten av hans eiendom hvis det er mer enn tre merker. Men hvis han dør bortenfor midthavslinjen da eier skipsføreren alt hvis det ikke kommer arvinger til innen 3 vintre.)

Den tilsvarende bestemmelse i Frostatingsloven IX, 6 lyder (N. g. L. I, s. 210):

»Ef maðr deyr vestan mitthaf eða Íslande út, þá scal sá taca arfinn at lögum þeirra er þar er á landi. En ef fyrir austan mitthaf deyr, þá scal þat fé fara at Frostapingslögum réttum.«

(Hvis en mann dør vestenfor midthavslinjen eller ute på Island, da skal man ta arven etter deres lov som er der i landet. Men hvis han dør austanfor midthavslinjen, da skal det gods behandles etter den rette Frostatingsloven.)

Også i islandsk lov nevnes midthavslinjen som grensen for dette lands rettsområde. Se A. Ræstad: »Kongens strømme«, Oslo 1912, side 25 til 27. I den islandske lovgivning var havet betraktet som almenning på samme måte som i norsk lovgivning. I rettslig henseende kan der ikke påvises noen forskjell på almenninger på havet og på land. Så vidt det kan sees, var havet og fiskebankene statsalmenning like fullt som f. eks. høyfjellet.

Det har dog vært noen tvil om man kunde anse havet som virkelig almenning. I sin bok »Kongens strømme« sier Ræstad side 26: »Midthavsbestemmelse er, uvisst av hvilken grund, ikke optat i Magnus Lagabøters landslov; og forestillingen om, at Norges love hadde gyldighet indtil midthavet, en forestilling, som aldrig har været synderlig sterk, tapte sig senere fuldstændig, — hvis man ikke vil se en reminiscens av den samme forestilling i senere instrukser for skibshøvedsmænd — at de skal la sig se 'midt mellem Norge og Skotland . . . forat den fremmede mand maa vide, at skibsflaaden er udløben, og at det er kongens alvorlige mening at holde sine strømme rene' (instruks for admiral Mogens Gyldenstjerne 11. juli 1555, N. R. R. I, pg. 187).«

Bestemmelsen om midthavslinjen ble ganske riktig, som Ræstad anfører, ikke opptatt i Magnus Lagabøters landslov, men det var slett ikke av den grunn at forestillingen om den ikke hadde vært synderlig sterk. Forholdet var nemlig det at i 1261 kom Grønland under Norge,

og i 1262 ble det samme tilfelle med Island. Nord for Skottland var alt land omkring Norskehavet underlagt den norske krone. Derved fikk kongen myndighet på begge sider av havet der, og da han noen få år senere i 1274 satte sin nye landslov i kraft, var det derfor naturlig og nødvendig at regelen om midthavsgrensen ble uttatt av loven. At midthavsregelen falt bort i Magnus Lagabøters landslov, var så langt fra noen svekkelse av kongens herredømme over havet, den forøkte tvert om kongens herredømme til det dobbelte område. Dette gav seg jo også utslag i den nærmeste tid etter Magnus Lagabøter, idet kongen da følte seg berettiget til endog å forby utlendingers seilas på disse havområder. Det var altså en bevisst politikk han førte.

»Naar midthavsregelen forfalt i Norge, henger det sammen med at Norges magt på havet forfalt — —« (Kongens strømme, side 27). Men samtidig nevnes der, side 26, instruks for admiral Mogens Gyldenstjerne 11. juli 1555, om å la seg se midtveis mellom Norge og Skottland o. s. v. (se foran). Dette beviser nettop at midthavsregelen slett ikke forfalt, men ble opprettholdt som grenselinje for det sydlige Norge, f. eks. mot Skottland.

Midthavslinjen er også senere nevnt flere ganger som grense for kongens rettigheter i Nordsjøen. I en skrivelse til admiralitetskollegiet av 9. juni 1691 fastsetter kongen grensen for det havområde hvor det kunde tas priser, altså en nøytralitetsgrense som bare omfatter kysten og de nærmeste havområder. Men det vil ikke si at kongen oppgir sin rett til det utenfor liggende område. I skrivelsen står det: »Hvorvidt ellers egentlig voris kuster, *hvor vi ikkun paa en side* voris lande haver, for anden rettigheds og herligheds skyld, bør at extenderis enten *midwaters* eller mindre, derom ville vi videre og nermere allernaadigste resolution tage.« (Kongens strømme, side 246.)

Uttrykket »hvor vi ikkun paa en side voris lande haver« peker direkte på midthavslinjen som den naturlige grenselinje mellom landene, og at den selvsagt falt bort hvor kongen hadde land på begge sider av havet, f. eks. Færøyene, Island, Grønland og Svalbard. Dette var så sent som 1691 Norges standpunkt med hensyn til landets sjøgrense. Hvad er Norges standpunkt i sjøgrensespørsmålet i dag?

Ved Islands og Grønlands tilslutning til Norge ble kongens rettsområde meget sterkt utvidet, og man kan vel gå ut fra at dette var en medvirkende årsak til at Magnus Lagabøters lovverk ble utarbeidet og vedtatt. Vi ser jo at grensen for hans rettsområde ble flyttet fra midthavslinjen og så langt vestover og nordover at den kunde omfatte

Grønland med dets tilliggende fangstfelter, d. v. s. så langt som grønlandsk eller norsk virksomhet var drevet. Selv om kongene helt fra Olav Tryggvason hadde regnet seg som herrer både over Island og Grønland og endog ser ut til å ha interessert seg for Vinland, så var det Håkon Håkonsson som først fikk den frivillige tilslutning av disse land formelt helt i orden. Det sies uttrykkelig at loven skulde gjelde til helt nord under stjerna, d. v. s. Polstjerna. Man ser således at grensen for kongens rettsområde flyttes fra midthavslinjen til nord under Polstjerna, d. v. s. til Nordpolen. Selv om grensen reelt ikke nådde til Nordpolen, så nådde den i hvert fall reelt så langt nord som det var fangstfelter og næringsdrift.

Da Grønland sluttet seg til Norge i 1261, hadde grønlendingene i lang tid drevet fangst og fiske i de nordlige farvann. Vi kan gå ut fra at fangstfeltene var delt og tilknyttet gårdene etter lovens bestemmelser som tidligere er sitert. Der hvor det ikke var privat eiendomsgrunn, må man gå ut fra at det var almenning hvor de økonomiske muligheter ble nyttet etter almenningsretten. Betingelsen for å nytte almenningen var at vedkommende hadde norsk statsborgerrett. Utlendinger hadde nemlig ingen rettigheter i kongens almenning.

Av sitatet side 108 ser vi at kongens lov gjaldt både grønlendingene og de andre norrøne menn. Med grønlendingene menes ikke her eskimoer, for de kaltes skrælinger, jfr. nynorsk *skræling*, »stakkar, svak og sykelig person«. Grønlendingene var de norrøne menn som bodde på Grønland. Med norrøne menn mente man folk av norsk opprinnelse, som hadde norsk statsborgerrett og som bodde innenfor Noregsveldets grenser, d. v. s. nordmenn, islendinger, færøyinger og grønlendinger og andre — derimot ikke dansker og svensker. De var ikke norske statsborgere og hadde ingen rettigheter i Noregsveldet. (Se bl. a. A. Taranger i Tidsskrift for rettsvidenskap 1929, s. 97 nederst.) Danskene bruker ordet »nordbo« istedenfor det gammelnorske »norrøn«. Dette ordet nordbo har de endog fått innarbeidet i Norge. Ordet nordbo omfatter både nordmenn, dansker og svensker, og når danskene bruker ordet i forbindelse med Grønland, ligger det nær å tro at dansker og svensker også har vært med å bygge Grønland. I så fall blir ordet nordbo en tilsnikelse. Hvor det gjelder Grønland er det viktig å bruke ordet norrøn, ikke nordbo. Kongen kunde kreve mannebot for de norrøne menn fordi de var hans undersåtter. Med statsborgerretten fulgte bl. a. retten til å nytte almenningene. Den rett hadde ikke dansker og svensker.

Eskimoene f. eks. var ikke norske statsborgere og hadde ikke adgang etter loven til å drive fangst hverken på grønlandenes private felter eller i almenningene. Det kan derfor tenkes at grønlandene forsøkte å fordrive eskimoene og at det oppstod strid. Når så eskimoene trengte inn på disse områdene, har det sannsynligvis vært en medvirkende årsak til at grønlandene søkte tilknytning til Norge for å få hjelp mot eskimoene hvis det trengtes. Hvis eskimoene utnyttet fangsten så sterkt, at de i vesentlig grad forringet utbyttet for grønlandene, eller om disse endog ble fordrevet fra fangstfeltene av eskimoene, vilde det gjøre grønlandene mere avhengige av tilførsler fra Norge. Likeledes kan man gå ut fra at rekved og drivtømmer som sannsynligvis fantes i store mengder i Nordgrønland i den første tid fangsten ble opptatt, etter hvert vilde avta når hver større gård skulde dekke sitt behov for trevirke fra disse nordlige strøk. Alt dette har sannsynligvis medvirket til at grønlandene søkte støtte i Norge. Det de kunde tilby kongen for hjelpen, det var å imøtekomme kongens krav på suvereniteten over de land- og havområder som grønlandene allerede hadde underlagt seg. Det var på den måte at grønlandene hadde skapt grunnlaget for en bestemt politikk fra kongens side.

På grunnlag av den næringsvirksomhet som var drevet f. eks. i Nordvestgrønland, og på grunnlag av den rettsordning som allerede var innført, kunde kongen beslutte å utvide sitt rettsområde fra midthavslinjen til å omfatte hele det område som var brukt av hans undersåtter på Grønland. Betegnende er det her at kongen ikke besluttet å fastsette stedlige grenser på Nordgrønland. Derimot besluttet han at hans lov skulde gjelde helt nord under Polstjerna, d. v. s. at grønlandene skulde ha kongens beskyttelse hvor langt nordover de enn måtte reise. På den måte ble grønlandenes og dermed også Norges herredømme utvidet etter hvert som det var behov for det, og kunde om nødvendig strekke seg helt til nord under Polstjerna, d. v. s. i vår terminologi, til Nordpolen. På den tid var det ikke noen annen konge som gjorde krav på disse land- og havområder. Derimot var det en eskimoisk befolkning som vi vet støtte sammen med de norrøne menn og til dels konkurrerte med disse om utnyttelsen av landet. Derfor ble det behov for grenser for kongens rettsområde. Således oppstod det to grenser for Noregsveldet i disse strøk, nemlig en mer teoretisk grense som strakte seg helt til Nordpolen og en reell og praktisk grense som bare omfattet de områder som ble økonomisk utnyttet av de norrøne

menn, d. v. s. de områder hvor det var opptatt fuglevær, selvær eller fangst av kvalross, kval, sel, bjørn, rev, reinsdyr eller moskusokser.

I de skatter kongen mottok av grønlendingene inngikk således også skatt av fangsten i de nordlige strøk. De steder hvor man kan påvise fangstfelter eller fuglevær eller tufter av fangsthus og hytter, kan man sikkert gå ut fra at disse engang i tiden reelt har vært underlagt norsk suverenitet og skattet til Norges konge. På grunnlag av disse rettigheter kunde Norge påberope seg suvereniteten over både Grønland og Svalbard opp igjennom hele middelalderen. Dette var også et meget solid grunnlag for suvereniteten, da den var bygget på selve eiendomsretten til landet.

Men i den nyere tid har dessverre våre historikere og rettslærde oversett dette faktum, idet de har gått ut fra at retten til fangst og fiske var fri for enhver i disse nordlige strøk slik som det er i våre dager. For Østgrønlands vedkommende mente man dertil at landet hadde vært ukjent under Grønlands første bebyggelse. Som før påvist, er dette ikke tilfelle. Det vil no bli nødvendig på nytt å granske denne del av vår historie under de synsmåter som her kort er skissert.

Vår feilaktige oppfatning av det gammelnorske lovverk.

Som påpekt foran var det den norrøne næringsdrift sammen med det norrøne lovverk som opprinnelig skapte grunnlaget for Norges herredømme over Grønland og Svalbard med ishavsområdene. Når vi i den nyere tid har hatt vanskelig for å forstå dette, så kommer det av at vi har misforstått det gammelnorske lovverk, samtidig som vi gikk ut fra at f. eks. Østgrønland var ukjent under Grønlands første kolonisasjon. Teorien om at fangst og fiske var fritt for enhver i gammel tid, har enkelte av våre rettslærde bygget på Magnus Lagabøters landslov VII, 49.

Det syn på saken som har gjort seg gjeldende kommer tydeligst fram i en avhandling om landslott som er skrevet av Hølge Klæstad, Oslo 1922. Klæstad begynte sin avhandling med følgende påstand:

»Saltvandfisket har oprindelig været frit for enhver. Dette gjaldt ikke bare fisket ute paa havet, men ogsaa fisket ved land og inde i fjordene. Grundeierne hadde hverken eneret eller fortrinsret til at drive fisk utenfor det land som de raadet over i kraft av sin eiendomsret.«

Denne oppfatning er så innarbeidet blant våre jurister at Klæstad ikke engang fant det nødvendig å gjennomgå vårt gamle lovverk

for å underbygge sine synsmåter. Han går ut fra som en selvfølgelighet at hans påstand er riktig, og dog er det likevel det stikk motsatte som er tilfelle. Likevel er visstnok Klæstads avhandling fremdeles betraktet som vårt grunnleggende arbeide på dette område. Klæstad henviser til Magnus Lagabøters landslov VII, 49.

Jeg har i en stensilert utredning om landslottspørsmålet og i en stensilert utredning om sjøgrensespørsmålet (Fiskeri og fangst i Norges sjøområde) gjennomgått både det gammelnorske og det gammel-islandske lovverk for å kunne klarlegge grunneierens rettigheter etter Norges gamle lover. Dertil har min fars gård fremdeles eneretten til fiske av skrei i fjorden foran sin grunn. Gjennom et par århundrer har det vært prosesser om denne fiskeretten, så jeg har hatt anledning til å studere spørsmålet både praktisk og teoretisk. Det er helt klart at grunneieren hadde retten både til fangst og fiske etter Magnus Lagabøters landslov VII, 48. Denne bestemmelse er bygget på Frostatingslovens og Gulatingslovens tilsvarende bestemmelser og gjenfinnes i de islandske lover omtrent i samme ordlyd, og de er de eneste bestemmelser angående retten til fangst og fiske som den islandske lov-givning på dette område bygger på.

Magnus Lagabøters landslov VII, 49, finnes derimot ikke gjengitt i det islandske lovverk. Det er også rimelig, fordi denne paragraf ikke på noen måte omhandler retten til å fiske, men bare retten til å legge i land fangst på annen manns grunn og retten til skadeserstatning. Paragrafen lyder (N. g. L. II, s. 135):

»Vm silldfiski ef menn gera skaða.

Sva er oc mælt ef menn fara i silldfiski þa skal bæðe uerpa a akr oc eng oc huar sem uil at oseckiu oc hafe af allt at sumarmalum. En ef hann hefir þa eigi alt af, þa a landzdrotin huart sem hann uil, landnam eða silld þa er a liggr, ef hann hefir aðr fimtað af. En allan þann ausla er fiskimenn gera i silldfiski frammar en lofat er at lagum, bœte auslan allan sem .vj. skynsamir menn meta, huart sem er innangarðz eða vttan; uilia þeir eigi þar bœta, leggi a landnam. En ef þeir ellið garðum eða grinðum eða anduirki, giallde skaða þann sem metinn uerðr oc landnam a ofan huart sem þeir bœta þar eða siðar. En landnam oc ausla bot skiptizt meðal landzdrottins oc leigu liða eptir þui sem logbok vattar aðr i landa byggingum.«

(Om sildfiske, hvis folk gjør skade.

Så er også mælt, om folk farer i sildfiske, da skal de både dra opp på aker og på eng og hvor de vil, sakløst, og ha det av alt sammen igjen til sommermål (14. april). Men om han ikke da tar aitt vekk, da eier jorddrotten hvad han vil, landnåmsbot eller silden som ligger der, om han før har varslet ham med femtestevning. Men all annen skade som fiskemenn gjør under sildfisket utover det som er lovet i loven, da bøtes all skade etter 6 skjønnsomme menns takst, hvad enten det er innengards eller uten. Vil de ikke bøte der, legges landnåmsbot til. Men hvis de fyrer med gjerder eller grinder eller [med] redskaper da skal de betale den skadebot som blir fastsatt og landnåmsbot attpå enten de bøter der eller seinere. Men landnåms- og skadebot deles mellom grunneieren og leigemannen etter det som lov-boken bestemmer annet sted i bolken om landebyggingen.)

Om denne paragraf har det vært sagt at den utvetydig uttaler retten til fritt sildfiske. Men ser en litt nærmere på den gammelnorske tekst, vil man straks se at paragrafen ikke uttaler noe om retten til fiske. Den gir bare fiskerne rett til å legge sild på land en bestemt tid på året, og som tittelen viser, fastsettes der erstatning hvis der gjøres skade. De skulde nemlig »uerpa a akr oc eng« og hvor de vilde, sakløst. Det betyr at de kunde legge på land fangst hvor som helst før 14. april. Men til den dato måtte de ta alt bort, for da begynte jordarbeidet, og da skulde grunneieren være fri all ulempe og skade av fiskerne. Men da kan man vel heller ikke si at denne paragraf fastsetter retten til fritt fiske. Der står intet om at man kan sette ut sine redskaper og fiske utenfor annen manns grunn. Uttrykket er: »uerpa a akr oc eng«. Derfor må det være klart at man fisker ikke på åker og eng, men man fisker i sjøen, og sjøen er ikke nevnt. Derimot legger man opp fangst og redskaper på aker og eng, og det er retten dertil som paragrafen fastslår. I samme retning peker det at grunneieren skulde ha lov å ta »silden som ligger der«. Sammenholder man dette med foranstående paragraf som sier at hver åtte vann og veidedsted foran sin jord, er det nokså tydelig at det kun gjelder retten til å legge opp fangst.

Bestemmelsen i Magnus Lagabøters landslov VII, 49, var inn-tatt i loven, særlig av hensyn til garnfiskerne, og den var meget berettiget og påkrevd. Garnfisket drev man tidligere med åpne båter ute i havet. Når fiskerne hadde trukket sine garn om morgenen,

søkte de straks inn til havnen for å finne de beste plasser til å få fangsten på land. De trakk ofte garnene på land med fangsten i for å riste eller plukke silden ut av garnene. Siden trakk de garnene ned på båten igjen (greidde dem) for igjen å sette dem ut.

Det er innlysende at dette arbeid ikke kunde foregå hvor havet eller større vindbårer gikk mot land. Man var derfor nødt til å søke de bekvemmeste landingsplasser, slik at de samme jordstykker var opp-tatt til stadighet der hvor fisket foregikk. Men da grunneieren ikke hadde landslott av den fangst som var tatt ute i havet eller for andres land, var det rimelig at han ikke vilde ha hverken fiskerne eller deres sild på sine små åkrer og enger ut over våren.

For å avgjøre tvisten mellom fisker og grunneier bestemmer altså landsloven VII, 49, at fiskerne skal ha lov å »uerpa a akr oc eng« for sommermål. Men etter den tid måtte de ta alt bort. For at denne tillatelse ikke skulde misbrukes, sies der i samme paragraf: »Men all annen skade som fiskemenn gjør under sildfisket ut over det som lovet er i loven, da bøtes all skade etter 6 skjønnsomme menns takst, hva enten det er innengards eller uten.« Altså full erstatning til grunn-eieren.

Tilsvarende regel har man også i kvalloven i Magnus Lagabøters landslov VII, 64 (N. g. L. II, s. 146): »No skal han flytte kvalen til lands hvor han vil og skjære den opp og bære den på land. Men om jordeieren påtaler at de spilte enten aker eller eng, da bøte skaden etter 6 skjønnsomme menns takst og legge til landnåm til den som eier aker eller eng. Men om kvalen legges på fjøre eller fjell, hvor den ingen skade gjør, kan han upåtalt føre den bort når han vil.« Se også kong Magnus' islandske lov, landsleiebolken kap. 67 midterst, tilsvarende bestemmelse (N. g. L. IV, s. 298).

Derimot finnes det i de islandske lover ingen paragraf om sild-fiske svarende til landslovens VII, 49. Hvis det var så at denne paragraf fastsatte retten for alle til å fiske hvor som helst i sjøen, så vilde den sikkert være gjentatt i de islandske lover, og den vilde da vel heller ikke gjelde bare sildfisket, men også annet fiske, f. eks. torskefisket (skreifisket). Torskefisket spilte jo en stor rolle på Island som i Norge, og var det fritt for alle, så vilde det sikkert funnet uttrykk i de meget detaljerte islandske lover. Der står således at »alle fiskevatn i almenningene er alle jevnhjemlet ('iafn heimil'), der kan menn 'fiskia ok fygla'«. (N. g. L. IV, s. 292, kap. 59.) Men en tilsvarende bestemmelse om at fisket i saltvatn var fritt også for

privat grunn, savner vi både i den norske og den islandske lovgivning. I de islandske lover var ikke saltvatn for privat grunn betraktet som almenning før man kom ca. 2 km fra land (se ovenfor s. 102). Det var således ganske betydelige fiskefelter de islandske strandeiere og kystbønder var sikret for seg selv.

Parallellismen mellom bestemmelsene i Landsloven om sildefiske og kvalfangsten er fullkommen: forordningen gjelder den foreløbige løssing og anbringelsen av fangsten på annenmanns grunn.

Jeg betrakter det herved som fastslått at Magnus Lagabøters landslov VII, 49 ikke uttaler noe om retten til fiske, og at den eneste generelle bestemmelse om retten til fiske både i *ferskvatn* og *saltvatn* finnes i samme lovs paragraf VII, 48. (Se også N. g. L. IV, s. 289.)

Norges høihetsrett over Spitsbergen i eldre tid.

Under denne tittel har Arnold Ræstad skrevet en avhandling om Spitsbergen. Han har som Helge Klæstad og en rekke andre jurister og historikere gått ut fra at retten til fangst og fiske i gammel tid var fri for enhver, ikke bare på Grønland og Svalbard, men også langs hele norskekysten. Ut fra denne feilaktige oppfatning av lovverket, har han ikke forstått hvordan Grønland og Svalbard var tilknyttet Norge både privatrettslig og statsrettslig, derved at fangstfeltene og rekvedområdene var undergitt privat eiendomsrett etter lovene.

Denne feilaktige oppfatning av lovverket har bevirket at Ræstad i sin bok »Grønland og Spitsbergen«, Kra. 1923, begynner avsnittet om Spitsbergen med følgende (s. 41): »*Spitsbergen hørte ikke med til det gammelnorske ø-rike*, om det enn er mulig, eller rettere sagt sannsynlig, at landet har vært besøkt fra Norge eller Island i middelalderen.«

Hvis Ræstads påstand her skulde være riktig, måtte det kunne bevises eller gjøres sannsynlig at Svalbard ikke har vært benyttet som fangstfelt under Grønlands første bebyggelse. Men det mener ikke engang Ræstad selv.

Etter at vi no har stedfestet en del navn på Østgrønland og påvist at fangsten har vært drevet så langt nord som til Krosseyjar, d. v. s. til Dovebukta og Koldeweyøya, må det være klart at Svalbard har vært nyttet som fangstfelt da dette var lettere tilgjengelig enn Østgrønland på grunn av isen, og at det er derfor vi har så gode og

pålitelige kursforskrifter dit. Når domkirken i Gardar åtte Krosseyjar, må en gå ut fra at det også var andre private fangstfelter på Østgrønland, og det samme var da også tilfelle med Svalbard, da loven var den samme for alle fangstfelter som grønlendingene brukte. Se også om merket rein på Svalbard side 58.

Hvis Svalbard hadde vært besøkt bare tilfeldig f. eks. av skip som ble fordrevet under storm, så hadde man neppe hatt kursforskrifter dit, for i slike tilfeller vet man ikke så nøye hverken hvilken kurs man har eller hvor langt man har seilt. Den innbyrdes overensstemmelse som er mellom kursforskriftene Island—Svalbard, Island—Nordøstgrønland og Island—Vestgrønland kan umulig være fremkommet bare etter tilfeldige reiser. Det må ha vært en regelmessig fart som har skaffet de erfaringer som ligger til grunn for disse kursforskrifter, som viser en slik nøyaktig overensstemmelse i angivelse både av retning, tid og avstand. Selvsagt lot man ikke et slikt glimrende fangstfelt som Svalbard unyttet når man først kjente det. Seilassen fra Island til Svalbard var utvilsomt betydelig lettere enn seilassen fra Vestgrønland til Norge. Adkomsten til Svalbard var sikkert ingen hindring etter det som tidligere er anført her. Fangsten må derfor ha vært drevet og landet vært regelmessig beseilt. Men når landet ble besøkt så kunde hensikten neppe være annet enn å drive fangst og hente drivtømmer. dermed hadde man den økonomiske virksomhet som lovene ga bestemmelser om. Norges lover skulde som tidligere anført gjelde helt til Nordpolen og omfattet alle norrøne menn også når de var i Nordrøseta, det vil si på fangstfeltene på Grønland, Svalbard eller de Nordkanadiske øyene. I og med at det ble drevet næringsvirksomhet på Svalbard, ble landet dermed inndratt under Noregsveldets lovverk og administrasjon og tilhørte da nettopp det gammelnorske øyriket. På noen annen måte kunde det ikke være.

På Svalbard var det ikke noen fastboende befolkning som kongen kunde gjøre overenskomst med, slik som han gjorde med Grønland og Island. Men det var heller ikke nødvendig, da næringsdriften på Svalbard må ha vært drevet av storbøndene enten på Grønland, Island eller i Nord-Norge eller fra alle tre steder, hvilket er det mest sannsynlige. Fangstfeltene på Svalbard tilhørte i så fall disse storbønder eller deres gårder, og Svalbard kom således som fangstfelt inn under Noregsveldet. I gammel tid var det bøndene som drev både fangst og fiske, og det var som et nødvendig ledd i hele deres økonomi at fangstreisene ble foretatt for å skaffe fangstprodukter, og for Islands og

Grønlands vedkommende også for å skaffe trevirke til disse land. Rekved og drivtømmer var omtrent den eneste kilde til å dekke dette behov, og det var da mer hensiktsmessig å hente drivtømmer sammen med fangsten i de nordlige strøk enn å reise til Norge eller til Amerikas skoger, hvor de nok kunde få trevirke men ikke kvalross og annen verdifull fangst. Det var således en stor fordel å kunne kombinere forsyningen av trevirke med fangstvirksomheten. På samme måte som bøndene i Norge gikk til skogs etter sitt trevirke, reiste bøndene på Grønland til fangstfeltene etter trevirke. Fangstfeltene må derfor anses som et nødvendig tilbehør til gårdene i gammel tid, og bøndene var det som drev fangsten.

Kongens oppgave var det å binde riket sammen og utstrekke lovverket og administrasjonen til å omfatte hele det område som hans undersåtter hadde tatt i bruk og i besittelse. Han måtte sikre dem muligheter til fangst og trevirke til gårdene ved hensiktsmessige lover og administrasjon, og utelukke fremmed konkurranse. Behovet for verdifull fangst og trevirke på Grønland og Island var det som i særlig grad dikterte Håkon Håkonssons ishavspolitikk, og fikk ham til å utstrekke sitt lovverk og sin administrasjon til alle land- og havområder som kunde nyttes økonomisk av hans undersåtter. Men dette var også tilstrekkelig til å knytte alt land omkring Norskehavet til Noregsveldet. At dette også ble gjort, fremgår av at Norge i tiden etter Magnus Lagabøter forbød fremmede statsborgere å seile nordenfor Færøyene. Tanken om et sådant forbud vilde neppe kommet opp hvis det nordenfor Norskehavet lå herreløst land og unyttede muligheter. Ganske annerledes forståelig blir dette forbud når man er klar over at disse land- og havområder tilhørte bøndene innen den nordligste del av Noregsveldet, og var et nødvendig ledd i deres næringsvirksomhet og at det ikke lenger var overflod hverken på fangst eller rekved til å dekke gårdenes behov. I Magnus Lagabøters tid hadde fangsten og samling av rekved vært drevet fra Grønland i nærmere 300 år, så det er forståelig at det ikke lenger var så rikelig som da virksomheten begynte. Det kan også være grunnen til de lange reiser som f. eks. fra Vestgrønland til Svalbard. Det er mulig at mangel på fangstprodukter og trevirke kan være årsaken eller en medvirkende årsak til at bygdene på Grønland ble avfolket. Noe av det siste vi hører fra de norrøne bygder på Grønland er at de måtte hente tømmer fra Amerika og visstnok også fra Norge. For sterk konkurranse om fangst og rekved i forbindelse med handelen og skipsfarten som da ble vanskelig på de

norrøne land kan godt være grunnen til kongens forbud mot fremmed seilas i Norskehavet. Når verdien av fangsten gikk ned manglet grønlendingene byttmiddel. Derved ble også handelen mindre og skipsfarten på Grønland vanskelig.

Under slike forhold vilde det være av betydning å ha et fangstfelt så lenge fangsten var lønnsom, for hvis en ikke kunde utnytte det selv, kunde en leie det bort til andre. Feltet kunde en erhverve ved å fredlyse det ved kirken eller på tinget etter en formel som var fastsatt i loven. Det hele var så enkelt og greit at det ikke kunde avholde noen fra å ta land i ubygdene. Vi må derfor gå ut fra at det ble gjort på Svalbard slik som på Island og i Norge.

I sin avhandling: »Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid« anfører Ræstad den européiske teori om at Svalbard var sammenhengende med Grønland. Dette skulde være en oppfatning som de européiske geografer hadde fått fra de norrøne land. Denne påstand kan midlertid ikke være riktig.

Hvis de norrøne menn som oppdaget Svalbard hadde vært av den oppfatning at det var sammenhengende med Grønland, så vilde det bare si at de var kommet et stykke lenger nordover eller østover på Grønlandskysten, og det var ingen grunn til å anføre det som et nyoppdaget land. Imidlertid står det i Islands annaler (G. H. M. III, s. 8): »1194 Svalbarðs fundr (Svalbarði fundinn)«: Det syns da nokså klart at oppdageren av landet mente at han var kommet til et nytt og ukjent land og ikke til en kyststrekning på Østgrønland. Ordet fundr bruktes bl. a. om oppdagelsen av nytt land. Se Grønlands Historiske Mindesmærker, III, side 46, anmerkning 18. Fra 1194 må vi regne med at grønlendingene og for øvrig de norrøne menn som reiste i disse strøk var klar over at Svalbard var et øyland. Når man kom opp på vest- og nordkysten av Svalbard, måtte man straks få den oppfatning at man var kommet til et øyland slik som kysten bærer østover. Om høsten kan man ofte komme langt østover her, kanskje helt til Nordaustlandet. Noe tilsvarende gjelder Sørkapp hvor kysten bærer sterkt nordover og gir inntrykk av øyland.

Det er naturlig at oppdagerne undersøkte Svalbard slik som det ble gjort ved Islands oppdagelse. Eirik Raude brukte de første år til å undersøke Vestgrønland. Likeledes ble det gjort undersøkelser ved spesielle folk under Vinlandsferdene, f. eks. tyrker og de skotske løpere. Selvsagt forsøkte man å seile omkring Svalbard for å få kjennskap til landet og det er sannsynlig at man kom så langt at

man betraktet det som øyland. I et hvert fall visste Christian IV med en gang da suverenitetsspørsmålet ble reist at Spitsbergen var øyland. Det kunde han ikke vite fra andre enn de gamle norrøne menn. Han hevdet også samtidig at Norge i århundrer hadde hatt suvereniteten over Spitsbergen og at denne suverenitet grunnet seg på *eiendomsretten* og ikke bare på oppdagerretten. Han var således helt klar over at Spitsbergen ikke var landfast med Grønland, men at det likevel tilhørte Grønland som eiendom. Han kaller Spitsbergen »den grønlandske insul«. Likeledes nevnes »de grønlandske udskjær«. Å betegne Spitsbergen som utskjær er ikke overensstemmende med norsk språkbruk og vel neppe heller med dansk. Med betegnelsen utskjær tenker man straks på en rekke mindre øyer. Her kunde man tenke på Jan Mayen og Bjørnøya. Men disse to ligger så langt fra hverandre, at det ikke er naturlig å nevne dem sammen. Tanken går derfor videre til Frans Josef Land som vil passe bedre til uttrykket »de grønlandske udskjær«, samtidig som denne øygruppe passer godt inn i betegnelsen Svalbard for alle land i Nordishavet østenfor Grønland. Christian IV hevdet også at alt land nordenfor Nordkapp tilhørte Norge helt til Russland.

Ræstad synes å oppfatte disse Christian IV's krav som mindre vel begrunnet eller kanskje nærmest som uttrykk for en slags utenrikspolitisk smartness. Det er imidlertid ingen grunn for en slik oppfatning da det daværende styre ikke viste særlig interesse for disse nordlige strøk. Særlig var riksrådet meget negativt innstilt. Se bl. a. O. A. Johnsen: »Finmarkens politiske historie«, Kra. 1923. Dette styre var riksøydere sammenlignet med de gamle norske konger som var riksbyggere. (Se dr. Gustav Smedal: »Suverenitetsspørsmål i polarområdene«, Oslo 1942, side 9.) Helt fra Olav Tryggvasons og Olav den Helliges tid tok kongene sikte på å binde Noregsveldet sammen. Olav Tryggvason sendte Leiv Eiriksson tilbake til Grønland med bestemte oppdrag, som ser ut til å kunne gjelde også Vinland. Det kan tenkes at Leiv Eirikssons Vinlandsferd var en oppdagelsesreise etter oppdrag av den norske konge. Se Noregs Konungasögur ved Finnur Jónsson, 1911, side 170: »Óláfr konungr sendi ok þat sama vár Leif Eiriksson til Grænlandz at boða þar kristni.« (Kong Olav sendte også den samme vår Leiv Eiriksson til Grønland for å innføre kristendommen.)

Når vi sammenligner Christian IV's ishavspolitik med f. eks. Håkon Håkonssons så blir det helt klart at Christian IV ikke greidde

å holde den arven han hadde overtatt. Hans krav var heller ikke på noen måte vidtgående. De inneholdt intet utover de grenser som Noregsveldet hadde og som han selvsagt hadde fått kjennskap til gjennom den tidligere norske administrasjon og litteratur. Hans krav ble jo også ifølge Ræstad anerkjent av alle til å begynne med undtaket hollenderne som prøvet å fremholde sin oppdagerrett.

Om Christian IV i »alt land nord for Nordkapp« innbefatter også Frans Josef Land så er ikke det noe urimelig, da det ikke syns å være noe til hinder for at også denne øygruppe kunde være kjent og kan ha inngått i området Svalbard. Det er jo ikke langt mellom øyene fra Spitsbergen til Frans Josef Land, og sett i forhold til de norrøne menns øvrige reiser er jo seilasen fra Spitsbergen langs iskanten til Frans Josef Land bare småtterier. Man skal her også merke seg at Leiv Eiriksson seilte til Amerika ca. år 1000, men først i 1194, henimot 200 år senere, meldes det om Svalbards oppdagelse. Vi vet at grønlandingene og islendingene foretok lange sjøreiser i 2—300 år etter at Svalbard ble oppdaget. Når vi vet at de var i Amerika ca. år 1000 og at de senere kom til de Nordkanadiske øyene og til Svalbard, så vilde det være rart om de ikke også fulgte iskanten til Frans Josef Land og videre til Novaja Semlja og Norge. Islendingene Hallbjørn og Styrbjørn seilte som tidligere nevnt fra Østgrønland til Hålogaland og derfra til Island. Det var lettere å seile fra Svalbard langs iskanten til Novaja Semlja eller fra Svalbard over Bjørnøya til Norge enn det var å seile over havet mellom Grønland og Norge.

Videre har vi den tidligere siterte meddelelse om Hvitserkr som ligger midt på veien til Norge hvor man fortsetter til Norges konges uovervinnelige festning Vardøhus. Dette bekrefter også farten fra Østgrønland til Nord-Norge. Fra Scoresbysund over Jan Mayen til Nord-Norge er en kortere rute enn over Island til Nord-Norge.

Videre berettes det i Flateyjarbók, III, Christiania 1868, side 381—386 og 422—23, at Harald Hardrådes ombudsmann Einar Fluga, som hadde monopol på handelen med finnene, knep en del islendinger som hadde krenket hans enerett til handelen. Da de ufrivillig var drevet dit, var de ikke kommet sydfra langs kysten. Det er mest rimelig å anta at dette var fangstfolk som kom over havet fra Spitsbergen eller Frans Josef Land, og at de hadde så sterkt behov for å kjøpe forskjellige ting at de handlet med finnene på tross av ombudsmannens enerett til denne handel. Dette var i hvert fall ikke en ferd som hadde til formål å handle med finnene. Men de hadde likevel

kjøpt en del. Meget kunde det dog ikke være da de først pakket det inn og lot kongen sitte på det og siden gjemte de det i seilet som ble pakket samme og heist et stykke opp over skipet slik som man fremdeles bruker med råseil. Harald Hardråde kom nemlig selv to ganger ombord til dem. Derfor gjaldt det å skjule det de hadde kjøpt ulovlig hos finnene.

Dessuten har vi beretningen om Ottar og andre som viser at høvdingene i Nord-Norge meget tidlig begynte å reise nordover og østover. En rute til Novaja Semlja—Frans Josef Land—Spitsbergen—Bjørnøya—Finnmark vilde ikke være uoverkommelig for nordmenn, særlig når en tar i betraktning at de vestover var nådd helt til Amerika så tidlig som år 1000. En må gå ut fra at de foretok likeså dristige reiser nordover og østover som de gjorde vestover. Det vilde i betraktning av dette være merkelig om det helt til 1596 skulde ligge ukjent land og verdifulle fangstfelter for kvalross i Nordishavet. Det syns langt mere rimelig at alt land mellom Grønland og Russland var kjent allerede under Grønlands første bebyggelse og at dette tilhørte Noregsveldet slik som Christian IV påstod. Det lar seg dog ikke gjøre i noen få linjer å føre bevis for disse synsmåter, da vår historie ikke er tilstrekkelig gransket her. Jeg nevner det for at saken kan bli drøftet og undersøkt.

Ræstad har imidlertid oppfattet Christian IV's krav på landene i Nordishavet som mer eller mindre bluff. Det fremgår av hans påstand om at Spitsbergen ikke tilhørte det gammelnorske øyrike. Videre anfører Ræstad i »Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid«, side 8: »Denne høihetsret over Nordhavet indebar fra et juridisk synspunkt ikke nødvendigvis eiendomsretten til samtlige øer i dette hav. Man ser riktignok at Christian IV i den diplomatiske skriftveksling undertiden tillægger sig en saadan eiendomsret. Men efter de almindelige retssætninger, som dengang gjaldt og fremdeles gjælder for eiendomsret til øer i havet, utkrævedes der til erhvervelse av saadan eiendomsret en besiddelsestagelse. Det var paa grundlag av sin høihetsret over Vesterhavsøerne, at de norske konger i sin tid hadde erhvervet høihetsret over havet mellem disse øer og hjemlandet; forholdet var ikke det omvendte — høihetsretten over øerne var ikke en følge av høihetsretten over havet.«

Dette sitat viser at Ræstad ikke har tenkt seg at de norrøne menn kunde ha tatt Spitsbergen i besittelse som fangstfelt og ervervet eiendomsrett akkurat på tilsvarende måte som på Færøyene og Island.

Han overser lovverkets og fangstens betydning i denne forbindelse. Men det er nettopp dette som måtte være grunnlaget for Christian IV's krav, og det er ingen grunn til å anta at han og hans riksråd satte opp disse krav uten at de visste, som de selv fremhevet, at landene hadde tilhørt Noregsveldet i flere hundre år. Noregsveldet hadde ervervet eiendomsretten gjennom fangstvirksomheten og lovene og dette var da overtatt av Christian IV. Han hadde ikke ervervet øyene fordi han hadde ervervet havet, men han hadde ervervet havet fordi han hadde ervervet øyene. Det var grunneierretten som strakte seg utover havet og som ikke var begrenset til noen bestemt avstand fra land, så vidt jeg vet i hele Noregsveldet undtagen på Island, hvor den private eiendomsrett i enkelte tilfelle var begrenset til »netlog« eller »fiskr á borði« (jfr. s. 102). Men utenfor der var heller ikke havet fritt for fremmede statsborgere, da det ble regnet som islandsk almenning hvor utlendinger ikke hadde noen rettigheter.

Om Svalbard var oppdaget fra Norge eller fra Island eller fra Grønland står det intet om i kildene. Avstanden fra Nordnorge til Svalbard er betydelig kortere enn avstanden både fra Vestgrønland og fra Island. For så vidt kunde det være rimeligst å anta at Svalbard var oppdaget fra Norge, hvor vi har Bjørnøya som en god mellomstasjon. Men hvis vi tenker os grønlendinger eller islendinger på fangst f. eks. ved Shannon eller Koldeweyøya ved Nordøstgrønland, vil avstanden derfra langs iskanten til Svalbard være betydelig kortere enn fra Norge. Det syns derfor mest sannsynlig at Svalbard kan være oppdaget av folk som drev fangst ved Nordøstgrønland. Dertil kommer også kursforskriftene fra Langanes på Island til Svalbard. Derimot har vi ikke opptegnede kursforskrifter fra Norge til Svalbard, men Adam av Bremen forteller om Harald Hardråde, at han »undersøkte Nordhavets bredde med sine skip« (»Antiquitates Americanæ«, s. 339; jfr. Nansen, »Nord i Tåkeheimen«, s. 152; Ræstad, »Grønland og Spitsbergen«, s. 2; og nedenfor side 134—35). Videre nevnes i Bárðar saga Snæfellsáss (G. H. M. III, s. 520), at kong Olav Tryggvason sendte en ekspedisjon forbi Hålogaland og Finnmark til Havsbotnene. Ekspedisjonen landet på den kyst som ligger nordenfor Dumbshav og som kalles Svalbard. Denne beretning har dog vært ansett for meget upålitelig og kan være oppdiktet. At kongene sendte ut slike ekspedisjoner for å lete etter land var dog ikke noe uhørt — jfr. beretningen om Landa-Rolv, som ble utsendt av kong Eirik 1289 for å lete etter

»det nye land«, som i 1285 var funnet vest for Island (G. H. M. III, s. 12).

De norrøne menn må i hvert fall fra 1194 ha vært klar over at Svalbard var et nytt land og et øyland som ikke var sammenhengende med Grønland. Når de norske myndigheter senere likevel påberoper seg høyhetsretten over Svalbard fordi landet tilhørte Grønland, så kan det neppe være på annen måte enn at landet ble regnet som et fangstfelt som tilhørte gårdene eller folket på Grønland.

Da Svalbard ble gjenoppdaget i 1596 og suverenitetsspørsmålet ble reist, anførte de norske myndigheter nettopp at Norge hadde hatt suvereniteten over Svalbard fra gammel tid, og *at landet ikke var noen ny oppdagelse*. Ræstad som har gransket disse dokumenter har ikke lagt tilstrekkelig vekt på det norske standpunkt, da han ikke skjønnte hvor velbegrunnet det egentlig var. For det første var han i tvil om Svalbard var nyttet som fangstfelt, og for det annet var han ikke oppmerksom på lovverkets betydning for landets tilknytning til Noregsveldet. Derfor hevdet han at Svalbard ikke tilhørte det gamle norske øyrike, men at det hadde ligget som et herreløst land.

Når Håkon Håkonsson bestemte at loven ikke bare skulde gjelde grønlendinger, men også andre norrøne menn som var i Norðrseta, så kan det tyde på at fangstfolk fra de forskjellige områder i Noregsveldet har støtt sammen på fangstfeltene, og det ligger da nær å tenke på Svalbard som det sted som var lettest tilgjengelig for fangstfolk, ikke bare fra Grønland, men også fra Norge og Island.

Dessverre har vi ikke noe stort materiale i kildene når det gjelder de gamle nordmenns reiser til Svalbard, slik som vi har angående reisene til Vinland. Men kan vi fastslå at Svalbard som ble oppdaget i 1194 senere besøktes som fangstfelt, så kan vi finne ut en hel del om Svalbards historie. Meget kan studeres gjennom våre heimlige kilder, da det var Norge som var opphavet og forbillede for det gammel-norske øyriket i lovverk og administrasjon, næringsdrift og kultur. Øyrikets fangst og fiskerilover har utviklet seg på norskekysten og ble overført omtrent uforandret til Island og Grønland. Fangst og fiske er en eldre næringsvei på vår kyst enn selv jordbruket. Gjennom århundrer er derfor lovene blitt utviklet av de naturlige behov. I Norge var fangst og fiske fra de eldste tider en hovednæring og ved kysten kanskje viktigere enn jordbruket. Det var derfor både naturlig og nødvendig at lovene i Norge fastslo grunneierens rett til disse næringer allerede i våre eldste lover. I sydligere land, hvor sjøfangst og fiske

spilte en underordnet rolle, var disse næringer som regel frie for enhver og ble for det meste drevet av de fattigste i landet. I Norge var det derimot storbøndene og de rikeste som stod for fangsten og fiskeriene og utrustet fangstekspedisjoner. Disse forhold har preget både lovgivningen og Norges politikk under oppbygging av det gamle Noregsveldet. Det finnes altså materiale nok til å klarlegge mange spørsmål, når det bare blir tatt opp et målbevisst arbeid. Vi må prøve å nytte det materiale som finnes til å rekonstruere også Svalbards historie.

Av det som er anført her sammen med det tidligere avsnitt om Svalbard, fremgår det at Svalbard *må* ha vært besøkt og nyttet som fangstfelt under Grønlands første kolonisasjon. Dermed vilde landet i henhold til lovene og rettsordningen være inndratt under Noregsveldet og være en del av det gammelnorske øyriket. Det må således anses for vel begrunnet når Norge krevet høyhetsretten over Svalbard etter at landet ble gjenopdaget av hollenderne.

Det skulde ikke være utelukket at arkeologiske undersøkelser på Svalbard kunde komme til å bekrefte at Svalbard var brukt som fangstfelt under Grønlands første kolonisasjon. Riktignok kan det bli vanskelig å finne sikre beviser, da disse kan være ødelagt først under hvalfangsten og siden ved den russiske og norske fangstvirksomhet i senere tid. Selv om man finner levninger fra den aller eldste periode, vil man ha lett for å ta det som spor etter fangstvirksomhet i senere tid, på tilsvarende måte som man på Østgrønland stadig har gått ut fra at alle levninger som finnes, er etter eskimoer. En systematisk undersøkelse ved kyndige arkeologer vil muligens i fremtiden kunne kaste lys over både Østgrønlands og Svalbards historie.

Å gå ut fra at Svalbards historie begynte med hollendernes oppdagelse i 1596, vil være en stor feil. Fra den norrøne oppdagelse i 1194 til 1596 er 402 år. Man skjærer således bort 400 år av Svalbards historie og legger et helt feilaktig grunnlag for resten av historien og for fremtiden. Det er så meget mer beklagelig som det syns å være nettopp den periode på 400 år da Norge ubestridt ervervet, ikke bare suvereniteten, men også eiendomsretten i landet.

Jeg har ganske kort påvist at Ræstads avhandling: »Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid« fullstendig har oversett både fangstvirksomheten og lovverket som var grunnlaget for Noregsveldets ishavspolitikk. Det er således ikke bare mindre feiltagelser, men selve grunnlaget for vår oppfatning av Svalbards historie som da mangler. Likevel gjelder Ræstads avhandling fremdeles for vårt grunnleggende

arbeide på dette område hvor både våre myndigheter og utlendinger må søke rettledning. Det sier seg selv at Ræstads avhandling er helt utjenlig til å fylle det behov den var skrevet for. Den er foreldet etter den kunnskap vi no har om disse ting. Hans fremstilling av dette avsnitt av vår historie bør derfor revideres snarest mulig i overensstemmelse med de synsmåter som her kort er fremholdt.

Det samme kan sies om dr. Ræstads avhandling »Kongens strømme«. I dette verk har Ræstad lagt fram en historisk oversikt over Noregsveldets fiskeri- og sjøfartspolitik. Det er på flere måter et imponerende arbeide Ræstad her har utført, spesielt kanskje ved å samle stoff fra utenlandske biblioteker og arkiver. Men også i dette arbeide har Ræstad oversett de langt viktigere bestemmelsene om retten til fangst og fiske i Magnus Lagabøters landslov VII, 48. Dette var igjen grunnlaget for Noregsveldets fangst-, fiskeri- og sjøfartspolitik. Når dette grunnlag mangler så er arbeidet med denne del av vår historie helt forfeilet og må derfor revideres. »Kongens strømme« er fremdeles det arbeide på dette område som både våre egne myndigheter og utlendinger benytter til rettledning i de spørsmål det her gjelder. Ingen er tjent med at dette fortsetter. Vi må klarlegge vår historie og vår gamle lovgivning. Denne lovgivning kan tjene som mønster i fremtiden for en hensiktsmessig lovgivning for de nordlige land- og havområder. Vårt gamle lovverk er gjennom århundrer utviklet av de naturlige forhold i disse strøk og er det eneste som passer, hvis dyre- og fiskebestanden skal kunne opprettholdes. Rovdriften må ikke få fortsette lenger.

Noregsveldet i vest under Harald Hårfagre, Olav Tryggvason og Håkon Håkonsson.

Når en arbeider med historiske detaljer slik som her, har en lett for å tape av syne de store linjer. For å få perspektivet i historien er det nødvendig å ta et tilbakeblikk over et lengere tidsrom. Derved får en den riktige bakgrunn for resonnement og synsmåter.

For å vise hvordan Noregsveldet utviklet seg i vest og nord skal vi ta en oversikt over rikets utstrekning vestover ved slutten av Harald Hårfagres regjeringstid, ved slutten av Olav Tryggvasons regjeringstid og ved slutten av Håkon Håkonssons regjeringstid og vil da gi følgende oppstilling:

Harald Hårfagres rike i vest ca. år 930	Olav Tryggvasons rike i vest ca. år 1000	Håkon Håkonssons rike i vest år 1263
1. Hjaltland	1. Hjaltland	1. Hjaltland
2. Færøyene	2. Færøyene	2. Færøyene
3. Orknøyene	3. Orknøyene	3. Orknøyene
4. [Nord-Skottland]	4. [Nord-Skottland]	4. [Nord-Skottland]
5. Suderøyene	5. Suderøyene	5. Suderøyene
6. Man	6. Man	6. Man
7. [Irland (Dyflinn)]	7. [Irland (Dyflinn)]	7. Island
8. [Jórvík (York)]	8. [Jórvík (York)]	8. Grønland
9. [Normandie]	9. [Normandie]	9. Kanadisk område
10. Island	10. Island	10. Svalbard
	11. Grønland	
	12. Vinland	

Harald Hårfagre ca. år 930.

Til denne oppstilling over rikets utstrekning under Harald Hårfagre skal bemerkes følgende:

Lenge før Harald Hårfagres tid hadde en mengde nordmenn bosatt seg på øyene vestenfor Nordsjøen i Skottland og Irland. (Se L. J. Vogt, »Dublin som norsk By«, Christiania 1896, side 26—35 og 55—73.)

Olav Kvite som var sønn av kong Godfred i Agder, opprettet allerede i 852 sitt kongedømme i Dublin (Flateyjarbók, I, side 265). I slaget i Hafrsfjord deltok han med en stor flåte på småkongenes side og falt der. Da Harald Hårfagre senere la under seg øyene vestenfor havet, er det naturlig at han også gjorde krav på Olav Kvites rike i Irland, da han hadde kjempet mot Harald og tapt.

Da Harald Hårfagre hadde samlet Norge, begynte vikinger som hadde slått seg ned på vesterhavsøyene, å herje om sommeren i Norge. Om dette fortelles i Flateyjarbók, I, side 221, følgende: »Haraldr hinn harfagri for a æinu sumre vestr um haf at hegna uikingum er honum læiddizst ofridr þeirra er heriudu j Noreg vm sumrum en uoru j Hiatlände edr Orknneyium a uetrum. Haralldr lagde undir sig Hiatländ Orknneyiar ok Sudreyiar. Hann fór allt uestr vm Maun ok eyddi Manar bygðina, hann atti þar margar orrostur ok eignadizst laund sua langt uestr sem æingi Noregs konunga hefir læingra fæingit sidan, ok j æinne orrostu fell Juarr son Raugnualldz jalls, en Haralldr konungr

siglde uestan þa gaf hann Raagnualldi j sonar bætr Hiatland ok Orkneyiar, en Rognualldr jall gaf Sigurde brodur sínum bæðe londin; hann uar stafnmbui Haralldz konungs. Konungr gaf Sigurði jalls nafnn adr hann fór uestan. Sigurdr uar ok eftir uestr þar.«

(Harald Hårfagre fór en sommer vest om havet for å tukte vikin-gene da han var blitt lei av ufreden deres, de herjet nemlig i Norge om sommeren, men var på Hjaltland og Orknøyene om vinteren. Harald la under seg Hjaltland, Orknøyene og Suderøyene. Han fór helt vest til Man og herjet bygden der. Han hadde der mange slag og tok land så langt vest som ingen norsk konge har fått lenger siden. I et slag falt Ivar sønn til Ragnvald Jarl og da kong Harald seilte vestenfra, ga han Ragnvald Hjaltland og Orknøyene i sonarbot, men Ragnvald Jarl ga Sigurd bror sin begge landene; han var stavnbu hos kong Harald. Kongen ga Sigurd jarletitlen før han reiste vestenfra og Sigurd ble igjen der vest.)

Normandie var også norsk jarledømme avstått av den frankiske konge til Gangerolv i året 910—911. Men hvordan Norges innflytelse var i dette jarledømme er ikke tilstrekkelig gransket enda. Se H. Prentout: *Étude critique sur Dudon de Saint Quentin etc.* (1916).

Island ble delvis bygget i Harald Hårfagres tid. En del land-nåmsmenn på Island hadde flyttet dit ut fordi de var misfornøyd med Harald Hårfagres styre, og det var vel da tanken at de skulde bli kvitt kong Haralds »ofriki« som de kalte det. Imidlertid så Harald Hårfagre det som sin oppgave å herske over alle nordmenn, og med det øyriket han allerede hadde i vest, er det naturlig at han også gjorde krav på herredømmet over Island når det var blitt en norsk bosetning der ute. Hvilken innflytelse Harald Hårfagre fikk over Island er ikke helt klart, men vi vet at allerede Olav Tryggvason regnet Island som en del av Noregsveldet og opptok forbindelser med landet. Det samme var tilfelle med de senere konger. Under Håkon Håkons-son gikk Island frivillig helt inn som en del av Noregsveldet.

Olav Tryggvason år 1000.

Olav Tryggvason gjorde selvsagt også krav på å herske over alle nordmenn både på Island og Grønland, og vi ser at Eirik Raude som stod for styret på Grønland, sendte sin sønn Leiv Eiriksson til Olav Tryggvason. Deri ligger muligens, etter det vi senere erfarer, at Grønland anerkjente Olav Tryggvason som sin konge. Det ser ut til at

Olav Tryggvason spesielt har interessert seg for Grønland og Vinland, men han døde før han fikk tid til å utvikle sine planer med disse land.

Etter beretningene kan vi gå ut fra at Amerika var oppdaget flere år før Leiv Eiriksson reiste til Olav Tryggvason, og det er ikke utelukket at det er en viss forbindelse mellom oppdagelsen av Vinland og Leiv Eirikssons reise til Norge. Det ser ut til at grønlendingene har søkt støtte hos Norges konge for å kolonisere Vinland.

I sagaen berettes det at Bjarne Herjolvsson kom til Amerika (Vinland) under en seilas fra Island til Grønland hvor han skulde oppsøke sin far som var reist med Eirik Raude dit ut ca. år 985. Dette var så like etter Eirik Raudes bosetning på Grønland at Bjarne ikke kjente til at hans far var reist til Grønland da han kom hjem til Island fra en handelsferd i Norge. Bjarne spurte da sitt mannskap om de vilde være med å seile til Grønland. Mannskapet var villig og Bjarne seilte vestover, men kom til Amerika og derfra til Grønland. Bjarne Herjolvssons reise til Vinland var antagelig foretatt i året 986. Vinland måtte altså være oppdaget av Bjarne Herjolvsson ca. 14 år før Leiv Eiriksson reiste dit. Videre berettes det at Leiv Eiriksson, da han ca. år 1000 kom over til Vinland, fant et norsk skipsmannskap som hadde forlist ved et skjær under Amerikakysten. Leiv Eiriksson reddet dette skipsmannskap, og styrmannen på dette skipet hette Tore med tilnavnet austmaðr, som betyr »en mann fra Norge«. Skipet var lastet med tømmer og dette ble hentet med Leivs skip seinere. Se G. H. M. I, s. 386, 222—226. Dette viser at det allerede var en viss forbindelse mellom Grønland og Vinland før Leiv Eiriksson gjorde sin reise dit etter at han kom fra Norge. Det ligger da nær å anta at grønlendingene hadde henvendt seg til Olav Tryggvason om støtte, og at han som konge over Noregsveldet interesserte seg for det nye land.

Det var kongen som spurte Leiv om han vilde reise til Grønland. I »Antiquitates Americanæ«, side 117, står følgende: »En gang kom kongen i tale med Leiv og sa: Akter du deg ut til Grønland i sommer? Det akter jeg, sa Leiv, hvis det er Deres vilje. Kongen svarer: Jeg antar at det vil være bra, og du skal reise dit med mitt ærend og forkynde kristendommen. Leiv sa at kongen skulde bestemme, men tilføyet at han trodde dette ærend vilde være vanskelig å utføre på Grønland.«

Dette viser tydelig at det var kongen som tok initiativet og sendte ekspedisjonen. Se også »Noregs Konungasögur« ved F. Jónsson 1911 side 170, hvor det står at kongen sendte Leiv.

Det berettes videre at på Vinlandsferdene var det med en mann som hette Tyrkir som forstod seg på vindruer og som sannsynligvis var av tyrkisk opprinnelse. Det ligger da nær å tro at Tyrkir var en kongelig utsending som skulde skaffe opplysninger bl. a. om fruktbarheten og muligheter for vindyrking i det nyoppdagede land. Olav Tryggvason hadde oppholdt seg i mange år i Gardarike som grenset inn på tyrkisktalende folk ved Volga og Don, og han hadde antagelig selv vært i Konstantinopel. Det er da naturlig at han kunde skaffe seg en tyrkisk mann som var særlig kyndig i vindyrking og mulig andre forhold som kunde være av interesse i det nyoppdagede Vinland. Kanskje hadde han tyrkiske menn ved sitt hoff eller sin hird. Mellom Norge og Tyrkland var det alt dengang en livlig forbindelse. Keiseren i Konstantinopel (Miklagard) hadde en garde av norrøne menn (væringjar), hvor Harald Hardråde som bekjent senere var hærfører en tid. Forbindelsen mellom Norge og Tyrkland var for øvrig opprettet lenge før denne tid (se Eivind Kvålen: »Det norske Gardarike«. Oslo 1931). Det blir således forståelig at en tyrkisk mann kunde være med på Vinlandsferdene.

Etter den gammelnorske tekst (G. H. M. I, s. 220—22) ser det endog ut til at Eirik Raude i lang tid hadde hatt hos seg en tyrkisk mann. Det heter nemlig følgende:

»Á einhverju kveldi bar þat til tíðinda, at manns var vant af liði þeirra, ok var þat Tyrker suðrmaðr. Leifr kunni því stórilla, þvíat Tyrker hafði leingi verit með þeim feðgum ok elskat mjök Leif í barnæsku; taldi Leifr nú mjök á hendr förunautum sínum, ok bjóst til ferðar at leita hans, ok XII menn með honum. En er þeir voru skamt komnir frá skála, þá gekk Tyrker í mót þeim, ok var honum vel fagnat. Leifr fann þat brátt, at fóstura hans var skapfátt (variant: skapgott), hann var brattleitr ok lauseygr, smáskitligr í andliti, lítill vexti ok vesalligr, en íþróttamaðr á allskonar hagleik. Þá mælti Leifr til hans: hví vartu svá seinn, fósturi minn! ok fráskili föruneytinu. Hann talaði þá fyrst leingi á þýrsku, ok skaut marga vega augunum, ok gretti sik; en þeir skildu eigi, hvat er hann sagði. Hann mælti þá á norrænu, er stund leið: ek var geinginn eigi miklu leingra, en þó kann ek nokkur nýnæmi at segja; ek fann vínvið ok vínber. Mun þat satt, fósturi minn? kvað Leifr. At vísu er þat satt, kvað hann, þvíat ek var þar fæddr, er hvorki skorti vínvið né vínber.«

(En kveld hendte det at en av mannskapet manglet, og det var sydlendingen Tyrker. Dette tok Leiv seg meget nær av fordi Tyrker

hadde vært lenge hos hans far og ham, og han elsket Leiv meget fra barndommen av. Leiv gikk sterkt i rette med sine folk og gjorde seg i stand til å lete etter Tyrker med 12 mann. Men da de var kommet et lite stykke fra huset, gikk Tyrker dem i møte og ble med glede mottatt. Leiv merket straks at hans fosterfar var ille til mode (variant: i godt lune). Tyrker hadde høy panne og flyktige øyne, var fregnet i ansiktet og liten og ussel av vekst, men fortrinlig i allslags idrett (hendig til alt). Da sa Leiv til ham: Hvorfor var du så sein, min fosterfar, og skiltes ifra de andre? Han talte da først lenge på tyrkisk og skjøt øynene i forskjellige retninger og gjorde miner, men de forstod ikke hva han sa. Etter en stund sa han da på norrønt mål: Jeg var ikke gått stort lenger enn de andre, og allikevel har jeg noe nytt å meddele. Jeg fant vinranker og vindruer. Kan det være sant, fosterfar min? sa Leiv. Ja visst er det sant, sa han, fordi der hvor jeg var født, manglet det hverken vinranker eller vindruer.)

Dette er et av de avsnitt i beretningene om Vinlandsferdene som har vært vanskelig å forstå. Det kommer av at det i den gammel-norske tekst er brukt en del sjeldne ord som det er vanskelig å oversette. Først er det ordet »skapfått« som kan ha forskjellige betydninger, da det uttrykker en sinnsstemning eller sinnstilstand. G. H. M. I, side 221, er det oversatt med at hans fosterfar ikke rett var ved sin samling. I en variant er ordet »skapfått« ombyttet med ordet »skapgott« som betyr å være i godt lune. Dette siste ord gir da et mere forståelig uttrykk for Tyrkers sinnsstemning etter at han hadde funnet vindruer, enn den danske oversettelse av »skapfått« som får det til at mannen var blitt gal. Inntrykket av galskap styrkes videre ved at den danske tekst lenger nede sier: »Han talte da først længe paa Tydsk, og dreiede Øinene til forskjellige Sider, og vrængede Munden« o. s. v. Det blir her riktigere å si at han skjøt øynene (øyenbrynene) i forskjellige retninger og gjorde miner. Det er forståelig at Tyrker som var utlending hadde vanskelig for å finne norske ord til å forklare funnet av druene, og at han gestikulerte og brukte sitt morsmål når det gjaldt druer som han vel ikke hadde hørt meget snakk om på Grønland. Det er også forståelig at han kom i en viss sinnsstemning og at det hos ham vekket minner fra ungdommen og hjemlandet når han fant druer. Det er dette den gammel-norske tekst uttrykker.

Videre har man funnet det lite troverdig at en tyrker skulde være med på Vinlandsferdene. Dette, sammen med den uheldige oversettelse fra gammel-norsk til dansk, har gjort at enkelte har tvilt på

om beretningen var troverdig og om Vinlandsferdene virkelig har funnet sted. Men riktig omsatt blir den skildrede situasjon både livaktig og tilforlætelig slik at den tvertom kan ansees som en støtte for at fortellingen er troverdig.

I Grønlands Historiske Mindesmærker er »suðrmaðr« omsatt til »den tyske Mand« og »á þyrsku« (på tyrkisk mål) er omsatt til »paa Tydsk«. Men denne oversettelse er uriktig, »tysk« heter på norrønt mål þýðverskr, þýzkr.

Det er rimelig at kongen gjerne vilde ha med sakkyndige som kunde skaffe ham pålitelige opplysninger om landet i slike spørsmål som grønlendingene ikke var særlig kyndige i. I sagaen står det følgende: »Kong Olav Tryggvason hadde gitt Leiv to skotske folk, en mann som het Hake og en kvinne som het Hekja, de var hurtigere enn dyr. Disse folk var på skipet hos Karlsevne.« (Se Torfinn Karlsevnes saga, *Antiquitates Americanæ*, side 139.) Man kan således således gå ut fra at Olav Tryggvason også organiserte og finansierte Vinlandsferdene og gjorde krav på Vinland hvis det ble en norrøn bosetning der.

En bør merke seg hvilke personligheter det var som styrte Norge omkring år 1000. Først Olav Tryggvason, oppvokset i Gardarike og bereist over store deler av Europa. Deretter Olav den Hellige, likeledes bereist og kjent med européiske forhold, og senere Harald Hårdråde som var den mest bereiste av dem alle og vel kjent med forholdene både i øst og vest. Dette var personligheter med både oversikt og erfaring.

De var européere disse menn og de fastsatte ikke bare Noregsveldets grenser, men også Europas grenser mot nord og vest.

Det var for øvrig ikke bare Olav Tryggvason som interesserte seg for grønlendingene og deres tiltak. Det er påfallende at en slektning av Olav den Hellige, Finn Litle eller Finn Fegin, var kommet helt til Finnsbúðir på Nordøstgrønland hvor han forliste. Hvilke ærend han hadde til Grønland kjenner vi ikke til, men vi vet som tidligere anført at kongen påla Lika-Loðinn å hente hjem hans lik. Dette kan tyde på at Finn var i kongens tjeneste da han døde. Vi vet at Olav Haraldsson bl. a. innførte skatteplikt på Grønland år 1023. Dermed er det gitt at Grønland var knyttet til Noregsveldet og ble administrert av dette.

Harald Hårdråde interesserte seg også for de nordlige strøk og ishavet. Adam av Bremen beretter følgende: »Når man seiler en dag på den andre side av Thyle er havet tilfrosset. Dette forsøkte nylig

nordmennesenes meget erfarne konge Harald som med flere skip undersøkte Nordhavets bredde (utstrekning) og knapt undkom med livet fra avgrunnens uhyre svelg ved å seile tilbake da verdens ytterste grenser formørkedes for hans øyne.« (»Antiquitates Americanæ«, s. 338—39; jfr. ovenfor side 125.)

Om Adam av Bremen ikke kjente meget til Ishavet så kjente han godt til Harald Hardråde. Han forteller meget om Haralds strid med erkebiskopen i Bremen angående kirkens inntekter i Norge.

En kan ikke gå ut fra at denne meddelelse er oppdiktet. Vi må tro at reisen har vært utført.

Hvor kan en reise av den art ha gått hen? Til Svalbard *kan* det neppe ha vært hvis det er riktig som det meddeles i islandske annaler at dette land ble oppdaget først i 1194. Hvilke land er det som Adam av Bremen kaller Thyle? Er det det gamle Finnmark som strakte seg helt til Kvitehavet, så kan det tenkes at ferden har gått langs Novaja Semlja mot Frans Josef Land. Er det derimot Island han betegner med Thyle, og det er sannsynlig, så må denne oppdagerferd ha gått mot Nordgrønland eller Canada, da vi må gå ut fra at størstedelen av både Østgrønland og Vestgrønland var kjent på Harald Hardrådes tid. Kan det være beretningene om Vinland — de store landområder som fantes vestenfor Grønland som har interessert kong Harald og fått ham til å foreta den farlige reise? Oppdagelsen av det amerikanske kontinent ser ut til å ha vakt interesse i Europa siden det omtales hos Adam av Bremen. Særlig måtte det da interessere de norske konger hvis rike lå nærmest det nye kontinent.

Kong Harald interesserte seg for Island, Grønland og til og med for Ishavet etter ovensiterte beretning. Jfr. Håkon Håkonssons beslutning om at hans velde skulde gjelde helt til nord under *Leiðarstjarna* (ovenfor side 109). Hvor meget større grunn var det da ikke til å interessere seg for Vinlands uhyre og fruktbare landområder? Det er således intet påfallende i at grønlendingene henvendte seg til Olav Tryggvason om støtte til å kolonisere Vinland og at han gav dem denne støtte. Det vilde tvert om vært unaturlig om det ikke var nettopp slik — som *det* også fremgår av kildene. En må således kunde gå ut fra at Olav Tryggvason stod bak grønlendingenes ekspedisjoner til Vinland.

Det berettes at grønlendingene hentet tømmer fra Amerikas skoger, og at det ble drevet jakt f. eks. på reinsdyr på den kanadiske kyst på vestsiden av Davisstredet, kan det ikke være tvil om. At grønlendingene

tok seg fangstfelter, eggvær og selvær på denne kyst hvor det var anledning til det, slik som de gjorde i de Nordkanadiske øyene og på Østgrønland er innlysende, da veien over Davisstredet var kortere enn til de andre jakt- og fangstfelter.

Håkon Håkonsson 1263.

Fra Olav Tryggvasons tid til Håkon Håkonsson haddé det funnet sted den forandring at Noregsveldet hadde mistet Jórviik (York) etter at Harald Hardråde falt i England 1066. Likeledes hadde Norge mistet sin innflytelse over Normandie etter at Wilhelm som var av Gangerolvs ætt hadde erobret England i slaget ved Hastings etter at Harald Hardråde var falt. Videre hadde Anglo-Normannerne i 1170 erobret Dublin og trengte inn i Irland under borgerkrigene i kong Sverres tid, og nordmennene fikk derfor ikke hjelp fra Norge. Det fortelles i Håkon Håkonssons saga at nordmennene holdt alle viktigere stillinger ute ved kysten i Irland og at de tilbød Håkon Håkonsson og hans hær fritt vinteropphold i Irland i 1263 for å befri dem fra Anglo-Normannernes undertrykkelse (jfr. Flateyjarbók, III, s. 227).

Riket bar således fremdeles merke etter den svekkelse som borgerkrigene var. Kong Håkon tok derfor opp et målbevisst arbeide med å styrke rikets samhold. Vestenfor havet var det strid mellom de norske høvdingætter og intriger fra skotter og engelskmenn. Sammen med hertug Skule sendte han i 1230 en ekspedisjon på 11 skip, som på ferden øket til 80 skip, til Skottland og Man hvor Olav Svarte ble gjeninnsatt som norsk jarl (konungr). Flateyjarbók, III, s. 101—102.

I 1263 gjorde Håkon Håkonsson en ny stor vesterhavsferd med stor hær og flåte for atter å knytte riket fast sammen.

Hvor meget av Suderøyene kong Håkon rådet over ser vi av beretningene fra hans hærferd, hvor der er angitt hvilke øyer og havner han besøkte. I Flateyjarbók, III, s. 221 heter det: »Kong Håkon seilte med hele hæren sin til den havn som heter Ásleifarvík og derfra til Ljóðhús og så til Rauneyjar og derfra til Skiðsund og lå der som heter Kerlingarsteinn. Der kom til ham Magnus konge av Man og mågene hans, Erling Ivarsson og Andres Nicolasson og Hallvard og Nicolas Tartr.« Dette viser at kong Håkons rike fremdeles omfattet alle Suderøyene og Man.

I Flateyjarbók, III, s. 227 finnes følgende:

»ok þann sama dag sigldi konungr vndan Kumrey ok vt til Melags-eyiar ok laa þar nockurar nætr. Þar komu til hans þeir menn er hann hafdi sent til Jrlands ok sogðu at Jrar villdu halda allan herinn vm

vetrinn til þess at Hakon konungr frelsadi þa vndan valldi enskra manna.«

(Og den samme dag seilte kongen fra Kumrøy og ut til Melagsøyene og lå der noen netter. Der kom til ham de menn som han hadde sendt til Irland og sa at iredne ville underholde hele hæren om vinteren for at kongen kunde frelse dem fra engelskmennenes vold.)

Kongen var meget stemt for å seile til Irland, men hæren vilde heller være på Suderøyene da den derved var sikret et bedre vinteropphold, og slik ble det. Kongen døde på Orknøyene sent om høsten og Irland ble da ikke gjenerobret.

Imidlertid skiftet kong Håkon ut de jarler og ombudsmenn i øyriket som ikke var helt pålitelige og satte inn nye, og han knyttet sammen på nytt hele det riket som Magnus Barfot hadde vunnet under sin vesterhavsfærd. Om dette står det i Flateyjarbók, III, s. 227 følgende:

»Þaðan sigldi Hakon konungr inn til Mylarkaalfs ok laa þar nockurar nætr, þar skildiz Duggall konungr fra ok Alinn brodir hans, ok skipaði konungr þeim þat ríki er Jonn konungr hafdi adr haft. Magnus konungr ok adrir Sudreyingar hófdu fyrr fra skiliz. Rudra skipadi hann Bot enn Margadi Hersey. Duggali konungi gaf hann kastala þann a Saatiri er Guthormr backakolfr hafdi i setid ok vnnit af Skotlandi. J þessi færd gat Hakon konungr aftr vnnit ríki þau oll sem Magnus konungr berbeinn hafdi vnnit af Skotlandi ok Sudreyium, sem her segir.«

(Derfra seilte kong Håkon inn til Mýlarkálfr og lå der noen netter. Der skilte kong Duggall og hans bror Alinn seg fra, og kongen overdro dem det riket som kong Jón tidligere hadde hatt. Kong Magnus og andre suderøyinger hadde tidligere skilt lag. Til Ruðri overdro han Bót [ɔ: Bute] og Margaðr fikk Hersey. Kong Duggall ga han den borgen på Satiri som Guthormr Bakkakolfr hadde sittet i og vunnet av Skottland. I denne færd vant kong Håkon tilbake hele det rike som kong Magnus Barfot hadde vunnet av Skottland og Suderøyene som her er sagt.)

Etter Snorre skulde Magnus Barfot ha alle øyer vest for Skottland som lå slik til at han kunde seile mellom dem og fastlandet med styret fast på skipet. (Se Snorre Sturlason, Kongesagaer, Oslo 1930, s. 629—630.)

»Siden styrte kong Magnus med hæren til Bretland (Wales). Da han kom til Ongulsøisundet (sundet mellem Anglesey og Nord-Wales, nu Menai Street), kom det imot ham en hær fra Bretland, og to jarler

var høvdinger over den, Huge Prude (Hugo av Montgomery, jarl av Shropshire; prud betyr »stolt«) og Huge Digre (Hugo av Avranches, jarl av Chester). De la straks til slag, og det blev en hard strid. Kong Magnus skjöt med bue, men Huge Prude var brynjeklædd overalt, så ikke noe annet var bart på ham enn øinene. Kong Magnus skjöt en pil mot ham, og det gjorde også en håløigsk mann som stod ved siden av kongen. De skjöt begge på en gang. Den ene pilen kom i nese-skjermen på hjelmen, så den blev bøid til den ene siden. Men den andre pilen kom i øiet på jarlen og fløi tvert igjennem hodet, og den pilen blev regnet for å komme fra kongen. Der falt Huge Jarl, og siden flyktet breterne; de hadde mistet mange folk. . . .

Kong Magnus fikk seier i dette slaget; og da la han under sig Ongulsøi, slik som konger i Norge før hadde vunnet sig rike mot sør. Ongulsøi er tredjeparten av Bretland (Wales). Etter dette slaget snudde kong Magnus med hæren og seilte først til Skottland. Da fór det menn mellem ham og Melcolm skottekonge (Kong Malcolm var død 1093; hans sønn Edgar blev konge i 1098; det har vært ham som sluttet fred med Magnus), og de gjorde forlik sig imellem. Kong Magnus skulde ha under sig alle de øiene vest for Skottland som lå slik at en kunde fare mellem dem og fastlandet med roret fast på skibet. Men da kong Magnus kom nord til Saltire, lot han dra en skute over Saltires-eidet (et eid tvert over Cantire) og la styret i lag. Kongen selv satte sig i løftingen og holdt om styrestangen, og la på den måten under sig alt det land som da lå på bakbord. Saltire er et stort land og bedre enn den beste av Suderøiene så nær som Man. Der er et smalt eid mellem Saltire og selve Skottland; der blir ofte langskib dradd over.

Kong Magnus var om vinteren på Suderøiene; da fór mennene hans omkring i alle Skottlands-fjordene, innenfor alle øier både bygde og ubygd, og la alt øiland under Norges konge.«

Det samme rike skulde altså Håkon Håkonsson ha 1263.

Kong Håkon fulgte en viss plan for konsolidering av sitt rike, idet han begynte nordfra hvor det var lettest, da vanskelighetene der kunde ordnes ved sendemenn. I 1261 gjorde han overenskomst med grønlandingene om helt og fullt å slutte seg til Noregsveldet. I 1262 opprettet han en tilsvarende frivillig overenskomst med islendingene og året etter, 5. juli 1263 (tre nætter før Seljumannavaka 8. juli) tiltrådte han sin vesterhavsferd med stor hær og flåte som er skildret i Flatøyjarbók, III, s. 221—227.

Noregsveldet hadde således en vestfront (vestgrense) som strakte seg fra Man over Suderøyene (Hebridene), Orknøyene, Hjalmland, Færøyene, Island og Grønland over de Nordkanadiske kyster og øyer helt til det åpne Nordishav. I overenskomsten med grønlandingene het det at kongens lov skulde gjelde helt til nord under Leiðarstjarna og loven skulde omfatte alle norrøne menn uansett om de var i »Norðrseta« (på ekspedisjoner til sine jakt-, fangst- og fiskefelter) eller om de var hjemme i bygden. Da fangst- og fiskefelter var tilknyttet gårdene på Grønland som privat eiendom, om de lå langt borte fra bygden, kom Noregsveldets grenser under Håkon Håkonsson til å omfatte alle de strøk hvor det var drevet norrøn økonomisk virksomhet selv om de lå vestenfor Davisstredet på det nåværende kanadiske område.

Når man ser Håkon Håkonssons politikk under denne synsvinkel er det en selvfølge at også Svalbard inngikk som en del av Noregsveldet. For å styrke samholdet i dette vidstrakte rike, innførte kong Håkons arvtager Magnus Lagabøter sitt store lovverk i 1274.

Det er vanskelig i vår tid å forstå den politikk som Norge førte i eldre tid, da alt er blitt så helt forandret fra da til nå. Grunnlaget for Norges maktstilling var det at en så stor del nordmenn hadde utvandret til England og særlig til øyene vestenfor havét. Den norske befolkning var så tallrik at man overalt i Nord- og Vesteuropa kunde greie seg med norsk mål. Selv i Irland hvor den norske innflytelse var svakest, hadde man likevel Dublin i 300 år som en ren norsk by, med sete for de norske konger (jarler) som rådet i Irland. Der var stadig krig med iredne for å beholde makten. En av kongene, Sigtrygg, måtte i 921 midlertidig oppgi Dublin, men ble straks etter konge i York i England. Hans sønn Olav Kvaran, som senere gjenerobret Dublin, gikk i 938 til krig mot England og seilte inn i Humberens munning med 610 skip. Disse skip synes for det meste å være bemannet med nordmenn som var bosatt i Irland (se L. J. Vogt, Dublin som norsk By, s. 244). Noregsveldets menn var omtrent enerådende i handel og skipsfart i Nord- og Vesteuropa i lang tid. Det sier seg selv at det var vanskelig å holde sammen dette store øyrike som Noregsveldet var. Der måtte føres en politikk som vernet rikets interesser på de forskjellige områder. Det gjaldt militærvesen, handel, sjøfart, fiskeri og våre ishavsinteresser. Dette og meget mer må en ha for øye om en skal forstå Håkon Håkonssons beslutning om at hans lov skulde gjelde til helt nord under Polstjerna.

Hvor langt vest nådde Håkon Håkonssons lov?

Med utgangspunkt i foregående avsnitt skal vi nå prøve om det er mulig å finne ut hvilke nordlige og vestlige områder Håkon Håkonssons lov omfattet. Vi må da gå ut ifra Grønland som godtok denne lov. På Grønland gjaldt fra først av de norrøne lover som var innført av Eirik Raude da bebyggelsen av landet begynte, eller av Olav Tryggvason ved kristendommens innførelse år 1000. Dette var stort sett de samme lover som gjaldt i Norge og på Island, kanskje litt tilpasset etter grønlandske forhold. På denne tid hadde heller ikke Norge noen ensartet lovbok, da hver landsdel hadde sin lov, nemlig Frostatingslov, Gulatingslov, Eidsivatingslov og Borgartingslov. Både den islandske og den grønlandske lov kan svare til en av disse lover og da helst Frostatingsloven. Det var først Magnus Lagabøter som i 1274 innførte en felles norsk lovbok.

For å granske disse spørsmål om lovverkets rekkevidde, har vi tre slags kilder, nemlig:

1. De gamle skriftlige kilder.
2. Beretninger fra vitenskapelige ekspedisjoner og fangstekspedisjoner.
3. De arkeologiske undersøkelser.

De gamle skriftlige kilder.

*Var det eskimoer på Grønland da norrøne menn
begynte å bosette seg der ca. år 985?*

Vi vil nå først undersøke de skriftlige kilder, idet vi går ut fra at den norrøne lovgivning gjaldt så langt som dit grønlendingene reiste og tok landet i bruk. Men der hvor grønlendingene støtte sammen med andre folk, f. eks. eskimoer eller indianere i Amerika, og ble kastet tilbake, der sluttet også den norrøne lovgivning og det norrøne samfund. Det er derfor naturlig å spørre om det var eskimoer (skrælinger) på Grønland da de gamle nordmenn kom dit.

Eirik Raude oppholdt seg først tre år på Grønland da han var fredløs. Disse tre år benyttet han til å undersøke landet. I hans saga står det ikke noe steds at han traff mennesker på Grønland, og det vilde nok sikkert vært meddelt i en eller annen forbindelse hvis der hadde vært mennesker da de norrøne menn kom dit, om ikke før så i det minste da bosetningen begynte fra år 985 og utover. Det norrøne lovverk som Eirik Raude innførte på Grønland vilde snart bringe

grønlandingene i konflikt med eskimoene hvis de hadde vært der. Jeg tenker her spesielt på lovens bestemmelser om privat eiendomsrett til jord, fangst og fiske, samt straffebestemmelsene for tyveri. (Se side 167—70.) Når disse lovparagrafer skulde håndheves måtte man selv sagt straks komme i konflikt med eskimoene som var vant til å fange fritt over alt. De kjente jo ikke eiendomsretten i de former som de norrøne menn brukte den, som vi skal se senere. Disse konflikter vilde det nok blitt meldt om i sagaene slik som vi har det fra det trettende århundre da eskimoene virkelig kom til Grønland.

Derimot meddeler Are Frode at det fantes merker etter folk da Eirik Raude og hans menn kom til Grønland. Den eldste og eneste beretning om dette er Are Froles anførsler i *Íslendingabók*, kapitel V, (G. H. M. I, s. 168—170): »Þeir fundu þar manna vister bæði austr oc vestr a landi oc kæiplabrot oc steinsmíði, þat es af því ma scilia, at þar hafði þessconar þioþ fariþ es Vinland hefir bygt, oc Grænlenningar calla Screlinga.« (De fant der (mannavistir) merker etter folk både aust og vest i landet og (keiplabrot) båtrester og stenredskaper, slik at en av det kan skjønne at der har den slags folk faret som har bygget Vinland og som grønlandingene kaller skrælinger.)

Denne meddelelse bekrefter indirekte at der ikke fantes skrælinger på Sydgrønland i Eirik Raudes tid. Når Are Frode først behandlet dette spørsmål, vilde han sikkert meldt om menneskene hvis de hadde vært der, og ikke bare om merkene etter dem. Are Frode mente at de merker etter folk som fantes på Grønland før den norrøne bosetning, kunde være etter skrælinger (eskimoer), men sikkert er det jo ikke. For min part mener jeg at det ligger nærmere å anta at merkene kunde være etter fredløse som hadde søkt over til Grønland, eller det kunde være skibbrudne sjøfolk som var kommet dit. Hadde de mistet sitt skip kunde de ikke komme bort fra Grønland, og for å oppholde livet hadde de ikke annet å gjøre enn å lage seg redskaper av tre og sten som var de emner som fantes der. Disse redskaper vilde da ikke skille seg særlig fra de som eskimoene brukte. Hadde Eirik Raude vært uheldig og mistet sitt skip i de tre første år han var på Grønland, hvilket der kunde være stor sjangse til i et slikt land — vilde han ikke kunnet komme tilbake til Island og vi hadde da aldri fått høre noe mer om ham. Andre kan ha vært uheldigere enn Eirik Raude og blitt avspærret på Grønland etter skibbrud.

Ordet »keiplabrot« tyder mere på at det var rester av en vanlig båt enn rester av en kajak de hadde funnet. »Keipull« kommer av

keipr (keipen på en båt). Derav kommer f. eks. betegnelsen femkeiping som er en båt med fem keiper på hver side. På en kajak er det ikke keiper, men til forskjell mellom vanlige båter og skinnbåter ser vi at en i beretningene fra Vinland kaller skrælingenes båter for hudkeiper (skinnbåter). Dette ord er neppe laget i Vinland, men fantes nok i språket på Island og i Norge fra før. Hadde det vært skinnbåter som det var funnet rester av på Grønland, så hadde vel Are Frode også funnet et uttrykk for det f. eks. »hudkeiper« som også benyttes om de skinnbåter som grønlandene brukte i Norðrseta, og som de fyllte selfett i for at det skulde størkne etter smeltingen så det ble transportabelt hjem til bygden hvor det ble videre tilberedt. Dette tyder på at de norrøne menn kjente skinnbåten, og kanskje var det kajaker som de brukte til fangst som de fylte selolje i til transport. De kunde vel senere gjøres rene og brukes videre til fangst.

Selv om det var rester av skinnbåter Are Frode melder om fra Grønland, kunde de slett ikke være sikker på at det var merker etter skrælinger. Skinnbåter var kjent i Norge langt tilbake i tiden. Vi ser at Thorgils Errabeinsfostre laget seg en skinnbåt på Grønland etter at trælene hans hadde reist bort med hans skipsbåt og tatt med seg en hel del av hans utstyr. Likevel ble hans skinnbåt så god at han reiste i den to eller tre sommere sydover langs Grønlands østkyst. Dette var før Vinlandsferdene, så Thorgils hadde ikke lært noe av skrælingene. Å lage skinnbåter var selvsagt ikke noe som eskimoene hadde patent på, slik som enkelte synes å mene. I høyden kan kajaken være en eskimoisk form for skinnbåter. Men hvis de norrøne menn først vilde lage seg skinnbåter, så hadde de med sin høyt utviklede skipsteknikk så langt flere og bedre hjelpemidler til å bygge også skinnbåter med enn de eskimoene rådet over.

Imidlertid synes ordet »keiplabrot« å hentyde til vanlige skip eller båter, og det ligger da nær å sette dette keiplabrot i forbindelse med fredløse som har tatt opphold på Grønland før Eirik Raude. Vi kjenner tidligere til Snæbjørn Galte, og Hallbjørn og Styrbjørn som reiste fredløse til Grønland. Under den ene av disse ekspedisjoner fant man en »fésjód« (gno. *fé-sjóðr*, pung med penger) som førte til slagsmål og drap. Det tyder på at der nok hadde vært andre folk før, men ikke eskimoer, da disse vel ikke vilde ha noen fésjód (pengepung) å etterlate. Se Landnáma, 2. part 30. kap. (G. H. M. I, s. 74—76), hvor det heter:

»Þeir fóru at leita Gunnbjarnarskerja, ok fundu land. Eigi vildi Snæbjörn kanna láta um nótt. Styrbjörn fór af skipi, ok fann fésjóð í kumli, ok leyndi; Snæbjörn laust hann með öxi, þá féll sjóðrinn niðr. Þeir gjörðu skála, ok lagði hann í fönn. Þorkell, son Rauðs, fann at vatn var á forki, er stóð út í skálaglugg; þat var um góí; þá grófu þeir sik út. Snæbjörn gjörði at skipi, en þau Þóroddr vóru at skála af hans hendi, en þeir Styrbjörn af Hrólfs hendi. Aðrir fóru at veiðum. Styrbjörn vo Þórodd en Hrólfr ok þeir báðir Snæbjörn. Rauðssynir svörðu eiða, ok allir aðrir, til lífs sèr. Þeir tóku Hálogaland, ok fóru þaðan til Íslands, ok komu í Vaðil.«

(De reiste for å lete opp Gunnbjørnshjør og fant land. Snæbjørn vilde ikke at man skulde begynne å undersøke landet om natten. Styrbjørn gikk allikevel fra skipet og fant en pung med penger i et »kuml« og gjemte den. Snæbjørn slo til ham med en øks. Da falt pungen ned. De bygget et hus som de tildekte med snø. Torkell sønn til Raud fant at det var vatn på en stav som stod ut gjennom en glugge i huset. Det var måneden goe (februar—mars). Da grov de seg ut. Snæbjørn gjorde i stand skipet. Torodd og kona hans var av hans folk i huset, og Styrbjørn og flere menn av Rolvs folk. Andre fór på fangst. Styrbjørn drepte Torodd, men både han og Rolv drepte Snæbjørn. Raudssønnene og alle de andre måtte sverge dem troskap for å beholde livet. De kom fra Grønland til Hálogaland (Nord-Norge) og fór derfra til Vadil på Island.)

Ordet *kuml* opptrer i en rekke nordiske innskrifter fra 9. og følgende århundrer, særlig i Danmark og Sverige (fra Norge kjennes det bare fra én innskrift på Vestlandet). Betydningen er »gravrøys, minnesmerke over den døde«. Pungen som Styrbjørn fant har altså vært en del av gravutstyret. Dette er i så fall avgjørende for gravens norrøne opphav.

Når Are Frode anfører at det fantes merker etter mennesker som han antok var skrælinger både øst og vest i landet, så er det mulig at han dermed mener henholdsvis østkysten og vestkysten av Grønland. Men det er også mulig at han med øst og vest i landet tenker på Østerbygden og Vesterbygden som begge ligger på vestkysten. Hvis det er tilfelle skulde det altså ikke ha vært levninger etter skrælinger på Østgrønland da de norrøne menn kom dit.

Are Frode nevner heller ikke at eskimoene hadde bodd der, men han bruker ordene »hadde faret« som kan tyde på at skrælingene bare hadde oppholdt seg der flyktig, f. eks. reist der på en under-

søkelse langs kysten. Riktignok nevnes det i Flóamannasaga (G. H. M. II, side 108) at Torgils Errabeinsfostre traff to trollkoner på Østgrønland. Dette kan bringe tanken hen på eskimoer, men denne saga er så full av fortelling om troll og trolldom og overtro, at det er lite sannsynlig at dette gjelder eskimoer. Hadde det vært eskimoer det gjaldt, vilde det vel stått skrælinger som var den vanlige betegnelse for disse. Flóamannasaga er nedskrevet i forholdsvis sen tid, og fra senere sagaer har vi mange beretninger om troll fra Grønland uten at disse kan oppfattes som hentydninger til eskimoer. Det er nemlig einføtinger og einhorninger o. s. v. det er tale om i en del av disse eventyr. Hvis Eirik Raude og hans menn hadde truffet skrælinger på Grønland, vilde det utvilsomt blitt bemerket på tilsvarende måte som det ble utførlig berettet om grønlendingenes møte med skrælingene i Vinland.

Det finnes jo en betydelig litteratur fra den første tid av den norrøne bosetning på Grønland. En skulde da tro at det vilde bli omhandlet f. eks. i den utførlige beretning om Grønland i Konungs Skuggsjá, hvis de norrøne menn møtte et fremmed folkeferd som eskimoene. Etter de undersøkelser jeg har gjort omtales skrælingene på Grønland første gang i forbindelse med den tidligere siterte beretning fra prestenes ekspedisjon i 1266 (se side 68). Alle tidligere beretninger om skrælinger som kan stedfestes er fra Vinland eller det amerikanske område. Vi kan således med temmelig stor sikkerhet fastslå at de norrøne menn var de første som bygget Grønland, og at det ikke var eskimoer på Grønland før i det trettende århundre, og da hadde de også bare streifet over til det aller nordligste Grønland, nemlig Króksfjarðarheiðr. Men heller ikke der hadde grønlendingene dengang sett eskimoene, men bare »vistir« d. v. s. levninger etter dem. Se foran side 68: »Denne sommer kom det også folk fra Norðrseta, som hadde fart lenger nord enn man til da hadde beretning om. De fant ingen merker etter skrælinger undtagen på Króksfjarðarheiðr, og derfor mente man at det måtte være den korteste vei for dem (skrælingene) å reise hvorfra de enn kom dertil«. Det kan tenkes at skrælingene holdt til i Króksfjarðarheiðr om vinteren mens grønlendingene var hjemme i bygden og at skrælingene hadde trukket seg vestover eller nordover om sommeren når de norrøne fangstmenn kom nordover igjen.

Disse betraktninger stemmer også med det som anføres av danske arkeologer for Sydgrønlands vedkommende. Jeg henviser til dr.

Therkel Mathiassen: »Skrælingerne i Grønland«, Kjøbenhavn 1935, side 80, hvor det bl. a. heter:

»De arkæologiske Undersøgelser i Sukkertoppens og Julianehaab Distrikter har imidlertid ikke kunnet paavise nogen eskimoisk Bebyggelse, ældre end det 14. Aarhundrede. I Julianehaab Distrikt er der ialt fundet 69 Husruiner af den ældste Type, og af disse er de 49 udgravet; og selv i de allerældst udseende af disse er der fundet Sager fra Nordboerne, saaledes at disse Huse ikke kan være ældre end Nordboebyggelsen; og det er ikke meget sandsynligt, at Udgravningen af de sidste 20 Ruiner, der ligger spredt paa en Række Pladser, vilde give noget andet Resultat; to af disse er tilmed bygget ind i Nordboruiner og altsaa yngre end disse. Man kunde tænke sig, at en saadan allerældste Bebyggelse vilde holde til langt inde i Fjordene, hvor der var bedst for Isfangst; men ingen Spor af en saadan Bebyggelse har kunnet paavises. Og man kan næppe forklare dette med den Formodning, at disse ældste Huse ved Landets stadige Sænkning nu skulde være sænkede under Havets Overflade; thi som foran omtalt ligger de ældste Huse i Julianehaab Distrikt tværtimod gennemgaaende højere end de nyere.

Det er næppe anden Forklaring mulig, end at de Spor, de første Nordboer saa, maa være fra en forholdsvis ringe Flok Eskimoer fra Nordgrønland, der har prøvet Fangstforholdene her nede; men de har næppe med deres arktisk indstillede Kultur følt sig tiltalt af Vinteren her og er draget tilbage igen — eller omkomne. At de skulde være draget om paa den sydlige Østkyst er næppe meget sandsynligt; Forholdene har sikkert ikke været bedre for dem der.

Men paa den nordlige Vestkyst maa vi saaledes antage, at der har boet Eskimoer allerede dengang; det er derfor, at vi maa antage, at Eskimobebyggelsen i Diskobugten i det mindste gaar tilbage til det 10. Aarhundrede.

Om Eskimoerne selv hører vi imidlertid først i »Historia Norvegiae«, der maa være skrevet omkring 1200. Det er den Beretning, der staar citeret først i Indledningen til denne Bog og som fortæller om hvordan Skrælingernes Blod flyder. Før denne Tid synes Nordboerne altsaa ikke at have truffet Eskimoer, og da de traf dem, var det langt nordpaa, paa Fangstrejser. De ældste Huse i Diskobugten henføres jo til Tiden forud for dette Sammentræf, 10.—12. Aarhundrede, og de viser ingen Berøring med Nordboer.«

Når dr. Therkel Mathiassen antar at der var eskimoer i Nordgrønland allerede i det 10.—12. århundre, så er det fordi han går ut fra den foreldede oppfatning at de gamle norrøne fangstplasser Greipar og Króksfjarðarheiðr lå i Disko-distriktet, og at de norrøne grønlendinger ikke reiste lenger nord på vestkysten av Grønland. Han mener derfor at eskimoene kan ha vært i Nordgrønland uten å ha truffet sammen med de norrøne menn fra bygdene i Vestgrønland. Men dette er som vi senere skal se en helt foreldet og feilaktig oppfatning.

Da eskimoene omkring 1265 kom til Króksfjarðarheiðr, hvor grønlendingene da hadde en av sine viktigste fangstplasser som var utbygget med hus og fangstinnretninger, må vi gå ut fra at de norrøne menn hadde tatt Grønland i besiddelse så langt nordover som landet kunde brukes. På østkysten av Grønland var ifølge det foregående allerede Finn Litle kommet til Finnsbúðir nordenfor Scoresbysund i Olav den Helliges tid. Lika-Loðinn var også der. Åsmund Kastanrazi kom fra Krosseyjar, det vil ifølge det foregående si fra Dovebukta, i året 1189. Det ble da ikke på noen måte urimelig å anta at grønlendingene var kommet til Kap York-distriktet og Smith Sund på samme tid som de var kommet til strøket nord for Scoresbysund og Dovebukta. Det er tvert om sannsynlig at Króksfjarðarheiðr var bebygget og benyttet som norrøn fangst-plass lenge før 1265.

Det er helt feilaktig å gå ut fra at de norrøne menn bare bodde i sine bygder på Grønland og ikke kjente de nordlige strøk. Beretningene viser tvert om at grønlendingene drev fangst og reiste over alt hvor det var fangst å få fra Nordgrønland til Vinland. Av kildene fremgår det også at skrælingene ble bemerket med en gang de kom over, antagelig fra Ellesmere Land til Kap Alexander (Króksfjarðarheiðr) og man sendte ut prestenes ekspedisjon for å se etter hvor de kom fra. Ifølge Bjørn Jónsson passet grønlendingene i denne tid nøye på skrælingene. Før denne tid kunde eskimoene således heller ikke ha vært i Nordgrønland. Den eldste bebyggelse i Kap York-distriktet og ved Smith Sund skulde således være av norrøn opprinnelse, likesåvel der som i Julianehaab-distriktet.

Etter de opplysninger vi nu har ser det endog ut til at Kanebassenget og Jones Sund har vært utbygget som fangstfelter av de norrøne menn på Grønland før der kom eskimoer. Varder, husruiner og fuglevær som er funnet der tyder på at de må være bygget

av norrøne menn og ikke av eskimoer. Enkelte gjenstander som er utgravd ved Kane-bassenget tyder også på at de er av norrøn opprinnelse. De samlinger av husruiner som finnes i disse strøk og som alltid har vært antatt for ruiner av eskimohus kan godt være av gamle norrøne fangsthytter som vi skal se senere.

Norrøne varder, husruiner og ærfugleir.

Til suppling av de gamle skriftlige beretninger og lovverket har vi beretningene fra vitenskapelige ekspedisjoner i senere tid. Den første ekspedisjon som beretter om funn som tyder på norrøn opprinnelse i Kanebassenget er den engelske ekspedisjon under ledelse av Sir George Nares som i 1875—76 arbeidet i disse områder. Den 12. august i 1875 kom denne ekspedisjon til Washington Irving-øya som ligger på 79° 35' n. b. og 73° vestlig lengde i Kanebassenget. På toppen av denne øya som er ca. 900 fot høy oppdaget ekspedisjonen to varder. Disse ble nærmere undersøkt på stedet. Kaptein George Nares anfører i sin beretning »Voyage to the Polar Sea«, London 1878, vol. I, s. 88:

»On reaching the summit, about 900 feet high, after a laborious scramble up the steep hill-side, we found two ancient cairns far too old to have been erected by Dr. Hayes, the only traveller known to have visited the neighbourhood. They were built of conglomerate and rested on a similar base, which in one case had become undermined by the natural crumbling away of the rock, and in doing so had destroyed a part of the cairn. Lichens which had spread from stone to stone also proved that they were of great age. They contained no record whatever.«

(Da vi nådde toppen som var ca. 900 fot høy etter en slitsom oppstigning langs den bratte fjellside fant vi to gamle varder, meget for gamle til å være bygget av dr. Hayes, som var den eneste reisende som vi visste hadde besøkt disse trakter. Vardene var bygget av konglomerater (en bergart) og stod på et lignende underlag, som på den ene side var blitt undergravd ved den naturlige forvitring oppsmuldring) av fjellet. Av den grunn var en del av varden falt ned. Lav som hadde spredd seg fra sten til sten viste at de var meget gamle. Vardene inneholdt ikke noen slags skriftlige optegnelser.)

Den 3. september 1876 var kaptein Nares igjen i land på Washington Irving-øya. Om dette anfører han i sin ovennevnte beretning, vol. II, s. 162 følgende: »I again examined the two ancient lichen-

Steinvardene på Washington Irving-øya, etter Moss.

covered cairns, but could find no record of who had built them: They were probably erected by some enterprising and successful navigator who, if he ever returned home, has not published an account of his discoveries.«

(Jeg undersøkte på nytt de to gamle lavgrodde varder, men fant ingen beretning om hvem som hadde bygget dem. De var sannsynligvis bygget av en eller annen foretaksom og heldig sjøfarende som, hvis han noen gang kom hjem ikke har meddelt noen beretning om sine oppdagelser.)

Som en ser er kaptein Nares av den oppfatning at vardene ikke kan være bygget av eskimoer, og da vardene er meget gamle kan de heller ikke være bygget av dr. Hayes som var den eneste hvite mann som kaptein Nares kjente til hadde passert denne øya før ham.

I kaptein Nares' ekspedisjon deltok bl. andre dr. Edward L. Moss. Han har også utgitt en bok om denne ekspedisjon under tittelen »Shores of the Polar Sea«, London 1878. Dr. Moss behandler også de gamle stenvarder, samt et sted med gamle hustomter som han betegner med uttrykket »ruiner av en fullstendig by«.

Dessuten fant dr. Moss på Norman Lockyer-øya et ærfugleir som var bygget av mennesker. Da både stenvardene, husruinene og

det kunstig oppbygde ærfuglreir kan tyde på at Washington Irving-øya og Norman Lockyer-øya i gammel tid kan ha vært to av de norrøne grønlendingers fangstvær, skal vi her sitere følgende fra dr. Moss' ovennevnte verk, side 21:

»The dredging operations were continued far into the nominal night, and, after a little necessary rest, we started to explore the island. A steep wall of ice-foot encircling the land, disputed our inroad. Clambering up over it, we were at once struck with the terrace condition of the shores. On the north side of the island especially, the ridges rose one over the other in long horizontal waves to the number of twenty or more. Even on the highest, sea shells were to be picked up. Each ridge was tipped here and there with little mounds of yellow clay, sometimes in lines at right angles to the ridges. The shore was very barren, a few little grey tufts of grass, or *Draba*, found root in the mounds of yellow clay; all the rest was small stones weathered into sharp points like cinders.

When we reached the northern shores of the island, a number of conspicuous white objects strewn along the lower terraces excited our curiosity. They were bones of walrus and seal, much broken evidently by the hand of man but fragile and moss-grown with age. Some long-vanished tribe had doubtless found this lonely island as a rich hunting-ground. The western point of the island was covered with the foundations of a complete town. In some places mere rings of stones had served to keep down the edges of summer tents of skins, in other, rectangular enclosures three yards broad, with excavated floor and with traces of porch opening seawards, gave unmistakable evidence of more permanent habitation. Deep carpets of velvety moss found rich soil in the floors of the huts, which had doubtless been no cleaner than that of modern Eskimo. — A little further inland (on Norman Lockyer Island) we came upon a bird-shelter, such as the natives of Danish Greenland still use to encourage geese and duck to settle on their shores. It consisted of four stones piled together like a miniature 'Druid's altar', so as to form a chamber large enough to shelter a nest. Generations of eider duck had been hatched in it in security since the last wild hunter left the shore. When we found it, it held a deep nest of eider down with three eggs, fresh, but cold, probably belonging to a duck we had killed before landing. The traces of former human habitation found on this island, as well as at other places further northwards, seemed to be about equally ancient.

All told — not of fixed habitation in these inhospitable lands, but of the exodus of some migrating tribe whose hunters must have travelled far with their dog sledges if the walrus and seal were as scarce then as now. No doubt the Arctic Highlanders who told Kane that an island rich in musk oxen lay far to the north had occasionally dispatched hunters in that direction, but no mere hunters would require such a town of huts, nor would they take the trouble to build on a new site at each visit without disturbing the circles of stone close beside them. Similar ancient remains have been found far westward through the Parry group, and have been attributed to that host which, in the fourteenth century, swept downwards from the unknown north and annihilated the Norsemen; but in our case the broken walrus and seal bones, though lichen-grown and evidently very old, could hardly have lasted five centuries even in an Arctic climate.

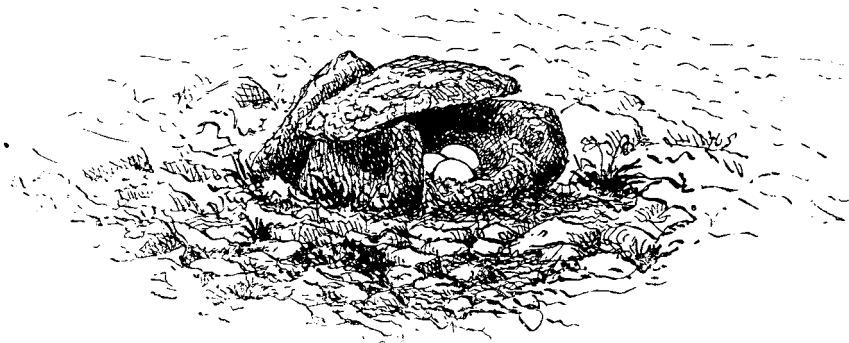
After three days detention in Franklin and Pierce Bay, the ships succeeded in creeping up inshore past Cape Prescott and a broad glacier-headed bay, which has since been called after Professor Allman. Every one was on deck as we rounded Cape Hawkes into Dobbin Bay at midnight on the 12th August, for the scene that was opening beyond the tall shadow of the cape was one of unusual splendour, altogether different from such ideas of far Northern scenery as we had gleaned from books. It has somehow or other become conventional to represent Arctic skies as dark and lowering and Arctic day as little better than uncertain twilight. Nothing could be wider from the mark, at least during the months that travel by ship and sledge is possible.

Washington Irving Island threw a long shadow towards us across the lilac-tinted floes and gleaming water-spaces, which broke into ripples as our iron prow pushed towards them. As we rounded in close to the island, every telescope was fixed on a strange point on the top of the bluff standing out clear and sharp against the northern sunlight. It was either a very odd pinnacle of rock or a cairn, and that, too, remarkably well placed. We could soon decide, for the back of the bluff afforded a steep but practicable ascent. The conglomerate rock of the summit was smoothed off like a mosaic by the action of some ancient glacier, but near the edges it broke into a succession of rocky ledges, and on the topmost of these stood the object of our curiosity — a conical pile of well-packed stones. A second similar one stood a little lower down to the southwards, both

plainly the work of a painstaking builder. But who was the builder? Not Eskimo. Structure and site forbade that suggestion. Civilised man had but once visited this shore, and that was when Dr. Hayes, in the spring of 1861, halted his tired dogs on the floes beside the island. He did not climb the bluff, and, besides, such an active sledge traveller would not have loitered to build a pair of cairns except at some crisis of his journey, and then he would have referred to them in his Journal. But the cairns themselves bore witness that they were not the work of any modern builder. Lichens grow but slowly in these regions. Dr. Scott found Sir Edward Parry's cairn untouched by them after thirty-two years, and the wheel tracks of his cart were fresh as yesterday's when, after the same interval, Sir Leopold M'Clintock crossed his track. These stones, on the other hand, were cemented together by deep patches of orange lichen — the growth of many generations. We found no record or scratched stone to tell us the names or fortunes of the men who had left the cairns as witnesses to us, their successors. Perhaps some baffled wanderer, whose fate is unknown to fame, had thus marked his furthest north. There is plenty of room for conjecture. Many have sailed for the northern Eldorado since Karlsefne, Celtic Norseman, left his Greenland home and launched his three ships on the first Arctic Expedition, eight hundred and seventy years ago.«

(Skrapingen ble fortsatt til langt på natt, og etter en liten nødvendig hvil started vi for å utforske øya. En bratt isvegg som ringet inn land gjorde landgangen vanskelig. Da vi hadde klatret over den, ble vi forbauset over den terrasseformete kysten. På nordsiden av øya især steg terrassekantene opp, den ene over den andre i lange horisontale bølger i alt tyve eller mere. Til og med på de aller høyeste kunde vi finne sjøskjell. På hver terrasse lå det her og der små hauger av gul leire, av og til i linjer i rett vinkel med terrassekantene. Stranden var svært naken, noen få grå dusker med gras eller draba hadde slått rot i de gule leirehaugene, ellers fantes det ikke noe annet enn små stener som vind og vær hadde gjort skarpe som cinders.

Da vi nådde nordkysten av øya, ble nysgjerrigheten vår vakt av en hel del hvite gjenstander som lå strødd langs de laveste terrassene. Det var ben av kvalross og sel øyensynlig brukket i stykker av mennesker, men de var skjøre og mosegrodde av elde. En stamme som var utdødd for lenge siden hadde sikkert funnet at denne øya var rikt jaktterreng. *Det vestlige nes av øya var dekket av grunnmurene av en fullstendig*

Ærfuglreir på Norman Lockyer-øya, etter Moss.

by.¹ På somme steder hadde rett og slett ringer av sten tjent til å holde nede kantene av skinn-sommerteltene, andre rektangelformete inngjerdinger, tre yards brede, med utgravd gulv og med spor etter bislag som vendte ut mot sjøen, gav tydelig vitnemål om mere permanent beboelse. Dype tepper av fløyelsbløt mose fant rik grobunn i gulvet av hyttene som sikkert ikke hadde vært noe renere enn eskimohyttene i dag. *Litt lenger inn mot land på Norman Lockyer-øya kom vi over et fuglereir av samme slag som de innfødte i dansk Grønland ennå bruker for å oppmuntre gjess og ærfugl til å slå seg ned på deres kyst. Det bestod av fire stener satt sammen likesom et lite druid-alter slik at det dannet et rom stort nok til å gi livd for et reir. Generasjon på generasjon av ærfugler er blitt klekket ut i fred i det siden den siste ville fangstmann forlot stranden. Da vi fant det inneholdt det et dypt rede av edderdun med tre egg i, friske men kolde, som sannsynligvis tilhørte en ærfugl som vi hadde skutt før vi landet.*¹

Sporene etter menneskelig bebyggelse som vi fant på denne øya syntes å være omtrent like gamle som dem vi fant lenger nord. Alt fortalte — ikke om fast beboelse i disse ugjestmilde omgivelsene, men om utvandringen av en eller annen omflakkende stamme hvis jegere må ha reist langt med hundesledene sine hvis selen og kvalrossen var så sparsom da som den er no. Det er ikke tvil om at de arktiske høylandere² som fortalte Kane at langt mot nord lå det ei øy rik på moskus-

¹ Uthevet her.

² Arctic Highlanders, betegnelse for eskimoene i Thule, lengst nord på Vestgrønland.

okser, av og til hadde sendt jegere i den retningen, men ingen jegere vilde behøvd en slik by av hytter, heller ikke vilde de ha den umaken å bygge på en ny tomt ved hvert besøk uten å røre ved de stensirklene som var like ved dem. Lignende gamle levninger er blitt funnet langt vest gjennom Parry-gruppen og de er blitt tillagt det folkeslaget som i det fjortende århundre kom fra det ukjente nord og utslettet de norrøne menn; men i vårt tilfelle kunde de brukne sel- og kvalrossben, skjønt de var overgrodd av mose og tydelig svært gamle, neppe ha eksistert i fire hundre år selv i et arktisk klima.

Etter tre dagers opphold i Franklin- og Pierce-bukta lyktes det oss å få skipet inn under land forbi Kapp Prescott, og inn i en bred bukt omgitt av isbreer. Den er siden blitt oppkalt etter professor Allman. Alle mann var på dekk da vi rundet Kapp Hawkes og kom inn i Dobbin-bukta ved midnatt den 12te august, for det landskapet som åpnet seg bortenfor den høye skyggen fra kappet var usedvanlig vakkert, helt forskjellig fra de inntrykk vi hadde fått fra bøker om landskap langt mot nord. Det har på en eller annen måte blitt skikk og bruk å framstille den arktiske himmelen som mørk og truende og de arktiske dagene som lite bedre en usikkert halvmørke. Ingenting kunde være mer forskjellig fra det, iallfall i de månedene det er mulig å komme fram med skip og slede.

Washington Irving-øya kastet en lang skygge mot oss tvers over de lilla-fargete isflakene og de blinkende vannflatene som ble brutt til småbølger da jernbaugen vår støtte fram mot dem. Da vi rundet av tett ved øya var hver kikkert rettet mot et merkelig punkt på toppen av fjellet, det tegnet seg klart og tydelig mot sollyset fra nord. Det var enten en slags underlig klippetopp eller en varde og det attpåtil en som var overordentlig fint plasert. Vi kunde snart avgjøre det, for på baksiden av fjellet var det lett å klatre opp selv om det var bratt. Konglomerat-toppen var jevnet til som et mosaikarbeide av en eller annen gammel isbre, men nær ved kantene ble det brutt av en rekke berghyller og øverst på disse sto gjenstanden for vår nysgjerrighet, — en kjegleformet haug av godt sammenstuede stener. En annen lignende haug sto litt lenger ned mot syd, begge tydelig laget av en omhyggelig byggmester. *Men hvem var den byggmesteren? Ikke en eskimo. Bygning og beliggenhet forbød den antagelse.*¹ Bare en gang før hadde en sivilisert mann besøkt denne

¹ Uthevet her.

kysten, og det var dr. Hayes, som våren 1861 stanset de trøtte hundene sine på isflakene ved øya. Men han besteg ikke fjellet, og dessuten, en slik virksom sledefarer som han vilde ikke ha gitt seg tid til å bygge et par varder uten ved et slags vendepunkt for sin reise, og da vilde han ha vist til dem i dagboken. Men vardene selv vitnet om at de ikke var laget av en moderne byggmester. I disse områdene vokser lav meget sent. Dr. Scott fant Sir Edward Parry's varde urørt av lav etter toogtredve år, og hjulsporene fra vognen hans var friske som gårsdagens, da Sir Leopold M'Clintock krysset disse sporene hans etter samme tidsrom. Men disse stenene var festet sammen med tykke lag rødgult lav, — mange generasjoners vekst. Vi fant ingen beretning eller noen sten med innskrift som kunde fortelle oss navnene og skjebnene til de menn som hadde etterlatt disse vardene til oss, deres etterfølgere. Kanskje en eller annen vandringsmann hvis skjebne er ukjent og uomtalt, på denne måten har avmerket hvor langt nord han kom. Det er rom for mange gjetninger her. Mange har seilt til det nordiske eldorado siden Karlsevne, den keltiske nordmann, forlot heimen sin på Grønland og sendte ut de tre skipene sine på den første arktiske ekspedisjon, åttehundreogsytti år siden.)

Dr. Moss tenkte altså også på de norrøne menn. Som en ser av det anførte er engelskmennene klar over at i hvert fall vardene ikke kan være bygget av eskimoer. Derimot har dr. Moss den oppfatning at det kunstige ærfuglreir kan være eskimoverk. Han synes i likhet med alle andre å gå ut fra at husruinene stammer fra eskimoene. Skjønt de ben som ligger der er gamle og mosegrodde, tviler han på at de kan være så gamle som 500 år og stamme fra den norrøne tid. Likevel kan det hende at store kvalben og kvalrossben kan holde seg så lenge i frosten der nord. Husmurene, teltringene og revefellene kan godt være så gamle som 500 år og enda betydelig eldre. Mange ting tyder på at den eldste bebyggelse her på samme måte som i Sydgrønland er av norrøn opprinnelse og at eskimoene først er kommet der etter at de norrøne menn trakk seg tilbake. Eskimoene har da overtatt hus og annet som var der og innrettet det for sitt bruk. *Slik er de gamle norrøne fangstvær blitt eskimobyer.*

I 1898 kom kaptein Otto Sverdrup med »Fram« omtrent til de samme trakter som er skildret av dr. Moss. »Fram« hadde vinterhavn ved Pim-øya på vestsiden av Smith Sund. Ekspedisjonen kartla fjordkomplekset på vestsiden av Kanebassenget til opp imot Norman Lockyer-øya. Ved munningen av Flagers Fjord oppdaget Otto Sverdrup

på en av sine ferder *en ruinby* som svarer til den som er skildret av dr. Moss fra Normann Lockyer-øya. Kaptein Sverdrup anfører i »Nyt Land«, I, s. 69—72:

»Ved Kveldstid kom vil til en Odde, hvor vi slog Leir for Natten. Som vi drev med Teltningen, fik vi se en ganske besynderlig Stenrøis, og da vi saa nærmere efter, var der flere av dem, alle ligedanne. Der fôr som en Kjendsel af Mennesker gjennem os; thi det skjønnte vi jo, at dette ikke var Naturens Verk. Da vi undersøgte Sagen nærmere, viste det sig, at Stenrøiserne var eskimoiske Rævefælder. Her havde altsaa været Fangstmænd; men naar? De gamle, forfaldne Fælder med sin trange Indgang og sin Stenhelle til at stænge Ræven gav intet Svar; kun saapas var sikkert, at det maatte have været længe siden.

Om Morgenen fortsatte vi Reisen indover i godt Veir og bedre Føre end den foregående Dag. Som vi kjører, kommer vi til en lang, smal Halvø, dækket af Grus og Græsflækker og med en stor aaben Raak udenfor. I Raaken laa en hel Del Edderfugl, snadrende og pratende, og det hele saa saa indbydende ud, at vi gjorde Holdt for at bese Stedet nøiere. Vi var ikke gaaet langt, før vi stansede og stirrede. Hvad var *det*? En lav, ringformet Stenmur! Og der atter en! Og saaledes videre hele Halvøen udover, mens af og til en forfalden Sten-
haug omtrent af Form som en Bikube løftede sig over Terrænet, støttet af graahvide, morknende Kjæver eller Ribben af Hval. — Vi var kommet til en uddød Eskimoby. De stemmurede Ringe var deres Teltpladse og de graa Bikuber af Sten deres Kjød kjeldere. Med stor Interesse undersøgte vi hele denne døde By. Hvorlænge kunde det vel være, siden den blev forladt? Vi fik med ett en gufsen Fornemmelse af Ensomhed og Øde, just som vi stod her midt oppe i Merker efter Mennesker. Vi kigede ind i Kjødgravene; Græsset voksede frodig derinde mellem Stenene; vi gik fra den ene Teltring til den anden; midt i Ringen stod en stor Græsdot — det var Merket efter der, hvor Lampen havde staaet. Ude i Stranden ved Raaken stod et bredt Bjørnespor. Fosheim blev straks ivrig; det kunde jo være ferskt. Nei — Hundene tog det ikke. Kan hændte det havde staaet der baade ti og tyve Aar; thi alt bevares her nord.

Stedet har antagelig været en ældgammel eskimoisk Sommerby. Den vakre Odde med sin lune Vig tilhøre og sin Fiskegrund udover

¹ Uthevet her.

Fjorden tilvenstre har været som skabt for Fangst og Fiske. Edderfuglflokken, som haardnakket holdt sig i Raaken, saalænge Aabning fandtes, vidste nok, hvad den gjorde. Den er nu forøvrigt ogsaa af andre Grunde tvungen til at holde ud i det længste. Dens Unger blir nemlig svært sent flyvedygtige, saa Forældrene i længste Laget søger at livnære dem i smaa Kulper og Raaker, indtil Frosten endelig en vakker Dag driver dem til at lette og søge sydpaa. Og da er det ikke altid, Ungerne aarker at holde Følge. Man kan i Ishavet, ret som det er, finde ihjelfrossen Edderfugl, især Ungfugl, paa Isen.

Edderfuglen fortjener i Grunden sin særskilte Omtale i en arktisk Beskrivelse; thi den er uden Sammenligning de nordlige Kysters mest interessante Fugl. Af Naturen overordentlig sky blir den ved Fredning og god Behandling den tammeste af alle Sjøfugle. Paa Island, hvor man forstaar dens Værd og Værdi, er den ligefrem en Husfugl, som formelig søger Menneskenes Selskab. Vil man dernord skaffe sig en Edderfuglkoloni, gaar man frem paa følgende Maade: Ude paa en af Øerne vælger man et Sted, hvor et lidet Bækkesilder løber ud i Fjorden. Der bygger man af Stenheller, eller lignende, smaa Huse, hvor Fuglene kan bygge Reder. Udenfor Husene, ved Indgangen, planter man noget Bjerkekvisst eller nogle Pinder med kulørte Filler, blinkende Skjæl eller sligt noget; thi Edder-Eva vil have Stas og har Sans for huslig Hygge. Udenfor Bækkeoset i Fjorden fortøier man saa nogle Lokkefugle, som driver i Vandet. Længer oppe i Bækken lager man et Møllehjul, der drives af Bækkevand, gjerne med en liden Klokke, som ringer, for at bringe Fuglen til at tro, der er Mennesker i Nærheden. Da kommer Madamen, og Redebygningen er snart i fuld Gang. Hannen slutter sig straks til og er en trofast Vogter om Redet, lige til Ungerne er udklækket; da stryger han tilhavs. Hunnen ruger hele Tiden; det er den, som plukker sig Gang paa Gang for Redets Skyld. Men Hannen forsvarer Redet og det med Klem, særlig mod Ravn, den Egtyv. Han døiver den ved at trække ham tilsjøs og dukke med ham, saalænge til han er grundig druknet, ja ofte længer endda.

Man har ment, at Edderfuglen gjør Skade paa Fiskeyngelen; men det er neppe Tilfældet. Den nærer sig mest af Planter paa Havbunden.

Vil man have Nytte af sin Edderfuglkoloni, bør man kun tage Eg og Dun en Gang om Aaret og aldrig tage Dunen, før Fuglen har

forladt Redet med sine Unger. Man regner 14 Fugl paa et Pund Dun, og en enkelt Mand kan godt have en 5—6000 Hunfugl paa sit Fuglevær eller med andre Ord høste omkring 300 Pund Dun om Aaret. Da Dunen betales med 12—15 Kroner pr. Pund, giver den ham altsaa en Indtægt af en 3—4000 Kroner om Aaret. Dertil kommer Eggene, som paa et tilsvarende Antal Hunfugl repræsenterer omtrent 7—800 Kroner om Aaret. Som man ser, en ikke ubetydelig Indtægt under enkle Forhold. —«

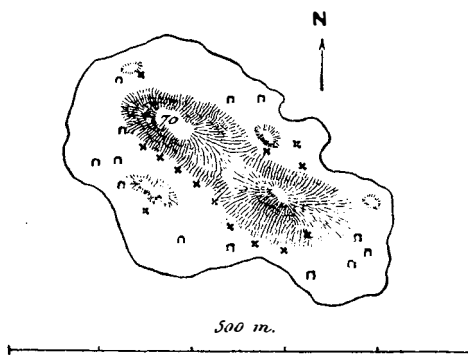
Her har Otto Sverdrup gitt en utmerket anvisning på hvordan en kan bygge opp et kunstig fuglevær. Det er sannsynligvis på lignende måte de gamle nordmenn bygget opp fuglevær, både i Norge, på Island og Grønland. Dette var kanskje en av grunnene til at fuglevær var så sterkt beskyttet i deres lovgivning. Foruten det kunstige fuglevær på Norman Lockyer-øya skal vi no se at tilsvarende kunstige eggvær finnes både på St. Helena og Djeveløya vestligst i Jones Sund.

De kunstige ærfugleir i Jones Sund.

På den 2nen »Fram«-ferd ble det gjort en viktig oppdagelse som beviser at de norrøne menn i gammel tid har anlagt fuglevær og drevet fangst så langt vestover som Jones Sund strekker seg. I »Nyt Land«, II, s. 381—82 og 383, anfører Otto Sverdrup følgende:

»St. Helena er en meget interessant Kalkstens-Ø. Omgivet af et fladt Forland af en 2 à 300 Meters Bredde hæver der sig midt inde paa Øen et fladtoppet Fjeld, der med sine sælsomme Former livagtig ser ud som en gammel Ridderborg. Tidens Tand har tæret paa Stenen og dannet fantastiske Hvælv og Grotter, og til disse sluttede der sig lange Rader af Søiler, snart fritstaaende, snart indrammede i dybe Nischer.

Og der var Liv og Røre! Paa Toppen hækkede Maager; inde i Kløfter og Sprækker boede Tusender af Teister, og nede paa Forlandet lunt i Ly under Fjeldets Sider laa Edderfuglenes Reder i lange Rækker. Flere Teltringe fortalte os, at i sin Tid havde ogsaa Eskimoerne gjestet Øen. Saavidt jeg kunde forstaa, havde de endog bygget Reder for Edderfuglen, af den samme Konstruktion, som den Dag idag bruges til det Øiemed oppe i Nordland. Ialfald stødte vi paa en Masse ganske smaa Stenhuse. Riktignok har jeg aldrig hørt, at Eskimoerne har befattet sig med at verne om Fuglene paa den Maade; men alt tydede paa, at vi var de første civiliserte Mennesker, som besøgte

St. Helena. ▢ stensetning. × ærfuglreder uten stensetning.
Etter Isachsen.

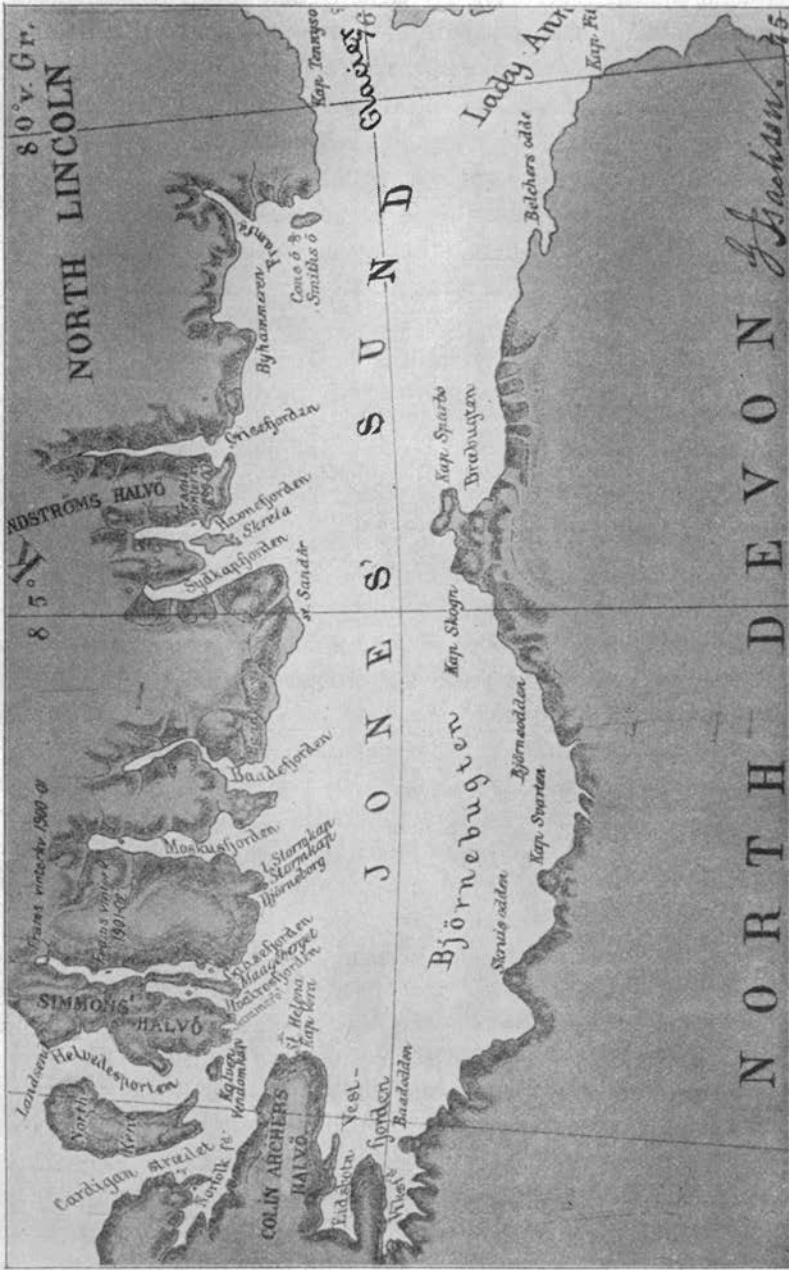
Stedet. Skjønt der var Unger i de fleste Eg nu, fandt vi dog mange brugbare af dem. Var vi saasandt kommet did før, skulde vi nok have samlet Eg i hundredevis.

Øen laa overmaade beleilig til for Observationer, og Isachsen tog endel Vinkler til forskjellige Pynter paa North Devon og Kong Oscars Land.

Efter en Dags Ophold her satte vi Kurs for North Devon. Farten begyndte med en frisk Seilas og endte med en Rotur, hvorunder vi møisommelig sled os frem Tag for Tag. Vi landede under et meget høit Fjeld som har faaet Navnet »Kap Vera«. Her hækkede Masser af Havhest, og her fandt vi endelig Planteriget repræsenteret, men rigtignok ved en temmelig sparsom Vegetation.«

»I vakkert Veir seilede vi saa tvers over Fjorden og landede tidlig paa Eftermiddagen paa en Odde, som vi døbte »Baadodden«. De lange Rader af Teltringe bar utvetydige Vidnesbyrd om, at vi ikke var de første, som her havde fundet en lun og hyggelig Leirplads. Et Sted havde Ild været opgjort, og der fandt vi en hel Del sammenbrændt Ben og Grakse, hvoraf vi tog med os en Kage.

Her var vel Leven! Tusender og atter Tusender af Teister hækede oppe i det bratte Fjeld. Ustanselig, hele Døgnet rundt, fløi der Fugl frem og tilbage mellem Rederne og Havet. Naar de kom sættende ned fra Fjeldet, skar de som Projektiler gjennem Luften. De skjød sliig Fart, at vi knapt kunde se dem, og hvislede og suste saa sterkt, at vi hørte det, om vi sad og pratete inde i Teltet. Ude paa Sjøen yrede og krydde det som i en Maurtue; Edderfugl og Teister holdt det

gaaende uophørlig med Skrig og Skvalder høit oppe i Diskanten, mens Hvalrossen trut og støt gryntede Bas, snart solo, snart i Kor.«

Dette måtte være en ideel plass for kvalrossfangere.

St. Helena ligger på 76° 15' n. og ca. 90° v. l. Båtodden ligger på 76° n. og 90° 30' v. l. Djeveløya ligger på ca. 76° 30' n. og ca. 91° v. l., alle steder vestligst i Jones Sund. »Fram«-mennene hadde i to år sin vinterhavn i Gåsefjorden på nordsiden av sundet og foretok både sommer og vinter flere reiser i det strøk det her gjelder. Fra disse reiser berettes det en mengde om den rikdom på kvalross, sel og bjørn som var i den vestlige del av Jones Sund foruten fugleværene som foran er skildret. I landområdene nord for Jones Sund var mange steder en rik vegetasjon som skaffet beite til store flokker av moskusokser, hare, reinsdyr, rype og gås. I de samme trakter streifet bjørn, rev og ulveflokker. Disse sjø- og landområder må etter de skildringer som finnes i »Fram«-mennes beretning »Nyt Land«, I og II, kunne betraktes som et virkelig eldorado for fangstfolk.

Den sterke strøm gjennom sundene her holder åpent vann store deler av året. Derved skapes naturlige forhold og livsvilkår for et rikt fugle- og dyreliv på disse steder. Spesielt var det en rik bestand av kvalross. Isen i Jones Sund kan brytes opp under storm tidlig på sommeren, slik at sundet blir farbart med skip, selvom isen i sidefjordene kan ligge til langt ut på sommeren. Hvis Króksfjorðr var Foulke Fjord eller Kanebassenget, må en anta at fangstfolk satte over Smith Sund som bare er ca. 20 n. mil bredt og at de derfra er kommet videre vestover i Jones Sund. Det er da selvfølgelig at de norrøne menn på Grønland nyttet disse fjordkomplekser som fangstfelter under Grønlands første bebyggelse.

Med den verdi bl. a. hvalrossen hadde for dem må vi gå ut fra at de ikke har latt disse fangstfelter ligge unyttet. De kunstige ærfuglreir som er funne på Norman Lockyer-øya og likedan ærfuglreir på St. Helena og Djeveløya, er ikke annet enn fuglevær eller eggvær som er anlagt av de norrøne menn fra Vestgrønland.

De kunstige byggede ærfuglreir som ble funnet på St. Helena og Djeveløya i Jones Sund brakte »Fram«-mennene på den tanke at disse reir ikke kunde være bygget av eskimoer, og da kunde det ikke være andre enn norrøne menn som hadde vært der. Den første som dristet seg til å fremsette den tanke at disse ærfuglereir kunde være bygget av norrøne menn, var major Gunnar Isachsen, »Fram«-ekspedi-

sjonens landmåler, idet han skrev en artikkel i Det Norske Geografiske Selskabs Aarbog, 1907, side 27—32, hvor det bl. a. heter (s. 29—30):

»Hvad der især tildrog sig vor opmærksomhed, var imidlertid en hel del stene, der tydelig var sat op af menneskehaand, men som var aldeles ulig alle de levninger efter eskimoer, vi hidtil havde seet. Disse stensætninger bestod af tre flade stene, hvoraf de to var sat parallelt med hinanden i en afstand af 0,25 m., den tredje stod indtil og i ret vinkel med de to andre, saaledes at aabningen mellem disse blev lukket paa den ene side (se tegningen [s. 163]). Den side, der vendte mod syd, var omtrent overalt aaben. Stensætningerne saaes især paa den søndre side af øen [St. Helena]. Klods inde under fjeldet, hvor der alligevel var ly for den skarpe nordenvind, fandtes næsten ingen. I alle stensætningerne fandt ærfugl rugende, en i hver. Ved nogle af stensætningerne var en eller flere stene faldt ned, formodentlig dels som følge af uveir, dels paa grund af at fuglene selv var blit opskræmt fra redet og saaledes havde slaaet stenene overende med vingerne.

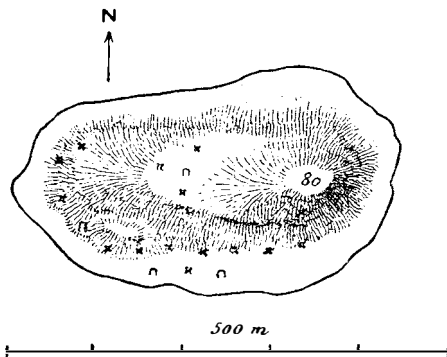
Efter alt at dømme var det tydeligt at disse stene var opsat for at beskytte fuglene mod den skarpe vind under rugningen. Betegnende i saa henseende er, at alle stensætninger var aabne mod syd. De beskyttede med andre ord de rugende fugle mod den barskeste og koldeste vind, nordenvinden, der ogsaa *her* er den hyppigste. Det var saaledes tydeligt at se, at fuglene især valgte sydsiden af øen til rugelplads, idet der langs og tæt inde under fjeldet paa søndre side laa det ene rede efter det andet.

Det følgende aar, 1902, besøgte vi atter St. Helena. De omtalte stensætninger var, som det foregaaende aar, optaget af rugende ærfugle. Dette aar besøgte vi ogsaa Djæveløen, paa den vestre side af Cardiganstrædet. — — —«

Det fremgår av det vi har sitert fra »Nyt Land« (se foran side 157) at også Otto Sverdrup tenkte seg at ærfuglreirene ikke kunde vært bygget av eskimoer. En tredje av »Fram«-mennene har også behandlet disse spørsmål. »Fram«-ferdens geolog Per Schei har etterlatt seg noen notater¹ til et foredrag som han har holdt antagelig i årene mellom 1907—1912.

Per Schei behandlet først vardene vest for Bjørneborg og så fortsetter han:

¹ i Norsk Sjøfartsmuseum.

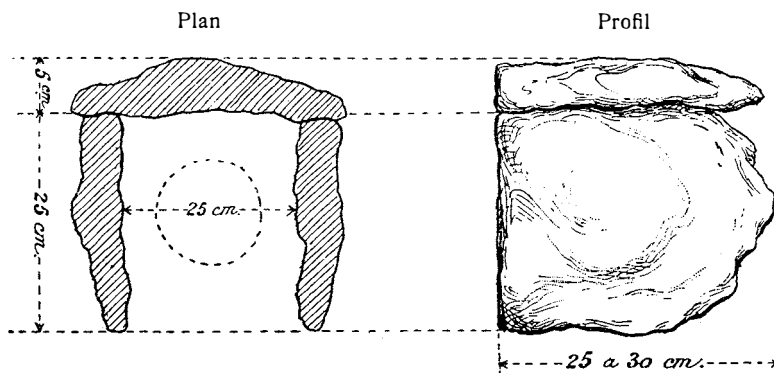

Djeveløya. || stensetning. × ærfuglreir uten stensetning.
Etter Isachsen.

»Vi var ikke opmærksomme paa denne Forklarings Mulighed, mens vi var paa Stedet [— nemlig at værdene kunde være bygget av norrøne menn]. Tanken slog mig først ved Synet af nogle Ting som jeg nu skal nævne — og udtaltes den Gang i Spøg. Ved et Besøg paa den lille Ø, St. Helena, under North Devons Kyst, ved sydlige Ende af Cardigan Strait fandt vi ogsaa her paa Terrassefladen et godt Stykke over nuværende Strand byggede Reder for Edderfuglen. Der rugede kanske et Par hundrede Edderfugle paa denne lille Holme — de fleste inde under Klippeafsatser og Stenblokke, men ogsaa nogle ude paa den flade oprindelig aldeles værnløse Terrasseflade. Her havde Mennesker sat op to flade Stener paa Høikant — og en tredje bagenfor til Væg og undertiden en til Tag, — og der laa Edderfugle. Det ligner ikke Eskimoer at tænke paa den Dag i Morgen end sige paa næste Aar — jeg har aldrig hørt at de bruger at bygge Reder for Edderfugler — men derimod bruges det i Nordland den Dag i Dag.

Hvis dette er gjort af grønlandske Kolonister, saa viser det at de har pleiet at opholde sig i disse Farvande om Sommeren. En kommende Expedition til disse Trakter vil have en interessant Opgave i at undersøge Kysterne (af North Devon) med Hensyn paa mulige Beviser for Nordboernes Færd — og da særlig Kysten af North Devon som den der tidligst har aabent Vand — og endnu absolut uundersøgt.«

Siden major Gunnar Isachsen i 1907 fremsatte den oppfatning at ærfuglreirene på St. Helena og Djeveløya var bygget av de gamle grønlandinger, har enkelte forsøkt å bortforklare denne oppfatning. Det har vært påstått at det måtte være lekestuer for eskimobarn eller eskimoiske kokesteder. Disse muligheter kan man dog se bort fra da

Ærfuglreir bygget av norrøne menn, tegnet av G. Isachsen.

både major Isachsen og de andre »Fram«-mennene hadde sett nok av både kokesteder og eskimoiske lekestuer til å kunne bedømme forholdet. På den annen side hadde de også sett de tilsvarende ærfuglreir i Norge så de hadde grunnlag for sammenligning for alle disse nevnte ting. Selvsagt bygger ikke eskimoer en hel mengde lekestuer ved siden av hverandre slik som ærfuglreirene på St. Helena, og de anlegger heller ikke en mengde kokesteder ved siden av hverandre. Dessuten vilde de søke livd i nærheten av fjellet for både lekestuer og ildsteder og ikke legge dem ute på den åpne slette slik som ærfuglreirene lå. Derimot er det forståelig at fuglene foretrekker å ha sine reir på den åpne slette når den får opsatt stener til livd. For øvrig henvises til tidligere anførte sitat av dr. Edward L. Moss side 149 og Alwin Pedersen side 54.

Major Gunnar Isachsens tidligere nevnte artikkel i Geografisk Selskabs Aarbog 1907 hadde foranlediget en del diskusjon, men den førte ikke til videre gransking av disse ting, før major Isachsen sammen med sin sønn dosent Fridtjof Isachsen skrev en avhandling i Norsk Geografisk Tidsskrift, Oslo 1932, s. 75—92. Under tittelen: »Hvor langt mot nord kom de norrøne grønlendinger på sine fangstferder i ubygdene?«, prøver forfatterne å legge til rette beviser for at ærfuglreirene i Jones Sund må være bygget av norrøne menn.

Den kjente islandske polarforsker Vilhjalmur Stefansson som er bosatt i Amerika hadde lest denne avhandling og fattet interesse for de spørsmål som var drøftet. I et brev til professor Adolf Hoel anfører han følgende:

Dear Dr. Hoel:

May 18, 1939.

I am enclosing carbon of a letter to Dr. Matthias Thordarson, Director of the National Museum, Reykjavik, together with copies of the enclosures described in that letter.

Gunnar and Fridtjof Isachsen relied for identification of what they thought were eider duck shelters in Jones Sound upon such shelters as they had seen them not in Iceland but in northern Norway. In a sense, then, an opinion from Norway would be even more important than from Iceland. How do you feel after studying the pictures?

I am enclosing a duplicate set of all these things, hoping you will send it to whichever one of the Isachsen's happens to be more easily within your reach and in your opinion more likely to be interested in writing me. (The Moss book is not referred to in their article which you republished — it is, seemingly, a rare book; or at least it is one not often cited.)

Vilhjalmur Stefansson (sign.)

Vilhjalmur Stefansson vedla billeder av vardene og ærfugleirene tatt fra den tidligere anførte beretning av dr. Edward L. Moss. Professor Adolf Hoel overlot dette materiale til dosent Fridtjof Isachsen som igjen har overlatt det til meg.

På den annen side har den ovennevnte avhandling av Gunnar og Fridtjof Isachsen gitt dansken Erling Porsild foranledning til en imøtegåelse i Geografisk Tidsskrift, bind 41, København 1938, s. 147, under tittelen: »Byggede de gamle nordboer ederfuglevarp i Jones Sund?» Forfatteren anfører bl. a. følgende, s. 148:

»Selv om de gamle nordboer virkelig havde kunnet trænge frem til Jones Sund paa deres fangstrejser, er det ikke sandsynligt, at de skulde have opført varp til ederfugle. For det første tager det som bekendt adskillige aar, før ederfugle, som ikke er vant til mennesker, tager kunstige redesteder i brug. Men navnlig er det nødvendigt, at den, der bygger rederne, selv er ved haanden i rugetiden, da han ellers intet udbytte faar for sin ulejlighed. Og selv Isachsen mener dog ikke, at nordboerne har haft permanente bopladser i Jones Sund eller, at dette engang har været et regulært rendezvous under deres aarlige sommerrejser. — — —«

»Enhver der er kendt med de grønlandske eskimoer, vil af denne [Isachsens] beskrivelse og tegning ikke være tvivl om, at de omtalte

stensætninger simpelthen er eskimoiske ild- eller kogesteder, saaledes som den dag i dag bruges af grønlønderne, naar de koger udendørs.«

Hr. Porsild mener at de norrøne grønløndinger bare unntagelsesvis kunne trenge fram til Jones Sund og at de ikke vilde kunne sikre seg utbyttet av sitt arbeide når de ikke kunde være der noenlunde årvisst i rugetiden.

I det følgende skal vi se, at Jones Sund må ha tilhørt nettopp de områder som de norrøne grønløndinger til stadighet brukte som fangstfelter, og at den norrøne lovgivning som hr. Porsild sannsynligvis ikke kjenner, sikret dem utbyttet av sitt arbeide.

I det foregående, side 156, har Otto Sverdrup gitt en utmerket fremstilling av hvordan man kunstig kan bygge opp et fuglevær. Grunnlaget for hele dette arbeide er at man steller så pent med fuglen at den får tillit til menneskene og søker beskyttelse hos disse mot rovdyr.

Det er neppe slik at man bare kan legge opp sten til kunstige reir og så kommer fuglen fra alle kanter og slår seg ned. Så lett er det ikke å få til et kunstig fuglevær. I virkeligheten må vel fuglen ales opp litt etter litt på stedet. Man legger opp reir fra år til år og steller pent med fuglen, slik at den tilvekst som er av ny fugl for hvert år slår seg ned og ruger på samme sted som dens forfedre. På den måten kan en gjennom årene ale opp en viss bestand. Denne fuglebestand blir således en mellomting mellom ville fugler og tamme. Det er vel derfor den gamle lovgivning gav væreieren eiendomsretten til disse fugler inntil enn viss avstand fra været (se side 101).

Langs den norske kyst har det mange ganger hendt at ærfugl anlegger sine reir i husene, f. eks. i naust og andre hus som står i nærheten av sjøen. Det er heller ikke sjelden at ærfugl blir så tam at væreieren kan klappe den mens den ligger på reiret og ruger. Et sådant tillitsforhold mellom fuglen og menneskene skal det lang tid til å opparbeide, og hvis den blir skremt eller mishandlet en gang, så er tilliten borte.

En vill fangstmann eller eskimo som kunde komme til et sådant eggvær vilde snart ødelegge fuglens tillit til menneskene og skremme den bort fra eggværet for alltid. Dette er ting som man i Norge har vært oppmerksom på fra de eldste tider. Derfor er eggværene fredlyst i vår lovgivning så langt tilbake i tiden som vi kjenner den.

Betingelsen for at et kunstig fuglevær kan bygges opp, er at det eksisterer en privat eiendomsrett så at stedet blir fredlyst, slik at

eieren kan stelle med det og nyte fordelene av det uten at fremmede har anledning til å trenge inn på fugleværet og skremme fuglen eller å ta egg, dun eller fugl. En sådan lovgivning manglet eskimoene, og det er derfor også utelukket at de kan ha bygget opp kunstige fuglevær, slik som forholdet er på de nevnte øyer i Jones Sund.

En ganske annen sak er det at eskimoene samler dun og egg hvor de finner det, også i de kunstige reir som i gammel tid var oppbygd av norrøne menn. Dette å beskytte fuglelivet og dyrelivet gjennom lovgivningen er noe særegent for den norrøne lovgivning, og det vitner om det høye kulturnivå som de norrøne folk hadde nådd i fangst og fiske allerede i gammel tid. De vernet om den ville dyrestand og fuglebestand, slik at det ble en mellomting mellom ville dyr og husdyr. En kan bare tenke på selværene, hvordan selbestanden ble beskyttet og hvordan den kunde økonomisk utnyttes av værenes eiere uten at de behøvde som med husdyrene å skaffe dem mat og hus og stell.

Hos eskimoene manglet det fullstendig både den kultur og den lovgivning som skal til for å gjøre noe sådant. Eskimoenes innstilling er kun på lettvinteste måte å utnytte det de finner i naturen, og det må være riktig som dr. Birket-Smith sier at det vilde stemme dårlig med eskimoisk ånd å beskytte fuglelivet.

For å bringe på det rene om det kan tenkes at eskimoene har bygget reir for ærfugl har major Isachsen forelagt for dr. phil. Kaj Birket-Smith, København, dette spørsmål. Dr. Birket-Smith har gitt følgende svar (se Norsk Geografisk Tidsskrift 1932, side 77—78):

»Først angående stensætningerne til ederfugle. Nogle central-eskimoiske stammer (fra Grønland kender jeg det ikke) opfører en slags indelukker, som de jager gæs ind i i fældetiden. Derimod kender jeg hverken fra litteraturen eller af egen erfaring noget som helst, der kan opfattes som reder eller i det hele taget beskyttende foranstaltninger over for ederfuglene. Sådanne vilde også kun stemme dårligt med eskimoisk ånd, og det må desuden erindres, at Eskimoerne i deres oprindelige tilstand har overmaade ringe nytte af fuglene; kun deres kød og skind spiller nogen rolle, dunene anvendes slet ikke som sådanne, og æg spises kun meget lidt — hos flere centrale stammer er æg tabu for kvinder fra deres første til deres sidste menstruation.«

Disse uttalelser fra en så fremragende ekspert som dr. Birket-Smith skulde være nokså avgjørende i det spørsmål det her gjelder.

De kunstige eggvær forekommer på flere steder.

I det hele har jeg i litteraturen funnet beretninger om fire sådanne kunstige fuglevær i disse nordligste strøk. Dette er et stort antall når vi tar i betraktning at de aller fleste fuglevær ikke er oppbygget ved kunstige reir, men ved at fuglen utnytter utelukkende de naturlige forhold. De fire kunstige eggvær som vi kjenner er Djeveløya og St. Helena i Jones Sund, Norman Lockyer-øya i Kanebassenget og Sandøya i Claveringfjorden på Østgrønland. Dessuten antydes det av dr. Edward L. Moss at det finnes kunstig anlagte fuglevær i Nordgrønland. Disse fuglevær er etter mitt skjønn et helt bindende bevis for at de gamle norrøne menn har benyttet disse fjordkomplekser som fangstområder, og i den forbindelse også anlagt eggværene. Disse kunstige eggvær har utvilsomt tilhørt en eller annen gård på Grønland og således ligget under den norrøne lovgivning. Dette har ingen vært oppmerksomme på av de menn som tidligere har skrevet om grønlendingenes fangstreiser. Nettopp lovene er her av grunnleggende betydning hvis en vil forstå det norrøne samfund på Grønland og deres fangst- og fiskeferder. I den norrøne lovgivning finnes det bestemmelser om hvordan et sådant eggvær eller et fangstfelt m. m. kunde erverves, jfr. Frostatingsloven XIII, 14 (N. g. L. I, s. 244), som tilsvarende Magnus Lagabøters landslov VII, 19 (N. g. L. II, s. 116). Det sistnevnte lovsted lyder så:

»*Um loffestu.* — En ef maðr loffestir iorð sina innangarðz eða vttan, hollt eða haga eða ueiðistaðe, þa skal loffesta at kirkiu eða a þingi, þar sem iorð liggr. En sa er loffestir skal tala sua hat at aller hœryri þeir sem þar eru ef þeir uilia, oc sua mæla. Ek loffestir iorð mina her i dagh at orðfullu oc lofffullu oc þingsmale, firir bioð ek huerium manni ser at nyta at uitni guðs oc goðra manna þeirra sem orð min hœyra. En su loffesta skal standa .xii. manaðe hina nesto eptir er eigande loffestir eða hans umboðs maðr.«

(Men om en mann lovfester sin jord innen- eller utengards, holt eller hage eller veidesteder, da skal han lovfeste ved kirken eller på tinget der som jorden ligger. Men den som lovfester, skal tale så høyt at alle hører, de som er der, om de vil, og mæle så: »Jeg lovfester min jord her i dag ordfullt og lovfullt og i tingmåls (former): forbyr jeg hver mann å gjøre seg den nyttig; er Gud og de gode menn som hører mine ord, vitner herpå.« Men det lovfeste skal stå de neste 12 måneder deretter, hvis eieren lovfester eller hans ombudsmann.) (Jfr. Magnus Lagabøters islandske lov Jónsbók, landsleiebolken kap. 17. N. g. L. IV, s. 264—65.)

Ved å gjenta lovfestingen kunde man hindre andre i å bruke det lovfestede område, og etter en tids bruk, f. eks. 20 år, hadde man fått hevd på vedkommende område, f. eks. fuglevær. Den som hadde anlagt fugleværet hadde da etter loven eiendomsretten til grunnen med alle sine herligheter. I disse tilfelle her hvor fugleværene var begrenset i de nevnte øyer St. Helena og Djeveløya, Norman Lockyerøya og Sandøya, hadde den som lovfestet øyene og anla fugleværene, den hele og fulle eiendomsrett til disse øyer med alle sine herligheter.

Hvis noen krenket lovfesterens rettigheter, kunde han anlegge sak på tinget, og han kunde der føre sine vitner på at han hadde lovfestet sin eiendom i lovlige former, og han kunde få dom for at hans rettigheter var gjeldende og ikke kunde krenkes av andre. Med hensyn til de foran nevnte fuglevær så var det ikke bare lovens bestemmelser for fuglevær som gjaldt der, men også alle bestemmelser om retten til fangst og fiske i sjøen omkring disse øyer. Det var særskilte bestemmelser om kvalfangst og kvalrossfangst. Om selfangst og selvær er det følgende paragraf i Frostatingsloven XIV, 11 (N. g. L. I, s. 252):

»*Vm selver.* — Svá er mællt um selver manna, at þá er .iii. vicur eru til Jóansmessu, oc .vj. vicur til ióla, þá eru selver öll heilög at engi maðr skal þá i annars selver fara leyfislaut. En ef maðr er fundinn í selveri manns á þeim vicum oc tecr hann sela í veri manns, þá verðr hann svá þjófr þar sem í búri manns oc vili hann þar. En þess á milli þá hegni þeir selver sin sem menn hegna eignir sinar á land upp með lagakefli, en ránbaugi ef í ferr siðan, oc landnám silfrmetit, oc sela alla er hann tóç í veri hins.«

(Så er sagt om selvær at fra det er tre uker til St. Hans og til 6 uker før jul da er alle selvær hellige og ingen mann skal da gå i annen manns selvær uten tillatelse. Men hvis en mann er funnen i en annen manns selvær i de ukene og han tar sel der, da blir han likeså fullt tyv som om han hadde tatt noe i en annen manns bur. Men i mellemtiden skal de hegne sine selvær som man hegner sine eiendeler på land med lovkjevle. Men den som siden farer i selvær legger ransbøter til kongen og landnåmsbot i vurdert sølv til eiermannen og dertil alle de seler som han har tatt i den andres selvær.)

Dette er tatt fra kong Håkon Håkonssons Frostatingslov, og vi må gå ut fra at det var denne eller en lignende bestemmelse som gjaldt på Grønland helt fra det ble bebygget, og det var vel denne lov og disse bestemmelser som ble fornyet av Håkon Håkonsson i 1261. Selværene

var ikke bare fredet fra 3 uker før St. Hans til 6 uker før jul, men det står at de var *hellige* og ingen hadde lov å gå der i land uten eierens tillatelse. Hvilken straff det var for å stjele levende dyr, f. eks. sel, ser vi av den etterfølgende paragraf i Frostatingsloven XIV, 12 (N. g. L. I, s. 252—53):

»*Ef maðr stelr ertog.* — Ef maðr stell ertog eða ertog meira, þá er sá þjófr, oc þjófr verðr maðr af blóðugri bráð hverri nema af hundi. Ef maðr gengr í acr oc hefir á braut eyk bundinn eða fleiri, þá er hann þjófr. Ef þjófr er fundinn í búri manns eða í öðrum stað, þá scal binda á bac honum fóla í því fylki er þjófr er tecinn oc fœra ármanni bundinn, oc halldi ármaðr til þings oc af þingi í fiöru, en ármaðr fái mann til at drepa hann, oc svá þjófa alla. En bœndr scylldir til at fylgía þjófi til dráps, þá er af þeirra ábyrgð. En ef þeir vilia eigi fylgía, þá liggr slíct við sem þeir eigi þat þing. En fé allt er tecit er af þjófi, þá á sá er þjóf tecr, ef eigi bersc öðrum manni vitni til, en alla aðra lausa aura á konungr. Sá ábyrgiz þjóf er bindr .xv. mörcum við konung, þar til er hann setr hann bundinn á flet ármanni, oc hafi vitni við. En ef þjófr vill veriaz, þá fari hann útlagr. En ef setr þjóf lausan, þá er sá secr .xv. mörcum við konung svá ármaðr sem annarr maðr. En ef maðr stell minna en ertog, sá er torfs maðr oc tiöru, geri honum geilur oc casti at honum slícu hverr sem vill, oc comiz hann á braut sem hann má, oc eigi rétt næmr síðan. En ef maðr stelr minna en þveiti, þá scal heita hvinn um alldr síðan, oc eigi engan rétt á sér síðan.«

(12. Om noen stjeler til en ertogs verdi eller mer da er han tyv. *Og tyv blir man for ethvert levende dyr som man stjeler undtagen for hund.* Går noen i annen manns aker og tar bort en bunden hest eller flere, da er han tyv. Finner noen en tyv i sitt bur eller annen steds, da skal han binde tyvekostene på ryggen hans i det fylke hvor tyven er tatt og føre ham bunden til kongens ármann og ármannen fører ham til tings og fra tinget til fjæren og skaffer mann til å drepe ham. Slik skal en gjøre med alle tyver, men bøndene er pliktige til å følge tyven til retterstedet, da er de ikke lenger ansvarlige. Men hvis de ikke vil følge, kan det gjøres ansvar mot dem på tinget. Alt det gods som er funnet hos tyven tilfaller den som tok tyven, hvis ingen annen beviser at han eier det. Men det øvrige av tyvens løsøre tilfaller kongen. Den som binder tyven skal være ansvarlig for ham med 15 merker til kongen, inntil han overleverer tyven bundet hos ármannen og har vitne på det. Men hvis tyven gjør motstand da skal han fare fredløs. Men lar han tyven slippe da blir han skyldig 15 mark til kongen, likesåvel ármannen

som andre menn. Men hvis en mann stjeler mindre enn en ertog da er han torvsmann og tjæremann. Man skal gjøre ham gate til å gå i og kaste på ham hva man vil og han kan komme derifra som han kan, men får ingen rettsbeskyttelse siden. Men hvis en mann stjeler mindre enn þveiti, da skal han hete hvinn (en rapser) alltid siden og ikke ha noen rettsbeskyttelse.)

Som en ser var det dødsstraff for tyveri og den som ulovlig tok sel eller andre dyr, unntagen hund, han ble tyv. Bøndene var pliktige til å drepe tyven når han var dømt. Det var disse lover eskimoene sto overfor når de støtte sammen med de norrøne menn. Det er da lett å forstå at det måtte bli konflikter. Derfor er det også utenkelig at eskimoene kunde være på Grønland under den første bebyggelse uten at vi i litteraturen hører noe om sammenstøt mellom de to folkeslag da Eirik Raude og hans menn tok landet i besiddelse. Eskimoene var vel utenfor loven og hadde i det hele ingen rettsbeskyttelse.

Som en ser var fugleværene og fangstfeltene meget sterkt beskyttet i lovene. Dette var nødvendig for at fuglevær og selvær kunde opprettes, dyre- og fuglebestanden holdes oppe slik at det lønnet seg å foreta de lange reiser for å utnytte den.

De kunstig anlagte fuglevær kunde umulig anlegges uten privat eiendomsrett, og den som kjenner den norrøne lovgivning vil være enig i at disse eggvær er et helt sikkert bevis for at den norrøne lovgivning har vært gjeldende på disse steder i Kanebassenget og Jones Sund. Vi forstår nu at de langt nordgående fangstekspedisjoner var årsaken til at kong Håkon Håkonsson i 1261 bestemte at hans lov skulde gjelde til helt nord under Polstjerna.

Norrøne varder.

Men det er ikke bare disse fuglevær som vitner om norrøn virksomhet i disse strøk. Vardene på Washington Irving-øya er på samme måte minner fra norrøne menn. Se foran side 147 og 150. Hertil kommer de varder som fantes vestenfor Bjørneborg i Jones Sund under den 2nen »Fram«-ferd. Carl Bay, »Fram«-ekspedisjonens zoolog, skriver om disse varder i »Nyt Land«, I, s. 501:

»Senere paa Dagen var Schei og jeg en længere Tur vestover. Schei anskød paa denne en Sæl, som han dog mistede, og vi besigtigede nogle eskimoiske Kjødgrave, som jeg havde fundet ved en tidligere Leilighed. Disse var ret mærkelige. De var ca. 2 Alen høje og omtrent af samme Diameter, opførte usædvanlig ordentlig og smukt

af aflange, flade Stene og næsten helt cylindriske, saa at de ganske lignede Ruiner af smaa Taarne.« Jfr. »Fram«-manden Per Scheis utrykte dagbok side 107—108. Boken finnes i Norsk Sjøfartsmuseum.

I notater til et foredrag (tidligere omtalt s. 161) har Schei bl. a. anført følgende om disse varder:

»Vi skal nu se, at der i disse Farvande er fundet Ting, som lettest laader sig forklare som Levninger efter Besøg af disse grønlandske Kolonister. C. B. (Carl Bay) laa Vagt over Depotet på Bjørneborg i Jones Sund, tre Maaneder. Paa en af sine Spadserturer fandt han mindre end en Kvartmil vest for Bjørneborg to taarnagtige Bygninger, som jeg ogsaa havde Leilighed til at se ved min Hjemkomst fra min Sledetur 1900. De var da delvis nedføgne med Sne — og Leiligheden medgav til alt Uheld ikke, at jeg fik dem fotograferet. Stedet hvor de stod var en smal Terrasseflade nedenfor den høie og bratte Klippevæg som Silurkalken danner overalt i denne Del af Jones Sund. Paa Terrassefladen fandtes ikke andre større Sten end enkelte gamle uformelige og svære Blokke, som var ramlet ned fra Kalkvæggen — og som havde naaet helt ud paa Terrassefladen. Ogsaa Talusen [ɔ: uren] er her stærkt opberedt av Bølgerne — saa den bestaar i Overfladen kun af smaat Materiel; dvs. den virkelige Talus er begravet under omleiret Strandgrus og fint Detritusprodukt [ɔ: forvittringsmateriale]. Her er saaledes vanskeligt om grovere Bygningsmateriale. Terrassefladen bestaar af større og mindre flade Skjærver og Sten, af Bergarter som for en Del stammer noget vestenfra. Disse flade Skjærver af Sten var benyttet til at bygge op to runde Taarne, ca. 1,50 M. vide og ligesaa høie. Paa Grund af Dimensionerne af Materialet og deraf følgende Svaghed af Bygværket kan det ikke være eskimoiske Kjødgrave. — En Eskimo vilde have brugt de mere runde og tunge Kalkstensbrokker inde ved Talusen til at lægge sammen en ganske anderledes stabil, men ogsaa meget mindre Bygning til at skjule sin Fangst. At forklare det som Beboelsesrum forbyder de smaa Dimensioner — og der fandtes ingen Dør! Eskimobørnenes Legestuer som man ofte finder ved Eskimoruiner er meget mindre — der maatte en voksen Eskimo til at bygge disse Taarne — og Hundehusene er mindre og anderledes byggede. Og saa fandtes her ikke Spor af Teltringe eller andet om Eskimoerne mindende — og jeg tør angi med fuld Sikkerhed at det ikke kunde falde nogen fornuftig Eskimoer ind at tage Boplads eller blot for nogen længere Tid slaa Leir paa dette Sted. Dertil laa Stedet for udsat til for Strøm og Is — og det var ingen Fangstplads.

Den Forklaring som frembyder sig som den naturligste for mig er imidlertid, at et Skib som har havt Vanskeligheder med Isen længere vest, her er sat under Lånd, er krøbet op her — og saa har de i Ventetiden bygget disse Varder til Mindé som vanligt blandt Nordboerne. Med Vished kan dette dog ikke siges, før man finder den Runesten, hvorpaa Høvedsmanden sandsynligvis ridsede sit Navn og som han saa har indbragt et Steds i Varden. Disse Varder fortjente — tror jeg — at rives ned og Sten for Sten at undersøges!« (Se s. 18—20.)

Det er en meget verdifull beskrivelse av disse stenbygninger som her er levert av Per Schei og som ikke tidligere er trykt. Han mener at disse to stenbygninger er et minne etter et skipsmannskap som tilfeldig har strandet her. Dette er imidlertid lite sannsynlig da man straks vestligere i Jones Sund har eggværene på St. Helena og Djeveløya som viser at disse strøk må ha vært besøkt årvisst i et lengere tidsrom. Det er da meget mer sannsynlig at disse stenbygninger står i forbindelse med skillelinjene mellom fangstfeltene. Det passer også fordi de står på et sted hvor der ikke er fangst. Lovverket forutsatte slike delingslinjer. Men det kan også tenkes at det er kjenningsmerker for dem som ikke var kjent i dette område, eller at de angir reiseruten videre, helst over land til havet vestenfor eller nordenfor. Derfor kan de ha fått den runde form for å skille dem ut fra andre varder som bruktes til andre formål, f. eks. til méd. Vardene på Washington Irving-øya er, som billedet viser, av den spisse type som må ha til formål å vise en siktelinje over toppen på de to varder. Det kan være skillelinje mellom to fangstfelter eller det kan være méd for seilleden slik som vi har det mange steder i Norge.

Norrøne husruiner.

Men disse varder og ærfugleir er ikke de eneste merker etter norrøne menn. Det finnes jo en mengde teltringer som man alltid går ut fra skriver seg fra eskimoene. Men det er slett ikke sikkert. De gamle nordmenn brukte stadig telt både på skipene sine og på land. Teltene kaltes »tjald«. Se foran side 29—31. Da jeg tidligere har påvist at de norrøne menn var de første i disse nordlige strøk er det sannsynlig at en hel del teltringer skriver seg fra norrøne menn og ikke fra eskimoer. Men å skjelne mellom teltringene er vel umulig uten kanskje med hensyn til beliggenheten.

Derimot må det være mulig å skjelne mellom hus av norrøn og av eskimoisk opprinnelse.

Otto Sverdrup fant på vestsiden av Smith Sund ved Lefferbreen et byggverk som han karakteriserer på følgende måte i »Nyt Land«, I, s. 213:

»I Nærheden saa vi et ganske merkeligt Bygverk, hvis Bestemmelse jeg ikke kunde forstaa. Det lignede nærmest en Tunnel, var ca. 15 Fod langt, 2½ Fod høit og 3 Fod bredt, indre Maal, og var lavet af større Sten og langt solidere, end jeg har seet Eskimoer ellers gjøre.

Murverket for begge Ender var meget daarligt; ved den ene fandtes der næsten ikke Antydning til, at Sten havde dækket Aabningen.«

Jeg henviser videre til de ruinbyer som tidligere er nevnt både av Edward L. Moss og av Otto Sverdrup side 149—155. Dette er antagelig ruiner av gamle norrøne fangstvær som bruktes av grønlendingene i Norðrseta på tilsvarende måte som vi i Norge har våre vær langs hele kysten som har vært benyttet fra de eldste tider. De eldste husruiner langs hele Grønlands kyster skulde etter det jeg foran har påvist, være av norrøn opprinnelse og ikke eskimoisk. Hvis kyndige menn undersøker det må det gå an å finne ut om disse eldste husruiner er av norrøn eller eskimoisk opprinnelse. Så vidt meg bekjent er det intet steds bevist at eskimoene f. eks. bygget store firkantede stenhus før de lærte det av de norrøne menn. Det kan heller ikke være tvil om at både hus og mange gjenstander som er av norrøn opprinnelse, i vitenskapelige skrifter er utgitt for eskimoiske. Dette kommer vesentlig av at de forskjellige eskimoekspertes ikke kjenner vår norrøne historie. De går derfor ut fra at det under Grønlands første bebyggelse ikke var norrøne menn hverken på Østgrønland, Nordgrønland eller i det kanadiske område. Men de vil sikkert i fremtiden få lære noe annet. Når det først er bevist at norrøne menn har brukt landet ligger det nær å gå ut fra at f. eks. de store firkantede stenhus er av norrøn opprinnelse og ikke eskimoiske. Det samme gjelder de runde hus som er bygget med kvalben som skjelett.

Vi skal nu anføre hva Knud Rasmussen skriver angående fangstforhold og hus langs sydøstkysten av Kanebassenget, i sin beretning »Grønland langs Polhavet«, Kjøbenhavn 1919, s. 187—190:

»Opholdet her i Omegnen af Marshall Bay rummede de bedste Jagtminder, Torngø havde haft i sit Liv. Der var kun den Ubehagelighed ved en Overvintring, at man havde svært ved at skaffe til-

strækkeligt Hundefoder, da Sælerne kun daarligt forslog. Man savnede Narhvaler og Hvalrosser, der er drøjere Kost.

Af Fuglevildt var der mange Edderfugle og Ismaager i alle Aabninger i Havet, inde i Søerne Havlitter og Lommer.

Paa en Rensjagt fandtes Laks oppe paa Toppen av Kap Russell i ca. 300 m Højde. Søen var ikke særlig stor, og dog fandtes der Laks i Mængde; nogle af dem var næsten saa store som en Arm.

Bopladsen talte ialt atten gamle Hustomter med mange Teltringe og Kødgrave. Tornges Hus var en saadan gammel Hustomt, der var bleven repareret. I Muren fandtes Rester af Hvalknokler, i Møddingen Rester af Hval, Hvalros, Remmesæl, Sæl, Moskusokse, Ren, Ræv og Hare. Endvidere var der fundet Fiskekroge af Renshorn.

Tornges Hus var stort og smukt bygget; det var af den Type, som kaldes en Samisulik, med et stort Hovedrum og et mindre Siderum, begge med Brikse; i det mindre Siderum havde hans Svigersøn og Datter boet. *Et Stykke ovenfor fandtes en ualmindelig stor Hustomt, hvis Inderside havde en Omkreds af godt 30 m.¹* Dette tyder, paa, at Fangstforholdene ogsaa i tidligere Tid har været ideelle. Næsset, hvor Husene laa, var fulde af Gnejs, der var gjennemskaaret af mange frodigt bevoksede Græssletter. Pladsen gjorde et venligt og smilende Indtryk. Vand var her nok af, saavel i Smaaelve som i Søer.

3 km fra Fastlandet ligger en lille stejl og ret utilgængelig Gnejsholm, hvis hele Bredde er ca. 200 m. med en Længde paa 500 m.; paa denne lille Holm fandt vi ikke mindre end ti Huse. *Dette mærkelige Valg af Boplads¹* skyldes antagelig Hensynet til den lettere Adgang herfra til det aabne Vand ved Kap Russel og Kap Taney, ligesom Isen mulig ud for Øen er bedre til Ututfangst.

Holmen kaldte vi for Avortungiaqs Ø efter Tornges Datter, som var den første, der havde opdaget Ruinerne.

Paa den anden lille Holm et Stykke længere inde mod Land findes ogsaa Hustomter. Man kan anslaa Antallet af Husruiner efter en tidligere eskimoisk Bebyggelse *til 60 Huse alene her i denne forholdsvis lille Bugt.¹* Foruden ved de her nævnte Bopladser findes ogsaa Tomter ved Kap Russel, Kap Wood, Dallas Bay og Bunden af Advance Bay. *Paa Strækningen Anoritoq—Kap Agassiz maa saaledes regnes med mindst 100 Huse, et overraskende Antal.¹* Det har sikkert været en god Isfangst Foraar og Efteraar i Forbindelse med

¹ Fremhevet her.

en for disse Egne usædvanlig Landjagt, der har lokket saa mange Mennesker til at slaa sig ned her. Landet indenfor Kysten virker jo ogsaa i denne Ørken som en fuldkommen Oase, idet man maa helt ned til langt sydligere Egne for at finde et saa bredt Opland.

Men med Undtagelse af Husene paa Gneisnæsset ved Tornges Boplads, hvor Materialet til Husbygningen er gunstigt, var alle de øvrige Husruiner paa denne Kyst bemærkelsesværdige ved deres Lidened. Tomterne ved Kap Wood bestod af otte Huse paa Rad, byggede i Grus; Volden, der havde dannet Husets Omkreds, var tydelig og tilsat større og mindre Sten, men alt tyder på, at man har haft svært ved at skaffe Materiale. *Rester af Tørvevolde fandtes overhovedet ikke, ej heller Spor af Vegetation; Landet var absolut goldt, og der saas i hele Omegnen ingen Tørv.*¹ Pladsen gjorde Indtryk af at have været en »Forsøgsstation«. Fangstforholdene har ellers været udmærkede. Ved en stor Sten tæt ved Husene saas endnu Sod fra Kogebaal. Overalt, hvor det lod sig gøre, blev Ruinerne opmaalt, men nogen egentlig Udgravning kunde der selvfølgelig ikke være Tale om, da vi passerede dem i Begyndelsen af April i 30° Kulde. Alt laa dækket av dyb Sne.»

Som alle andre gikk Knud Rasmussen ut fra at det her bare kunde være tale om eskimohus. Men ved nærmere ettertanke er det lite sannsynlig at det store hus med omkrets 30 meter skal være eskimohus. Det er meget mer sannsynlig at dette er et norrønt hus. Beliggenheten av ruinene på holmene finner Knud Rasmussen ogsaa merkelig. Bebyggelsen her blir mere forståelig i forbindelse med norrøne fangstmenn, da det vilde være lettere for dem å nå inn til disse holmer med sine skip og båter og de var mere uavhengige av fastlandet enn eskimoene. På et sted var det ikke spor av torvlag i husmurene og Knud Rasmussen anser dette for å ha vært en *forsøksstasjon*. Det blir mere forståelig at dette kan ha vært norrøne sommerhus hvor det ikke var så nødvendig med torvlag som i de eskimoiske vinterhus. En kan gå ut fra at så langt nord var de norrøne menn bare om sommeren, idet de tilbragte vinteren hjemme i bygden.

Knud Rasmussen fant ogsaa noen merkelige husruiner nord for *Humboldtbreen*. Om disse skriver han i »Grønland langs Polhavet«, side 197—199:

»Endelig 12 km øst for Kap Clay, et Stykke inde i Benton Bay, belønnedes mine Anstrengelser med Held. Isfoden var paa dette Sted

¹ Fremhevet her.

meget høj og opskruet, men ramt af en pludselig Indskydelse gjorde jeg Holdt paa et af de utilgængeligste Steder og klatrede til Vejrs over nogle halsbrækkende Skruringer. Jeg havde virkelig haft Færten af Huse, thi foran mig laa den Boplads, jeg forgæves havde søgt efter; den bestod ialt af seks Vinterhuse, talrige Teltringe og store, rummelige Kødgrave. Husene var byggede lige paa Strandbredden ovenpaa Grus og Smaasten. Materialet var udelukkende Sten, flade og aflange, og skønt enkelte ikke var saa ganske smaa, var det dog tydeligt at se, at det havde været vanskeligt at skaffe passende Materiale. Til et velbygget Hus fordres en vidløftig Fugning af Mur og Tag, men her var ikke mindste Antydning af, at noget saadant havde været Tilfældet. Trods omhyggelig Undersøgelse fandt jeg ikke i Nærheden nogen Art af Vegetation. Et enkelt af Husene var firkantet, hvad der er ganske enestaaende i eskimoisk Husbygning og sikkert kun skyldes Hensynet til Materialet. De øvrige havde den sædvanlige Kubeform. Der fandtes kun et bemærkelsesværdigt stort Hus, et saakaldt Qarajalik, som bestaar af to sammenbyggede Huse, blot med fælles Indgang. Hvalknokler fandtes ogsaa indbyggede i Husene og synes saaledes uadskillelige fra al Arkitektur i disse Egne.

Kødgravene havde ganske samme Form og Størrelse som de af os maalte og tegnede i Melvillebugten; Stenene var for enkeltes Vedkommende sat paa Højkant, hvilket ellers ikke er almindeligt. Endvidere fandtes Qulisivit, det vil sige overbyggede Stenkuber, hvori der kan tørres Kød. Alt dette bar tydelig Vidne om, at Fangsten her havde været god.

Foruden de allerede nævnte Tomter fandtes ti Teltringe; nogle af disse var usædvanlig store og byggede op med saa forholdsvis høje Stemmure, at de nærmest gjorde Indtryk af at have været en Slags Mellemting mellem Hus og Telt. Det kan jo være at Materialmangelen her paa dette Sted har ført til en Opfindelse, der er speciel for Lokaliteten.

Jeg har omtalt, hvilke udmærkede Betingelser for Sæljagt der er og altid har været i disse Egne; selv for Eskimoer med meget primitive Fangstredskaber har det sikkert ikke været vanskeligt at skaffe det daglige Kød. Fangsten har hovedsagelig bestaaet af Sæler; desforuden har der sikkert været god Jagt paa Isbjørne i Peabody Bay, særlig Foraar og Efteraar, og paa Renner og Moskusokser i Ingfieldland.«

Som en ser skiller ogsaa denne bebyggelse seg ut fra de vanlige eskimohus. At forholdene på dette sted skulde ha ført til en spesiell

oppfinnelse er vel lite trolig. Derimot vilde disse påbyggede teltringer og de firkantede stenhytter uten torv i murene passe til norrøne sommerhytter. Dessverre har ingen med kjennskap til slik gammel norsk bebyggelse besøkt disse steder og ingen har tenkt seg muligheten av at norrøne menn kan ha bygd noe i disse strøk. Derfor er alt blitt til eskimohus og *eskimobyer*. Ærfulgreir, revefeller, varder og kjøttgraver blir alt betraktet som eskimoverk. — Ja, selv europeiske stål-saker og stålkniver utgis for eskimoiske, fordi en går ut fra at det ikke har vært andre folk der.

De her nevnte husruiner er de nordligste som er funnet på Grønlands nordvestlige kyster, og lenger nord synes landet ikke å ha vært nyttet til fangst hverken i gammel eller ny tid. Et av husene er firkantet hvilket er ganske enestående i eskimoisk husbygging, anmerker Knud Rasmussen. Han har tegnet 3 av husene og det største av dem ser ut som det også har vært firkantet, men at det har vært litt forandret av eskimoene. Det ser ut som to av de tre hus opprinnelig har vært firkantet og det kan tyde på en norrøn opprinnelse. Nordenfor dette sted finnes det bare teltringer f. eks. ved Halls grav på 81° 38' n. b.

Lauge Koch besøkte dette sted i 1921 og forteller at de undersøkte nærmere de husruiner som Knud Rasmussen hadde funnet nordøst for K. Webster. På en flat sandstrand hadde de her funnet fem husruiner, alle store og firkantede.

Hvis man går ut fra at de firkantede hus er bygget av norrøne menn, har disse nyttet Grønlands fangstmuligheter like langt nord som eskimoene. Dette måtte man også vente, da de norrøne menn hadde en ganske høyt utviklet kultur og ganske andre gode hjelpemidler til sin rådighet enn de eskimoene rådet over i sin stenalderkultur.

Her som ellers er det mest sannsynlig at de norrøne menn er kommet der først og har bygget hus og at eskimoene er kommet der siden og har utnyttet de norrøne bygninger som de fant på stedet. Altså er det de norrøne menn som har satt grensen for menneskelig virksomhet i polarstrøkene slik som vi måtte vente det.

Ordericus Vitalis het en mann som levde i Normandie. Han fullførte i 1141 et stort historisk verk, *Historia ecclesiastica*, hvor han anfører følgende (G. H. M. III, s. 428): »Orknøyene og Finnland samt Island og Grønland, *nordenfor hvilket intet land finnes*,¹ er undergivne

¹ Fremhevet her.

nordmennesenes konge, tillike med flere andre (land eller øyer) like til Gottland, og rikdommer fra alle verdens egne føres med skip hertil.»

Alt det som anføres i dette citat, også det om Finnland og Gottland, er visstnok helt riktig uten at jeg kan komme inn på det her. Men det merkeligste er at han vet at det ikke er land nordenfor Grønland. Denne opplysning kan umulig stamme fra andre enn de norrøne menn på Grønland. De må altså i den tid ha nådd gjennom Robesonkanalen til nordsiden av Grønland. Se også den samme opplysning i »Konungs Skuggsjá« foran side 90.

For å belyse disse spørsmål nærmere, må vi gå over til arkeologiske og etnografiske undersøkelser. På dette område foreligger en del materiale, men undersøkelsene er ikke gjort med henblikk på å granske den norske eller norrøne historie, men bare eskimoenes. Det materiale som foreligger er derfor heller ikke egnet til å kaste lys over de problemer vi her drøfter, men det finnes likevel enkelte ting som kan gi oss visse holdepunkter og som endog kan tjene som bevismateriale.

Arkeologiske undersøkelser.

Foruten de gamle skriftlige kilder og de beretninger fra vitenskapelige ekspedisjoner som er anført tidligere, er det også beretninger om en del arkeologiske og etnografiske undersøkelser i disse nordlige strøk.

For de arkeologiske undersøkelser vil vi ta vårt utgangspunkt ved øya Kingigtorsuaq på vestkysten av Grønland. På dette sted fant man i 1824 en runesten på gammelnorsk mål innebygget i en steinvarde. Denne øya ligger på ca. 73° n. b. som svarer nokså nøye til Myggbuktas breddegrad på Østgrønland. Professor Magnus Olsen har tolket runeinnskriften på stenen slik: »Erling Sigvatsson og Bjarne Tordsson og Eindride Oddsson lørdagen før gangdag oppførte disse varder og runet vel.« Dertil kommer antagelig årstallet 1333. Lørdag før gangdag svarer det år til 24. april. Vi har her et uomtvistelig bevis for at der har vært 3 norrøne menn forholdsvis tidlig på våren.

Det har forbauset mange at disse menn var kommet så langt nordover og så tidlig på året.

Mange gjetninger har i den anledning vært foretatt av forskjellige vitenskapsmenn, og de fleste synes å ha gått ut fra at det har vært ved et enkelt tilfelle at denne nordlige breddegrad har vært nådd av norrøne menn.

Inugsuk.

Naboøya til Kingigtorsuaq, hvor runestenen ble funnet, heter *Inugsuk*. Der finnes en varde og noen ruiner av gamle hus og boplasser. I 1929 har den danske eskimoekspert dr. Therkel Mathiassen gravd ut en avfallsdyngge der og tegnet opp en del av husruinene.

Om disse hus anføres i hans bok »*Skrælingerne i Grønland*«, København 1935, side 40, følgende:

»Ovenpaa Møddingen ved Inugsuk laa Ruinerne af tre ret store, firkantede Stenhuse. Kun det ene af disse var nogenlunde velbevaret; det havde meterhøje 1,5 m tykke Vægge, opbyggede af Sten og Græstørv; det indvendige Rum var 4 m langt, 3,3 m bredt, og fra det førte en snæver Husgang, hvis ydre Ende dog var bortskyllet; i Storm styrtede Søerne helt op igennem Husgangen. Der var et smukt Gulv af flade Sten i dette Hus, og herunder endnu tre Gulve; Grønlænderne, der beboede Huset, har øjensynlig syntes, at det var lettere at lægge et nyt Gulv i Huset ovenpaa Snavset, naar der havde hobet sig tilstrækkeligt op, end at muge dette Snavs ud.

De to andre Ruiner var Rester af lignende Huse; men over Halvdelen af dem var nedbrudt af Havet.«

Dette viser at bebyggelsen er meget gammel da landet har senket seg slik at sjøen no går opp i husene på samme måte som i de norrøne hus i Syd-Grønland. Disse firkantede hus tyder på norrøn opprinnelse.

Angående avfallsdyngen anfører Therkel Mathiassen følgende: »Denne senere Bebyggelse paa Inugsuk maa antages at strække sig fra Midten af det 18. til Midten af det 19. Aarhundrede. Men under disse forholdsvis nye Lag fandtes en vældig Mødding af langt højere Alder; det kunde man se straks af de Mængder af Hvalbarder, der stak ud fra Brinken.«

Det karakteristiske for en hel del av de avfallsdynger som danskene har gravd ut er at de består av to tydelig adskilte kulturlag. Øverst har man de nåværende eskimosaker. Men dypere nede i disse dynger støter man på en meget eldre kultur, som er meget mer utviklet enn eskimokulturen. Der finnes mange redskaper som eskimoene nå ikke kjenner og ikke vet hva de kan ha vært brukt til. Redskapene er for en stor del laget av kvalbarder og kvalben. Et annet påfallende trekk er at de eskimoiske stenredskaper fullstendig mangler i disse underste kulturlag, men på den annen side er der tydelig spor etter jern og metall. Disse aller eldste lag viser en tydelig jernalderkultur,

mens eskimoenes steinalderkultur fullstendig mangler. I disse lag finnes endog rester av middelaldersk norsk jern.

Dette tyder bestemt på at de eldste lag skriver seg fra norrøn virksomhet mens de øverste lag er eskimoiske. Det stemmer altså med det som vi tidligere har funnet ut både av de gamle skriftlige kilder og av beretninger fra vitenskapelige ekspedisjoner. De norrøne menn er kommet der først og har bl. a. drevet kvalfangst i stor stil, men senere er eskimoene kommet der og har overtatt hva der fantes av hus og redskaper. Om det verktøy som ble utgravd sier Therkel Mathiassen side 44:

Af Værktøj har vi en Mængde forskelligt: Sneknive, store, brede Benknive til at skære Sneblokke ud med ved Snehusbygning. Knive med Benskaf og Blad af Sten eller Jern, der enten har siddet i Forenden eller i en Rille paa Siden. Økser, bestaaende af Træskaf, Benhoved og Jernblad; de har altid været skæftede som Tværøkser. Hvæsse- og Slagsten; Drillborets forskjellige Dele: Bue, Bor med Spids af Jern eller Sten og Mundstykke.«

Her er flere redskaper med jern eller stål i. Fra de gamle skriftlige kilder vet vi at eskimoene ikke hadde jern. De kunde ikke smi jern eller lage seg stålredskaper. Derfor er det utelukket at jern- eller stålredskaper som fantes på øya Inugsuk kan være laget av eskimoer. Disse redskaper som det var anvendt jern eller stål til må være av norrøn opprinnelse, hvilket også de kjemiske analyser viser.

Videre anfører Mathiassen side 46:

»Et af de interessanteste Stykker var en hel, lille Træbalje, lavet af Stave med Bødkerteknik og sammenholdt af Hvalbardebaand; den laa dybt i Møddingen væltet om paa Siden, indeklemmt mellem et Par store Sten, fyldt med Is. Det varede en hel Uge, fra vi først fik Øje paa den, indtil den kunde tages op; Tøningen gik kun langsomt, og Baljen maatte behandles uhyre varsomt og tilsidst støbes ind i Gibs for ikke at falde helt sammen.

Ovale Kopper og Skaale med Bund af Træ eller Ben og Sider af Hvalbarde var ogsaa meget almindelige; helt nede i Bunden af Møddingen, under en flad Sten, stod en saadan Skaal med sit Indhold i endnu: En Del Spæk og et Sælben med Kød paa, endnu godt bevaret; vor Grønlænders Tænder løb i Vand, men det lykkedes dog at redde det.«

Man kjenner ikke fra noe sted at eskimoene har kunnet noe i bødtkerfaget og laget kar av staver slik som denne balje. For å lage

denne trebalje var det nødvendig å ha godt verktoy. Med stenredskaper kunde den neppe lages. Dessuten måtte det til en passer, og håndverkeren som laget den måtte kunne dele sirkelen i seks for å finne radien til bunnen i baljen. Det er lite sannsynlig at eskimoene kunde dette før de lærte det av nordmennene. Men baljen stammer fra de aller eldste lag og må derfor være mange hundre år gammel — kanskje helt fra det 11. eller

Balje fra Inugsuk.

12. århundre. Likevel viser billedet av baljen et arbeid som er så fint at det neppe gjøres bedre av mange håndverkere i dag. Det kan umulig være gammelt eskimoarbeide. Eskimoisk opphav kommer i det hele tatt ikke i betraktning. Denne stavteknikken er uten noen som helst tvil av europeisk opprinnelse. Og når en erindrer at naboøya Kingigtorsuaq i sin runeinnskrift har et helt uomtvistelig vitnesbyrd om nordmenns nærvær i disse egner kan baljens norske opphav overhodet ikke dras i tvil.

Fra de aller eldste lag stammer også en mengde ting laget av kvalbarder. Om dette skriver Mathiassen side 47:

»Det mest paafaldende ved Inugsuk-Fundet er de store Mængder af tildannede Hvalbardedesager, det indeholder. Der har øjensynlig været drevet Hvalfangst i stor Stil, og baade Hvalbenet og Barderne har man i udstrakt Grad udnyttet til Redskaber. Af Hvalbarde har vi Buer, Slædeskinner, Saarnaale, en Fiskekrog, Save, Knive, Skagle-spænder til Hundeseletøj, Snebankere, til at banke Sneen af Tøjet med, inden man gaar ind i Huset; store Briksemaatter af samme Slags, som vi kender fra Thule-kulturen, og ogsaa en Legetøjs-Briksemaatte af samme Slags; Tørrestilladser, til at tørre Tøj paa over Lampen; endogsaa en hel Husdør af Hvalbarde; Endvidere en Drilborbue, Skaale og Kopper, Snurretoppe, Vindmøller og en Mængde Legetøj, Dukker og Miniaturredskaber. Der er en Hvalbardeindustri, saa rig, som vi ikke kender den noget Sted fra. Og de fleste af disse Hvalbardedesager er saa godt bevarede, som var de helt nylavede.«

Her skal en merke seg at denne kvalbardekultur stammer fra de aller eldste og dypeste lag i avfallsdyngen, som må skrive seg fra den første tid det kom mennesker der. Redskapene viser en meget høy kultur som ligger langt over eskimoenes steinalderskultur.

Videre skal en merke seg at i disse underste og eldste lag manglet fullstendig de eskimoiske stenredskaper som man finner i stor mengde ved eskimoboplasser i det kanadiske område. Dette kommer tydeligere fram hos en amerikansk forfatter som vi skal se på siden i forbindelse med utgravningen av den såkalte Comer's Midden som ligger betydelig lenger nord.

Dette tyder bestemt på at disse redskaper og gjenstander skriver seg fra norrøne menn og ikke fra eskimoer. De utgravde gjenstander er fullt på høyde med vår norske kultur i det 10.—12. århundre. Utgravningene skulde således bekrefte hva vi har funnet ut av de gamle skriftlige kilder, nemlig at det var de norrøne menn som først tok Grønland i besittelse og utnyttet det økonomisk.

Side 48 hos Mathiassen anføres følgende:

»Et Stykke vævet, uldent Tøj af ganske samme Stof og Vævning som det, der kendes fra Nordbokirkegaarden ved Herjolfsnes i Sydgrønland gennem Dr. Poul Nørlunds Udgravninger. En Spillebrik af Hvalben, prydet med koncentriske Cirkler; saadanne Spillebrikker kendes ogsaa fra Nordbopladserne; Eskimoerne her har brugt den til Snurretop.«

Tøyet beviser sin norrøne opprinnelse, for eskimoene hadde hverken sauer, ull eller tøy. Til de konsentriske sirkler måtte en vel ha en passer og det er lite sannsynlig at et sådant redskap fantes i eskimoenes steinalderkultur. Dessuten beretter Mathiassen at han fant i det hele 101 dukker i denne avfallsdyng. De var for det meste utskåret av kvalrosstann (elfenben). Vi vet at våre gamle grønlandinger drev meget med slikt arbeid. Likeledes vet vi fra beretningene om Vinlandsferdene og fra Historia Norwegiæ at skrælingene ikke hadde jern. Det er da lite trolig at eskimoer kan ha laget så mange dukker og det bare med stenredskaper. En må derfor gå ut fra at i hvert fall de eldste av disse dukker er av norrøn opprinnelse.

Videre anføres side 49:

»Ogsaa det Jærn — ikke særlig meget — der er fundet ved Inugsuk, kan stamme fra Nordboerne; en Analyse af et Par Stumper Jærn af Harpunblade fra Inugsuk viser, at dette Jærn er af samme Beskaffenhed som middelalderligt skandinavisk Jærn.«

Ja, hvor skulde dette jern skrive seg fra om ikke nettopp fra Norge? Meget jern kan en ikke vente å finne i avfallsdynger fra den tid, da jernet var både sparsomt tilmålt og dyrt. Men at der finnes

norsk jern er nok til å bevise at det er norrøne menn som har vært der og ikke eskimoer.

Følgende momenter taler for at det har vært norrøne menn på Inugsuk:

1. Vi har runestenen med årstall og dato og navnene på de tre menn som bygget varden på Kingigtorsuaq.
2. Eskimoenes sagn om at det bodde norrøne menn på Inugsuk. (Se Mathiassen side 38.)
3. De firkantede husruiner som ligner de norrøne hus i Sydgrønland.
4. Det fantes norsk middelaldersk jern i avfallsdyngen.
5. Det fantes rester av tøy av samme sort som er funnet på Sydvest-Grønland.
6. De saker som fantes i avfallsdyngens underste og eldste lag har et norrønt preg og lå i et norrønt miljø.
7. Den trebalje f. eks. som fantes helt underst i dyngen ligner fullstendig de trebaljer som har vært brukt i Norge helt til våre dager.
8. Man kjenner ikke til fra noe sted at eskimoene har laget kar av staver slik som denne baljen.
9. De eskimoiske stenredskaper manglet i de underste lag, men finnes i de øverste.

Kan det forlanges flere beviser for at Inugsuk har vært et norrønt fangstvær i gammel tid, og kan arkeologien i det hele gi flere og sterkere beviser? Konklusjonen blir altså at de eldste lag av Inugsukfunnet er av norrøn opprinnelse og vil være av den største interesse for studiet av vår kultur og historie fra denne tidsperiode.

Den naturligste forklaring på denne boplass er at dette har vært et fangst- eller fiskevær som har vært benyttet i gammel tid, akkurat på samme måte som fangst- og fiskeværene langs den norske kyst. Stedet kan meget godt ha vært bebygget med vinterhus og hatt sin fastboende befolkning året rundt. For folk som var vant til å leve på værene langs norskekysten vilde det ikke være vanskelig å ernære seg ved Inugsuk. Fangst har det sikkert vært rikelig av, slik at man ikke har manglet kjøtt og spekk eller fisk f. eks. røye (*salmo alpinus*). Av husdyr vilde man sikkert kunde ernære en del geiter som meget godt kan leve på avfall fra fangsten og fra husholdningen sammen med tang og tare og litt gress og pilekratt som ganske sikkert finnes i disse trakter. Muligens kunde man også ha sauer der, slik at man sikret seg et visst kvantum ull og melk. For øvrig leverte man fra

disse vær fangst- og fiskeprodukter og med dette byttet man til seg de varer man trengte fra sydligere strøk, akkurat som man gjør i fiskeværene den dag i dag. Husdyrhold har derfor ikke vært helt nødvendig for en fast bosetning der nord.

Disse vær hadde dessuten en viktig oppgave som faste havner og stasjoner for fangstfolk som reiste lenger nordover kysten. Slik har det vært i alle tider langs Norges kyst at man reiste fra vær til vær hvor man kunde få havn, husly, mat og det som trengtes til opphold noen dager under styggeværsperioder, inntil det ble mulig å komme videre. Under sådanne reiser oppsto bekjentskap og vennskap. Væreieren tok imot de reisende som sine gjester, og solgte til dem hva de mest trengte for den videre reise. Samtidig overlot gjerne de reisende til væreieren varer som de førte med seg og som de visste at væreieren trengte. Været ble på den måte ikke bare et handelssted; men også et hotell som var nødvendig for trafikken på kysten. I Norge ble disse behov langs kysten dekket av væreierne, men for reiser over land måtte staten bygge fjellstuer både i Syd-Norge og særlig i Nord-Norge.

Inugsuk ligger et stykke syd for Melvillebukten. Det kan tenkes at stedet har vært utgangspunkt for seilasene over Melvillebukten til Kap York-distriktet eller for sledereiser på isen til Nord-Grønland.

Knud Rasmussen anfører i »Grønland langs Polhavet«, side 52 og 67, at han har reist over Melvillebukten 33 ganger. Bukten er kjørbær i tiden fra midten av november til midten av juni. Det ligger en åpen råk som danner seg mellom drivisen (havisen) og fastiskanten. Denne råk tjener som veiviser. Det er således vel tenkelig at de gamle grønlandinger reiste nordover både på isen med hundesleder og til sjøs med skip og båter.

Angående båtreiser anfører Isachsen følgende i Norsk Geografisk Tidsskrift 1932, side 84:

»Nansen hevdet (1911, s. 232) at grønlandingenenes små klinkbyggede skuter var uskikket til å foreta seilaser over Melvillebukta og Baffinbukta med. På dette har Knud Rasmussen (1920) gitt følgende gjensvar, som vi helt ut kan slutte oss til: »For at befare Melvillebugten behøver man slet ikke store skiber, dette nævner jeg kun for at imøtegaa den paastand, at de gamle grønlanderes skiber ikke var store og sterke nok til at gaa an med isseiladsen i Melvillebugten. I virkeligheten er den aller lettest at besejle med velbemannede aapne baater, der i paakommende tilfælde let lar sig trække op paa isen.

Og det er i denne forbindelse værd at lægge merke til, at der, jevnført med de mange skibsforlis av hvalfangere i Melvillebugten, aldrig nogensinde er forlist nogen baatsbesætning, som satte over Melvillebugten. Og det er ikke saa ganske få sjøfolk, som har reddet livet fra et skibsvrak ved at sætte over Melvillebugten i aapen baat.«

Vi vet at de gamle nordmenn brukte hunder til jakt f. eks. bjørnejakt, og det er da ingen grunn til å tvile på at de også kunde anvende hunder til å kjøre med, så meget mer som vi vet at de brukte rein til sledefart. Det er ingen grunn til å anta at hundekjøring er en spesiell eskimooppfinnelse. Det er tvert om meget mer sannsynlig at eskimoene har lært hundekjøring av de gamle nordmenn under sine ferder til Hudsonbukta og muligens andre områder i Canada. Nordmennene reiste jo lange strekninger inn i Nord-Russland, og hvis ikke hundekjøringen var oppfunnet av nordmennene selv, hvilket er det mest sannsynlige, og ført videre østover til folkene i Nord-Russland, vilde de i hvert fall kunne lære hundekjøring der øst. I det hele var de gamle nordmenn då de kom til Grønland og Amerika, i besittelse av den høyeste fangst- og fiskekultur på den tid. Nordmennene dirigerte i den tid og lenge før verdens skinnhandel som var en av de grunnpillarer som det gamle Noregsveldet var bygget opp på. Det er derfor sannsynlig at den daværende fangst- og fiskekultur var utviklet i Norge som den gang omfattet i hvert fall Kolahalvøya og Kvitsjøen. Men norsk lov var sannsynligvis gjeldende også lenger østover langs Nord-Russlands kyster på den tid.

Comer's Midden.

Vi skal nå se på de utgravninger som er gjort fra Melvillebukten nordover til Kanebassenget.

I 1916 kom den amerikanske hvalfangerkaptein Comer til Nordgrønland for som islos å hente hjem den amerikanske Crockerlandekspedisjon (se »Grønland langs Polhavet«, side 71—73).

På grunn av maskinskade og vanskelige isforhold ble han nødt til å overvintre i Nordgrønland. Kaptein Comer hadde tidligere drevet hvalfangsten i Hudsonbukta. Da den eskimostamme som kaltes »tunit« utdøde på grunn av sykdom, sommeren 1902, bragte kaptein Comer, som var kommet i forbindelse med den, hjem til et amerikansk museum en stor del av disse eskimoers etterlatte redskaper og utstyr. Av det amerikanske museum ble han oppfordret til å fortsette å samle inn eskimogjenstander, hvilket han gjorde på sine reiser til Hudson-

bukta. Da han 1916—17 ble nødt til å overvintre i Nordgrønland fortsatte han å innsamle eskimogjenstander også der. Han foretok utgravninger på 53 steder fra Parker Snow Bay til Rensselaer Harbour. Dertil undersøkte han ca. 20 graver. De viktigste funn ble gjort i den såkalte Comer's Midden (mødding, avfallsdyng) som ligger i North Star Bay, en liten havn på innsiden av Wolstenholme Sound. Kaptein Comer gjorde disse utgravninger meget nøyaktig. Hele avfallsdyngen var frossen. Han arbeidet på den måte at han skavet av det jordlag som tinte opp hver dag. Det ble bare noen få cm pr. dag. Til slutt fikk han på den måte løsnet de forskjellige gjenstander og kunde måle nøyaktig i hvilke disse lå. I »Skrælingerne i Grønland«, side 28, anfører Therkel Mathiassen følgende:

»Comers Mødding, som jeg selv kun kender fra et flygtigt Besøg, er ca. 1 m tyk og bestaar af fire forskellige Lag; øverst 20 cm moderne Affald; herunder et 30 cm tykt Lag med mange Knogler, hovedsagelig Sæl, Ren, Hvalros, Narhval; herunder atter et 30 cm tykt Lag med en Del Hvalbarder, voksende i Mængde nedefter. Herunder den egentlige gamle »Comers Mødding«, 20 cm tyk, tæt pakket med Hvalbarder og desuden Knogler af Hval, Sæler, Hvalros, Narhval, Hund og Ren, Træstumper, Haar, Fjer; desuden en Mængde Oldsager.«

I »Grønland langs Polhavet«, sier Knud Rasmussen, side 73: »Under disse Udgravninger lykkedes det Captain Comer i en stor Køkkenmødding ved Bopladsen Umanaq at afdække et i Kap York-Distriktet hidtil fuldstændig ukendt Kulturlag, der viser at Grønlands-hvalens Barder i stor Udstrækning har været anvendt til Redskaber der nu ganske er gaaet i Glemme. — — Senere var vi saa heldige at konstatere, at disse Hvalbarde-Lag var almindelige for alle Bopladser i Smithsunddistriktet.«

En hel del av de utgravde gjenstander var ukjente for eskimoene, og de kunde ikke engang tenke seg hva de hadde vært brukt til. Denne for eskimoene fremmede kultur var alminnelig over hele distriktet. Kan den da være eskimoisk?

Noe av det mest bemerkelsesverdige ved denne utgravning er at det ikke fantes stenredskaper i de underste lag. Clark Wissler som har skrevet om dette funn i »Anthropological Papers of the American Museum of Natural History«, Vol. XXII, Part III, New York 1918, sier følgende, side 114:

»While the place of these remains in Eskimo culture is a point to be demonstrated in the succeeding discussions, certain general obser-

vations may be noted at this time. In the first place, stone tools of every kind were absent. Only three slate knives were found, a few flakes of flint, a bit of chalcedony and two stones showing chipping (Fig. 13). It may be objected that these are, nevertheless, sufficient evidence for the use of stone, but our experience with other sites around Hudson Bay and westward is that the camp débris left by a stone-using Eskimo, will yield many examples of such use. Further, if the many hafts of tools found had indicated stone points and blades, the failure to find stone here might be ignored as a puzzling inconsistency, but as we shall see, these hafts indicated the use of metal. In fact, some tiny fragments of iron were secured.

The other materials shown in the collection are bone, antler, wood, and whalebone. Of ivory, there are a few examples, all of which show little weathering and according to Captain Comer's statements were on, or near, the surface. The distribution of the other materials was approximately uniform, except that the objects of whalebone were near the bottom. — — —

Another striking feature was the great mass of spruce wood fragments, suggesting that wood played a prominent part in the culture of these Eskimo.«

(Da vi senere kommer til å omtale stedet hvor disse levninger av gammel eskimokultur ble funnet, må vi alt no ta visse ting i betraktning. For det første fantes ikke redskaper av sten. Det ble bare funnet tre skiferkniver, noen få flintplater, et stykke kalsedon (kvarts) og to tilhuggede stener. Noen vil kanskje innvende at disse er tilstrekkelig vitnemål om at stein ble brukt, men vår erfaring fra andre eskimotufter rundt Hudsonbukta og vestover er at når tuftene har tilhørt eskimoer som brukte steinredskaper, vil det ligge igjen mange slike redskaper der. Videre, hvis alle skaftene vi fant hadde vist tegn etter steinbrodder og blad, vilde det tilfellet at det ikke fantes stein her, bli sett på som en forvirrende uoverensstemmelse, men som vi skal se, viste disse skaftene merke etter metall. Til og med noen bittesmå jernstykker ble tatt vare på.

Det øvrige materiale i samlingen er av ben, horn, tre og kvalben. Av elfenben (dvs. kvalrossstann) er det noen få eksemplarer som etter kaptein Comers meddelelse alle sammen var i eller nær overflaten. For øvrig var fordelingen av materialet jevn med unntagelse av at gjenstandene av kvalben var i det underste lag. — — —

Et annet slående trekk var den store mengde rester av grantre, hvoretter vi må anta at tre spilte en viktig rolle i disse eskimoers kultur.)

Her vil en særlig legge merke til at de eskimoiske stenredskaper manglet og til gjengjeld var det merker etter jern. Det vil si at steinalderkulturen manglet og jernalderkulturen viste seg.

Eskimoene representerte på den tid steinalderkulturen og de norrøne menn representerte jernalderen. Altså var det her norrøne menn.

Dessuten fantes det ikke kvalrosstann i de underste lag, noe som også tyder på norrøn kultur, da dette materiale var så verdifullt at det ikke ble lagt igjen i avfallsdyngen. Et annet slående trekk var den store masse rester av grantre som viser at tre må ha spilt en stor rolle i denne kultur.

Wissler konstaterer at de fleste gjenstander er bearbeidet ved hugging, boring eller saging. I enkelte tilfelle kan en fremdeles se merker etter sagen i gjenstandene. Hvis disse merker finnes i gjenstander fra de eldste lag kan det neppe være tvil om at disse gjenstander skriver seg fra norrøne menn. Wissler har imidlertid aldri falt på den tanke at det kunde ha vært norrøne menn, og det er derfor vanskelig å trekke noen endelig konklusjon av disse ting før samlingen blir undersøkt av kyndige norske arkeologer. Det kan være grunn til det etter det som Wissler skriver side 120:

»In conclusion, it appears that while there may be some differences between the culture of the people occupying the site of Comer's Midden and those occupying the other localities from which collections were returned, all belong to a period when metal tools were in general use. Particularly the size, depth, and form of drill holes found in the worked material at most of the sites leaves no other conclusion but that metal drills were used.«

(Det viser seg altså at mens det kan være noe forskjell mellom kulturen til de folk som bodde ved Comer's Midden og kulturen til folket fra de andre stedene hvor samlingene er hentet fra, tilhører de alle en periode da metallverktøy ble alminnelig brukt. Særlig av størrelsen, formen og dybden av borehullene som vi finner i gjenstandene som er blitt tillaget, kan vi slutte oss til at det umulig kan ha vært brukt noe annet enn metallbor.)

Videre anfører Wissler side 163:

»As to their age, we must first of all consider the fact that stone tools are conspicuously absent and that signs of metal were in evidence at every turn, though but the faintest traces of iron and copper were met with. Nevertheless, in the older part of Comer's Midden, and even at certain obviously old sites near Etah we find a kind of knife haft, identical in form with the old stone age knife of Southampton Island, yet which must have carried iron blades. Since knives of this form were observed by early visitors to Smith Sound, the metal for which was assumed to be of meteoric origin, we are confronted with the possibility of considerable age. Unfortunately, close stratigraphic studies of Comer's site were not made, but it appears that knives using iron of this character are from the lowest levels of the deposit. Higher up were those of a more recent type: viz., a long strip of iron set in a groove. The latter belong to the historic period when traders began to supply the Eskimo of Greenland with iron and other objects. As to the age of the former, we can but speculate.«

(Med hensyn til deres alder må vi først og fremst ta i betraktning det faktum at steinredskaper så tydelig manglet, og at tegn til metall var tydelig til stede i hvert lag selv om det bare var svake spor av jern og kopper, som var funnet. Ikke desto mindre finner vi i den eldste del av Comer's Midden og enda til på bestemte fremtredende gamle steder nær Etah en sort knivskaft som i formen var identisk med de gamle stenalderkniver fra Southampton Island som må ha hatt stålblad. Da kniver av denne form ble observert av tidligere granskere ved Smith Sund, var det antatt at metallet måtte være av meteorisk opprinnelse, og vi står derfor overfor den mulighet at det er av betraktelig alder. Dessverre ble det ikke gjort nøyere stratigrafiske studier av Comer, men det ser ut til at kniver som hadde jern av denne karakter er fra de underste lag av møddingen. Høyere oppe var knivene av nyere type; nemlig en lang stripe av jern satt i en grop. De siste tilhører den historiske periode da handlende begynte å forsyne eskimoene på Grønland med jern og andre varer. Men med hensyn til alderen av de første kan vi bare gjøre formodninger.)

Wissler sammenligner funnene fra Hudson Bay med funnene fra Nordvestgrønland og Nordøstgrønland. Han finner så stor likhet at han mener dette må være den samme kultur på alle steder. Dette fører ham inn på den tanke at eskimoene må ha hatt en jernalderkultur eller i hvert fall brukt jern før de kom i forbindelse med europeere. Side 131 anfører han følgende:

»We have previously mentioned the possibility of meteoric iron having been employed for the blades of such knives. The investigation of Danish students has shown, however, that most of the early iron knives used by the Eskimo in West Greenland were made from native telluric iron and not meteoric. As to the use of telluric iron we shall have more to add later. It has been assumed therefore, that the Eskimo iron culture of West Greenland is very old and possibly even older than the period of European contact.«

(Vi har før nevnt muligheten for at det er meteorisk jern som er blitt brukt til blad i disse knivene. Danske forskere har imidlertid funnet ut at de fleste av de tidligste jernknivene som ble brukt av eskimoene på Vest-Grønland er laget av tellurisk jern funnet der på stedet og ikke meteorisk. Bruken av tellurisk jern skal vi komme tilbake til senere. Derfor er det blitt antatt at jernalderen hos eskimoene på Vestgrønland er meget gammel og at den kanskje til og med eksisterte før de fikk kontakt med Europa.)

Videre anfører Wissler side 166:

»We see then that the place of iron in Eskimo culture has, if anything, been more clearly defined by the finds of Captain Comer and the investigations of the other members of the Crocker Land Expedition. The problem is one of the most important in Greenland archaeology and calls for further systematic investigation of the ground. We must look to future Danish scholars for its solution.«

(Vi ser at den plassen jernet har hatt i eskimokulturen er blitt nøyere fastsatt ved kaptein Comer's funn og ved granskningene til de andre medlemmene av Crocker Land ekspedisjonen. Problemet er et av de mest viktige i Grønlands arkeologi og krever videre systematisk forskning på det grunnlag. Vi stoler på at framtidige danske forskere vil løse det.)

»Aside from this, the present investigation has rather emphasized the parallels formerly observed between old Northeast Greenland sites and those of Northwest Greenland. There are also parallels with older sites at Hudson Bay and westward. Thus, it appears that the archaeological problems of Greenland have taken such definite form that their early solution may be safely predicted. This solution will go a long way in revealing the early history of the Eskimo.«

(Denne granskningen har særlig lagt vekt på de paralleller mellom de gamle nordøstgrønlandske bosteder og de på Nordvest-Grønland. Det er også paralleller mellom gamle bosteder ved Hudson-

bukta og de vestenfor. Slik viser det seg at de arkeologiske problemene på Grønland har tatt slik bestemt form, at vi sikkert kan forutsi at de snart vil bli løst. Denne løsningen vil gjøre mye til å klarlegge eskimoenes tidligere historie.)

Av Clark Wisslers anførsler ser vi at det er vanskelig for eskimoekspertene å forklare de funn som inneholder jern og kobber fra Nordgrønland og Canada. Det er tydelig at Wissler begynner å spekulere på om ikke eskimoene en gang i tiden har hatt en jernalderkultur. Hadde han imidlertid hatt kjennskap til vår norrøne historie vilde det ikke vært vanskelig for ham å tenke seg at disse funn kunde skrive seg fra norrøne menn. Historia Norwegiæ som antagelig er skrevet omkring år 1170 fastslår uttrykkelig at eskimoene ikke kjente jernet og at de således levde fullstendig i en steinalderkultur. Det samme gjelder beretningene fra Vinlandsferdene. Derimot er det fastslått at nordmennene på Grønland hadde jernvinne og jern- og stålredskaper. En får derved en naturlig forklaring på de jern- og stålredskaper som er utgravet i Nordgrønland. Disse funn beviser at de skriver seg fra norrøne menn når de er i de underste og eldste lag i avfallsdyngene. Utgravningene bekrefter således hva vi har funnet ut av de gamle historiske kilder, nemlig at det er nordmennene som først har bebygget Nordgrønland og at eskimoene senere er kommet der etter at de norrøne menn trakk seg tilbake. Når dette skjedde vet vi også så noenlunde fra de historiske kildekrifter. Eskimoene viste seg første gang i Króksfjarðarheiðr i Nordgrønland i året 1265. Året etter, i 1266, utsendtes den tidligere omhandlede prestenes ekspedisjon. Men først i året 1379 var eskimoene kommet så langt sydover at de kunde overfalle Vesterbygden på Grønland. Det tok dem over 100 år å trenge frem fra Nordgrønland til bygden. Dette er en helt naturlig utvikling som vi skal komme tilbake til senere.

Hvor bodde skrælingene (eskimoene) før de kom til Grønland?

I henhold til det foregående mener vi å kunne fastslå at eskimoene ikke kom til Grønland før i året 1265. Ved hjelp av vårt kjennskap til grønlendingenes bosetning og reiser vil vi no forsøke å finne ut hvor skrælingene bodde før de kom til Grønland.

Eirik Raude kom først til Grønland i 982. I 3 år undersøkte han landet før den alminnelige bosetning begynte i 895. Skald-Helges

straffeekspedisjon fra Herjolvsnes på Vestgrønland til Greipar på Nordøstgrønland er tidfestet til ca. år 1019. Olav den Hellige la skatt på grønlandingene i året 1023 og omtrent fra dette tidsrom har vi meddelelsen om kongens søstersønn som omkom i Finnsbúðir på Nordøstgrønland, og Lika-Loðinn som hentet hjem liket hans. Dette tyder på at grønlandingene straks hadde begynt å drive fangst etter at de hadde bosatt seg på Vestgrønland. Fra Vinlandsferdene hører vi at Torhall Veidemann allerede før år 1000 hadde vært utsendt av Eirik Raude til fangst i Grønlands ubygder.

Vi kan av det foran nevnte gå ut fra at de allerede i de første år på Grønland har undersøkt fangstmulighetene langt nordover også på vestsiden av Grønland og kanskje også østkysten av Baffins Land. Torfinn Karlsevnes Vinlandsekspedisjon går ut fra Østerbygden og fortsetter til Vesterbygden. Derfra seiler den to dager nordover til Bjarnøy (antagelig Disco) og seiler derfra over til Helluland (Baffins Land). Dette viser at man alt på den tid kjente Baffins Land. Grunnen til at man tok denne lange omvei var at man av forsiktighetshensyn vilde seile over Davisstredet hvor avstanden mellom landene var kortest, og hvor det antagelig var en iskant å følge over stredet, jfr. seilasen fra Island til Grønland. Fra Helluland forandret de kursen fra syd til syddøst. Det stemmer med kystens retning fra Hudsonstredet og sydover.

Vi ser jo at selve Vinlandsferdene kom i stand allerede 15 år etter den første bosetning på Grønland. Ut fra disse synsmåter er det ikke sannsynlig at Hudsonbukta i lang tid ble liggende ukjent. Når man fra Grønland kom over til Hudsonstredet er det naturlig at man fortsatte vestover for å få oversikt over fangstmuligheter og mulig tilgang på trevirke i dette område som lå Grønland så nær.

Vi kan således gå ut fra at grønlandingene forholdsvis tidlig har skaffet seg oversikt over de økonomiske muligheter både på Grønland og i det nåværende kanadiske og amerikanske område helt sydover til Vinland. De norrøne menn og skrælingene møttes altså i det kanadiske og amerikanske område. På Grønland får vi derfor en ren norrøn kultur i minst 300 år, kanskje henimot 400 år før eskimoene når sydover til de egentlige bygder på Grønland.

På den annen side må vi i det amerikanske og kanadiske område regne med en blandet norrøn og eskimoisk kultur helt fra år 1000 og til de norrøne menn døde ut eller sluttet sin virksomhet i dette område.

Vi har etter dette et bedre historiske grunnlag for det videre arbeide både med den norrøne og eskimoiske kultur og historie. Fra de gamle kilder vet vi at den norrøne virksomhet begynte med Bjarne Herjolvs-sons oppdagelse av Amerika et av de nærmeste år etter 985. Ca. år 1000 berettes det om et skipsmannskap som hadde vært over til det amerikanske område og hentet tømmer. (G. H. M. I, s. 222—226 og 386.) Mannskapet ble som kjent reddet av Leiv Eiriksson da han kom fra Norge. Senere har vi beretningene om de egentlige Vinlandsferdene, som gir oss mange opplysninger om skrælingene. Vinlandsferdene gikk som kjent fra Grønland over Davisstredet til den sydlige del av Baffins Land som kaltes Hëlluland. Det berettes bl. a. at der fantes meget hvitrev, så det er klart at grønlendingene har vært i land der. Vi kan da gå ut fra at de ikke har truffet mennesker der når det ikke omtales.

Heller ikke fra Markland hører vi noe om skrælinger under turen sydover, men først når de kom til Vinland møtte de skrælingene. Dette møte er utførlig skildret i beretningene fra Vinlandsferdene i Eirik Raudes saga og i Torfinn Karlsevnes saga. Videre ser vi at Torfinn Karlsevnes ekspedisjon møtte skrælinger i Markland på hjemturen til Grønland. Det var to familier, og to gutter av disse ble tatt med til Grønland. Dermed har vi et klart bevis for at det ca. år 1000 var skrælinger i Vinland og Markland. Derimot berettes det ikke fra Vinlandsferdene at det fantes skrælinger i Hëlluland. Men dermed kan vi ikke med sikkerhet si at der ikke fantes mennesker i Hëlluland under Vinlandsferdene da hele landet selvsagt ikke ble undersøkt. Men på den annen side har vi heller ikke bevis for at skrælingene var der så tidlig. Det er tydelig at eskimoene har vandret nordover og østover etter år 1000, og det kan ligge nær å anta at de ikke var kommet til Hëlluland (Baffins Land) eller til nordsiden av Hudsonbukta da Vinlandsferdene foregikk. Derimot må vi gå ut fra at de var på sydsiden av Hudsonbukta når de var i Markland. I en gammel geografisk beskrivelse, avskrevet i det 17. århundre, gis følgende opplysning om skrælingene (se G. H. M. III, side 227):

»Fyrir vestan hit mikla haf frá Spania, er sumir kalla Ginnúnga-
gap, þat gengr landa ímilli, þá heitir til norðrs fyrst Vínland hit góða,
þarnæst heitir Markland, enn til norðrs, þá eru óbygðir, er Skrælingjar
byggja; þá eru enn óbygðir til Grænlands, ok eru þar tvær bygðir,
Vestrbygð ok Austrbygð, en síðan eru þá hafsbotnar, jökla fjöll ok
óbygðir, er víkr við Hálogaland.«

(Vestenfor det store hav fra Spania, det somme kaller Ginnungagap som går mellom landene, da heter det nordover først Vinland det gode, dernest heter det Markland videre nordover, *derfra er det ubygd-der som skrælingene bor i, derfra er det videre ubygd-der til Grønland*, og der er to bygder, Vesterbygd og Austerbygd, og siden er det havsbotner, jøkelfjell og ubygd-der til det bøyer mot Hålogaland.)

Her nevnes fra syd til nord Vinland og Markland, men derimot ikke Helluland. I stedet nevnes nordenfor Markland ubygd-der som skrælingene bor i — og nordenfor der er det videre virkelige ubygd-der som når helt opp til Grønland. Det er mulig at de ubygd-der som skrælingene da bodde i lå syd for Hudsonstredet, men det er også mulig at det med disse ubygd-der menes Helluland (Baffins Land). I hvert fall har vi en annen geografisk beskrivelse som nevner Helluland som skrælingenes land. Det er Bjørn Jónssons avskrift av »Gripla«. Dette skrift er dessverre gått tapt så det er vanskelig å vurdere det som kildekrift. Men etter de opplysninger det inneholder kan vi gå ut fra at det i det minste bygger på kunnskaper som er eldre enn år 1265. (Se G. H. M. III, side 224.) Det heter:

»Nú er at segja, hvat til móts við Grænaland gengr úr þeim botnum, sem fyrr eru nefndir: Furðustrandir heitir land, þar eru fróst mikil, svá ekki er byggjanda, svá menn viti; suðr frá er Helluland, þat er kallat Skrælingjaland; þá er skamt til Vínlands hins góða, er sumir menn ætla at gáangi af Afríca; milli Vínlands ok Grænlands er Ginnungagap, þat gengr úr hafi því, er Mare oceanum heitir, þat hverfr um allan heim.«

(No er det å si hvad som går til møtes med Grønland fra de botner som før er nevnt: Furðustrandir heter et land, der er sterk frost så at det ikke er beboelig, så vidt folk vet. Sydover derfra er Helluland. Det er kalt skrælingenes land. Derfra er det kort til Vinland det gode, som somme menn mener utgår fra Afrika. Mellom Vinland og Grønland er Ginnungagap. Det går ut av det hav som heter Mare oceanum. Det omgir hele verden.)

Denne meddelelse supplerer den foregående på en utmerket måte, idet den omhandler området fra Markland som er det nordligste navn i den foregående og helt til Grønland. Det kan godt tenkes at det første av disse sitater er det eldste og bygger på kunnskaper fra de første Vinlandsferder, og at det siste sitat er noe yngre, altså fra den tid da de norrøne menn hadde fått kjennskap til landet fra Hudsonbukta til Grønland. Begge disse meddelelser er viktige og interessante

fordi de viser at de norrøne menn har vært i hele området fra Hudsonbukta til Grønland før skrælingene kom der. De melder nemlig begge om ubygder nordenfor det område hvor skrælingene var.

Dette bekrefter nettopp hva jeg tidligere har anført, nemlig at de norrøne menn kom først til de nordlige strøk og deretter kom eskimoene. Dette gjelder altså ikke bare Grønland som vi tidligere har behandlet, men også den nordligste del av det kanadiske område som vi her ser. Vi kan videre fastslå at disse to meldinger grunner seg på kunnskaper som er eldre enn år 1265, da skrælingene kom til Króksfjarðarheiðr. Dette beviser videre at eskimoene etter år 1000 er kommet enten sydfra eller vestfra til disse nordligste områder. Et annet sted tales om »Hellulands óbygðir«. Dette uttrykk kan en tenke seg som motsetning til »Hellulands bygðir«. I så fall kan en tenke seg en befolkning enten av eskimoer eller norrøne menn i den sydlige del av Helluland, mens den nordlige del på den tid fremdeles var folketom, altså ubygder. Dette må være verdifulle opplysninger for studiet av eskimoenes historie. Disse opplysninger utfylt med arkeologiske og etnografiske undersøkelser må bli av stor verdi. Furðustrandir er lengst nord og kan være Ellesmere Land, Grinnells Land og Grants Land, altså hele strøket fra Baffins Land til det åpne Nordishav. Dette er det land som ligger imot Grønlands nordvestre kyst. Disse Furðustrandir må ikke forveksles med de Furðustrandir som lå i Vinland, altså mange hundre kilometer sydligere. Navnet kan komme av at kysten var lang eller særmerkt, forunderlig, som ordet helst betyr. Helluland er Baffins Land. Det naturlige skille mellom Helluland og Markland er Hudsonstredet.

Videre har vi »Historia Norwegiæ« som antas å være skrevet ca. år 1170. »Historia Norwegiæ« er utgitt 1880 av G. Storm i »Monumenta historica Norwegiæ«, se side 76. Der heter det bl. a.: »Grønland er skilt ifrå desse (dvs. Bjarmeland og et nytt land nærmere Grønland) med isberg, og dette landet (Grønland) som Islendingane har funne og folkesett og styrkt med den katolske trua, er *endegrensa for Europa imot vest og når fram mest til dei afrikanske øyane*¹, der storhavet fløymer inn med flodene sine. Burtanfor Grønlandene imot nord har veidemenner funne nokre småfolk som dei kallar Skrælingar. Dei er slik at når dei blir råka av våpen utan livsmein, kvitnar såra deira utan bløding; men når dei fær ulivssår, vil blodet deira

¹ Fremhevet her.

snautt stana. Jarn vantar dei reint; dei nyttar rosmål-tenner til kaste-våpen, kvasse steinar til knivar.« (Den eldste Noregs-historia, umsett frå latin ved Halvdan Koht, Oslo 1921, s. 10—11.)

Dette sitat viser at forfatteren regner Vinland som tilbehør til Grønland nesten helt fram til de afrikanske øyene. Dette er endegrensen for Europa i vest. Se også side 205.

Det fremgår videre av sammenhengen at »Burtanfor Grønlendingane imot nord« må hentyde til strøket vestenfor Baffinsbukta. Altså bortenfor Grønland eller bortenfor havet, nord for grønlendingene. Dette er antagelig det yngste av de tre sitater her og viser at grønlendingene må ha vært vestenfor Baffinsbukta før år 1170 og møtt skrælingene der. På Grønland var skrælingene ikke så tidlig.

Grønlands folkemengde i middelalderen.

Når man tenker på de lange fangstreiser nordover til ubygdene og den store virksomhet som ble utfoldet av grønlendingene bl. a. med tanke på opprettelse av nye bygder i Vinland, er det naturlig å spørre om der var et så stort folketall på Grønland at det var mulighet for en så stor virksomhet. Enkelte har gjettet på at befolkningen i høyden kunde utgjøre 2—3000 mennesker. Professor Edv. Bull f. eks. anslo folkemengden til ca. et par tusen mennesker. Dette beregnet han antagelig ut fra meddelelsen om at det var i det hele 280 *gårder* på Grønland, nemlig 190 i Østerbygden og 90 i Vesterbygden. Regner man en familie til ca. 5 medlemmer og en familie på hver gård får man ca. 1500 mennesker.

Denne beregning er imidlertid feilaktig. I den gammelnorske tekst står det at det i Østerbygden var 190 *bygder* og i Vesterbygden 90 *bygder*. Altså ikke gårder men bygder. Den gammelnorske tekst som er tatt fra en gammel bok avskrevet av Bjørn Jónsson, synes meget pålitelig etter det vi kan kontrollere ved andre kilder. Om bygdene heter det bl. a. følgende (G. H. M. III, s. 228):

»Svá er talit at clxxxx bygða sè í eystri bygð, xc í vestri.«

(Således regnes det at 190 bygder er i Austre bygden og 90 i Vestre bygden.)

Disse bygder har man for sikkerhets skyld redusert til gårder for at man skulde være sikker på ikke å regne for høyt folketall. Men etter norsk sprogbruk er jo *bygd* og *gård* to forskjellige ting. I Norge ligger her og der noen gårder atskilt fra andre slike samlinger av gårder ved ubebodde områder. Det er en slik avgrenset samling av

gårder som vi i hvert fall på Vestlandet kaller *bygder*. Fjordbygdene på Vestgrønland har jo terrengmessig stor likhet med fjordbygdene langs norskekysten. Det er grunn til å tro at ordet bygder hadde den samme betydning på Grønland som det hadde i Norge både i gammel og ny tid. 190 slike bygder skulde da bli noe ganske annet enn 190 gårder, da vi må regne flere gårder i hver bygd. Dessuten var folketallet på hver gård meget større i gammel tid både i Norge og andre land enn det er i våre dager.

En annen kilde til å bedømme folketallet får vi ved å gjennomgå en fortegnelse over kirkene på Grønland. Oversikt over kirkene finnes flere steder i den gamle litteratur og kan derfor kontrolleres. Her tar vi den etter en gammel liste i G. H. M. III, s. 246, hvor det heter:

»Svâ margar eru kirkjur á Grænlandi: Herjólfsnes er austast, ok er þar kirkja í Heriólfsfirði; önnur í Vatzdali í Ketilsfirði, hin iij í Vik, enn í Ketilsfirði; hin iiij í Vogum í Siglufirði; hin v undir Höfða í Austfirði; hin vj biskupsstóllinn í Görðum í Einarsfirði; hin vij at Harðsteinabergi; hin viij í Brattahlíð, enn í Eiríksfirði; hin ix undir Sólarfjöllum í Ísafirði (ok) hin x; hin xi í Hvalseyjarfirði; xij á Garðanesi í Miðfjörðum. Þessar eru í vestri bygð: á Sandnesi í Lýsufirði; önnur í Hópi í Agnafirði; þriðja í Ánavík í Rángafirði.«

(Så mange er kirkene på Grønland. Herjolvsnes ligger lengst mot øst og der er kirken i Herjolvsfjord, den annen i Vatsdalen i Ketilsfjord, den tredje i Vik også i Ketilsfjord, den fjerde i Vågar i Siglufjord, den femte under Hovde i Austfjorden, den sjettede bispestolen i Gardar i Einarsfjord, den syvende på Hardsteinaberget, den ottende i Brattalid også i Eiriks fjorden, den niende under Solarfjell i Isefjorden og den tiende, den ellefte i Kvalsøyfjord, den tolvte på Gardanes i Midfjordene. Disse kirker er i Vesterbygden: På Sandnes i Lysefjorden, den annen på Hop i Agnafjord, den tredje i Ánavik i Rangafjord.)

Riktigheten av denne fortegnelse over kirkene bekreftes ved flere kilder bl. a. gjennom Ivar Bårdssons beretning, hvor det også nevnes en kirke på Steinsnes i Vesterbygden og meddeles beliggenheten av to kloster på Grønland. At et par tusen mennesker skulde bygge så mange kirker er ikke sannsynlig, så fromme var de nemlig ikke på Grønland etter det som meddeles andre steder. I det hele var der 12 kirker i Østerbygden og 4 kirker i Vesterbygden, altså 16 i det hele og dertil to kloster. Selv om disse tall er helt pålitelige er det likevel vanskelig å bedømme folketallet etter antall kirker og kloster. Vi skal derfor se på en tredje kilde som er bedre egnet til dette bruk enn de

foregående. I »Konungs Skuggsjá« under omtalen av Grønland, spør sønnen om hvor mange mennesker¹ det er på Grønland. Hertil svarer faren følgende (G. H. M. III, s. 330—32):

»Fátt er fólk á því lannde, þvíat lítit er þítt sva at byggjannde er, en þat fólk er cristit, oc kirkjur hafa þeir oc kennimænn. En æf þat lægi nærr áðrum lonndum, þá munnde þat væra callaðr þridjúngr af æinum byskups dómi en þó hafa þeir sèr nú byskup, þvíat æigi lýðer annat, sacar sva mykillar fjarvistar, sëm þeir ero við aðra mænn. En þar er þú leitar æpter því, við hvat er þeir lifa á því lande, mæð því at þeir hafa æcki såð, en við fleira lifa mænn en við brauð æitt: sva er sagt, at á Grœnalande ero gros góð, oc ero þar bú góð oc stór, þvíat mænn hafa þar mart nauta oc sauða, oc er þar smjorgerð mikel oc osta; lifa mænn við þat mjoc, oc sva við kjot oc við allzconar væiðe, bæðe við reina hold oc hvala oc sæla, oc bjarnar hold, oc fœðaz mænn við þat þar á lannde.«

(I det landet er det få folk fordi lite er tint slik at det er beboelig, men det folk er likevel kristnet og de har både kirker og geistlige menn, men dersom det lå i nærheten av andre land vilde en ha kalt det en tredjedel av et bispedømme. Men likevel har de no sin egen biskop fordi annet kan ikke gå an fordi de bor så langt fra andre mennesker. Men når du ønsker å vite hva folket i dette land lever av siden de ikke har kornavl og menneskene lever ikke bare av brød, så er det sagt at på Grønland er godt gras og der er gode og store gårder slik at folk har der mange kyr og sauer og de lager meget smør og ost, slik at folk lever meget av det og likedan av kjøtt og allslags fangst som kjøtt av reinsdyr, kval, sel og bjørn. På den måte ernærer folk seg der i landet.)

På den tid »Konungs Skuggsjá« var skrevet beregnes folketallet på Grønland å svare til $\frac{1}{3}$ bispedømme. »Konungs Skuggsjá« som var skrevet i Norge går selvsagt ut ifra bispedømmenes størrelse her i landet. I den tid hadde Norge 5 bispedømmer. Gjennomsnittstørrelsen på folkemengden i et bispedømme ble altså landets folke- mengde delt med 5.

Hvor stor folkemengde Norge hadde i den tid er beregnet av et par av våre historikere. Disse tall finnes bl. a. i professor Wedervangs »Forelesninger i befolkningsstatistikk«, hektografert, Oslo 1939, hefte I, side 38—40.

¹ Den gammelnorske teksten har *hværso mikit þat fólk er*, med varianten *hværso mannmargt á landinu er eða hvört þat er kristit*.

P. A. Munch har, ifølge Wedervang, beregnet folkemengden i Norge i året 1250 til ca. 560 000 mennesker. Gjennomsnittsstørrelsen for folkemengden i de 5 norske bispedømmer blir altså $560\,000 : 5 = 112\,000$ pr. bispedømme. Grønlands folkemengde ble altså $\frac{1}{3}$ av $112\,000 = 37\,333$ mennesker. Dette svarer til den tid da »Konungs Skuggsjá« var skrevet, nemlig 1250—1260.

Professor Sars har beregnet Norges folkemengde for året 1325 til ca. 327 600. Beregnet på samme måte som ovenfor blir $\frac{1}{3}$ av et bispedømme 21 800 mennesker. Sars har gått ut fra Romaskatten som grunnlag for sine beregninger. Dette mener bl. a. professor Oscar Albert Johnsen er et noe svakt grunnlag slik at det folketall Sars anfører er noe for lavt. Johnsen anslår deretter folkemengden i Norge i 1325 til ca. 400 000 mennesker. Deler vi slik som ovenfor folkemengden på de 5 bispedømmer får vi etter Johnsens beregning $400\,000 : 5 = 80\,000$ mennesker pr. bispedømme. Tredjeparten av dette blir 26 666 mennesker som skulde svare til folketallet på Grønland.

Å dømme etter den virksomhet som var drevet og de lange handelsreiser og pilgrimsreiser som var foretatt av mange grønlandinger helt til Rom og Palestina, må vi gå ut fra at en slik virksomhet forutsetter en langt større folkemengde enn man hittil har antatt.

Når man vet at Island i 1095 hadde ca. 78 000 mennesker, høres en befolkning på ca. 30 000 for Grønland ikke urimelig ut. Den sterke stagnasjon eller endog tilbakegang i Islands folketall i 12. og 13. århundrede kan i noen utstrekning muligens forklares ved en øket utvandring fra Island til Grønland i denne tid.

Grønlands statsrettslige stilling i middelalderen.

Med hensyn til Grønlands statsrettslige stilling gikk jeg først ut fra at Jón Dúasons bok »Grønlands statsrettslige Stilling i Middelalderen«, som den nyeste og utførligste i dette spørsmål, ga en vitenskapelig begrunnet og pålitelig orientering. Men jeg har no måttet forlate hans teorier både om at Grønland hørte under Island og at Grønland var en fristat.

Vi ser at Eirik Raude sender sin sønn Leiv til Olav Tryggvason som opptar ham i hirden. Dermed er det sannsynlig at Eirik Raude ønsket Olav Tryggvason som sin konge og dermed som konge over Grønland. Hvis Eirik Raude hadde ønsket Grønland som en fristat hadde han selvfølgelig ikke satt seg i forbindelse med Norges konge som naturlig vilde herske over alle nordmenn og således innlemme

Grønland som en del av Noregsveldet. Når Eirik Raude likevel sendte sin sønn til Norge er det trolig at han ønsket forbindelse med Norges konge for å få støtte til sin nybyggervirksomhet, sannsynligvis først og fremst til anlegg av nye bygder i Vinland.

I Eirik Raudes saga fortelles det at Bjarne Herjolvsson som først oppdaget Vinland reiste til Eirik jarl som dengang styrte Norge, og ble opptatt i hirden, og at der var meget tale om de land som Bjarne hadde oppdaget. Dette tyder på at også Bjarne hadde tenkt å utnytte Vinland, og at han hadde søkt støtte i Norge.

Når en i dag taler om Islands og Grønlands statsrettslige stilling i gammel tid er en tilbøyelig til å sammenligne dem enten med fristater eller kolonier. Dette kan ikke gi noe riktig resultat, for de var hverken det ene eller det andre. Med koloni mener vi no et land hvor et lederfolk har trengt inn og hersker over en innfødt befolkning. Dette var ikke tilfelle hverken på Island eller Grønland. Det var nemlig ingen befolkning da nordmennene kom der. Det ble derfor bare nordmenn i disse to land. Disse nordmenn følte seg på ingen måte underlegne overfor de nordmenn som var hjemme i Norge. Kongen oppfattet dem heller ikke på noen måte som mindreverdige, heller tvert om. Kongen måtte derfor betrakte dem som ekte nordmenn og deres land som en fullverdig del av Noregsveldet på like fot med de andre deler av riket. Det er derfor uriktig å tale om Island og Grønland som norske kolonier. På den annen side var de heller ikke fristater i den mening som dette ord no har. Grønlendingene følte seg utvilsomt som nordmenn. Noe annet var de jo heller ikke.

Da Eirik Raude kom til Grønland med sine 14 skip og begynte å bygge landet hadde han ingen erfaring i å styre et samfund. Selvsagt hadde Eirik Raude og hans menn noe kjennskap til det norske lovverk både slik som det var hjemme i Norge og slik som det var tilpasset på Island, men særlig kyndige i lovgivning og administrasjon kunde de ikke være. Det er derfor naturlig at disse menn følte behovet for både lover og administrasjon. Derfor ser vi at Eirik Raude, da han hadde vært 14 år på Grønland og han sønn Leiv var blitt voksen, sender han ham til Norges konge som her var den nærmeste til å ta seg av disse spørsmål og hjelpe dem. Han sendte ikke Leiv til Islands alting, men til Norges konge for å få den støtte han trengte. Det vilde jo også vært unaturlig at Eirik skulde henvende seg til islendingene som for ikke så lenge siden hadde dømt ham fredløs. Da var det ganske anner-

ledes naturlig å gå til den nye norske konge Olav Tryggvason som Eirik Raude ikke hadde hatt noen konflikt med.

Men det var ikke bare lov og administrasjon det gjaldt. Det var også støtte til Vinlandsferdene som gjorde det nødvendig å gå til Norges konge. Det år Leiv Eiriksson og hans menn var i Olav Tryggvasons hird kan vi gå ut fra at de nyttet til å lære lovene, rettsvesenet og administrasjonen å kjenne. Det var nettopp i hirden de kunde lære slikt, både med tanke på Grønland selv og med tanke på nye bygder i Vinland. Den naturlige følge av dette måtte bli at norsk lov ble innført på Grønland og at den også skulde gjelde for det nyoppdagede område hvis det der ble noen bosetning.

I et kvad fra ca. 1050 til Olav Tryggvasons heder bruker skalden uttrykket »Grønaveildi«. Dette ord synes ikke å omfatte bare Grønland, men kan tyde på at man på den tid også regnet Vinland, Markland og Helluland som grønlandske utbygder eller fangstfelter. Jfr. Noregsveldet, dvs. Norge med alle sine biland. (Se kvadet »Rekstefja« 11. vers av Hallar-Stein. Den norsk-islandske Skjaldedigtning, ved Finnur Jónsson, A I, s. 546. B I, s. 528.)

Med hensyn til Grønland vet vi at Olav Tryggvason innførte kristendommen, og det er da naturlig og selvsagt at han også ga landet et lovverk f. eks. Frostatingsloven som måtte passe godt til grønlandske forhold. Kristendommen innført i Grønland uten et lovverk og en fast administrasjon å støtte seg til er lite tenkelig og vilde være til liten nytte for grønlendingene. Særlig var lov og ordnede forhold på Grønland nødvendig hvis landet skulde tjene som basis for opprettelse av nye bygder i Vinland. Det ser endog ut til at Olav Tryggvason ikke bare har innført et lovverk og en administrasjon i Grønland, men han har også innført skatteplikt for grønlendingene. Denne skatt kan godt tenkes som et ledd i finansieringen av Vinlandsferdene. I Claus Lyschanders »grønlandske Chronica« 1608 står det (G. H. M. III, s. 447), at Olav Tryggvason allerede hadde »Grønland i Vold«, men at grønlendingene ikke vilde betale skatt til den danske konge, men »kored Sanct Oluf Digre«. En ting som dette kan ikke være oppdiktet. Lyschander må ha funnet disse opplysninger i gamle kilder.

Det denne opplysning innebærer er at den danske konge som prøvde å legge under seg Norge etter at Olav Tryggvason var falt, han har også forsøkt å få herredømmet over Grønland og har forlangt skatt av grønlendingene. Skatten må vi gå ut fra at han forlangte som konge etter Olav Tryggvason og fordi Olav Tryggvason hadde

oppebåret den før ham. Altså måtte Grønland alt i Olav Tryggvasons tid være blitt en del av Noregsveldet med kristendom, lovverk, administrasjon og skatteplikt på like fot med de andre deler av riket, hvilket er det eneste naturlige for disse nordmenn. Det var vel også en viss nasjonalfølelse som gjorde at de avviste den danske konge og kåret Olav Digre. Altså har de frivillig hyldet Olav den Hellige.

Disse Lyschanders opplysninger må være riktige da Flateyjarbók, Færeyinga þáttr, opplyser (G. H. M. III, s. 445): »Rættliga hafa fróðir menn svá ritat ok sannliga sagt, at Olafr konúngr hafi skattgilt öll þau lönd er nú liggja undir Noreg, utan Ísland, fyrst Orkneyjar, Hjaltland, Færeyjar, ok Grænland.« (Lærde menn har riktig skrevet og sant sagt at kong Olav (Haraldsson) har skattlagt alle de land som no ligger under Norge unntaken Island. Først Orknøyene, Hjaltland, Færøyene og Grønland.) Arngrim Jónsson (1642) henfører Olav Haraldssons skattelegning av Grønland til året 1023. (Se G. H. M. III, s. 446.) —

Olav Haraldsson innførte rimeligvis også den norske kirkelov (biskop Grimkels kristenrett) på Grønland på samme måte som på Island og i Norge (G. H. M. III, s. 445).

En variant til Færeyinga saga nevner følgende om Olav den Hellige: »Hann hafði ok haft orðsendingar ok gert sér marga menn at vinum, bæði á Íslandi, á Grænlandi ok í Færeyjum.« (Se G. H. M. III, s. 446.)

(Han hadde også hatt sendemenn og gjort mange menn til sine venner både på Island, på Grønland og i Færøyene.)

I Olav Tryggvasons saga (G. H. M. II, s. 234—36) meddeles følgende:

»En þat er sagt at Ólafr konúngr Tryggvason cristnaði fimm lönd, ok þat fólk er þau bygðu. En eigi var þess at von, at fólkít myndi verða lýðit, með siðum eða fullri trú við guð, því at stundin var sköm, en fólkít hart oc styrkt í útrúnni oc vildi seint láta sið frenda sinna. Kennimanna fæð var oc mikil, ok þó údjarfir þeir er vâru, fyrir sakir úvizku oc úkunnaði at fara með danscri túngu, því at þeir vâru mjök fyrirlitnir af mönnum. En þessi eru heiti landa þeirra er hann cristnaði: Noregr, Hjaltland, Orkneyjar, Færeyjar, Ísland, Grænland. Ok var þó mjök með nafni einu cristnin í mörgum stöðum, oc svâ myndi oc orðit hafa, nema comit hefði annarr at styrkja hana oc undir sec at brjóta fólkít, oc var sá með sama nafni, er var Ólafr

Haraldsson, er þó hafði engu minna crapta, til at styrkja guðs cristni, en stundina miclu lengri.«

(Det er sagt at kong Olav Tryggvason kristnet fem land og de folk som bodde i dem. Men det var ikke å vente at folket skulde bli lydig med sedskap og full tru på gud, fordi tiden var kort, men folket var hardt og sterkt i vantru og vilde seint gå fra sine slektingers seder. Mangelen på prester var også stor, og dertil var de udjerve, de som var, på grunn av vankundighet og manglende kunnskap i å tale norrønt mål,¹ og fordi de var svært lite aktet av folket. Men disse er navnene på de land som han kristnet: Norge, Hjalmland, Orknøyene, Færøyene, Island, Grønland. Og dog bestod kristendommen på mange steder meget i navnet, og slik vilde det også fortsatt ha blitt hvis ikke en annen hadde kommet for å styrke den [kristendommen] og *bryte folket under seg*, og han var av samme navn, det var Olav Haraldsson som heller ikke hadde mindre kraft til å styrke Guds kristendom, og han hadde meget lengere tid til det.)

Olav Tryggvason falt år 1000, samme år som han hadde innført kristendommen på Grønland. Men Olav Haraldsson var konge i 15 år og hadde derfor så meget lengere tid til å styrke kristendommen der. Han brøt folket under seg, d. v. s. underkastet seg folket i de land han kristnet.

Det er klart at det var Olav Tryggvason som tok initiativet til å innføre kristendommen på Grønland, og det fremgår av Odd munks meddelelse at prestene hadde vanskelig for å tale norrønt mål. Det vil si at prestene var utlendinger som kongen hadde ført til Norge og som han gav det oppdrag å innføre kristendommen på Grønland. Disse prester kunde nok være kongens rådgivere i kirkelige spørsmål, men det sier seg selv at noen makt som kunde settes opp mot kongens vilje hadde de ikke. Deres virksomhet på Grønland var helt avhengig av at kongen kunde få kristenretten vedtatt som lov og således skaffe prestene støtte hos de ledende menn på Grønland. Man må derfor i denne tidsperiode ikke skjelve for sterkt mellom kongens makt og kirkens makt.

I og med at kristendommen ble innført ved lov på Grønland sier det seg selv at folket underkastet seg kongens vilje og myndighet, slik som det meddeles i det nettopp anførte citat fra Olav Tryggvasons saga om Olav Haraldsson: Han brøt folket under seg.

¹ Kongens misjonsprester var utlendinger som hadde vanskelig for å tale og forstå norrønt mål.

Den geistlige makt i motsetning til kongemakten oppstod først senere i tiden, da kirken i Norge ble organisert med prester og biskoper og til sist en erkebiskop. Men selv da kjenner vi ikke til at det var noe motsetningsforhold mellom kongemakten og kirken på Grønland.

Det er i noen kilder anført at Grønland var underlagt forskjellige av Norges konger, derimot har vi ingen meddelelse om at Grønland har tilhørt noe annet statssamfunn enn Noregsveldet.

Kristendommen ble innført ved lov i de forskjellige deler av Noregsveldet. Kristendomsbolken var en del av den alminnelige lov-bok og måtte overholdes som lov. Den som nektet å overholde kristendomsbolken i loven, ble strengt straffet. Derom vitner Olav den Helliges saga. Av lovverket var det nettopp kristendomsbolken som grep sterkest inn i folkets tru, seder og skikker.

Det kunde naturligvis bli spørsmål om nybyggerne på Grønland skulde betale skatt under Olav Tryggvason og Olav den Hellige. Skattefrihet var kjent for nybyggerne i Norge, og det synes meget rimelig at bygdene i Grønland kunde slippe å betale skatt. Men selv en slik skattefrihet som f. eks. på Island, vilde på ingen måte oppheve kongens suverenitet over landet. Men vi har jo også ovenfor meddelt at Olav den Hellige skattla Grønland i 1023, og dermed skulde suverenitetsforholdet være klart.

En må heller ikke overse det politiske moment ved kristningen av Grønland, da den gav kongen en god anledning til å innføre sitt lovverk og derved også sin myndighet der i landet. Mange fyrster og konger har øket sitt maktområde ved kristendommens utbredelse, og her skal en spesielt huske at det ikke gjaldt bare Grønland, men også Amerika som var kjent fra Bjarne Herjolvssons reise ca. 986.

Kongen og grønlendingene hadde felles interesser ved å prøve å kolonisere det nye land. Disse felles interesser gjorde det lettere for Leiv Eiriksson som kongens ombudsmann å få folket på Grønland til å vedta både kristendommen og skatteplikten og således underkaste seg Norges konge. At kongene Olav Tryggvason og Olav Haraldsson skulde innføre kristendommen på Grønland og så ha til hensikt å overlate både folket og kirken til sin egen skjebne, er utenkelig. Det var heller ingen grunn for folket til å motsette seg kongemakten når de hadde godtatt kristendommen og skatteplikten.

Harald Hardrådes ishavsferd må sannsynligvis ha gått til Grønland eller kanskje videre til det kanadiske område (se foran side 134—35). Magnus Barfot hyldes i et samtidig dikt som »Grønlanz drottinn«

(Magnúsdraða av Björn krepphendi, ca. 1100. Den norsk-isl. Skjalde-
digtning. A I, s. 436. B I, s. 405). I et fransk verk anfører Ordericus
Vitalis i 1141 at Grønland var undergitt nordmennes konger. (Se
foran side 177—78.) Det vil si at Grønland tilhørte Noregsveldet både
under Magnus Barfot og Sigurd Jorsalfare og hans brødre, altså
i tiden fra 1095—1130. I Lyschanders »grønlandske Chronica« (G. H.
M. III, s. 447—48) antydes da også at Magnus Barfot rådet over
Grønland: »Saa eignet han sammen fra Grønland henom, til han ned
mod Irland kom, De mægtige øer og mange.« Vel hundre år senere
vet vi at grønlendingene frivillig betalte skatt til Håkon Håkonsson.

Det har bl. a. vært nevnt at den islandske lov Jonsbok ble innført
på Grønland, men Jonsbok var ikke Islands lov i den forstand at den
var blitt til på Island. Jonsboken var utarbeidet under Magnus Laga-
bøter og ble innført på Island som Noregsveldets lov for Island og
på samme måte ble den innført som den norske lov som gjaldt for
Grønland. Men Jonsbok var ingen ny lov. Det var bare en forbedring
av de norske lover som tidligere var innført på Island og Grønland.
Disse lover ble endog som vi har sett foran, side 167—170, overført til
det amerikanske område ved at grønlendingene tok seg fangstfelter der
både på sjø og land. Utelukket er det heller ikke at grønlendinger
bosatte seg fast i det amerikanske område, da biskop Eirik i 1121
reiste fra Grønland til Amerika, antagelig i embetsreise. Dr. Gustav
Smedal har nylig uttalt at Grønland er ikke, som den noværende ameri-
kanske utenriksminister har påstått, en européisk koloni på amerikansk
område, men en del av Europa som ligger på den vestlige halvkule,
hva også Island delvis gjør. Se Gustav Smedal: »Europäische Sou-
veränitätsfragen im nördlichen Eismeer. Europäische »Monroe-
doktrin?« i tidsskriftet »Politische Wissenschaft«, Berlin 1944, s. 141
flg. Dr. Smedals oppfatning finner støtte bl. a. i en geografisk be-
skrivelse fra slutten av det trettende århundre hvor ikke bare Grøn-
land, men også Helluland, Markland og Vinland regnes til Europa.
Det heter der: »— Frá Grænalandi í suðr liggir Helluland, þá Mark-
land; þaðan er eigi langt til Vinlands, er sumir menn ætla at gáangi
af Affrica. England oc Scotland ey ein ero, oc er þó sitt hvort konung-
riki. Írland er ey mikil. Ísland er oc ey mikil í norðr frá Írlandi.
Þessi lönd öll eru í þeim luta heims er Eoropa er kallaðr.« (Se G. H.
M. III, s. 216—218.)

(Fra Grønland mot syd ligger Helluland, så Markland. Derfra
er ikke langt til Vinland, som somme mener går ut fra Afrika. Eng-

land og Skotland er ei stor øy og dog er de hver sitt kongerike. Irland er ei stor øy. Island er også ei stor øy nord for Irland. Alle disse land er i den verdensdel som kalles Europa.)

Her sies det jo at ikke bare Grønland, men også Helluland, Markland og Vinland tilhørte Europa. Men dette kunde bare være tilfelle derved at disse land var tilknyttet Noregsveldet. Jfr. Grønvelldi side 201. Det var ingen annen stat som hadde interesser på Grønland og i de andre nevnte land på den tid.

Etter dette må vi se på Vinlands-ferdene som norske statsforetagender organisert av Olav Tryggvason ved Leiv Eiriksson og finansiert av den norske stat. På samme måte ble Noregsveldet stående bak all grønlandsk virksomhet i bosetning eller fangst i det noværende kanadiske område. Selvsagt måtte Grønland med sin fjerne beliggenhet mest mulig greie sin administrasjon selv, men en fristat vilde grønlandingene neppe ha ønsket seg under de daværende forhold.

Som en vil se er det ikke plass for noen teori om at Grønland har vært styrt fra Island, neppe heller for at det har vært fristat. Grønland har helt fra Eirik Raudes tid, dvs. fra det ble oppdaget, ligget som en del av Noregsveldet og vært styrt etter norsk lov til 1814.

Teorien om at Island og Grønland var fristater er opptatt av danskene. Det var noe de hadde bruk for etter den måte hvorpå de skilte disse gamle norske land fra Norge i 1814. På samme måte har islendingene hatt bruk for fristatteorien for å komme seg fri for danskens herredømme. Fra begge parter er således fremtrukket alle momenter som kunde tale for at disse land har vært fristater. Fra norsk eller nøytralt hold har saken ikke vært gransket, men det bør ved leilighet gjøres, siden Norge, Island og Grønland i hundreder av år har hatt en felles historie og har vært deler av Noregsveldet.

Summary.

This paper deals with various problems relating to the history of Norwegian expansion in the northern seas in the Middle Ages. During the last twenty years the author has been occupied with these problems and has come to the conclusion that the current view, particularly as presented from Danish quarters, is wrong. This applies to the interpretation of the information about Greenland given in the old Norse sources, the identification of the localities mentioned by these sources, the extension of the Norse expansion, and, above all, to the general historical background of the Norse settlements and their relations with the home country.

My views on these problems have not been born in the study; they are the logical results of observations and experiences forced upon me by seeing the things myself.

In July—August 1928 I took part in an expedition to Svalbard led by Captain Oskar Wisting to search for Roald Amundsen, of whom nothing had been heard since he flew from Tromsø in June the same year to the rescue of Nobile, whose airship, the "Italia", had met with disaster east of Spitsbergen. In 1930 I went with the expedition of Professor Adolf Hoel to the island of Jan Mayen and thence to East Greenland, where we carried out various scientific work on the coast from Davy Sound northwards to Cape Wynn (see map p. 9). In 1930 I led an expedition myself to East Greenland with the object of studying ice conditions and hunting possibilities on the east coast, usually so difficult of access. We sailed north of Iceland and sighted Greenland when we approached the Blossville Coast, then we sailed along the coast southwards to Cape Farewell. Several huts were erected and a wintering party was put ashore at a point north of Lindenowfjorden.

During the crossing to Greenland I had an experience that greatly increased my confidence in the reliability of the old Norse sources and

my sceptical attitude towards the modern criticism of the old sources. In one of the sources it is related that on board a ship that had drifted from Iceland, Iceland and Greenland had been sighted simultaneously (see p. 13). Many authorities have doubted this statement. However, the skipper of the sealer "Signalhorn" has told me that, in latitude 68°, he once saw in clear weather Iceland and Greenland simultaneously — the engineer had seen them several times. Other sealing skippers have said the same. My belief in the trustworthiness of the old sources was thus proved, and it is also supported by several other observations. In the old Norse sagas it is suggested that the salmon in *Vínland* was much bigger than in Greenland. This is quite in accordance with the facts, as the Greenland "salmon" is a char seldom exceeding 12—14 pounds, whereas the salmon in *Vínland*, the Atlantic salmon, often weighs as much as 40 pounds.

Information of this kind in a medieval source not only can, but must, be due to the personal experience of the Norse colonists, who in the beginning of the 11th century explored the Gulf of St. Lawrence. Another example, which also in a wonderful way corroborates the reliability of the old sources, is the Svalbard reindeer with ear marks, to be mentioned later.

The ruling opinion of the present generation of historians is that the Norse colonisation of Greenland, initiated by *Eiríkr Rauði*, who was a Norwegian by birth, was limited to the settlements of *Eystríbygð* and *Vestríbygð*, both situated on the south-west coast. The Norse influence should extend to *Disko Bay* in 70° lat. N, but the whole of the east coast was practically unknown. According to my opinion, however, it is possible to show conclusively that East Greenland was well known in the Middle Ages. The sailing directions of the old Icelandic text, the *Hauksbók* (14th century), say that from *Langanes* in the northeast of Iceland it is 4 days' (of 24 hours) sailing to *Svalbarðr*, whereas it is one day's sailing to the Greenland wastes towards the north from *Kolbeinsey*.

The east coast of Greenland (*Blosseville Coast*) is the only part of Greenland which could possibly be reached from *Kolbeinsey* in 24 hours. The log book of Captain *Magnus Andersen*, who in 1893 made the famous Atlantic crossing in the "Viking", which was built as a copy of the *Gokstad* viking ship, shows that, when the wind was favourable, the ship attained an average speed of 10 knots. But

8½ knots are sufficient to cover the distance from Langanes to Svalbarðr in 4 days, and from Kolbeinsey to Scoresby Sound in one day (24 hours) (see pp. 66—67). A circle having Kolbeinsey in the centre and one fourth of the distance Langanes—Spitsbergen as the radius (i. e. the distance covered in one day) would intersect East Greenland at the Blosseville Coast. To reach Angmagssalik from Kolbeinsey in one day is utterly impossible. I think it quite clear then that the Blosseville Coast was a regular link in the Greenland sailing directions of the Icelanders.

The mountain *Hvítserkr* is identical with “Gunnbjørns Fjeld” of the Danish maps of the Blosseville Coast. According to the medieval sailing directions this mountain (*Hvítserkr*) was a regular sailing mark for voyagers from Iceland to West Greenland, as the course was to be shaped southwest as soon as *Hvítserkr* was to the north.

Of other localities which certainly can be identified with features on the east coast I would mention, in the first instance, *Hvítserk Glacier* referred to in the sagas and in sailing directions. It must be situated in the vicinity of the mountain *Hvítserkr*, that is, also on the Blosseville Coast. Further, *Bláserk Glacier*, mentioned in *Landnámabók* in connexion with the voyage of Eiríkr Rauði from Snæfellsnes in Iceland, must also be situated on the Blosseville Coast. The name itself suggests that the location of the glacier must be within sight of the *Hvítserk Glacier*. Such parallel names are quite common in other countries too. These two glaciers must obviously be situated near the mountains of the same names.

Miðjökull (Mid Glacier) is mentioned in the account of the voyage of Eiríkr Rauði and should also be identified with a feature on the Blosseville Coast. These three glaciers must be meant when the saga says the “glaciers” in Greenland.

Then there was the inlet of *Kimbavágr*, named, according to the *Eyrbyggjasaga*, after the Icelander Kimbi Þorbrandsson.

North of the Blosseville Coast we have the huge fjord Scoresby Sound, 330 kilometers long. As will be seen from the map p. 39 the entrance is narrow as compared with the inner part of the fjord, this portion forming an inland sea.

In the account of Ívarr Bárðarson, who lived at the bishop's seat of Garðar in Vestribygd, and whose account dates from the middle of the fourteenth century, it is stated that a fjord *Qllumlengri* “is narrow

in its outer part, but much broader inwards and the length is so great that the end is not known; it is free from currents, full of small islets with birds and eggs, it has low land on the either side where green grass grows as far as men have travelled". See p. 42. A more fitting name than "Qllumlengri", *i. e.* "by far the longest", could not be given to the mightiest fjord in the world.

Continuing his description of Qllumlengri Ívarr Bárðarson states that farther north (he says east) there is a harbour called *Finnsbúðir* bearing that name because Finnur, a son of the sister of King Ólafur the Saint, was drowned there with all his men. It is quite possible that the statement of Ívarr Bárðarson is due to an oral tradition in Greenland. He may also have been acquainted with the old Icelandic saga about Líka-Loðinn who fetched the bodies of Finnur and his men. Finnsbúðir seems to have been situated "east of the glaciers", *i. e.* north of the Blossville Coast.

The details given by Ívarr Bárðarson about the localities of Finnsbúðir might suggest that he has visited the place himself. Thus he mentions that east, *i. e.* north of Finnsbúðir, there is an island called *Krossey* (Cross Island) which was the property of the church and where hunting could not be carried on without the permission of the bishop.

"North of Cross Island", he says, "there is nothing but ice and snow". Cross Island is thus the northern limit of the North expansion on the east coast, according to the sources. North of Cross Island the pack-ice lies close to the shore, making it inaccessible practically throughout the year. We must assume that the name "Cross Island" was applied to a group of islands in *Dove Bay* where the four largest islands form a cross, as it were, and that the correct name should be *Krosseyjar* (plural), Cross Islands. A later author calls the fjord where the islands are situated, *Breiðifjörður* (Broad Fjord), a very fitting name as the fjord is very broad here (see map p. 49).

Through confusion with *Breiðifjörður* in Iceland, Cross Island was placed west of Iceland in the 16th century.

Greipar, mentioned in several sources, was previously always located on the west coast of Greenland, usually in the region of Disko. It now appears to be more probable that *Greipar* means the area from Davy Sound to Clavering Fjord in East Greenland. In a sailing direction it is said that Hafsbotn is situated east of *Greipar* (see p. 57). Hafsbotn is the open sea between Greenland and Spitsbergen, ex-

tending far to the north in this region. On old maps, too, Greipar, is placed in the northern part of East Greenland. The name Greipar is also well suited to the mentioned fjords in East Greenland, as the name suggests the space between the fingers (see map p. 39).

Svalbarðr was found in 1194. About the location of this Svalbarðr opinion has differed. It has been thought to mean the northern part of East Greenland (see G. Hist. M. III, p. 546), but also, by most commentators, the present island group of Spitsbergen. In the sailing directions there is good agreement between the distances from Iceland to Svalbard (interpreted as Spitsbergen), North-East Greenland, and West Greenland.

There is another important proof of Svalbard's being identical with Spitsbergen. In a copy of "Gripla", a medieval Icelandic work containing geographical information, the learned Icelandic peasant Björn Jónsson (1574—1656) states that between Bjarmaland [North Russia] and Greenland, or possibly in the Greenland wastes, there exist reindeer that are earmarked or have ribbons on their horns (i. e. domesticated reindeer). In Greenland proper, earmarked reindeer are utterly unknown. But in recent times such animals have repeatedly been shot in Spitsbergen (see pp. 58—59). Björn Jónsson gives the old Greenlanders as the source of his knowledge, and it is most likely that he has obtained the information about the earmarked reindeer from the literature which he copied. The information possibly originates from the Hauksbók (14th century), this being suggested in G. Hist. M. III, p. 223.

The statement about the occurrence of marked reindeer has been corroborated in recent times, and should prove the reliability of the old sources. It suggests that Spitsbergen was actually used as a hunting ground at the time of the medieval settlement in Greenland. The land mentioned by Björn Jónsson must be Spitsbergen, as marked reindeer cannot possibly have been met with in any other country west of Novaya Zemlya. It is highly improbable that the marked reindeer should refer to animals in Novaya Zemlya, for Björn Jónsson also mentions *sauðir*, i. e. musk-oxen, in this connection. At that time these animals did not occur farther east than East Greenland. In Icelandic, musk-oxen are called *sauð-naut*. Nothing in the account of Björn Jónsson suggests that the marked reindeer were caught in Novaya Zemlya.

Króksfjarðarheiðr was another hunting ground used by the old Greenlanders. The so-called expedition of the priests started from this point in 1266. From the account of the voyage, rendered after the *Hauksbók* (14th century), it has been assumed by some commentators that this hunting field was situated far to the north in Greenland. Others, e. g. Fridtjof Nansen, held the opinion that *Króksfjarðarheiðr* might be found at Disko Bay or Waigat. From what I have seen in the literature about voyages of exploration farther to the north, I believe that K. might be identified with features north of Cape Alexander at Smith Sound, north of the 78th parallel (see map p. 71). Artificial eiderduck nests, stone cairns, and ruins of rectangular stone houses, both in the vicinity of the Kane Basin and Jones Sound, suggest the work of Norsemen. At some points there are so many ruins that one may speak of towns, as is done by Edward L. Moss and Otto Sverdrup. See pp. 149 and 155.

If an artificial "eggery" is to be a successful enterprise there must be laws to protect the owner's right to bird, egg, and down. The Eskimos had, of course, no such laws and consequently they could not have built those nests. The Norsemen, however, had the laws, and artificial "eggeries" are well known from Norway and Iceland. The artificial eider-duck nests in the Kane Basin and in Jones Sound were then, we must believe, placed there by Norsemen. See p. 170. We have no knowledge of other people's building such nests.

We now turn to the excavations carried out on the island of Inugsuk on West Greenland in latitude 73° N, Comer's Midden in North Star in Wolstenholme Sound, and at other points in the Kane Basin. See pp. 178—191.

The oldest culture beds at these points also contain many artifacts made of whalebone, implements of iron, copper, wood, and also remains of wool. They clearly indicate a Norse origin. In the lowermost (and oldest) layer Eskimo stone implements are lacking, whereas they are found in the higher and younger layer. See p. 187. This proves that the Norsemen were the first to take possession of Greenland and that the Eskimo immigration took place later. According to the account of the expedition of the priests the first Eskimos arrived in Greenland in the year 1265. Greenland was then before that time a Norse country.

It is probable then that the Greenlanders hunted along the entire west coast of Greenland and westwards to Canada. In East Greenland they hunted as far as Dove Bay in lat. 77° N. Cross Islands situated here belonged to the cathedral of Garðar.

Through these extensive voyages the Greenlanders acquired a good knowledge of Greenland. Konungs Skuggsjá, a Norwegian encyclopedic work from circa 1260, shows that the Norwegians knew that the earth was round, and were acquainted with the climatic zones. See pp. 89—90.

Another important matter dealt with in the present paper is the judicial problems of the hunting grounds and the old Norse legislation, questions previously overlooked, despite their importance to the understanding of Norse voyages and hunting in the Arctic regions. According to the old legislation, the owner of a property had the sole right to all hunting and fishing in the adjacent sea. He had also the hunting right in all the lands he might be in possession of, even if the location of the property was in distant regions. See pp. 99—108.

This legislation was not peculiar to Greenland, but the same or similar rules applied to Norway, the Faeroes, and Iceland. Private ownership to hunting grounds, both on land and sea, made it possible for some of the Greenland farmers to exploit the distant territories economically. The demand for hunting products and drift timber necessitated long voyages, and explains why the far-off hunting grounds and rookeries there could be exploited (see pp. 167—170). By extending the domain of private ownership and the Norse legislation to such distant territories, it might be said that the limits of Norse dominion were also set, as the authority of the King and the administration extended as far as the private ownership and the legislation.

The geographical position of Norway explains the Norwegian expansion towards the west. The interests of the inhabitants were all connected with the sea: commerce, shipping, hunting, and fishery. This in turn led to the Norwegian settlements in the Shetlands, the Faeroes, the Orkneys, North Scotland, the Hebrides, the Isle of Man, Ireland, and Iceland. The sailings between these countries and Norway led to the discovery of Greenland and Vinland even before the year 1000.

The Norse language was understood and spoken wherever the Norwegians settled. Legislation of Norse origin was also applied to

the mentioned areas. The population of the Faeroes, Iceland and Greenland was entirely Norse.

The medieval population of Greenland has been previously estimated at from 2000 to 3000 persons, but must have been much larger, perhaps 30 000, when Greenland was at the height of its prosperity. The importance of Greenland in medieval times is thus explained. See p. 199.

The Norsemen furnished Europe with information about the Eskimos and the Indians, until then unknown to the Europeans. Accounts of these people, called *Skrælingar* by the Norsemen, are found in the Sagas of Eiríkr Rauði and Þorfinnr Karlsefni.

It has always been assumed that North Greenland and the Canadian area had a native Eskimo population when the first colonization of Greenland took place. From a study of the old Norse sources and the results of the latest archaeological investigations I think one may assume that there were no Eskimos in Greenland, or, perhaps, in Baffin Land, when the first Norsemen arrived there. The archaeological excavations tend to confirm the Norse accounts to the effect that the *Skrælingar* were only met with in Vinland itself and in Markland. Vinland is the coastal country from the Gulf of St. Lawrence towards the south. Markland is the coastal country from the Gulf of St. Lawrence to Hudson Strait. Helluland is the present Baffin Land.

The oldest cultures in Greenland and Baffin Land would thus be pure Norse, and in Markland and Vinland there would be, from the year 1000, strains of Norse culture. This does not mean that the Norsemen intermixed with the Eskimos. What we do expect to find here is remains of Norse camp sites, as found in North Greenland where the lowermost layers are Norse, with younger Eskimo layers superimposed.

From the available accounts there is in the camp refuse a clear division between these layers, e. g. from Comer's Midden. Eskimo stone tools are absent from the lowest layers. The excavators have, however, assumed that this region was inhabited only by Eskimos, and the objects found, both in the bottom and top layers, are classified as belonging to a single culture only, the Thule culture.

If the Norse objects are sorted out from the Thule culture, a pure Eskimo culture remains. Amongst the objects dug out from old sites in North Greenland some are certainly of Norse origin, but have,

wrongly, passed as Eskimo. This is especially the case with objects from Inugsuk, but also from other localities.

Greenland was apparently part of the Norwegian Realm already at the time of Eiríkr Rauði, circa 1000. Through Leifr Eiríksson King Ólafr Tryggvason introduced Christianity into Greenland. King Ólafr the Saint may have imposed taxes upon the Greenlanders in the year 1023. See p. 202. The Eskimos arrived in Greenland in 1265, this being the occasion for the Bishop of Garðar to dispatch the expedition of the priests, the probable itinerary of which is shown on the map p. 71. From the very beginning Greenland was thus a Norwegian land, and not Eskimo as has previously been assumed.

Helluland, Markland, and Vínland were, perhaps, also parts of the Norwegian Realm. It is probable that the Vínland voyages were Norwegian State enterprises organised and financed by the King, Ólafr Tryggvason, who would naturally claim the country if Norwegians settled in it. Leifr Eiríksson then acted as the King's agent, introducing Christianity into Greenland and being responsible for the fitting out of the Vínland expeditions. He led the first expedition himself and gave the names Helluland, Markland, and Vínland. Undoubtedly the Vínland travellers intended to settle in the country, for they brought with them both cattle and household goods. As settlers far from their home country they needed all the support their King could give. It was therefore not only practical, but also necessary, to place the new territories under the King's administration as part of the Norwegian Realm. In the oldest Norwegian history (about 1170) we read that "the country found and peopled by the Icelanders and strengthened by the Catholic faith is the limit of Europe towards the west and almost reaches the African islands" (p.195). Further (p.205): "From Greenland towards the south is Helluland, then Markland. Hence it is not far to Vínland, which some believe to be connected with Africa. England and Scotland are one large island, but still they form separate kingdoms. Ireland is one large island. Iceland, too, is a large island north of Ireland. All these lands are situated in that region of the world called Europe." In the above passages it is thus pointed out that Greenland and the countries to the west of it belong to Europe. How they could be reckoned as belonging to Europe without being part of the Norwegian Realm is difficult to imagine, seeing that the north and west boundaries of Europe were formed by the Norwegian Realm.

Litteratur.

Norrøne kilder.

Til oversikt over den gamle norrøne litteratur er benyttet:

Vartdal, Hroar, Bibliographie des ouvrages norvégiens relatifs au Grønland. Oslo 1935. — Skrifter om Svalbard og Ishavet. Nr. 54.

Den eldste norrøne litteratur er benyttet vesentlig etter de utdrag som finnes i Grønlands Historiske Mindesmærker. I—III. Kjøbenhavn 1838—1845.

Videre henvises til:

Norges gamle Love indtil 1387. B. I—V. Christiania 1846—1895.

Noregs konunga sögur ved Finnur Jónsson. København 1911.

Íslendinga Sögur. I. II. Kaupmannahöfn 1830.

Nyere litteratur om Grønland.

Andersen, Magnus, Vikingefærden. Kristiania 1895.

Bjørnbo, A. A., Adam av Bremens Nordensoppfattelse. — Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, II. Række, Bd. 24. Kjøbenhavn 1909.

Brøgger, A. W., Vinlandsferdene. Oslo 1937.

— Gamle emigranter. Oslo 1928.

Bull og Paasche, Norsk litteraturhistorie. I. Oslo 1924.

Courtauld, Augustine, Hvitserkr. — Geographical Journal. LXXXIX, s. 552—556, London 1937.

— A Journey in Rasmussen Land. — Geographical Journal. LXXXVIII, s. 193, London 1936.

Dúason, Jón, Grønlands statsretslige Stilling i Middelalderen. København 1928.

Fritzner, Johan, Ordbog over det gamle norske Sprog. I—III. Kristiania 1886—96.

Fromme, Karl, Die nordgermanische Kolonisation im atlantisch-polaren Raum. Kiel 1939.

Hobbs, William Herbert, Visibility and the Discovery of Polar Lands. — Geografiska Annaler. XV, s. 218, Stockholm 1933.

Hoel, Adolf, Hvorfra er Spitsbergenrenen kommet? — Naturen, Bergen 1916.

Holm, Gustav, Gunbjørns-skær og Korsøer. København 1918. — Meddelelser om Grønland. LVI, s. 291—300.

Holmsen, Gunnar, Spitsbergens natur og historie. Kristiania 1911.

Hovdenak, Gunnar, og Adolf Hoel, Roald Amundsens siste ferd. Oslo 1934.

I robåt tvers over Atlantern. — Aftenposten, nr. 104. Oslo 1934.

Isachsen, Gunnar og Fridtjof, Hvor langt mot nord kom de norrøne grønlandinger på sine fangstferder i ubygdene? — Norsk Geogr. Tidsskr. IV, h. 1—3, Oslo 1932.

- Isachsen, Gunnar, Nordboernes færder til Nordrseta. — Det Norske Geografiske Selskabs Aarbog. XVIII. 1906—07. Kristiania 1907.
- Jan Mayen, En oversikt over øens natur, historie og bygning. — Norsk Geogr. Tidsskr. II, h. 7. Oslo 1929.
- Johnsen, Oscar Albert, Finmarkens politiske historie. Kristiania 1923.
- Karlsbak, Jonas, Dagbok fra en overvintring i Antarcichamna på Nordøstgrønland 1930—31. — I Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelers arkiv, Oslo.
- Koht, Halvdan, Den eldste Noregs-historia [Historia Norwegiæ] umsett frå latin. — Gamalnorske bokverk, nr. 19. Oslo 1921.
- Kolsrud, Oluf, Til Østgrønlands historie. — Norsk Geogr. Tidsskr. V, Oslo 1935.
- Kålund, Kr., Historisk-topografisk Beskrivelse af Island. I—II. Kjøbenhavn 1877—82.
- Kvålen, Eivind, Det norske Gardarinke, bd. II, h. 1 og 3. Oslo 1931 og 1930.
- Larsen, Helge, [Om utgraving av eskimohus.] — Geographical Journal. LXXXVIII, s. 210—213, London 1936.
- Lynge, Bernt, Moskusoksen i Østgrønland. — Norsk Geogr. Tidsskr. III, h. 1, Oslo 1930.
- Magnusen, Finn, og C. C. Rafn, Grønlands Historiske Mindesmærker. I—III. Kjøbenhavn 1838—1845.
- Mathiassen, Therkel, Skrælingerne i Grønland. København 1935.
- Moss, Edward L., Shores of the Polar Sea. London 1878.
- Mjelde, M. M., Eyktarstad-problemet og vinlandsreisene. — Norsk Hist. Tidsskr. Oslo 1927.
- Nansen, Fridtjof, Nord i Tåkeheimen. Kristiania 1911.
- Nares, Georg S., Voyage to the Polar Sea. London 1878.
- Nordenskiöld, A. E., Den svenska expeditionen till Grønland 1883. — Ymer, Stockholm 1883.
- Orvin, Anders K., Ekspedisjonen til Jan Mayen og Østgrønland. — Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser, Meddelelse nr. 13, og Norsk Geogr. Tidsskr. III, h. 5—8, Oslo 1931.
- Porsild, Erling, Byggede nordboerne ederfuglevarp i Jones Sund? — Geografisk Tidsskr. XLI. København 1938.
- Pedersen, Alwin, Polardyr. København 1934.
- Rafn, C. C., Antiquitates Americanæ. Hafniæ 1837.
- Rasmussen, Knud, Grønland langs Polhavet. Kjøbenhavn 1919.
- Nordmennesenes bebyggelse av Nordgrønland for 1000 år siden. Tidens Tegn, Lørdagsavisen, 8. mai 1920.
- Ræstad, Arnold, Kongens strømme. Kristiania 1912.
- Norges høihedsret over Spitsbergen i ældre tid. Kristiania 1912.
- Grønland og Spitsbergen. Kristiania 1923.
- Schei, Per, Notater til et Foredrag om Nordvestgrønland og Sverdrupøerne efter lagttagelser gjort paa den 2den »Fram«-færd 1898—1902. — I Norsk Sjøfartsmuseums arkiv, Oslo.
- Smedal, Gustav, Suverenitetsspørsmål i polarområdene. Oslo 1942.
- Smith, Emil, Det antikke verdensbilde. Oslo 1943.

- Spender, Michael, The Blossville Coast of East Greenland. — Geographical Journal. LXXXI, s. 399, London 1933.
- A Journey in Rasmussen Land. — Geographical Journal. LXXXVIII, s. 214, London 1936.
- Sunde, Kr. J., Nordfjords kyst. Bergen 1925.
- Sverdrup, Otto, Nyt Land. Fire Aar i arktiske Egne. I—II. Kristiania 1903.
- Tanner, V., De gamla nordbornas Helluland, Markland och Vinland. Åbo 1941.
- Taranger, A., Grønlands statsrettslige stilling i middelalderen. — Tidsskr. for rettsvitenskap. Oslo 1929.
- Tornøe, J. Kr., Hvitserk og Blåserk. — Norsk Geogr. Tidsskr. V, h. 7, Oslo 1935.
- [Beretning om ekspedisjonen med selfangeren »Signalhorn« til Østgrønland høsten 1931.] — Oslo Aftenavis, nr. 266, 18. nov. 1931. (Se også Aftenposten, nr. 418, 20 aug. 1932.)
- Vartdal, Hroar, Bibliographie des ouvrages norvégiens relatifs au Grønland. Oslo 1935. — Skrifter om Svalbard og Ishavet, nr. 54.
- Vogt, L. J., Dublin som norsk By. Christiania 1896.
- Watkins, H. G., Kangerdlugsuak and Mount Forel. — Geographical Journal. LXXX, s. 5, London 1932.
- Wissler, Clark, Archaeology of the Polar Eskimo. — Anthropological Papers of the American Museum of Natural History. New York 1918.

- Nr. 20. VOGT, TH., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjon til Sydøstgrønland med „Heimen“ sommeren 1931.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 4, h. 5. 1933. Kr. 2,20.
- „ 21. BRISTOWE, W. S., *The Spiders of Bear Island.* — Repr. from Norsk Entomol. Tidsskr., b. 3, h. 3. 1933. Kr. 0,75.
- „ 22. ISACHSEN, F., *Verdien av den norske klappmyssfangst langs Sydøst-Grønland.* 1933. Kr. 1,60.
- „ 23. LUNCKE, B., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers luftkartlegning i Eirik Raudes Land 1932.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 4, h. 6. 1933. Kr. 1,00.
- „ 24. HORN, G., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjon til Sydøstgrønland med „Veslemari“ sommeren 1932.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 4, h. 7. 1933. Kr. 1,60.
- „ 25. ORVIN, A. K., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjoner til Nordøst-Grønland i årene 1931—1933. — Isfjord fyr og radiostasjon, Svalbard.* Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 5, h. 2. 1934. Kr. 1,60.
- „ 26. GRIEG, J. A., *Some Echinoderms from Franz Josef Land, Victoriaøya and Hopen. Collected on the Norwegian Scientific Expedition 1930.* 1935. Kr. 1,00.
- „ 27. MAGNUSSON, A. H., *The Lichen-Genus Acarospora in Greenland and Spitsbergen.* — Repr. from Nyt Magazin for Naturvidensk. B. 75. 1935. Kr. 1,60.
- „ 28. BAASHUUS-JESSEN, J., *Arctic Nervous Diseases.* Repr. from Skandinavisk Veterinær-Tidsskrift, No. 6, 1935. Kr. 2,20.
- „ 29. I. KOLSRUD, O., *Til Østgrønlands historie. II. OSTERMANN, H., De første etterretninger om østgrønlandingerne 1752.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 5, h. 7. 1935. Kr. 2,20.
- „ 30. TORNØE, J. KR., *Hvitserk og Blåserk.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 5, h. 7. 1935. Kr. 1,00.
- „ 31. HEINTZ, A., *Holonema-Reste aus dem Devon Spitzbergens.* — Sonderabdr. aus Norsk Geol. Tidsskr., b. 15, 1935. Kr. 1,00.
- „ 32. ORVIN, A. K., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjoner i årene 1934 og 1935.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 5. 1935. Kr. 1,00.
- „ 33. OSTERMANN, H., *Dagbøker av nordmenn på Grønland før 1814.* 1935. Kr. 10,00.
- „ 34. LUNCKE, B., *Luftkartlegningen på Svalbard 1936.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 6. 1936. Kr. 1,00.
- „ 35. HOLTEDAHL, O., *On Fault Lines Indicated by the Submarine Relief in the Shelf Area West of Spitsbergen.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 6. h. 4. 1936. Kr. 0,75.
- „ 36. BAASHUUS-JESSEN, J., *Periodiske vekstlinger i småviltbestanden.* — Særtr. av Norges Jeger- & Fiskerforb. Tidsskr. h. 2 og 3, 1937. Kr. 1,00.
- „ 37. ORVIN, A. K., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjoner til Øst-Grønland og Svalbard i året 1936.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 6, h. 7. 1937. Kr. 1,00.
- „ 38. GIÆVER, JOHN, *Kaptein Ragnvald Knudsens ishavsferder. Sammen-arbeidet efter hans dagbøker, rapporter m.v. 1937.* Kr. 5,80.
- „ 39. OSTERMANN, H., *Grønlandske distriktsbeskrivelser forfattet av nordmenn før 1814.* 1937. Kr. 6,40.
- „ 40. OMANG, S. O. F., *Über einige Hieracium-Arten aus Grönland.* 1937. Kr. 1,60.
- „ 41. GIÆVER, JOHN, *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjoner til Øst-Grønland sommeren 1937.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 6, h. 7. 1937. Kr. 0,75.
- „ 42. SIEDLECKI, STANISLAW, *Crossing West Spitsbergen from south to north.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 7, h. 2. 1938. Kr. 1,00.
- „ 43. SOOT-RYEN, T., *Some Pelecypods from Franz Josef Land, Victoriaøya and Hopen. Collected on the Norwegian Scientific Expedition 1930.* 1939. Kr. 1,60.
- „ 44. LYNGE, B., *A small Contribution to the Lichen Flora of the Eastern Svalbard Islands. Lichens collected by Mr. Olaf Hanssen in 1930.* 1939. Kr. 1,00.
- „ 45. HORN, GUNNAR, *Recent Norwegian Expeditions to South-East Greenland.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 7, h. 5-8. 1939. Kr. 1,00.

- Nr. 46. ORVIN, ANDERS K., *The Settlements and Huts of Svalbard* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 7, h. 5-8. 1939. Kr. 1,00.
- » 47. STØRMER PER, *Bryophytes from Franz Josef Land and Eastern Svalbard. Collected by Mr. Olaf Hanssen on the Norwegian Expedition in 1930.* 1940. Kr. 1,00.
- » 48. LID, JOHANNES, *Bryophytes of Jan Mayen.* 1941. Kr. 1,00.
- » 49. I. HAGEN, ASBJØRN, *Micromycetes from Vestspitsbergen.* Collected by dr. Emil Hadač in 1939. II. HADAČ, EMIL, *The introduced Flora of Spitsbergen.* 1941. Kr. 1,00.
- » 50. VOGT, THOROLF, *Geology of a Middle Devonian Cannel Coal from Spitsbergen.* HORN, GUNNAR, *Petrology of a Middle Devonian Cannel Coal from Spitsbergen.* 1941. Kr. 1,60.
- » 51. OSTERMANN, H., *Bidrag til Grønlands beskrivelse, forfattet av nordmenn før 1814.* 1942. Kr. 7,60.
- » 52. OSTERMANN, H., *Avhandlingar om Grønland 1799—1801.* 1942. Kr. 6,40.
- » 53. ORVIN, ANDERS K., *Hvordan opstår jordbunnsis?* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 8, h. 8, 1941. Kr. 1,00.
- » 54. STRAND, ANDR., *Die Käferfauna von Svalbard.* — Særtr. av Norsk Entomol. Tidsskr., b. 6, h. 2-3. 1942. Kr. 1,00.
- » 55. ORVIN, ANDERS K., *Om dannelse av strukturmark.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 9, h. 3, 1942. Kr. 1,00.
- » 56. TORNØE, J. KR., *Lysstreif over Noregsveldets historie.* I. 1944. Kr. 9,00.
- » 57. ORVIN, ANDERS K., *Litt om kilder på Svalbard.* Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 10, h. 1, 1944. Kr. 1,60.
- » 58. OSTERMANN, H., *Dagbøker av nordmenn på Grønland før 1814.* 2. Oslo 1944. Kr. 5,80.
- » 59. OSTERMANN, H., *Dagbøker av nordmenn på Grønland før 1814.* 3. Oslo 1944. Kr. 1,60.